

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SABAHATTİN ALİ

Seçme Öyküler



1403

KÖR

Sabahattin Ali, çağdaş öykücülüğümüzü kuran baş ustalardan biridir.

Anadolu yaşamından kaynaklanan öykülerinde gerçekçi bir tutumla ezilen insanların acılarını, eşitsizlikler, adaletsizlikler karşısındaki durumlarını, yoksulluk ve yoksunluklar içinde bırakılışlarını anlatır. Onun için kentten çok bir köy ve kasaba öykücüsü olarak ortaya çıkar.

Sabahattin Ali, öykülerinde, çevreye dışarıdan bakmaz. O çevrenin içinde yaşayarak olayları ve kişileri izleyip eleştirir. Böylece öykücülüğümüzde gözleme dayanan gerçekçilik yerine "eleştirel gerçekçiliğin" daha da ileri giderek "toplumsal gerçekçiliğin" öncüsü olmuştur.

Öykülerinde güçlü doğa tasvirleri yanında sergilediği katı gerçekler, anlatımını da etkilemiştir. Onun için öykülerinin sert ve çarpıcı bir havası vardır.

Adnan Özyalçın'ın seçkisi ve sunuşuyla hazırlanan Sabahattin Ali, Seçme Öyküler kitabımızda yer alan öyküler, toplumcu yanıyla öne çıkan eserlerden oluşmaktadır.



15t



ISBN-978-605-2283-54-7



SABAHATTİN ALİ

25 Şubat 1907'de Gümülcine'de doğdu. Yedi yaşına geldiğinde eğitim hayatı Füyûzâtı Osmâniye Mektebi'nde başladı. Zabit olan babası Ali Selahattin Bey'in tayininin Çanakkale'ye çıkmasıyla birlikte ailecek taşındılar. Eğitimine Edremit İptidâî Mektebi'nde devam etti. Okulu bitirip İstanbul'a dayısının yanına dönen Sabahattin Ali bir yıl dayısıyla yaşadık-tan sonra 1922-1923 ders yılında Balıkesir Muallim Mektebi'ne kaydoldu. Şiir ve hikâye deneyimleri bu zamanlarda ortaya çıkarken çeşitli dergi ve gazetelere yazılar göndermeye başladı. Bunlardan biri Balıkesir'de yayımlanan Irmak dergisidir. Sonrasında okul naklini İstanbul İlköğretmen Mektebi'ne aldırarak Sabahattin Ali, okulu bitirdikten sonra Yozgat'ta öğretmenlik yaptı. 1928 yılında dil eğitimi amacıyla Almanya'ya gönderildi. 1930 yılında Türkiye'ye geri döndü. Sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nde memurluk, Devlet Konservatuvarı'nda dramaturgluk yaptı. Bu yıllarda Sabahattin Ali, öykücülüğe yeni bir soluk getirmeye, gerçekçi akımda örnekler vermeye başlamıştı. *Bir Orman Hikâyesi* 1930 yılında Resimli Ay dergisinde yayımlandı, ilk öykü kitabı *Değirmen* ise 1935 yılında Remzi Kitaphanesi tarafından yayımlandı.

1932 yılında Konya'da bulunduğu sırada okuduğu bir şiir yüzünden "Atatürk'e hakaret" suçlamasıyla tutuklandı ve mahkûm oldu. 1934 yılında, Bakanlık Neşriyat Müdürlüğü'nde görev aldı. 1935 yılında Aliye Hanım'la evlenen Sabahattin Ali'nin 1937 yılında kızı Filiz Ali dünyaya geldi. 1938 yılında yeniden öğretmenliğe başladı. 1945 yılında görevden alındı. Aynı yıl İstanbul'da yayımlanan siyasi mizah gazetesi Markopaşa'da yazıları yayımlandı. Bu yazılardan dolayı hakkında çeşitli davalar açıldı. 1948 yılında üç ay tutuklu kaldı. Kendisine pasaport verilmeyen Sabahattin Ali üzerinde bitip tükenmek bilmeyen siyasi baskıdan ve takibattan kurtulmak için Bulgaristan sınırından Avrupa'ya geçmek üzere Kırklareli civarında yoldayken öldürüldü. Ölümünden önce yayımlanmış dokuz kitabı ve Varlık dergisinde tefrika edilmiş *Esirler* (1936) oyunu ayrıca yetmişten fazla şiiri ve Türkçeye kazandırdığı kitaplar vardır.

Eserleri birçok dile çevrilerek yayımlanan Sabahattin Ali'nin eserlerinden bazıları şunlardır: *Değirmen* 1935, *Kağnı* 1936, *Ses* 1937, *Yeni Dünya* 1943, *Sırça Köşk* 1947, *Kuyucaklı Yusuf* 1937, *İçimizdeki Şeytan* 1940, *Kürk Mantolu Madonna* 1943

Seçme Öyküler'de yer alan öyküler için esas alınan Sabahattin Ali eserleri;
Değirmen, Remzi Kitaphanesi, 1935 • *Kağrı-Ses Akba Kitabevi*, 1943
Yeni Dünya Akba Kitabevi, 1943 • *Sırça Köşk*, Remzi Kitabevi, 1947

KOR KİTAP - 72

SEÇME ÖYKÜLER - SABAHATTİN ALİ

YAYIMA HAZIRLAYAN • ADNÂN ÖZYALÇINER

KAPAK ve İÇ TASARIM • DEVRİM KOÇLAN

ISBN 978-605-2283-54-7

Birinci Basım OCAK 2019

© Ginko Kitap Ltd. Şti. 2019

BASKI: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.

Sanayi Cd. Altay Sk. No. 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No. 12142

T: 0212 452 23 02 • www.ezgimatbaa.net

Ginko Kitap: Osmanağa Mah. Ali Suavi Sk. No: 10 D. 3 Kadıköy / İstanbul

T: 0216 449 20 99 • F: 0216 449 21 00

www.korkitap.com • info@korkitap.com

Sertifika No: 35054

SABAHATTİN ALİ
SEÇME ÖYKÜLER



İÇİNDEKİLER

Yayınevinin Notu	7
Sabahattin Ali'nin Öykücülüğü ve Anadolu Gerçeği	9
Bir Siyah Fanila İçin	17
Değirmen	25
Bir Gemici Hikâyesi	37
Kazlar	47
Kanal	53
Kağrı	59
Gramofon Avrat	63
Apartıman	67
Arabalar Beş Kuruşa	71
Arap Hayri	75
Duvar	83
Sıcak Su	91
Asfalt Yol	97
Ses	105
Mehtaplı Bir Gece	117
Hanende Melek	127
Ayran	137
Uyku	145
Yeni Dünya	155
Portakal	169

Beyaz Bir Gemi	181
Bahtiyar Köpek	189
Kurtla Kuzu	193
Çilli	207
Çirkince	215
Bir Aşk Masalı	229
Devlerin Ölümü	235
Koyun Masalı	239
Sırça Köşk	243

YAYINEVİ NOTU

Sabahattin Ali'nin Remzi Kitaphanesi 1935 baskılı *Değirmen* kitabından 6 öykü, Akba Kitabevi Ankara 1943 baskılı *Kağnı-Ses*'ten 9 öykü, Remzi Kitabevi 1943 baskılı *Yeni Dünya*'dan 6 öykü, Remzi Kitabevi 1947 baskılı *Sırça Köşk*'ten 6 öykü, 4 masal derleyerek toplam 27 öykü, 4 masal olmak üzere 31 eseri kitabımıza aldık. Öyküleri yazıldığı tarihe göre sıralarken *Sırça Köşk* kitabında öykülerin dışında yer alan 4 masalı da olduğu gibi aldık ve *Seçme Öyküler*'in sonuna ekledik. Dört masal da neredeyse birbirinin devamı olarak sonuncu masal *Sırça Köşk*'le sonuca ulaşıyordu.

Öykülerde de romanlarında yaptığımız gibi metinlerin içindeki kimi Osmanlı sözcüklerle tamlamaları, yanı sıra kimi kavramları, ana metinlerin cümle yapılarına dokunmadan notladık.

Bu arada cümleler içindeki eski yazım kurallarına göre yazılmış olan kimi bağlaçlarla fiil çekimlerini, özel adlardaki ayrımları, noktalamalarla inceltme-uzatma işareti yerine kullanılan şapkaları (^) günümüz yazımına uyguladığımızı da belirtmeliyiz. Fakat Sabahattin Ali'nin kalemi dönemi, dönemin ruhunu çok iyi yansıttığı ve bu ruhu bozmak istemediğimiz için bazı kelimelerin yazılışına müdahale etmedik. Günümüzde yaygın kullanımı olmayan ama sözlüklerde var olan kelimeleri de olduğu haliyle bıraktık. Örneğin; *Değirmen* ve *Kanal* öykülerinde geçen “çırçıp-lak”, *Bir Gemici Hikâyesi* ve *Hanende Melek* öykülerinde geçen “sırsıklam” kelimeleri... Sabahattin Ali hayattayken eserlerinin yapılan ikinci baskılarında kimi öykülere yaptığı dokunuşları varsa da biz, bu seçki için esas aldığımız ilk basımlardaki hallerini koruduk. Bu seçkiden sonra yayımlayacağımız öykü kitapları,

Sabahattin Ali'nin yeniden yayıma hazırladığı ve öldürülmeden önce yayımlanan son halleri olacaktır.

Adnan Özyalçın'ın seçkisi ve sunuşuyla hazırlanan *Sabahattin Ali Seçme Öyküler* kitabımızda yer alan öyküler, toplumcu yanı ağır basan eserlerden oluşmaktadır.

Kor Kitap

SABAHATTİN ALİ'NİN ÖYKÜCÜLÜĞÜ VE ANADOLU GERÇEĞİ

Adnan Özyalçın

Sabahattin Ali de, çağdaşı, bir yıl farkla yaşdaşı olduğu Sait Faik gibi çağdaş öykücülüğümüzü kuran baş ustalardan biridir.

Anadolu yaşamından kaynaklanan öykülerinde gerçekçi bir tutumla ezilen insanların acılarını, eşitsizlikler, adaletsizlikler karşısındaki durumlarını, yoksulluk ve yoksunluklar içinde bırakılışlarını anlatır. Onun için kentten çok bir köy ve kasaba öykücüsü olarak ortaya çıkar.

Sabahattin Ali, öykülerinde, çevreye dışarıdan bakmaz. O çevrenin içinde yaşayarak olayları ve kişileri izleyip eleştirir. Böylece öykücülüğümüzde gözleme dayanan gerçekçilik yerine “eleştirel gerçekçiliğin” daha da ileri giderek “toplumsal gerçekçiliğin” öncüsü olmuştur.

Öykülerinde güçlü doğa tasvirleri yanında sergilediği katı gerçekler, anlatımını da etkilemiştir. Onun için öykülerinin sert ve çarpıcı bir havası vardır.

GÜLMECEDEN YARARLANMA

Sabahattin Ali, toplumsal çelişkiler ve sınıfsal ayrımlardan kaynaklanan katı gerçekleri anlatırken gülmeceye de yer verir. Amacı güldürmek değil, içeriği daha iyi belirterek okuru daha çok etkilemektedir.

SABAHATTİN ALİ'NİN ÖYKÜLERİ

Sabahattin Ali, *Bir Siyah Fanila İçin* adlı öyküsünde Anadolu gerçeğini bir aydının gözünden vererek onun ağzından anlatır:

“Erenköy’üne gidiyormuş kadar basit ve üzüntüsüz, İstanbul’dan ayrıldım. Öyle Pendik’i geçince içime bir gariplik falan da çökmedi; gittiğim kazayı, staj gördüğüm vilayetin ufak bir numunesi gibi tahayyül ediyor, ‘İki sene oturmaktan ne çıkar?’ diyordum, ‘insan pişkinleşir, hayatı anlar!’

Kasaba istasyona üç saat uzaktaydı. Ancak gece yansı gelebilen köhne forda binerken şoför: ‘Yollar bozukçadır beyim’ dedi, ‘birkaç yerde ineceğiz!’ Gece zindan gibiydi. Otomobil, karanlık bir odaya kapatılmış bir kedi gibi alevden gözleriyle dört tarafa atılıyor, duruyor, geriye dönerek tekrar koşuyordu, ova düzdü. Zulmet göz alabilirdiği kadar uzuyordu. Tam iki saat böyle kâh otomobille, kâh inerek fenerle dolaştık. Nihayet yol dedikleri birkaç araba izini bulabildik.

Bu şekilde birkaç kere daha inip bindikten sonra hızlı hızlı sarıslmamızdan kasabanın kaldırımlarına geldiğimizi anladım.

Güneş uzaktaki dağların arkasında kollarını gererek uyanırken ben belediye reisinin evinde yumuşak bir yer yatağında uykuya sarılıyordum.

Tabiatta da hiç tenevvü yoktu... Ah... O birbiri arkasında uzanan nihayetsiz sıra dağlar! Gerçi kasabanın karşısında –herkesin ilk vesilede methini yaptığı– bir çamlık vardı, güzeldi, ama buraya yakışmıyordu. Bu esmer dağların ortasında, kirli bir bakkal önlüğüne yamanmış yeşil kadifeyi andırıyordu.

Dağların üstünde ne bir ağaç ne iri bir kaya vardı. Yalnız ufak ufak çakıllar... Hani şose yollarına dökerler, en büyüğü yumruk kadar taşlar olur ya, sanki onları almışlar, avuç avuç serpmişler... Neye benziyordu biliyor musun?.. Zımpara kâğıdına; ömrümüzü, zevklerimizi törpüleyecek bir zımpara kâğıdına...”

ANADOLU İNSANININ YAZGISI

Anadolu insanının yazgısı, *Kazlar* öyküsünde, kocası hapiste olan Dudu’nun dramı anlatılarak verilir. Dudu’nun köyün öğretmenine okuttuğu kocasından gelen mektupta:

“Evvela selam edip karısının hatırı şerifini sual ettikten sonra kendisinin pek o kadar iyi olmadığından, koğuştaki yerinin pisliğinden ve bittten şikâyet ediyor. Dudu gelirken bir iki kaz getirirse

başgardıyanla müdüre vererek yerini değışirtceğini, koğuşun baş taraflarında, biti az, temizce bir yere geçeceğini söylüyordu.”

Dudu, küçük oğlu Hüsnü’yü elinden tutarak evine döner. Kara kara düşünmeye başlar:

“Topu topu bir kazı vardı; onun da yumurtalarını bakkal İlyas Efendi’ye bağlamıştı. Kaz her gün yumurtlarsa, geçenlerde Hüsnü’ye içlik yapmak için aldığı bezin parasını bir ayda ödeyecekti. Şimdi kazı şehre iletirse İlyas Efendi evinde yorgan döşek koymaz, alır götürürdü.

Hem sonra bir kaz... Halbuki Seyit iki tane istiyordu.”

Kazları eltisinden isterse de alamaz. Çalar. Hapishanenin kapısına gider:

“Dudu hapishaneye geldi. Kapının önü tenhaydı. Sokulduğu zaman candarma itti ve ‘geri git’ diye bağırdı.

Kapıda duran gardıyan, kazları ve torbayı görünce onu çağır-mak için elini kaldırdı. Fakat tam bu sırada birkaç hapis bir sedye çıkardıkları için o tarafa gitti.

Sedye kapıdan çıkarken gardıyan biraz ötede duran Dudu’ya sordu:

‘Kimi istedin?’

‘Opruklu Seyit’i’

Gardıyan yüzünü buruşturdu. Eliyle kapıdan biraz evvel çıkan ve bir gardıyanla hafif cezalı iki mahkûm tarafından musalla camiine götürülen sedyeyi göstermek üzereyken, gözleri tekrar kaz-lara ve torbaya ilişti.

Elini uzattı:

‘İçerde ama, bugün görüşme günü değil. Ver onları da sen haf-taya gel!’ dedi.

Dudu şehirde bir hafta kalabilir mi hiç?

‘Harmanda geldiğimizde görürüz!’

Köye döndüler.

Köye gelir gelmez Dudu’yu candarmalar yakaladı. Kaz çaldığı için kasabada mahkeme edildi ve üç aya mahkûm oldu. Yalnız,

cezasını kaza hapisanesinde yattığı için, harman zamanına kadar, Seyit'in ölümünden haberi olmadı.”

AĞA DEVLET KÖYLÜ ÇELİŞKİSİ

Kağnı öyküsünde ağa, devlet, köylü çelişkisi çarpıcı bir biçimde anlatılır. Bu öykü konusunda Asım Bezirci şunları yazıyor:

“*Kağnı*’da toprak sorununun ardında ağanın gücü, kanunun geçersizliği, köylünün çaresizliği ile bürokrasinin, jandarmanın dolaylı eleştirisi ve oğlunu yitiren bir ananın yürek burkucu dramı saklıdır.”

Kağnı: “Bir tarla meselesi yüzünden Savrukların Hüseyin Arkbaşı’nda Sarı Mehmet’i vurdu” diye başlar.

Nurullah Ataç, bir yazısında, bu başlangıç için şunları yazar:

“... Güzel cümlelere, şu ‘edebiyat’ denilen şeye tenezzül etmeden anlatması, doğrudan doğruya mevzua girişi bize soy bir muharrir karşısında olduğumuzu bildiriyor. Bir genç adamın üslubunda, klasiklerindeki andıran bir çıplaklık, bir ‘yalınlık’ var.”

Öykü şöyle sürüyor:

“Otuz evli köy birbirine girdi. Şaşırdılar. Herkes korku içinde candarmaların gelmesini bekliyordu. Halbuki karakol buraya altı saat uzakta idi; köyden kimse cinayet haberini götürmedikçe on beş gün bile uğramazlardı. Bu, köylünün aklına en geç geldi; ondan sonra köyün ihtiyarları kahvede Hüseyin’in babası Mevlût Ağa’nın etrafına toplandılar. Sarı Mehmed’in bir tek ihtiyar anasından gayri kimsesi yoktu. Onu karşılarına aldılar, davacı olmaması için kendisine nasihat etmeye başladılar.

Bu sırada ölü dışarıda, kahvenin bahçesindeki peykede bir hasırın üstünde yatıyordu. Üstüne eski ve pis bir keçe örtmüşlerdi. Başucunda iki üç sinek dolaşıyor, vınlıyordu.

Kahvedekiler yavaş yavaş çıktılar. Kocakarı, oğlunun başucuna gidip oturdu. Bir eliyle sinekleri kovmaya, öteki eliyle ihtiyarlıktan ve hastalıktan bir nohut kadar ufalmış olan gözlerini silmeye başladı. (...) Birkaç delikanlı cenazeyi alıp evine götürdüler. Akşama doğru her şey eski haline gelmişti. Sanki uzun bir hastalıktan sonra eceliyle ölmüş kadar sükûnetle ölü yıkandı ve gömüldü. Mevlût Ağa ezandan evvel Sarı Mehmed’in anasına iki tane sütlü keçi ile bir torba un ve bir kesekâğıdı şeker yolladı.

Bir ay kadar sonra idi, köye iki süvari candarma geldi. Kahvenin önünde indiler. (...) Candarmalardan biri kahvede hemen kâğıt kalem çıkardı, muhtardan başlayarak herkesin ifadelerini almaya koyuldu.

Sarı Mehmed'in anası ifadesinde hiçbir şey söylemedi. Yalnız: 'Ben kimseden davacı değilim!' dedi. 'Oğlun eceliyle mi öldü, vuruldu mu?' sorgusuna bile aynı cümle ile mukabele ediyordu.

İkinciüstü candarmalar mezarlığa gidip köylülerle Mehmed'in ölüsünü mezardan çıkarttılar. (...) Candarmalar Mehmed'in anasını çağırarak: 'Koş bakalım kağnyı! Oğlunu kasabaya götüreceksin... Doktor muayene edecek!' dediler.

Kadın kağnisını koştı, oğlunun kurtlanmış ölüsünü parça parça olmuş bir yorgana sardı, eski bir şilteyi kağnyıya serdi, ölüyü onun üzerine yatırarak hepsini birden bağladı. (...) Gece olduktan sonra yalnızca yola düzüldü. Candarmalar daha evvel muhtarı, imamı, Savrukların Hüseyin'i birbirine bağlayarak önlerine katmışlar ve yollanmışlardı.

Halbuki altmışlık kadın, kağnıdan yayılan ağır koku ile sersemlemiş, sendeleye sendeleye yürüyor, bazen birdenbire hızlanan öküzlerin yanında gitmeye çabalıyordu. Yavaş yavaş ayakları sürüklenmeye, ağlamaktan, içine akıta akıta ağlamaktan daralan göğsü nefes alamamağa başladı.

Kağnının kenarına tutunarak biraz daha yürüdü. Ayakları birbirine dolaşıyordu. Öküzlere 'oooha' diye bağırarak istedi, sesi boğazından çıkmadı; elleri kağnıdan kurtuldu, yere yuvarlandı, tozların içinde tekrar ayağa kalkarak koştı. (...) Kağnyı yetişemeden tekrar düştü, yüzü yolun beyaz ve kül gibi ince tozlarına gömüldü.

Kağnyı, taşlara çarptıkça, üzerinde bağlı ölüyü iki tarafa fırlatarak ve yükselip alçalan uzun, yanık gıcırtilar çıkararak ve ay ışığının altında ve gecenin sessizliği içinde arkasında hafif bir toz bulutu bırakarak, ağır ağır kendi bildiğine ilerliyordu."

İŞÇİ ÖYKÜLERİ

Sabahattin Ali'nin işçileri konu alan öyküleri çok değildir. Buna karşılık işçilerin içinde bulunduğu durumu anlatan bu öykülerde köydeki ağanın yerini kentte kapitalistin aldığını görürüz. Acımasızlık aynı acımasızlıktır. Sömürü aynı sömürüdür.

İşçilerin sosyal güvenceden, grev ve sendika haklarından yoksun olduğu dönemlerde yazılan bu öykülerde işçilerin sömürülmesi, desteksiz ve yalnız oluşları anlatılır.

Bir Gemici Hikâyesi adlı öyküsünde işçinin yarınına olan güvensizliğini ve acı yazgısını şöyle dile getirir:

“Genç ateşçi ara sıra süngüsüne dayanıyor, bir an için kapadığı siyah kapağa gözlerini dikerek düşünüyordu:

Üç dört sene sonra ne yapacaktı? Bu öyle bir işti ki, en sağlam adamı birkaç senede tamamlardı. Ondan sonra makine yağcılığına, vinççiliğe, hatta hamallığa geçmek, yarı sakat ve çürük bir vücudu birkaç gün daha yaşatabilmek için uğraşmak icap edecekti. Ve daha sonra? Allah bilir...”

Hastalandığı için fabrikadan çıkarılan, günlerce işsiz ve aç kalan bir işçiyi anlattığı *Mehtaplı Bir Gece* öyküsünde fabrikaların sağlıksız ortamına değinir:

“Son senelerde bir küçük fabrikada motorcu yamaklığı yapıyordu, hastalığı orda iken başladı. Daha doğrusu küçükten beri zaman zaman kendisini yoklayan nefes darlığı, bu fabrikanın havasız, küçük motor dairesinde boğucu bir illet haline geldi.”

İŞÇİ ÇOCUKLAR

Sabahattin Ali, öykülerinde çocuk emekçileri de anlatmıştır. *Apartıman* öyküsünde, küfecilik yapan oğlunun haksız yere dövülüp hırpalandığını görerek aktardığı damdan düşen işçiyle çocuğunun dramını yansıtır. *Arabalar Beş Kuruşa*’da aynı sınıfta okuyan biri yoksul, öteki zengin iki çocuğun, aralarındaki kardeşliği, arkadaşlığı, çıkarsız sevgiyi üst sınıftakilerin nasıl acımasızca bozduğunu, zengin-yoksul ayrımını nasıl derinleştirdiklerini gözler önüne sermiştir:

Küçük satıcı, sokakta annesiyle birlikte tahta arabalar satarak ekmek paralarını çıkarmaktadır. Zengin çocuğu araba satan arkadaşının elinden tutmuş konuşmaktadırlar. Öykü şöyle sürer:

Kadın yaklaşınca, hâlâ şaşkın şaşkın gülümseyen oğlunu bileğinden yakaladı:

“Bu ne hal?” diye bağırdı. “Kimlerle konuşuyorsun?”

Ve öteki elindeki şemsiyeyi, elini hâlâ unutarak arkadaşının avucunda bırakan küçük satıcının omzuna vurdu.

Arkadaşının gözündeki yaşları gören çocuk, henüz birçok şeyleri öğrenemediği için, ruhundan fışkıran bir isyanla:

“Anneciğim” dedi, “o benim mektep arkadaşım!”

Kadın, yüzü kıpkırmızı kesilerek, oğlunun sözünü kesti:

“Ben yarın mektebinize de telefon edeceğim. Seni kendi seviyende olmayanlarla temas ettirmeyi gösteririm!”

ALAYCI BİR ÖYKÜCÜ

Sabahattin Ali, *Bahtiyar Köpek* adlı öyküsünde hep acı gerçekleri yazmak zorunda kalışını alaya alır:

“Niçin hep acı şeyler yazayım? Dostlar, yufka yürekli dostlar bundan hiç hoşlanmıyorlar. ‘Hep kötü, sakat şeyleri mi göreceksin?’ diyorlar. ‘Hep açlardan, çıplaklardan, dertlilerden mi bahsedeceksin? Geceleri gazete satıp izmarit toplayan serseri çocuklardan; bir karış toprak, bir bakraç su için birbirlerini öldürenlerden; cezaevlerinde ruhları kemrile kemrile eriyip gidenlerden; doktor bulamayanlardan; hakkını alamayanlardan başka yapacak şeyler, iyi güzel şeyler kalmadı mı? Niçin yazılarındaki bütün insanların yüzü soluk, yüreği kederli? Bu memlekette yüzü gülen, bahtiyar insan yok mu?”

Sabahattin Ali, bu sözleriyle öykülerinde en çok hangi konuları ele aldığını hangi gerçekleri vermeye çalıştığını da ortaya koymuştur.

SIRÇA KÖŞK

Sabahattin Ali’nin *Sırça Köşk* kitabında öykülerin yanı sıra dört masal yer alır. Sabahattin Ali bu masallarıyla öykülerinde değindiği toplumsal çelişkilerle sınıfsal ayrımcılardan kaynaklanan acı gerçekleri sembolik bir dil ve anlatımla yineler. Birbirini tamamlayıcı, bir anlamda bütünleyici biçimde yazılan bu masalları *Sırça Köşk* masalıyla kesin bir sonuca ulaştırır:

Sırça Köşk şu sonla biter:

“Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez

bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.”

Dün de bu böyle olmuştur. Bugün de...

YAZARIN ÇİLESİ

Sabahattin Ali, doğruları doğrudan doğruya söyleyip yazdığı için hapishanelerden yakasını hiç kurtaramadı. Siyasal düşünceleri yüzünden birçok kereler hapslere girip çıktı. Bu baskılar, yurtdışına kaçmak isterken ölümüne neden oldu.

SABAHATTİN ALİ DİYOR Kİ

Sabahattin Ali, “Tam Demokrasi” adlı yazısında şöyle diyor:

“Demokrasi, halkın halk tarafından halk için idaresi demek olduğuna göre, hükümet halka ait işlerden elini eteğini çekmeye başlamalı, kendi işine bakmalıdır.

Mesela şimdiye kadar yalnız okulunu, köyünün yolunu, dere-sinin köprüsünü yapmaya mecbur olan köylü, bundan sonra bütün memleketin şoselerini, demiryollarını, demir ve beton köprülerini de aralarında imece ile yapmalı, hükümet ise ancak hükümet konağı, beyzadelere lüks okul, kendilerinin bulunduğu semtlere asfalt yol yaptırmakla kalarak halk hâkimiyetine hürmet etmelidir”

Sabahattin Ali’nin “Ne İstiyoruz” adlı yazısında istedikleri şunlar: “Biz istiyoruz ki, bu memlekette yapılan her iş, üç beş kişinin çıkarına değil, bu toprakları dolduran milyonların yararına olsun. Herhangi bir karar alınırken, İzmir’deki ortak tüccar, İstanbul’daki ahabap milyoner değil, bu kararların altında beli bükülen, çoluk çocuk inleyen yığınlar göz önünde tutulsun.

Biz istiyoruz ki, bu topraklar üzerindeki insanlar, kafalarında taşıdıkları fikirlerden dolayı değil, bu yurdun ve bu halkın yararına yahut zararına yaptıkları işlerden hesap versinler. Bu iş incelenirken, koltuğuna ısınmış beş on hazır yiyicinin menfaati, keyfi değil, milletin hayrı düşünölsün. Ve insanları sahiden insan eden o en büyük nimet: Hürriyet, riyakâr ağızlarda ‘Adam avlama yemi’ olarak kullanılmasın.”

Bir Siyah Fanila İçin

Kadıköy vapuru bir lodos dalgası gibi şiddetle çarparak köprüye yanaştı. Evvela bir iki cesaretli kendini iskeleye fırlattı. Arkasından, sarsıntı ile çözülüp içindekiler dağılan bir kırpıntı bohçası gibi alacalı bulacalı bir kalabalık söküldü.

Kısa lacivert etek, beyaz bere giymiş, uzun burunlu, gözlüklü, elindeki çantasından mektepli, hatta Darülfünunlu* olduğu anlaşılan bir hanım kız İstanbul tarafına yürüdü. Tam Ada iskelesinin yanından geçerken kulağının dibinde birisi bağırdı:

“Boyyalıııım!.. Ayna gibi... Küçük hanım tozunu alalım!..”

Mektepli kız, tozdan beyazlaşan iskarpinlerine baktı, o tarafa yürüdü ve sildirdi.

Sandığın üstüne bir yüzlük atıp giderken boyacı arkasından seslendi:

“Güzin Hanım!.. Beni tanımadınız mı?!..”

Güzin Hanım hayretle döndü. Bu eski püskü elbiseli, siyah fanilalı, ince kumral bıyıklı külhanbeyini süzdü. Evet, gözleri yabancısı değildi, ama ne münasebet! Şiddetle başını salladı:

“Hayır!”

Öteki güldü.

“Azıcık gelir misiniz?..” dedi.

Güzin Hanım gayriihtiyari yaklaştı.

“Tanıyamadım dedim ya!”

“Düşünün bakalım!.. O kadar uzak değil canım... Şöyle bir sene evvel... Ömer... Mülkiyeli Ömer!..”

* Üniversiteli

“Ömer!.. Sahi sen misin?..”

“Ha bileydin şunu!..”

“Fakat bu ne hal?..”

“İşte böyle Güzin abla, boyacılık yapıyoruz!..” Öteki hâlâ inanamıyor gibiydi.

“Hani seni bir yere kaymakam yapmışlardı ya?.. Neydi oranın ismi?.. Tuhaf bir şey canım... Adana mıydı?..”

“Adana kaymakamlık değildir!..”

“Peki, nasıl oldu bu? Anlatsana!..”

“Tuhafsın be Güzin!.. Burada olur mu?.. Dur, yahut gel şuraya girelim!..”

Beraber yürüdüler, Ada iskelesinin ikinci mevki bekleme salonuna girdiler... Tahta kanepelerden birine yan yana oturdular. Ara sıra kapıdan uzanıp bakanlar, sandığını yanına koymuş genç bir boyacıyla gözlüklü bir mektepli kızın hararetle konuştuğunu görüyorlar, acayip acayip başlarını sallayarak çekiliyorlardı.

* * *

Erenköy’üne gidiyormuş kadar basit ve üzüntüsüz İstanbul’dan ayrıldım. Öyle Pendik’i geçince içime gariplik filan da çökmedi; gittiğim kazayı, staj gördüğüm vilayetin ufak bir numunesi gibi tahayyül ediyor, “iki sene oturmaktan ne çıkar?..” diyordum, “insan pişkinleşir, hayatı anlar!”

Kasaba, istasyona üç saat uzaktaydı. Ancak gece yarısı gelebilen köhne forda binerken şoför:

“Yollar bozukçadır beyim” dedi, “birkaç yerde ineceğiz!”

Bu laf biraz zihnimi bulandırdı.

Yarım saat ancak gitmiştik, birden durduk.

“Yolu kaybettik!..” dediler.

“Şoşe yok mu?..”

“Var ama tamir ediliyor, otomobil geçmez!..”

“Ne yapacağız?..”

“Yolu arayacağız!..”

Gece zindan gibiydi. Otomobil karanlık bir odaya kapatılmış bir kedi gibi alevden gözleriyle dört tarafa atılıyor, duruyor, geriye dönerek tekrar koşuyordu. Ova düzdü. Zûlmet* göz alabildiği kadar uzuyordu.

Tam iki saat böyle kâh otomobille, kâh inerek fenerle dolaştık. Nihayet yol dedikleri birkaç araba izini bulabildik.

Sallana sallana yarım saat daha gitmiştik, arabamız gene durdu: “İneceksiniz beyim!..”

İndik, önümüzde yaya çıkılması bile güç bir yokuş vardı. Kısa fakat dik bir yokuş. Otomobil evvela geriledi. Sonra avına atılan bir tazı gibi şiddetle fırladı. Bu hız onu ancak yarıya kadar çıkarabildi. Artık canlı bir mahluk gibi soluyor, homurdanıyor, lakin bir adım ileri gidemiyordu. Döndü, yokuşa arkasını verdi; böyle çıkmak istedi... Ama yalnız iki adım fazla yürüdü. Şoför kan ter içinde iniyor, artık isyan eden motorun kolunu çeviriyor, arkadan dayanıyor, bu esnada küfürlerin de binini bir paraya savuruyordu. Nihayet bizim de yardımımızla makine yokuşun başını buldu.

Bu şekilde birkaç kere daha inip bindikten sonra hızlı hızlı sar-sılmamızdan kasabanın kaldırımlarına geldiğimizi anladım.

Güneş uzaktaki dağların arkasında kollarını gererek uyanırken ben belediye reisinin evinde yumuşak bir yer yatağında uykuya sarılıyordum...

* * *

Birkaç hafta zarfında şehri ve civarını gezdim. Ahalisini gözden geçirdim.

Hayatımda bu kadar sukutuhayâle uğrayacağımı tasavvur edemezdim.

Memleketin bende bıraktığı yegâne intiba basitlik oldu. Burada tabiat basit, muhit basit, halk basit, hulasa her şey basitti...

* Karanlık

Benim gibi karma karışık ruhlu bir adamın böyle yerlerde ne hale gireceğini tasavvur et.

Ahali manasız ve fesattı.

Bilir misin Güzin, bambu bastonlar olur, ben onları çok severim; çünkü bünyelerinde değişiklik vardır, düz değildirler...

Bir de hezaren bastonlar vardır. Bunlar düz olmakla beraber ağaçları asildir, temizdir, onun için iyidirler.

Bazen kavak ağacından da baston yaparlar... Düşün ne berbat şeydir bunlar!.. Düz, basit sonra da nevileri* adi.

Hadi bunlara da saf oldukları için tahammül edilebileceğini farz et!.. Ya içleri de kurtlu olursa?..

İşte burada halk adî, alelâde ve çürük ruhluymdu.

Anadolu'da işsizliğin doğurduğu yegâne iş olan dedikodu almış yürümüştü. Mektep muallimi muhasebei hususiye memuru-nu, tapucu müddeiumumiye**, mal müdürü şube reisini çekiştirir, on dakika sonra da kahvede beraberce tavla oynayıp garson kızlara sarkıntılık etmekten sıkılmazdı.

İlk mektep müdürü müfettiş olmak için çalışırdı, çünkü alacağı harcirahlarla çalgılı kahve kızları uğruna girdiği borçları ödeyecekti...

Belediye reisi mebus olmak için faaliyet gösterirdi; çünkü şimdi dış geçiremediklerinin o zaman tepesine binecek, ahbablarına caka satacaktı.

* * *

Tabiatda da hiç tenevvü*** yoktu... Ah... O birbiri arkasında uzanan nihayetsiz sıra dağlar! Gerçi kasabanın karşısında –herkesin ilk vesilede methini yaptığı– bir çamlık vardı, güzeldi, ama buraya yakışmıyordu. Bu esmer dağların ortasında, kirli bir bak-kal önlüğüne yamanmış yeşil kadifeyi andırıyordu.

Dağların üstünde ne bir ağaç ne iri bir kaya vardı. Yalnız ufak ufak çakıllar... Hani şose yollarına dökerler, en büyüğü yumruk

* Türleri

** Savcıyı

*** Çeşitlilik

kadar taşlar olur ya, sanki onları almışlar, avuç avuç serpmişler... Neye benziyordu biliyor musun?.. Zımpara kâğıdına; ömrümüzü, zevklerimizi törpüleyecek bir zımpara kâğıdına...

Köyler, bilmem neden, dağ köşelerine, çukur vadilere yapılmıştı. Kireçli, beyaz dağların dibine sığınan bu mamureler* insana cebinlik köşelerindeki tahta kurusu yuvalarını hatırlatıyordu.

* * *

“Konuşacak, dert yanacak bir adam!..” diye kendi kendime haykırdım...

Yoktu... Malumat sahibi, derin, muğlak bir kimseye rast gelmek mümkün değildi.

Müthiş surette yalnız kaldığımı hissettim. Ah... Bilhassa bu kadar kalabalığın içinde yalnızlık ne acı oluyor yarabbi!..

İstanbul hasreti beni fena halde sardı. Evleri, sokakları, denizleri, insanları gözümünden gitmiyordu. Aksaray’da karpuz satan bir külhanbeyi bana bu orta Anadolu kazasının en yüksek memurundan daha cana yakın, daha tabii, daha kabili hitab** geliyordu.

Bir gün İstanbul’a gönderilen bir tahriratı*** imzalatmaya getirdikleri zaman:

“Ah...” dedim, “şu mübarek yerin ismini yazmak bile tatlı!”

Yerli kâtibin yanında yaptığım bu hafifliğe sonra kendim de kızdım.

Her şeyi bırakarak buraya gelmek isteyince karşıma istikbal hülyalarım, mektepte muhayyilemin**** süsleyip püsleyerek kafama yerleştirdiği tasavvurlarım çıkıyordu. Ama öyle bir hale geldim ki çıldıracaktım; düşünüyordum: Gidersem istikbalimi kaybedecektim, fakat durursam aklımı... Yalnız kaldığım günlerde benim yegâne dostum olan aklımı... Her şeyden fazla sevip beğendiğim akılcağızımı!

* İnsanların yaşadığı bayındır yerler

** Konuşulur

*** Yazıyı, evrakı

**** Hayal gücümün

Ne kuvvetliymişim ki, bir siyah fanila bana oradan ayrılmak çılgınlığını yaptıracak tahassüsleri* verinceye kadar tahammül ettim.

* * *

Kış gelmiş; kar, yerli bir tabirle, güdük devenin kuyruğuna çıkmıştı. İstanbul'un ki onun yanında konfetidir. Orada kar her yerdeki gibi yumuşak, tatlı değil; dolu gibi iri, yerleri tekmeler gibi sert yağar, biraz sonra da rüzgâr onları alarak çöl kumları gibi yüzünüze fırlatırdı... Güneşi bulutların arasından alay eder gibi dilini çıkardığı zaman görebilirdik...

Bir sabah uyanınca gene kar yağmakta olduğunu gördüm. Hava bazen önümüzdeki camiye göstermeyecek kadar bulanıyor, bazen de ta uzaklardaki dağlar bile görünüyordu. Sanki tabiat büyük bir sinema makinesini net yapmaktaydı... Karşımızdaki amlığa yağan karlar, aktörlerin beyazlatmak için saçlarına serpikleri pudraları andırıyordu.

Titreye titreye kalktım. Ceketi omuzuma atarak yüzümü yıkamaya gittim...

Gelip aynanın karşısına geçince orada, tanımadığım birisi bana baktı... şaşırdım: Aynada ince bıyıklı, siyah fanilalı, ceketi omuzunda bir külhanbeyi duruyordu. Bu... bu... bendim, yeni bırakmaya başladığım bıyıklarım, dağınık saçlarım, aba ceketimle bendim... Ama sırtımdaki siyah fanila? Nereden gelmişti bu?.. Bu bıçkın fanilasını ne zaman giymiştim?..

Zihnimde bir şimşek aktı: Dün bir kutu fanila alarak eve yollamıştım, demek içlerinde bir tane de siyah varmış, ben de gece çamaşır değiştirirken farkında olmadan giymişim!..

Birden değiştiğimi hissettim... O kadar süratle değişmiştim ki, eski benliğimle yeni benliğim arasındaki ayırıcı çizgiyi elimle tutabileceğimi zannediyordum...

Aynadaki adam gözleriyle bana şöyle diyordu:

* Duygulanmaları

“Gâfil!.. Burada seni sıkan, halk, muhit değil kendi mevkîidir; sen efendi olmak kabiliyetinde değilsin... Sen nizam, kanun gibi kayıtlara tabi olamayacak kadar serserisin... Muayyen bir daire, muayyen bir ikametgâh seni sıkar, sana her gün değişen bir iş, her gece değişen bir yatak lazımdır... Ne yazık ki bunları daha şimdi anlayabiliyorsun... Artık yapacağın, mukadderin olan yaşayışa avdettir.” Bunun için de evvela başından melon şapkayı, sırtından kolalı gömleği çıkarmalı, siyah fanilanla tam bir uçarı olmalısın... Göreceksin ki hayatın zevki değişikliktedir... Amma öyle elbise değiştirir kadar basit olanlarında değil, hayatına yeni bir istikamet verecek kadar büyük tenevvülerde...

Bundan sonra aç kalmayı spor, dayak yemeyi eğlence bilecek, kendinden kuvvetli olanlara aktör, kendinden zayıf olanlara hâkim, enayilere karşı insafsız olacaksın... Bilmelisin ki yaptıkların zekânın hamakate** galebesinden ibarettir... Artık hayatın sahifelerinden yeisi, bedbinliği, kederi sil, çünkü kuvvetli bir kafanın sevince tebdil edemeyeceği*** ıstırap yoktur... Hadi... Düşünme... İstanbul’a dön... Kendi hayatına dön!..”

Aynadaki adam sustu. Dikkat ettim, eski kaymakama hiç benzemiyordu. Vücudunda bir kıvraklık, gözlerinde hayatı anlayan bir parıltı vardı...

Bu adam saçlarını tarar, kollarını gerdiği zaman fanilasının altında şişkin memeleri belirirse çok güzel olacaktı. Siyah elbiselerinden aykırı düşen bıyıkları bile şimdi dudaklarını tatlı tatlı gölgelendirmeye başlamıştı.

İki gün sonra İstanbul’daydım. Tasavvur ettiğim hayata kavuştum. Bana vatanperverlikten, oraların tenvire**** ihtiyacından bahsetme! Söyleyeceklerin doğrudur, lakin –burada sesini alçalttı– lakin bizim için, yani benim içinde yetiştiğim gençlik için memleket

* Dönmedir

** Ahmaklığa

*** Dönüştüremeyeceği

**** Aydınlığa

muhabbeti bir fantazi, feragat lügatten silinen bir kelime, hodbinlik* en makul seciyedir.

Benim başkalarından farkım samimiyetim, düşüncelerimi açıkça söyleyip yapmamdır.

Adaaam sen de, işte aç kaldığım yok. Ara sıra ahabplara da rastlıyorum, beni davet ediyorlar, gülüp eğleniyoruz. Ama bazıları yol göstermeye, nasihat etmeye kalkıyorlar ki, gece yarısı evlerini bırakıp çıktığım oluyor.

* * *

Yavaşça elini uzatarak sandığın kayışını yakaladı.

“Uzun konuştuk, Güzin” dedi, “canını sıktım. Ara sıra geçerken uğrarsan, hem boyarız hem de bir iki laf atarız... Bana mücade...”

Kutusunu afili bir tavırla omuzuna vurarak yürüdü. Güzin Hanım, arkasından baktı, baktı, sonra dudaklarını bükerek o da yürümeye başladı. Ve bir parça uzaklaştıktan sonra yavaşça mırıldandı:

“Kaçık!”

1927

Değirmen

Hiç sen bir su değirmeninin içini dolaştın mı adaşım?

Görülecek şeydir o... Yamulmuş duvarlar, tavana yakın ufacık pencereler ve kalın kalasların üstünde simsiyah bir çatı... Sonra bir sürü çarklar, kocaman taşlar, miller, sıçraya sıçraya dönen tozlu kayışlar... Ve bir köşede birbiri üstüne yığılmış buğday, mısır, çavdar, her çeşitten ekin çuvalları. Karşıda beyaz torbalara doldurulmuş unlar...

Taşların yanında duman halinde sıcak ve ince zerreler uçuşur. Halbuki döşemedeki küçük kapağı kaldırıncı aşağıdan doğru sis halinde soğuk su damlaları insanın yüzüne yayılır...

Ya o seslere ne dersin adaşım, her köşeden ayrı ayrı makamlarda çıkıp da kulağa hep birlikte kocaman bir dalga halinde dolan seslere?.. Yukarıdaki tahta oluktan inen sular, kavak ağaçlarında esen kış rüzgârı gibi uğuldar, taşların kâh yükselen, kâh alçalan ağlamaklı sesleri kayışların tokat gibi şaklayışına karışır... Ve mütemadiyen dönen tahtadan çarklar gıcırda, gıcırda...

Ben çok eskiden böyle bir değirmen görmüştüm adaşım, ama bir daha görmek istemem.

* * *

Sen aşkın ne olduğunu bilir misin adaşım, sen hiç sevdin mi?..

Çoook desene! Sevgilin güzel miydi bari? Belki de seni seviyordu... Ve onu herhalde çok kucakladın... Geceleri buluşur ve öperdin değil mi? Bir kadını öpmek hoş şeydir, hele adam genç olursa...

Yahut sevgilin seni sevmiyordu... O zaman ne yaptın? Geceleri ağladın mı? Ona sararmış yüzünü göstermek için geçeceği yolda bekledin, ona uzun ve acındırıcı mektuplar yazdın değil mi?..

Fakat herhalde ikinci bir aşka atlamak senin için o kadar güç olmamıştır. İnsan evvela kendi kendisinden utanır gibi olur ama, bilir misin, bizim en büyük maharetimiz nefsimizden beraat kararı almaktır. Vicdan azabı dedikleri şey ancak bir hafta sürer. Ondan sonra en aşağılık katil bile yaptığı iş için kâfi mazeretler tedarik etmiştir.

Ha, sonra bir üçüncü, bir dördüncüyü sevdin ve bu böyle gidiyor.

Peki ama, bu sevmek midir be adaşım, bir kadını öpmek, onu istemek sevmek midir?..

Çırçıplak soyunarak şehrin sokaklarında koşabiliyor musun?..

Bir bıçak alarak kolundaki ve bacağındaki adalelere saplamak ve böylece bir nehre atılarak yüzmek elinden geliyor mu?

Bir şehrin adamlarını öldürmek cesareti sende var mı? Bir minareye çıkarak bütün dünyaya işittirecek kadar kuvvetle bağırabilir misin?

Aşk sana bunları yaptırabilir mi? İşte o zaman sana seviyorsun derim.

Sen sevgiline ne verebilirsin sanki, kalbini mi? Pekâlâ, ikincisine? Gene mi o? Üçüncü ve dördüncüye de mi o?.. Atma be adaşım, kaç tane kalbin var senin?.. Hem biliyor musun, bu aptalca bir laftır: Kalbin olduğu yerde duruyor ve sen onu filana veya falana veriyorsun... Göğsünü yararak o eti oradan çıkarır ve sevgilinin önüne atarsan o zaman kalbini vermiş olursun...

Siz sevemezsiniz adaşım, siz, şehirde yaşayanlar ve köyde yaşayanlar; siz, birisine itaat eden ve birisine emredenler; siz, birisinden korkan ve birisini tehdit edenler... Siz sevemezsiniz. Sevmeyi yalnız bizler biliriz... Bizler: Batı rüzgârı kadar serbest dolaşan ve kendimizden başka Allah tanımayan biz Çingeneler.

Dinle adaşım, sana bir Çingenenin aşkını anlatayım...

* * *

Bir gün –karların erimeye başladığı mevsimdeydi– bütün çergi –otuza yakın kadın, erkek ve çocuk; dört beygir ve iki defa o kadar da eşek– Edremit tarafına doğru göçüyorduk.

Can sıkın ve bize hiç yaramayan bir kıştan sonra ısıtıcı güneş ve yeni belirmeye başlayan yeşillikler hepimize tuhaf bir oynaklık vermişti. Sırtlarında beyaz ve kısa bir gömlekten başka bir şeyleri olmayan küçük çocuklar hiç durmadan koşuyorlar, bağırıyorlar ve şose yolunun kenarındaki hendeklerde yuvarlaşıyorlardı.

Delikanlılar keman ve klarnet çalarak yürüyorlar, genç kızlar parlak sesleriyle su gibi türküler söylüyorlardı.

Ben de etrafı gözden geçirerek bir köy, bir çiftlik, yanında kalabileceğimiz bir yer araştırıyordum.

İkinciye doğru siyah zeytin ağaçlarının arasında yükselen açık renkli çınar ve kavaklar gözüme ilişti. Burası küçük bir değirmendi. Suyu bol bir çay, küçük söğüt ağaçlarının arasından geçtikten sonra dar ve taş bir mecraya* giriyor, oradan da dört tane tahta oluğa taksim oluyordu.

İhtiyar çınarlar çukura gömülen eski değirmenin siyah kiremitli çatısını örtüyorlar ve ön tarafındaki geniş meydana gölgeliyorlardı.

Ağaçların hışırtısını bastıran bir gürültü ile değirmenin altından fıkırdayıp çıkan köpüklü sular iki sıra taze kavağın ortasından geçip ilerideki sazlıkta kayboluyordu.

Burada çergilemek** hiç de fena değildi. Yüklü eşeklerle sık sık gelip giden köylülerden değirmenin işlek olduğu anlaşılıyordu. Ve bir kurşun atımı ötede beyaz minaresiyle bir köy görünüyordu.

Daha çadırları kurmadan Atmaca klarnetini alarak kanatlarının biri açık duran kocaman kapıya yanaştı, çalmaya başladı.

İçeride sesi duyan köylüler oraya birikerek dinliyorlardı. Değirmenci de bunların arasındaydı, beyaz sakalını karıştırarak la-kayt gözlerle bakıyordu.

Bilir misin adaşım, bu köylüler tavuk ve oğlak çaldığımızı söyleyerek bizden şikâyet ettikleri halde bizi gene severler.

Aralarında bir kileye*** yakın buğday toplayarak Atmaca'ya verdiler. Ve değirmenci buna iki çömlek de yoğurt ilave etti.

* Su yatağına

** Yerleşmek, çadır kurmak

*** Ölçeğe

Biz bu güzel kabulden cesaret alarak biraz ötedeki zeytin ağaçlarının arasında çadırlarımızı kurduk.

* * *

İşler iyi gidiyordu. Kadınlar taze söğütlerden yaptıkları sepetleri yakın köylerde satmakta güçlük çekmiyorlardı. Çalgıcılarımız yarım gün uzaktaki köylerden bile düğüne çağırılıyordu.

Atmaca tabii en baştaydı...

Sen bu Atmaca gibisine daha rastlamamışsındır.

Bir kere heybetli delikanlıydı: Yağız derisi, yüzüne delice dökülen simsiyah saçları ve koyu gözleri.

Sonra burnu... Uzun, sivri, ucu biraz aşağı kıvrık burnu...

Bunun için biz ona Atmaca derdik...

Başı geniş omuzlarının üstünde bir Arap atınıninki gibi dik durdu ve bir Arap atı ondan daha çevik değildi...

Bütün çergilerde onun cesareti, onun güzelliği, onun çalgısı söylenirdi.

Başka Çingeneler gibi çalmazdı o, adaşım: Bir kere nota bilirdi. Şehir mektebini okumuş, bitirmişti; sonra içliydi... Sanırdın ki klarneti çalarken havayı ciğerlerinden değil doğrudan doğruya yüreğinden veriyor.

Geceleri tek başına bir ağacın dibine çekilirdi. Biz de çadırların önüne çıkıp yüzü koyun yatar, çenemizi toprağa dayayarak onu dinlerdik.

Hiçbir sevgilisi yoktu. Ne geçtiğimiz Türkmen köylerindeki al yanaklı güzeller, ne de ince dudaklı Çingene kızları onun bakışlarını bir andan fazla üzerlerinde alıkoyabilirlerdi...

Halbuki çalgı çalarken büyük gözlerinde –oradaki kıvılcımları söndürmek ister gibi– bir nem belirlediğini, esmer yanaklarında, –bir ateşe rast gelmiş gibi derhal kuruyan– birkaç ufak damlacığın yuvarlanmak istediğini hep görmüştük.

Çok konuşmaz, konuştuğu zaman da içindekilerden bize bir şey sezdirmezdi. Neler hisseder, neler düşünürdü? Onu bu dün-

yaya bağlayan şey neydi? Hiçbirimiz bilmezdik. Acaba birisini sevdiği için mi, yoksa hiç kimseyi sevemediği için mi, bu kadar yanık, bu kadar derinden çalışıyordu?

Ara sıra uzun müddet kaybolur, başka çergilerde dolaştığı, şehirlere inip büyük beylerin meclisine girdiği söylenirdi.

Kasabadaki efendiler ona akran muamelesi ederlerdi, fakat o davarlardan bizimle beraber koyun uğrular, düğünlerde bizimle beraber çalgı çalardı.

* * *

Hemen her akşam değirmenin önündeki meydanlıkta toplanıp ahenk yapıyorduk. Şimdilik bir şey anaforlamadığımız için değirmenci de memnundu. Kızıyla beraber büyük çınarın altına bir hasır atıyor, bağdaş kurup oturarak bizi dinliyordu.

Değirmencinin kızı tam bir köy güzeliydi.

Yuvarlak bir yüzü, kalın dudakları, kalçalarına kadar uzanan ince örgülü saçları vardı.

Ama yüzü hep soluktu. Etrafındaki şeylere, kendisiyle alışveriş yokmuş gibi, dümdüz bir bakışı ve dudaklarının kenarından dökülüyormuş gibi, isteksiz bir gülüşü vardı:

Bu kızcağız sakattı adaşım, küçükken sağ kolunu değirmenin çarklarından birine kaptırmıştı.

Şimdi onun yerinde şalvarının beline iliştirilen boş bir yen sallanıyordu.

Ve bu onu insanlardan ayırıyordu.

Düşünebilir misin, güzel bir kızın bir kolu olmazsa bu ne demektir? Derenin üst başında çıpıl çıpıl yıkanan genç kızlara karışamıyordu. Vücudunu ve ondaki ayıbı her zaman örtmeye mecburdu...

Geceleri birbirlerinin evinde toplanıp cümbüş yapan kızlarla da birleşemezdi, çünkü ne tef çalmak, ne de parmaklarının arasına tahta kaşıklar alarak oynamak elinden gelirdi...

Belli ki onun bütün çocukluğu bitmez tükenmez bir hasretle geçmiş; belli ki zeytin dallarına sincap gibi tırmanan, birbiriyle alt alta üst üste güreşen, değirmenin önünde erkek çocuklarla su

fışkırtmaca oynayan akranlarına bir duvara yaslanarak istek dolu gözlerle bakmıştı.

Şimdi bütün bunlara alışmış görünüyordu. Başka insanların yaptığı birçok şeyleri yapmak hakkının kendisinde olmadığını biliyor ve hiçbir şey istemiyordu.

Değirmenin kapısı yanındaki taş sedirde saatlerce oturup meydana eşelenen tavuklara yahut kocaman çınarın kıpırdayan yapraklarına yarı yumuk gözlerle bir bakışı vardı ki adamı ağlamaklı ederdi.

Geceleri babasıyla beraber gelir, onun yanında diz çöküp oturarak bize bakardı...

* * *

Sözü kısa keselim adaşım, bizim mağrur ve insafsız Atmacamız değirmencinin bu sakat kızına vuruldu.

Tavuslara, sülünlere bakmaya tenezzül etmeyen yabani kuş, kanadı kırık bir çulluğun şikâri oldu.

Eyvah bana ki meselenin çok geç farkına vardım. Ben anladığım zaman alev saçağa sarmıştı bile. Yoksa çoktan çergiyi toplar, başka bir yere göçerdim...

Atmaca, hiç kimse ile konuşmuyor, düğünlere gitmiyor, zeytinlerin altında tek başına çalışıyordu. Ama geceleri çınarın altında adamakıllı coşar, gözlerini kıza diker, üfler, üflerdi...

Ve biz titrediğimizi, bağırarak, konuşarak, yahut yerlere atılıp ağlamak istediğimizi hissederdik...

Onun çalışında, bir ateş yığını etrafında haykıran ateşe tapanların, yahut batmakta olan bir gemiye çarpan dalgaların feryadı ve inleyişi vardı.

Atmaca'nın kanatları düşmüştü adaşım, sarardıkça sararıyordu. Değirmencinin köye indiği günler kapının yanındaki taş sedirde kızla beraber oturduğunu ve tırnaklarını, parçalamak ister gibi, iki tarafındaki sert kayada gezdirdiğini görünce bu işin böyle gitmeyeceğini anladım...

Bir gece onu çağırdım, derenin alt başına gittik, kavak fidanlarının arasına oturduk.

Çakıllarda acele acele seken sulardan ve uzaklardan gelen bir kurbağa sesinden başka hiçbir şey duyulmuyordu.

Atmaca önüne bakıyor, niçin çağırdığımı, ne söyleyeceğimi sormuyordu.

Elimi omuzuna koydum, gözlerini bana kaldırdı.

“Seviyorsun!..” dedim.

“Öyle...” dedi.

“Ne yapacaksın?..”

Bu sorunun cevabını bulmak ister gibi gözlerini yukarıya, yıldızlı göğe çevirdi; uzun uzun baktı, birdenbire:

“Sen bizim çeribaşımızsın” dedi, “gezdiğin yerler benden çok, tecrübelerin fazla, aklın, dirayetin bütün Çingenelerden üstündür. Sana açılmalıyım.”

Gözlerini hiç indirmeden, sanki yıldızlara anlatıyormuş gibi, söylemeye başladı.

“Onu seviyorum, ne yapacağımı da hiç düşünmedim. Sen benim sevmemin nasıl olacağını bilirsin... Ben ki arkamdan uşaklarını koşturan konak sahibi hanımlara başımı çevirmedi; yedi köye hükmeden eşraf bana gelip: ‘Kızım senin için yataklara düştü, Çingene olduğunu unutup seni evlat gibi sineme basacağım, yalnız gel, gel de kızımızı kurtar!..’ diye yalvardılar da, gene cevap vermeden yoluma gittim; işte şimdi bu bir kolu olmayan kızı seviyorum.

Onu alamam, onu kaçıramam. Halbuki o da beni seviyor. Bunu bana evvelsi gün ağlayarak söyledi. ‘Gel,’ dedim, ‘beraber kaçalım.’ Acı acı güldü. ‘Ağam’ dedi, ‘ben senden noksanım, bana sadaka mı veriyorsun?..’ Onu nasıl sevdiğimi anlattım, ‘Bana kolunun yerine kalbini veriyorsun,’ dedim, ‘bir kalp bir koldan daha mı az değerlidir?’

Tekrar gözyaşları boşandı: ‘Olmaz,’ dedi ‘düşün ki her karşına çıktığımda senden utanacağım, başım yerde olacak, beni böyle zelil etmek* ister misin? Bırak beni ne olduğumu bilerek ihtiyar babamın yanında kalayım, sen de bir daha buralara uğrama. Bana sakatlığımı

* Aşağılamak

unutturarak deli deli rüyalar gördürdün, seni ömrümün sonuna kadar unutamam, ama olmayacak şeylere beni inandırmaya kalkma, eğer sahiden beni seviyorsan hemen buralardan git!..’ ”

Atmaca, burada bir nefes aldı ve gözlerini yere indirdi:

“Düşünüyorum, birleşirsek bu ikimiz için de sahiden bir azap olacak. Aramızda anlaşılmaz, boğucu bir havanın dolaştığını hissedeceğiz. Eğer o bana açılmaz, bana naz edemez, bana içinden geldiği gibi sarılamazsa, gözleri her zaman ‘ne diye gençliğini benim için nâra’ yaktın, sana yazık değil mi?’ demek isterse ben ne yaparım? Her sözümünden, her tavrımdan alınır; kızsam ona dokunur, sevsem ona acıyormuş gibi gelir, kucaklasam boş olan kolunun yerinde bir sızı duyar ve bunlar hep böyle sürüp gider.

Ne yapacağımı, bu halin beni nereye götüreceğini sorma, ben de artık kuvvet yok, akıl yok, düşünce yok, yalnız aşk var. Mavzer kurşunu gibi çarptığını yere seren bir aşk... Senin Atmacan artık kanatlarını kımıldatacak halde değil!..”

Sustu, son sözler öyle acınacak bir tavırla ağzından dökülmüştü ki, fazla bir şey sormaya, hatta teselli etmeye kalkışmadım; ona bu halde ne söz söylenebilir, ne de o söyleneni duyardı.

Koluna girip çadıra kadar götürdüm.

İşler gittikçe sarpa sarmıştı adaşım, Atmaca’nın hali beni korkutuyordu. Fakat yapılacak hiçbir şey yoktu. Şimdilik işi olurluna bırakmaya karar vererek yattım. Bütün gece, büyük çınarın altında kollarını açarak sabırsızca bekleyen Atmaca’yı ve dudaklarının kenarında geniş bir sevinç, soluk yanaklarında görülmemiş bir pembelikle ona doğru koşan değirmencinin kızını gördüm. Fakat birbirinin kucağına atılacakları zaman şekli belli olamayan tuhaf bir cisim ikisinin arasına giriyor, bir çark gibi fırıl fırıl dönerek ve gittikçe büyüyerek onları ayırıyordu.

* * *

Günler, kuvvetli bir rüzgârın sürüklediği beyaz bulut kümecikleri gibi birbiri arkasına geçip gidiyorlardı. Ve biz bunların sonunda

muhtakkak bir fırtına kopacağını seziyorduk. Herkes müthiş bir şeyden korkuyor gibiydi. Bütün çergiyi ağır bir durgunluk kaplamıştı.

İhtiyar ve tecrübeli Çingene karıları bildikleri efsunları okuyorlar, bütün iyi ve fena ruhları zavallı Atmaca'nın imdadına çağırıyorlardı. O, gittikçe çöken yanakları, nereye baktığı belli olmayan şaşkın gözleriyle geçerken delikanlılar başlarını yere eğiyorlar, genç kızlar ölü gibi sararan benizleri ve titreyen dudaklarıyla arkasından bakıyorlardı.

Kadın, erkek, genç, ihtiyar hiçbir şeye karar veremeyerek bekliyorduk. Sanki serseri bir rüzgâr kafalarımızdan her düşünceyi silip süpürüyor, bizi şaşkın ve meysus* buralarda bırakıyordu.

* * *

Bir gün Atmaca yanıma sokuldu.

"Bu akşam değirmende ahenk yapacağız, ben ihtiyarla konuştum!.." dedi.

Hafif yağmur çiseliyordu. Akşama kuvvetli bir yaz sağanağı gelmesi çok mümkündü. Bunu ona da söyledim.

"Değirmenin içinde çalacağım" dedi.

"Değirmen geceleri de işliyor, o gürültüde mi?"

Tuhaf tuhaf güldü:

"Korkma, dedi, "klarneti o gürültüde de size duyururum. Nefesim daha o kadar kuvvetten düşmedi."

Yağmur akşama doğru sahiden arttı. Karşı tepedeki palamut ormanına birbiri arkasına yıldırımlar düşüyor, iri damlalar zeytin ağaçlarının siyah yapraklarını garip tıptırlarla oynatıyordu.

* * *

Hepimiz değirmenin içine dolduk. Tavanda sallanan iki tane gaz lambası etrafa yarım bir aydınlık serpiyordu ve çarklar, taşlar, tozlu kayışlar dönüyorlar, dönüyorlardı.

Hepsinin birden çıkardığı yırtıcı gürültü yağmurun alçak tavandaki kesik hıçkırığına karışıyor, birbirini kovalayan gök gürültüleri bu korkunç ahengi tamamlıyordu.

* Umutsuz

Değirmenci ve kızı duvarın dibindeki sedire oturmuşlardı. Sal-
lanan lambalar genç kızın yüzünde acayip gölgeler oynatıyordu.

Bütün gürültüleri bastıran ince bir ses birdenbire yükseldi;
kendisini değirmenin karanlık bir köşesine çeken Atmaca çalma-
ya başlamıştı.

Adaşım, ben o gece dinlediğim şeyleri öldükten sonra bile unu-
tamam.

Dışarıda fırtına gittikçe artıyor ve rüzgâr ıslak kamçısını ker-
piç duvarlarda gezdiriyordu. Yükselen sular tahta oluklardan taşı-
yor, haykıra haykıra yerlere dökülüyordu.

İçeride taşlar nihayetsiz bir coşkunlukla homurdanıyor; çılgın
gibi dönen kayışlar şaklıyor; birbirine geçen tahta çarkların diş-
leri ağlar gibi gıcırdıyordu. Ve bunların hepsini bastıran deli bir
ses kâh yalvarıyor, kâh hiddetle kıvranıyor, susacak gibi olduktan
sonra tekrar yükseliyordu.

Alacakaranlıkta Atmaca'nın siyah ve parlak gözleri hiç kıpır-
damadan genç kıza bakıyorlardı, genç kızın acınacak bir perişan-
lıkla çırpınan büyümüş gözlerine.

Ve öyle şeyler çalıyordu ki adaşım, onları anlatmaya bizim
kullandığımız kelimelerin takati yoktur.

Bazen okşayan, ısıtan bir sabah güneşiydi. Fakat derhal yüzü-
müzü yırtan gözümüzü kör eden, içindeki ateşleri kum tanesi gibi
etrafa saçan bir çöl fırtınası oluyor, yahut bağrımıza işleyen bir
bıçak haline giriyordu.

* * *

Son ve keskin bir çığlıktan sonra Atmaca'nın ayağa kalktığını
gördüm. İki üç adım ilerledi ve klarneti bir köşeye fırlattı.

Herkes doğrulmuştu. Üzüntülü gözlerle ona bakıyorlardı. O,
yüzüne büsbütün dökülen kara saçlarını eliyle geriye attı. Birden-
bire çukura gitmiş gibi görünen gözlerle etrafını araştırdıktan son-
ra onları değirmencinin kızına dikti, uzun uzun baktı...

O dakikayı ömrümde unutamam adaşım: dışarıda fırtına arttık-
ça artmıştı, duvarlar sarsılıyor, tepemizdeki kiremitler uçuyordu.
Ve değirmen, azgın bir hayvan gibi homurduyor ve dönüyordu.

Ve o lambanın sönük ışığında, olduğundan daha büyük, adeta bir gölge gibi duruyordu. Gözleri genç kızın üzerindeydi. Tahammül edilmez bir acı yüzünün şeklini tanınmayacak hallere sokmuştu. Kâh esmer derisini şişiren bir kan gözlerinin kenarına kadar fırılıyor, kâh dişlerinin arasında ezilen dudakları bile bembeyaz oluyordu. O dudaklar ki, bir şey söylemek ister gibi kıpırdıyorlardı ve kenarları ağlayacak gibi aşağıya çekiliyordu.

Bu bakış ancak bir an kadar sürdü. Sonra göz kapakları yavaşça düştüler ve o, yere yıkılacak gibi sallandı. Fakat hemen kendisini topladı. Bir kere daha etrafına bakındı. Sanki bir imdat bekliyor gibiydi: kendisini bu kahredici, bu parçalayıcı ağrılardan kurtaracak bir imdat. Nihayet kafasına bir şey vurulmuş gibi inledi. Gerisin geriye dönerek değirmenin öbür başına, çarkların ve kayışların kudurmuşçasına döndükleri köşeye doğra atıldı.

Bir nefes alımı kadar hepimiz olduğumuz yerde kaldık, sonra delice bağırarak arkasından koştuk...

Heyhat adaşım, çok geçti. Atmaca, yerinden fırlayan ve “iş iş-ten geçti” demek isteyen gözlerle bize doğru geliyordu.

Sağ kolu yerinde değildi ve orada oluk gibi kan fışkırıyordu. Birkaç adımdan sonra sendeledi, ayaklarımızın dibine yıkıldı.

* * *

İşte adaşım, sana seven bir Çingenenin hikâyesi.

Çiçeklerin açtığı mevsimde, senin kollarına yaslanan ve çiçekler kadar güzel kokan bir vücutla uzak su kenarlarında oturmak ve öpüşmek, yoruluncaya kadar öpüşmek hoş şeydir...

Seni gördüğü zaman zalimce başını çeviren mağrur bir dilberin kapısı önünde ve ay ışığı altında sabaha kadar dolaşmak, bunu candan arkadaşlara ağlayarak anlatmak –söz aramızda– gene hoş şeydir.

Fakat sevgili bir vücutta bulunmayan bir şeyi kendisinde taşımaya tahammül etmeyerek onu koparıp atabilmek, işte adaşım yalnız bu sevmektir.

Bir Gemici Hikâyesi

Şap Denizi'nde dolaşan gemilerin ateşçilerine kazanların önu güverteden daha serin gelir.

İşte bunun için baş altındaki kamaradan çıkarak ocak vardiyasına giden genç bir ateşçi gözlerini kapayıp öne doğru eğilerek koşuyor, gemiyi yalayıp duran sıcak rüzgârdan kaçmak istiyordu. Fakat fırtınanın önündeki gemi cezbeli* bir derviş gibi kendini dört tarafa çarpıyor ve makine dairesine doğru koşmaya çalışan genç ateşçi düşmemek için bazen küpeşteye, bazen kaptan kamasının açık duran kapısına sarılıyordu. Biraz sonra ufak kapıya yetiştii. Daracık demir merdivenleri koşarak indi.

Bu genç ateşçi daha on dokuz yaşındaydı. Tercümeihali** gayet kısadır: Babası yüzbaşiydi. Tekaüt*** olunca oğlunu okutamadı. Zaten çocuğun dilindeki kekemelik okumasına engeldi. Onun için mektebi dördüncü sınıfta bıraktı. On dört yaşından on sekiz yaşına kadar yalnız boş gezdi. Babasının evinde yiyip içerek ve sokakta kavga ederek geçen bu günler, babası kalp sektesinden ölünceye kadar devam etti. Oğlunun haylazlıklarının, oldukça gün görmüş olan babanın ölümünde fazlaca tesiri olduğu da söylenebilir. Yalnız bu ölümden sonra sert bir “ekmek kazanmak” devresi başladı. Babasından kalan maaş anasıyla küçük kız kardeşine bile yetmiyordu. İhtimal deniz kenarı bir şehirde olmaları gemilere girmesine sebep oldu. Ve bunda katiyen bir tercih filan yoktu. Aynı ihtimalle şoför veya bakkal çırağı da olabilirdi. Fakat şimdi bir senelik deniz hayatı onu başka şey olmak istemekten vazgeçirmişti. Eski serseriliği de kalmamıştı. Uzun seyahatlerin ve karanlık bir istikbalin verdiği ta-

* Kendinden geçen

** Özgeçmişii

*** Emekli

bii bir filozofluk ve haddinden fazla çalışmanın verdiği lakayt bir dürüstlük ve ahlakilik onun hayatını idare ediyordu. Düşündüğü için değil, vakti olmadığı için fenalık yapıyordu.

Dili onu biraz da münzevi yapmıştı. İnsanlara pek güç meram anlatıyordu; yarım saat uğraşarak bir kelime çıkarabiliyor, etrafındakileri güldürmese bile sıkıyor, daha fazla da kendisi sıkılıyordu. Deniz ona oldukça mükemmel bir arkadaştı. Baş altındaki kirli yatağında, geminin burnuna çarpan dalgaların uğultusunu dinler, onları uykusunda bile duyardı. Zaten sıkmadan uzun uzun anlatmasını bilen yegâne geveze denizdir. Ömürlerinin dörtte üçünü denizde geçiren ihtiyarların arasında bile suların sesini sıkıcı, yeknesak* bulan, bu sestən bıkan birine tesadüf edilmemiştir.

Diğer bütün tayfalar gibi kaçakçılık yapar, Rusya'ya ruble, Mısır'a esrar götürerek kazandığı paraların birazını anasına gönderir, üst tarafını İskenderiye'de Habeş, İstanbul'da Rum, Sivastopol'da Rus kadınlarına yedirirdi. İçki içmediği ve geveze olmadığı için kadınların ona hususî bir teveccühleri** vardı. İri vücudu, kuvvetli kolları, siyah güzel yüzü arkadaşlarını da kendisine bağlamıştı. Ve, hiçbirisi okumak yazmak bilmeyen bu adamların arasında, dört senelik tahsil ve yatağının başucundaki birkaç kitap ona başka bir mevki veriyordu.

Bu gemiye gireli daha bir ay olmamıştı. Hangi şeytan onu bu Allah belasını veresice tekneye sokmuştu yarabbi? Gemi değil bir cehennemdi bu. Altmış sene evvel İtalya'da yapılmış, kocaman, dört direkli, yelkenli ve tek kazanlı bir vapurdu. Bir Ermeniden daha çok tebaa değiştirmiş Yunan veliahdına yatlık, Danimarka hükümetine mektep gemiliği, bir Rus tüccarına posta vapurluğu yapmıştı. Ve şimdiki sahibi İstanbullu bir Yahudi bu hurdayı *San'a**** ile İstanbul arasında şilep olarak işletiyordu.

Yelkenler artık kullanılmaz bir haldeydi, direklerden bile korkulurdu. Ve tek kazan, bu timsah ölüsüne benzeyen yığıntıyı yü-

* Tekdüze

** Yönelimleri

*** Yemen'in başkenti. Bu şehir öykünün 1930 *Resimli Ay* tefrikasında ve 1935 Remzi Kitaphanesi basımında *San'a* olarak geçerken, Sabahattin Ali, daha sonra 1943 yılında Akba Kitabevinde yapılan basımında *San'a* ismini *Aden* olarak değiştirmiştir.

rütetilmek için patlayacak derecelere geliyordu. Yalnız bu kadar da değildi: İş ağır, yemekler fena, kaptan sarhoş ve edepsizdi. Sabahdan akşama kadar içer ve söverdi. İsmi Fıçı Kaptan'dı. Bu isim kendisine şöyle verilmiş:

Bu adam vaktiyle gene böyle hem buharlı hem yelkenli bir gemide süvari iken kamarasında fitilli bir barut fıçısı dururmuş. Tayfanın yarı aylıklarını iç ettiği, yahut başka bir münasebetsizlik yaptığı zaman millet ayaklanır, herifi denize atmak isterlermiş. O zaman kaptan dudağından hiç düşmeyen cigara ile fıçıya yaklaşır, "Eğer yanıma sokulursanız hep beraber uçarız!" der, tabii tayfa da sokamaz, dağılırmış, sonra açıkgöz bir miço geceleyin herifi gözetleyerek fıçının arka tarafındaki musluktan bardak bardak şarap doldurup içtiğini görmüş ve iş meydana çıkmış. Kendisine o zamandan beri Fıçı Kaptan diyorlarmış. Mal sahiplerine yaranacağını diye bütün tayfanın canını çıkarıyordu. Elinden gelse yemek bile vermeyerek kumanyayı olduğu gibi geri getirecekti. Zaten verdiği yemek de sade suya bakladan ibaretti. Öğle ve akşam bakla.

İşte bizim on dokuz yaşındaki genç ateşçimizin sıcak rüzgârdan boğulmamak için eğilerek koştuğu ve bu sırada düşmemek için küpeşteye ve ambar kapağındaki kahve çuvallarına sarıldığı gün bu sade suya bakla bütün tayfanın canına tak demişti ve herkes ilk iskelede vapuru bırakıp kaçmayı düşünüyordu:

Genç ateşçi söylediğimiz gibi demir merdivenleri koşarak indi. İşine başladı. Vardiyayı kendisine teslim eden arkadaşı dev gibi bir adamdı, yumrukları hemen hemen bir çocuk kafasından büyüktü. Yeni gelene sordu:

"Ne yediniz?"

"Bakla!"

İri adam müthiş bir küfür savurdu.

Vapura girdi gireli bir kere bile karnı doymamıştı. Söylenerek ve tehditler savurarak yukarı çıktı.

Genç ateşçi süngüyü alarak ocağı karıştırmaya başladı. Kapak açılır açılmaz insanın yüzüne rüzgâra benzeyen bir ateş çarpıyor, deri kavrulur gibi oluyordu. Ocağın içi hayret edilecek kadar be-

yazdı. İnsan bunu adeta eritilmiş bir maden zannedecekti. Ve bir tenceredeki kaynar su gibi fıkırdıyor, aynen onun gibi buhara benzeyen beyaz dumanlar saçıyordu.

Genç ateşçi, beş dakikada bir sırsıklam olan beyaz gömleğini çıkarıyor, sıkıyor, vücudunu kuruluyor, tekrar sıkıyor ve sonra giyiyordu. Islak saçları kıvrılmış ve kordon kordon terli alnına düşmüştü. Kabarık ve kırmızı pazılarından birbiri arkasına beyaz damlalar yuvarlanıyordu. Ateşin keskin keskin parlattığı cilalandırdığı bu ıslak vücut insanda diz çökmek ve gözleri kapamak isteğini uyandırıyor.

Genç ateşçi, ara sıra süngüsüne dayanıyor, bir an için kapadığı siyah kapağa gözlerini dikerek düşünüyordu:

Üç dört sene sonra ne yapacaktı? Bu öyle bir işti ki, en sağlam adamı birkaç senede tamamlardı. Ondan sonra makine yağcılığına, vinççiliğe, hatta hamallığa geçmek, yarı sakat ve çürük bir vücudu birkaç gün daha yaşatabilmek için uğraşmak icap edecekti. Ve daha sonra? Allah bilir...

Alt dudağının sol tarafını dişlerinin arasına alarak başıyla kısa bir hareket yaptı. Bir şey düşünmek istemediği zaman böyle yapardı. Ve bu sefer bunları düşünmek istemiyordu. Sonra düşünmek istemediği için birdenbire kendi kendisine kızdı. Gerçi bu ona bir yaranın üstünde parmakla oynanıyormuş gibi bir ıstırap veriyordu, fakat mademki elinde olan bir tek imkân buydu, kendisinden her şeyi almışlar, bir bunu alamamışlardı, artık bundan da istifade edemezse ayıptı.

Peki, kendisinden her şeyi niçin almışlardı? Birçok yerlerde birçok adamların konuşmalarına kulak vermiş, onlardan daha az akıllı olmadığına kanaat getirmişti. Kuvveti de yerindeydi; şu halde sırf bir tesadüf onu böyle, ötekileri öyle yapmıştı ha? O zaman birdenbire farkına vardı ki, kendisini ve arkadaşlarını, hatta bütün kendisine benzeyenleri bir hareketten, bir kabarıştan men eden bu “tesadüfe inanma”dır. Çünkü öyle anlar olur ki, insan, çok cüretli denilebilecek şeylere bile kalkar, hiç akranı olmayanlara bile hücum eder; fakat hücum edeceği şeyin yalnız bir fikir, görünmez bir kuvvet, bir “tesadüf” olması onu yerinde oturmaya mecbur eder.

Halbuki, mademki eninde sonunda hep birdi. Ve hiçbir zaman şimdi olduklarından daha fena olmaları mümkün değildi, niçin “tesadüfe” de hücum etmekten çekinmeliydi?

Evet, hep tesadüf. Onun sırtına giyeceği yoktu ve mal sahibi seksen kat üst üste giyebilirdi. Ve bu tesadüftü... Fakat, eğer mal sahibi bunlara ayda yirmişer lira fazla verse –ve bunu yapmak onu hiç de sarsmazdı– o zaman bunların da birer kat, ikişer kat elbiseleri, çamaşırları olur ve “tesadüf” böyle olmazdı...

Tesadüfün bu kadar kolay değişebileceği hiç de aklına gelmemişti.

Birdenbire karnında bir gürultu başladı. Biraz evvel yediği yemek boğazına kadar çıktı ve orayı ateş gibi yakarak tekrar geri döndü. Ne berbat yağdı bu be!

Ve genç ateşçinin başı dönmeye başladı. Hem kazan başına vuruyor, hem de midesi bulantı yapıyordu.

Biraz evvel buraya doğru koşarken kaptanın açık kapısından dışarı vuran et kokusu burnuna geldi. Ve dimağı bir anda şu konuşmayı yaptı:

“O neden et yiyor, o sarhoş!”

“Çünkü o kaptan!”

“Fakat o bir öküzden daha budaladır!”

“Fakat o senden çok okumuştur.”

“Beni de okutsalar ben de okurdum...”

“Ne yapalım, senin baban çabuk öldü, senin diline baktırılmadı ve sen okuyamadın... Tesadüfün cilvesi bu!..”

Genç ateşçi birdenbire küreği ve süngüyü fırlattı, demir merdivenlerden yukarı tırmanmaya başladı:

Başaltı kamerasında uyuklayan, türkü söyleyen tayfalar vardiyasını bırakıp gelen ateşçiyi görünce bir kaza filan oldu sanarak korktular; fakat o bağırdı:

“Hadi be, ne duruyorsunuz, kaptana gidip et isteyeceğiz. Vermezse zorla alacağız... Kuru baklayla ateş yakamayız biz!..”

O zamana kadar böyle bir şey yapmayı hiçbirisi aklına bile getirmemişti. Fakat sanki her zaman ve her vapurda yaptıkları bir şeymiş gibi bu sözler onlara gayet tabii geldi. Cigaralarını atıp

ökçeleriyle söndürerek arkasından yürüdüler. İri yarı ateşçi hâlâ homurdanıyordu. Birtakımı da ellerine silah filan almışlardı. Lostromo ile aşçının kaptanın adamı olduğunu düşünerek ihtiyatlı hareket ediyorlardı.

Gemi müthiş sallanıyordu ve o yakıcı rüzgâr tayfanın derilerini pul pul ediyordu. Mamafih iş korktukları kadar uzun ve güç olmadı. Kaptan zaten telaşla odasından fırlamış, bunlara doğru geliyordu. Aşağıda kimse olmadığı için istim düşmüş, vapur ya-vaşlamış ve gittikçe dönmeye, fırtınaya yanını vermeye başlamıştı. Vaziyet tehlikeliydi. Kaptan, aşçıya kilerdeki yarım koyunun derhal bunlara verilmesini söyledi. Tabanca elinde kaptanı müdafaaya hazırlanan Lostromo onu söylenerek yerine koydu; fakat isyan eden tayfanın lombar direğine çekildiği o eski günleri düşünerek içini çekti.

Yarım koyun bir işe yaramadı: Acele ile yaptıkları pirzolayı sıcaktan yiyemediler ve denize attılar.

Ve kaptan genç ateşçiye hemen Port Said’de, diğerlerini İstanbul’da vapurdan attı.

Fakat bunlar “Kuru baklayla ateş yakamayız!” demesini ve kaptanın yarım koyununu almasını öğrenmiştiler...

1930

Kırlangıçlar

Şehrin kıyısında, ufacık bir derenin kenarında, dalları suya sarkan ihtiyar bir söğüt ağacı vardı. İlkbaharın başlangıçlarında bu söğüdün dallarına bir dişi kırlangıç gelip kondu; derenin bir başından bir başına yıldırım gibi uçan, beyaz göğüslerini suya dokundurarak şeffaf kanatlı küçük böcekleri yakalayan diğer kırlangıçlara bakmaya başladı. Başını hafif hafif sallıyordu. Derin düşüncelere daldığı belliydi.

Söğüdün dalları hışırdadı. Bir erkek kırlangıç geldi, dişinin karşısındaki dala kondu.

Kırlangıçlar arasında pek teklif yoktur. Uzun uzadıya takdim falan edilmeden konuşmaya başladılar ve pek az sonra da ahabap oldular.

Evvela havadan, sudan bahsedildi. (İki kişi birbirlerini yeni tanıdıkları zaman havadan sudan bahsetmek âdetidir.) Fakat biraz sonra erkek bir iki dal ileri geldi; dişi daha az çekingen bir hal aldı.

Muhabbeti kaynattılar.

“Olur ya!” demeyin, iki kırlangıcın ilkbaharda, herkes dört tarafta koşup çalışırken bir söğüt dalında oturup yarenlik etmeleri gündelik işlerden değildir.

Bizim kırlangıçların ikisi de antika mahluklardı, yani öteki kırlangıçlara benzemiyorlardı. (Başkalarına benzemeyenlere antika derler.) Evvela dişi kırlangıç lafı derin tarafından açtı:

“Siz niçin çalışmıyorsunuz?”

Başka bir kırlangıç olsaydı hemen “Ya siz neden burada oturmuyorsunuz?” diye ikinci bir sorguya kalkıştırdı. Fakat bizimki derin derin içini çekti ve sustu.

Ve dişi onun söylemediği şeyleri anlıyormuş gibi başını salladı ve gözlerini aşağıda şıprtı ile akan suya dikti.

Bir müddet daha sustular. Erkek birdenbire gözlerini dışıye dikerek söze başladı!

“Bakınız şunlara...” Ve aşağıda birbirini çaprazlayarak uçan ve dokuma tezgâhının çıkırıklarına benzeyen kırlangıçları gösterdi. “Bakınız şunlara... Sabah, akşam demeden, yaz, kış demeden çalışıyorlar. Ben bunlara çok kere sordum: neden böyle durmadan uğraşıyorsunuz? dedim, cevap vermediler. Omuzlarını silkip yanımdan uzaklaştılar.”

Dişi:

“Birbirimize sen diye hitap etsek nasıl olur?” dedi. Erkek, okkalı sözlerine cevap olmayan bu lafı beklememekle beraber, bu tekliften hoşlandı ve tekrar başladı:

“Adeta utanıyorum...” dedi. “Bütün kuşları sıraya dizseler biz herhalde sonuncu gelmeyiz. Kılığımız, kıyafetimiz düzgündür. Aklımız şu sabahtan akşama kadar avaz avaz bağırان bülbülden herhalde üstündür. Kanadımızı bir vursak en hızlı güvercinden daha çok yol alırız. Halbuki bütün kuşların en zavallısı bizmişiz gibi hiç durmadan didiniyoruz. Şu budala serçe bile üç günlük ömrünü keyifle geçiriyor da, biz arasından uçtuğumuz ağaçları bile fark etmiyoruz.”

Biraz durdu, dışıye doğru yandan bir göz attı.

“Yarın öldüğümüz zaman birisi bize sorsa: ‘Dünyada neler gördünüz?’ dese herhalde verecek cevap bulamayız. Koşmaktan görmeye vaktimiz olmuyor ki...”

Dişi, gözlerinin içi buğulanarak:

“Ah,” dedi, “tıpkı benim gibi düşünüyorsun.”

Erkek cevap verdi:

“Zaten seni burada tek başına görünce benim gibi düşündüğünü anlamıştım. Doğru değil mi ama? Şu dünyayı adamakıllı görmeden, dünyanın ne olduğunu adamakıllı anlamadan buradan gidecek olduktan sonra ne diye buraya geldik sanki? Yaşadığımızın farkına varmayacak olduktan sonra ne diye yaşıyoruz?”

Dişi tasdik eder gibi başını salladı:

“Etrafıma göz gezdirince” dedi, “ben de senin gibi dört tarafa koşan kırlangıçlardan başka bir şey görmüyorum. Ben de bunlardan mı-

yım, diyorum, sonra da bunlardan değilim galiba, diyorum. Onlar da beni pek istemiyorlar. Ne yapayım, burada oturup etrafa bakıyorum. Siz de, şey, sen de gelmesen böyle yapayalnız bu yazı geçirecektim.”

Akşama doğru lafları daha derinleştirdiler. Sonra ayrıldılar.

Ve her gün buluşmaya başladılar.

Aman yarabbi, neler konuşmuyorlardı... Eğer kırlangıçlarda kitap yazmak âdet olsaydı bunların yazacakları kitaplar muhakkak üniversitelerde okutulurdu.

Gitgide birbirlerine daha çok alıştılar. Çok kere dişi daha evvel gelir, gözlerini suya dikerek erkeği bekledi.

Bir gün çiçeklerden, bir gün yıldızlardan, bir gün öteki kırlangıçlardan bahsederlerdi. Hep düşünceleri birbirine uygundu.

Yalnız her ikisinin de içinde gizliden gizliye büyüyen bir korku vardı: Bir gün gelip ayrılmak korkusu.

Hiçbirisi bu korkusunu ötekine söylemeye cesaret edemiyordu. Kim bilir, belki öbürünün yanlış anlayacağından çekiniyordu. (Çünkü içten duyulan şeyler hep yanlış anlaşılır.)

İçlerinde bu ayrılık korkusu büyüdükçe, bunu münasip bir şekilde diğerine söylemek için düşünmeye başladılar.

Mesela:

“Hiç ayrılmayalım, olmaz mı?” demek vardı, fakat bu pek geniş manalı ve müphemdi.* Nasıl ayrılmayalım?

“Bir yuva kuralım!” deseler, bu da pek bayağı kaçacaktı. Hem o zaman başka kırlangıçlara benzeyeceklerini sanıyorlardı.

Dünyanın geçiciliğinden, gökyüzünün sonsuzluğundan, sulardan ve diğer kuşların yaşayışlarından bahsederlerken gözleri birbirine hasretle bakar ve “birbirimizden nasıl ayrılacağız?” demek isterdi.

Tesadüfün pek merhametli olmadığını ve birbirine böyle yakın olanları bir ikinci defa karşı karşıya getirmediğini biliyorlardı.

Fakat konuştukları dil diğer kırlangıçların diliydi ve bu dilde, söylemek istedikleri şeyleri söylemekten utanıyorlardı. Bu dil onların içindeki şeylere uygun değildi.

* Belirsiz

Yavaş yavaş gözlerine ve bakışlarına bir gamlılık çöktü. Dostluktan filan bahsederken sesleri titriyor gibiydi; yahut onlar böyle zannediyorlardı. Fakat böyle zamanlarda hemen birinden biri bir kahkaha atar ve işi alaya bozardı: İçi burkulduğu halde... Nihayet günün birinde ikisi de bunun böyle sürüp gidemeyeceğini anladılar. İkisi de birbirlerine açılmaya karar verdiler.

Sabahleyin karşı karşıya gelince dişi söylemek istediği şeyleri gözleriyle anlatmak istedi. Tam bu sırada, üzerinde oturdukları söğütten sarı bir yaprak koptu, iki tarafa sallanarak aralarından geçti ve dişinin en manalı baktığı zamanda gözlerinin önünü kapattı.

Erkek bu bakışı göremedi.

Fakat her ikisi de sarı yaprağı gördüler.

Erkek ağzını açtı:

“Senden hiç ayrılmak istemiyorum” demek üzereydi ki, buvvv diye soğuk bir rüzgâr esti.

Dişi erkeğin sözlerini işitemedi.

Fakat her ikisi soğuk rüzgârın sesini duydular.

Birbirlerinin gözlerine baktılar; artık yuva kurmak zamanının geçtiğini, sonbaharın geldiğini, ayrılacaklarını anladılar, ikisi de içini çekti.

Tepelerinden birçok kırlangıçlar geçti: Sıcak yerlere dönüyorlardı.

Ayrıldılar... Ve bir daha birbirlerini görmediler.

Fakat ikisi de küçük derenin kenarındaki söğüdü ve orada geçirdikleri güzel ilkbaharı ve yazı unutmadılar.

Ve ikisi de, böyle bir yaz geçirmemiş olan diğer kırlangıçlara tepeden baktılar. (Çünkü azlıkta kalanlar çok olanlara nedense tepeden bakarlar.)

1933

Kazlar

Dudu elinde mektupla hızlı hızlı muallimin evine gitti:

“Şunu okur musun?” dedi. “Seyit’ten geliyor.”

Köyde bekârlıktan canı çıkan muallim, Dudu’nun çenesinin altından doğru görünen göğsüne yandan bir göz attı. Kadının esmer teninde elbiselerinin hafifçe gölgelediği bir yol muallimi bir iki kere yutkundurdu. Sonra elini uzatarak: “Ver bakalım” dedi.

Dudu’nun kocası üç sene evvel düğün yerinde birisini vurmuş, on sene yemişti. Gerçi ölene kurşun atanlar sekiz kişiydi ve rastlayan kurşunun kimin silahından çıktığı belli değildi, fakat Seyit’le arkadaşı Durmuş’tan gayrisi* kazadaki müstantiğe** para yedirip men-i muhakeme*** kararı almışlardı. Vilayet ağır cezası da bu ikisine onar seneyi dayamıştı. Muallim mektubu okudu:

Evvela selam edip karısının hatırı şerifini sual ettikten sonra, kendisinin pek o kadar iyi olmadığından, koğuştaki yerinin pisliğinden ve bittten şikâyet ediyor, Dudu gelirken bir iki kaz getirirse başgardıyanla müdüre vererek yerini değiştireceğini, koğuşun baş taraflarında, biti az, temizce bir yere geçeceğini söylüyordu.

Dudu, mektubu muallimin elinden çekip aldı. Koynuna iyice yerleştirdi. Bu esnada muallim Dudu’nun göğsündeki gölgeli yolu biraz daha aşağılara kadar takip etmek imkânını buldu.

Dudu, mektebin kenarındaki gübrelikte yuvarlanan oğlu Hüsnü’yü elinden tutarak düşünceli düşünceli evine döndü; ne yapacağını bilmiyordu.

* Burada başkası anlamında. Gayri (başka), gayrı (artık)

** Yargıca

*** Takipsizlik

Topu topu bir kazı vardı; onun da yumurtalarını bakkal İlyas Efendi'ye bağlamıştı. Kaz her gün yumurtlarsa, geçenlerde Hüsnü'ye içlik yapmak için aldığı bezin parasını bir ayda ödeyecekti. Şimdi kazı şehire iletirse İlyas Efendi evinde yorgan döşek komaz, alır götürürdü.

Hem sonra bir kaz... Halbuki Seyit iki tane istiyordu...

Eltisinin evine gitti; bu, Seyit'in ağasının karısıydı. Kocasını daha on beş gün kadar evvel maktulün akrabaları avda vurmuşlardı. Dudu, Seyit'e götürmek için bir kaz isteyince yeni dul bağırdı:

“Git şurdan, git! O Seyit olacak gidinin yüzünden kocamı elimden aldılar. Damlarda sürünsün sürünsün de çıkamasın inşallah...” Ve ağlamaya başladı.

Dudu, kapıdan döndü ve korkusundan başka akrabalarına gidemedi... Gece gözünü kapayamadı. Evde dört yaşındaki oğlundan başka kimsesi yoktu. Bu gece korkuyordu. Seyit'in düşmanları kocasına yardım etmemesi için onu mütemadiyen tehdit ediyorlardı. Seyit'in ağasını bile, kardeşine ara sıra yardım ettiği için vurmuşlardı. Köyde kime gitse kovulacaktı.

Halbuki Seyit iki tane kaz istiyordu. Hem de kendisi için değil.

Yavaşça yataktan kalktı, avluya indi. Kümesten kazı yakalayarak ayaklarını bağladı. Kaz bağırmaya başladı. Komşu bahçedeki çitin arkasından başka kazlar cevap verdiler.

Dudu, biraz düşündü. Sonra çitin bozuk yerine doğru yürüdü, öteki bahçeye geçti. Birbirlerini itip kakalayarak köşeye sinmeye çalışan kazlardan bir tanesini yakaladı.

Köpek, tanıdığı için sesini çıkarmıyordu.

Dudu, Hüsnü'yü sırtına bağladı. Kazları ayaklarından tutarak bir eline aldı. Öteki eline de bir torba bulgur yüklendi.

Hüsnü'nün eline de ufak bir çömlek ile pekmez verdi. Ara sıra ayağı taşa çarpınca pekmezler arkasına dökülüyordu.

Gecenin serinliğinde şehire doğru yürümeye başladı.

Şehirle köyün arası yayan dokuz on saatti.

Seyit, aşığı yukarı üç aydan beri hastaydı. Hapishane doktoru hastahane de yatmasına lüzum gösteriyor, birkaç gün yatıyor, daha ağır bir hasta gelince taburcu ediliyordu.

En nihayet hiç kabul etmeyiverdiler.

Tedavisi kabil* olmayacak kadar ilerlemiş olan veremleri hastahaneler kabul etmiyorlardı. Nizamnameleri** böyleydi.

Böyle hastaların cezalarının tecili ve tahliyeleri icap ederdi. Fakat Seyit hastalığının ne olduğunu bilmiyordu.

Hapishanelerin bu gibi dalaverelerini bilen açıkgöz ve pişkin mahpusların da onunla meşgul oldukları yoktu. Çünkü çok fakirdi.

Evrakı ve raporları müddeiumumilik kaleminde duruyor, takip eden olmadığı için sıra bekliyordu.

Koğuşun en fena tarafında, abdestliğin yanında yatıyordu. Hem de yarı aç.

Hasta olduğu için çalışmıyor, kimseye hizmet edemiyor, su filan taşıyamıyor ve bir tayınla kalıyordu.

Bu bir tayını da üç günde yiyor, kalan ikisini satarak katık yapmak istiyordu.

Ve bütün gün, hiç kalkmadan yatardı.

Biraz ilerideki pencereden bir avuç kadar gökyüzü görünürdü: Masmavi...

Gözlerini oraya diker, hiç konuşmadan beklerdi.

Köye mektup yazdırdıktan sonra uzun müddet yollayamadı. Çift sürme zamanıdır, işler yarım kalır diye tereddüt ediyordu.

Daha fazla bekleyemeyeceğini anlayınca, iki bükülü mektubu kuşağının arasından aldı. Görüşme gününde nizamiye kapısına giden bir mahpusa:

“Şunu bizim gelip giden köylülerden birine ver!” dedi.

Ve daha sabırsızlıkla beklemeye başladı.

Mektubu götürecek olan köylünün bir sürü mahkemeleri vardı, on gün kadar şehirde kaldı ve Seyit hep bekledi.

* Olanaklı, burada iyileşebilir anlamında

** Tüzükleri

Gözleri avuç içi kadar mavi göğe dikilmiş, yattı. Yalnız akşamüzerleri, yattığı yerde biraz kuru tayınla biraz pekmez yiyor, sonra uyumaya çalışıyordu.

Dudu gelirse nasıl kalkıp kapıya gideceğini düşünüyor, “sürüne sürüne bile olsa gene giderim!” diyordu.

Evlendikten bir ay sonra askere gitmiş, tezkere aldıktan yirmi gün sonra hapsedilmişti. Ve Dudu’ya hiç doymamış gibiydi. O da nedense hâlâ gelmiyordu.

Artık bekleyemeyecekti galiba.

* * *

Dudu, hapishaneye geldi. Kapının önü tenhaydı. Sokulduğu zaman candarma itti ve “geri git!” diye bağırdı.

Kapıda duran gardiyan kazları ve torbayı görünce onu çağır-mak için elini kaldırdı. Fakat tam bu sırada kapıdan dışarı birkaç hapis bir sedye çıkardıkları için o tarafa gitti.

Hapishane kâtibi: “Musallaya götürün, ben kaydına işaret veririm!” diye bağırarak odasına giriyordu.

Başgardiyan da elindeki bir kâğıdı gardiyanlara ve bazı mahkûmlara imzalatıyordu. Bu, ölünün bir yorganı, bir bakır kabı ve bir çift eski kundurası kaldığına dair müzekkerediydi.*

Sedye kapıdan çıkarken gardiyan biraz ötede duran Dudu’ya sordu:

“Kimi istedin?”

“Opruklu Seyit’i.”

Gardiyan yüzünü buruşturdu. Eliyle kapıdan biraz evvel çıkan ve bir gardiyanla hafif cezalı iki mahkûm tarafından musalla camiine götürülen sedyeyi göstermek üzere iken gözleri tekrar kazlara ve torbaya ilişti.

Elini uzattı:

“İçerde ama, bugün görüşme günü değil. Ver onları da sen haftaya gel!” dedi.

* Tutanaktı

Torbayı, kazları, pekmez çömleğini aldı, duvarın kenarına koydu; hâlâ daha kapının dibinde oturan Dudu'ya:

“Haftaya gel, dedik ya... Biz bunları kendisine veririz. Hadi bakalım bekleme!” diye bağırdı.

Dudu şehirde bir hafta kalabilir mi hiç?

Hüsnü'yü kolundan tutup çekerek yürümeye başladı.

Çocuk dönüp dönüp arkaya bakıyor:

“Hani ya babam?.. Nerde ya babam!..” diye vızıldanıyordu.

Dudu, çocuğu hızla bir çekti.

“Ne diye bağıırırsın?” dedi. “Göstermediler işte!”

Sonra biraz yumuşadı:

“Harmanda geldiğimizde görürüz!”

Köye döndüler.

* * *

Köye gelir gelmez Dudu'yu candarmalar yakaladı. Kaz çaldığı için kasabada muhakeme edildi ve üç aya mahkûm oldu. Yalnız, cezasını kaza hapisanesinde yattığı için, harman zamanına kadar Seyit'in ölümünden haberi olmadı.

1933

Kanal

Çumra Kanalı'nın suları Beyşehir Gölü'nden çıkarken su rengindedir; Konya Ovası'nda kan renginde...

Siz buna, ovanın kırmızı toprağının rengidir diyeceksiniz; ben Dedemköylü Mehmet'le kardeşinin kanlarının rengidir diyeceğim.

Konya Ovası'nın ufukları mavi değil, sarı, sapsarıdır...

Siz bunun, rüzgârın kaldırdığı tozlardan böyle olduğunu söyleyeceksiniz; ben Konya Hapishanesi'nde yatan Zağar Mehmet'in benzinin sarılığından diyeceğim.



Bozkırlardan mahsul tırnakla kazıyarak alınır. Sapan işlemez topraklar deve dikeninden ve iki santimlik otlardan başka bir şeyi üzerlerinde yaşatmak istemezler, susuzluktan yanan göğüslerini çırpıplak gökyüzüne açmak isterler.

İnsan ellerinin açtığı kanal, bu ovaların yalnız susuzluğunu artırır. Bulanık ve tembel, sanki buraya geldiklerine kızıyorlarmış gibi yüzlerini buruşturarak ağır ağır akan sular, biraz ötede çatlaklarını “Su!” diye bir karış açan toprakları doyurmak değil, buğuları ve serinlikleriyle olsun avutmazlar. Bir zeytinyağı ırmağı gibi koyu, sıkıntılı bir akışla sallana sallana geçip giderler.

Ve bu ovadaki uyuz ağaçlı, kül yığınınına benzeyen köylerde insanlar parça parça elleri, yanık derili yüzleri, kenarları çok kırışıklı gözleriyle çalışarak inatçı topraktan bir lokma ekmek söküp almaya uğraşırlar.

Dedemköy, kanalın yakınındadır. Yalnız, sular Beyşehir Gölü'nden gelinceye kadar öyle azalır ki, değil dönüm dönüm tarlaları, üç karışlık bir bostanı bile doyuramazlar.

Yağmur yıllarında gülen yüzler, parlayan gözler kurak senelerde buruşur, kanalın sarı sularına dikilir ve faydası olmayacağını bildiği halde bundan medet umar ve yağmur yılları ancak beş senede bir kendini gösterir.

* * *

Dedemköylü Mehmet'le Zağar Mehmet kapı bir komşuydular. Aralarında yaş farkı da yoktu. Küçükken köyün harman yerinde beraber emeklemişler; sokağın gübreli tozlarında beraber yuvarlanmışlar; sıkı inekleri, ellerinde boylarından büyük bir değneklerle, köyün kıyısından geçen sığırtmaca beraber götürmüşler; kanalda beraber kurbağa taşlamışlardı.

Biraz daha büyüyünce analarıyla beraber pazara yağ ve yoğurt satmaya giderler, yedi saat ötedeki dağdan eşekle odun getirirler, hatta bunları beraber satarlar ve bazen acemi ve yabancı bir memurdan beş on kuruş fazla koparırlarsa, bir örnek mintanlık zifir alırlardı.

Delikanlılıklarında beraber düğünlere gitmişler, avrat oynatmışlar, kadın kaldırmışlardı. Bütün Orta Anadolu insanların da olduğu gibi bunlarda da lakırdı haline gelmeyen bir dostluk vardı. Bu dostluk pek delikanlı zamanlarında, yan yana giderken birbirlerinin elini tutup sallamak şeklinde görünürdü. Biraz sonra topraktan ekmeği dişiyle sökenlere mahsus ciddilik onları da ağırlaştırdı. Ev yükü üstlerine çökünce daha az buluşur oldular. Zağar Mehmet evlenmişti, Dedemköylü Mehmet'in babası öldüğü için anası, bacası, bir de on sekiz yaşında oğlan kardeşi onun başına kalmışlardı.

İki eski arkadaş bazen, akşamüzerleri caminin duvarları dibinde yan yana çömelerek köye dönen sığırlara bakarlar, yarım saat kadar konuşmadan dururlar, sonra birbirlerine bakıp, yalnız ağızlarının kenarında kalan bir gülüşle sırtarak evlerine giderlerdi.

Nihayet, evin içindeki çalışan elleri artırmak için Dedemköylü Mehmet'le kardeşi Mustafa aynı günde evlendiler. Yaşları yirmiye geçmeyen iki tane gelin kerpiç kulübenin birer köşesine yerleştiler.

Ve hayat, yüzyıllardan beri devam ettiği gibi, katı topraktan bir lokma bir şey sökmek için, sessiz bir dövüş halinde ilerlemeye başladı.

Ve dostluklar, hovardalıklar, kabadayılıklar, yalnız ekmek düşünenlerde yavaş yavaş yok olmaya başlayan bu hisler ve hareketler, bir hatıra bile olamayacak kadar kafalarda sislendi.

* * *

Bir gün Zağar Mehmet tarlasını kanaldan sularken arkın yavaş yavaş boşaldığını, meydana sarı bir çamur tabakası çıktığını gördü. Başını kaldırıp evvela kanala, sonra biraz yukarıdaki Dedemköylü Mehmet'in tarlasına baktı. Suyu orada önlediklerini ve kendi tarlalarını suladıklarını gördü.

Altı yaşındaki oğlunu oraya yolladı. Çocuk, çıplak ayaklarıyla tezeklerin üstünden koşarak Dedemköylü Mehmet'in tarlasına gitti ve "Babam suyu koyuversinler diyor!" diye bağırdı.

Mehmet, hiç cevap vermedi. Çocuk bir az daha bekledikten sonra gene koşarak kendi tarlasına döndü.

O zaman iki Mehmetler, aralarında yüz elli adım mesafe olduğu halde, birbirlerine şöyle bakiştılar.

Bu bakış birçok şeyler ve her şeyden evvel, o günden itibaren aralarında barışması olmayan bir dövüş başladığını söylüyordu. Bu bakışta kin yoktu, çünkü aralarında kin doğuracak bir şey geçmemişti. Bu bakışta yalnız toprak ve su kavgasının gölgeleri, insanların içini kapkaranlık yapan gölgeleri vardı. Hatta ihtimal biraz da teessür vardı: Yaşayabilmek, şu bir avuç kireçli, çorak toprağa sarılıp kalabilmek, bu çatlak tarladan bir avuç ekin çıkarabilmek için birbirleriyle ölüme kadar dövüşmeleri lazım geldiğini bilmekten doğan bir teessür.

Çünkü birbirlerine başkaca kinleri yoktu.

Zağar Mehmet iki erkek kardeşle başa çıkamazdı. Bunun için evvela sulh olmak istedi. Böyle bir şeyin mümkün olamayacağını, suyun iki adamı kandırarak kadar çok olmadığını biliyordu. Nitekim Dedemköylü Mehmet onun gönderdiği habere cevap bile vermedi.

Ve Zağar Mehmet gene bekledi. Tarlasına gitti, dibindeki çamurlar kuruyup çatlayan su yollarına ve sonra yukarı taraftaki tarlada dolaşan Mehmet'e uzun uzun baktı ve bekledi. Gökyüzüne baktı, bir bulut aradı ve bekledi.

Ve ekinler, sıska ekinler, yavaş yavaş bir karış kadar oldular.

Ondan sonra güneş bu bir karış yeşilliği kurutmak için işini gücünü bırakıp bozkırların bu köşeciğine dökülmeye başladı. İnce yapraklar güneşin altında, sıcaktan soluyan bir köpeğin dili gibi titreşiyorlardı.

Ve bir karıştan fazla büyümüyorlardı... Zavallı ekinler...

Dedemköylü Mehmet'in tarlası dizboyu oldu. Zağar Mehmet'inki hâlâ bir karış. Ve güneş, görünmeyen bir borudan yalnız Zağar Mehmet'in tarlasına akıyordu. Yapraklar daha bir karışken sararıyorlardı.

Çumra'da sulama idaresi vardı, bu idarenin müdürü, muhasebecileri, memurları vardı, fakat kanal Dedemköylü Mehmet'in tarlasından öteye bir damla yaşlık bile geçirmiyordu.

Ve Zağar Mehmet, bir karışken sararan ekinlerle beraber karısının, akşamlara kadar elinde çapa ile iki kat çalışan altmışlık anasının ve altı yaşındaki oğlunun da sarardıklarını görüyor, düşünüyor ve bekliyordu. Bozkır köylüsünün ne düşündüğünü ve ne beklediğini kimse bilmez.



Ve bir gün sabahleyin erkenden, mavzerini alıp tarlaya gitti. Kuru su yolunun içine yattı. Dedemköylü Mehmet'le kardeşi tarlada göründükleri zaman beş el ateş etti.

Bu ölü toprakların üstünde hiçbir şey ölmek ve öldürmek kadar kolay değildir!

Zağar Mehmet koşup gelen karısına kanalı açmasını, tarlayı sulamasını, bundan sonra kanalın suyunu kimseye kestirmemelemini, çünkü yukarı tarlanın artık erkeği kalmadığını söyledi.

Karısı kanalı açmaya giderken arkasından seslendi, ve oğlunu zebil etmemesini, ara sıra hapishaneye beraber getirmesini, kocakarıya da hakaret etmemelerini tembih etti.

Sonra tarlanın kenarına oturdu. Kanalı açan karısına baktı, baktı ve uzaktan doğru gelen muhtarla candarmayı bekledi.

Dedemköy kanalının suları kıpkırmızıdır: Mehmet'le kardeşinin kanları gibi. Ve Konya Ovası'nın ufukları sapsarıdır: Zağar Mehmet'in benzi gibi... Ve hapishanede, ağasından yıllığını almadan gitmediği için davar çaldı diye iftiraya uğrayarak iki seneye mahkûm olan Dedemköylü bir çoban. Zağar Mehmet'in koğuşundan uzak bir yerde, etrafına toplanan hapislere, gözlerini kapayıp başını biraz arkaya atarak, Dedemköylülerin şarkısını söyler:

Ecel gelir kapımızı dolaşır,
Kara haberimiz köye ulaşır,
Çifte gelin kuzu gibi meleşir.
Yuma hocam yuma, kanımız aksın.
Dostumuz ağlasın düşmanlar baksın.

Ve Zağar Mehmet'in bu şarkıyı dinlemeye yüreği dayanmadığı için, kendisi uzaktan görününce hemen susar.

1934

Kağnı

Bir tarla meselesi yüzünden Savrukların Hüseyin, Arkbaşı'nda Sarı Mehmet'i vurdu.

Otuz evli köy birbirine girdi. Şaşırdılar. Herkes korku içinde candarmaların gelmesini bekliyordu. Halbuki karakol buraya altı saat uzaktaydı; köyden kimse cinayet haberini götürmedikçe on beş gün bile uğramazlardı. Bu, köylünün aklına en geç geldi; ondan sonra köyün ihtiyarları kahvede Hüseyin'in babası Mevlût Ağa'nın etrafında toplandılar. Sarı Mehmet'in bir tek ihtiyar ana-sından gayri kimsesi yoktu. Onu karşılarına aldılar davacı olmaması için kendisine nasihat etmeye başladılar. İmam:

“Ülen kocakarı,” diyordu. “Dava edersen ne kazanacaksın? Kim gider de Mevlût Ağa'nın oğlu adam vurdu diye şahitlik eder? Etse bile sen ayda bir iki defa kasabaya gidip her seferde dört beş gününü gâvur edersen tarlanı kim eker, işine kim bakar? Kasaba iki günlük yol, gidersin, şahitlerin gelmedi, haftaya uğra derler, mahkemen talik olur.* Sen gününü şaşırp gidemezsin, candarma seni alır götürür, gayri kendin istesen bile yakarı sıyıramazsın, evin barkın yıkılır. İşte bir kazadır oldu, Cenabıhak böyle istemiş, Allah'ın emrine mahkeme ile mi karşı koyacaksın? Ne yapsan oğ-lun geri gelmez. Gel bu işi kapatalım. Sarı Mehmet'in sana zaten bir faydası yoktu ki, düğünde seyranda gezer, sattığın iki şinik ekinin parasını avratlara yedirirdi. Bak Mevlût Ağa, bundan sonra seni hep kollayacağını söylüyor. Ne dersin?”

Bütün bu sözleri oturduğu yerde başını sallayarak dinleyen ve çapaklı, ağlamaktan kızarmış gözlerini, budaklı bir dala benzeyen iri mafsallı,** çatlak derili elleriyle silen kocakarı, imam lafını bi-

* Ertelenir

** Eklemler

tirdikten sonra da hep aynı şekilde sallanmakta devam ediyordu. Bir demet kuru ot gibi başındaki yamalı ve kirli örtünün altından fırlayan kınası solmuş kır saçlarını yüzünden ve ıslak yanaklarından çekti. Anlaşılmaz şeyler mırıldandı.

Orada oturanlardan birkaçı daha kocakarının karşısına geçip çömelerek yarı kandırır, yarı tehdit eder şekilde uzun uzun söylediler: “Öyle değil mi, ha? Deyiversene, ha! Aklın yattı mı? Deyiversene!” diye diller döktüler.

Bu sırada ölü dışarıda, kahvenin bahçesindeki peykede bir hasırın üstünde yatıyordu. Üstüne eski ve pis bir keçe örtmüşlerdi. Başucunda iki üç sinek dolaşıyor, vınlıyordu. Biraz ötede, güneşten gözlerini kırıştıran bir sürü ufak çocuk, ellerinde boylarından büyük değneklerle ve hiç sesleri çıkmadan bu üstü örtülü ölünün, keçenin alt ucundan fırlayan ayaklarına bakıyorlardı. Tabanları ve topuğu tamamen delik kalın bir yün çorabın içinde donuk bir sarılık alan bu hareketsiz ayaklar ve bunların üzerinde uçan ve kalkıp inerken güneşe rastlayınca yemyeşil parlayan sinekler onları eğlendiriyordu. Ara sıra içlerinden biri uzaklardan kendisini çağıran anasının sesine koşuyor, biraz sonra yine koşup gelerek eski yerini ve kımıldamayan tavrını alıyordu.

Kahvedekiler yavaş yavaş çıktılar. Kocakarı oğlunun başucuna gidip oturdu. Bir eliyle sinekleri kovmaya, öteki eliyle ihtiyarlıktan ve hastalıktan bir nohut kadar ufalmış olan gözlerini silmeye başladı. Bir hastanın başını bekliyor gibiydi. Elini ağır ağır sallayarak sinekleri kovalıyordu. Bir ihtiyar, kısık sesiyle bağırarak çocukları evlerine gönderdi. Diğerleri de yavaş yavaş dağıldılar. Birkaç delikanlı cenazeyi alıp evine götürdüler. Akşama doğru her şey eski haline gelmişti. Sanki uzun bir hastalıktan sonra eceliyle ölmüş kadar sükûnetle ölü yıkandı ve gömüldü. Mevlût Ağa, ezandan evvel Sarı Mehmet’in anasına iki tane sütlü keçi ile bir torba un ve bir kesekâğıdı şeker yolladı.

Bir ay kadar sonraydı, köye iki süvari candarma geldi. Kahvenin önünde indiler. Bunları görünce muhtarın yüreği “hop” dedi, çünkü bunlar karakolun candarmaları değildi, herhalde vilayetten geliyorlardı. Candarmaların biri kahvede hemen kâğıt kalem çı-

kardı, muhtardan başlayarak herkesin ifadelerini almaya koyuldu. Öbür candarma köyün meydanında aşağı yukarı dolaşıyordu.

Mesele derhal köye yayıldı. Savrukların Hüseyin’le kavgalı olan ve kasabada pabuççuluk yapan Garip Mehmet, köylülerden duyduğu cinayet işini hemen hükümete bildirmişti. Müddeiumumi evvela kendisi doktoru da alıp gelecekti. Sonra, ağustosun bu sıcağında at üstünde günlerce yolculuğu pek gözüne kestiremedi; işi tahkik etmelerini söyleyerek açıkgoz iki candarma yolladı. Doktor, daha ihtiyatlı bulunmak için, eğer bir cinayet varsa cesedi çıkarıp kasabaya getirmelerini candarmalara sıkı sıkı tembih etti.

Sarı Mehmet’in anası ifadesinde hiçbir şey söylemedi. Yalnız: “Ben kimseden davacı değilim!” dedi. “Oğlun eceliyle mi öldü, vuruldu mu?” sorgusuna bile aynı cümle ile mukabele ediyordu. Oğlunun acısı daha içinden çıkmamıştı, fakat hükümet kapısına düşmek ona oğlunun ölümünden çok daha korkunç geliyordu. Otuz sene evvel bir kere kasabanın pazarında köylülerden biri bir torba bulgur çaldırılmış ve bunu şahit göstermişti. O zaman tam altı ay mahkemeye gidip geldiğini ve tarlaların yüzüstü kaldığını düşünüyordu. Halbuki o zaman daha gençti de...

Sonra Mehmet geri gelecek değildi, Mevlût Ağa’yı düşman etmekten de hayır çıkmazdı; sonra köyde açlıktan ölürdü. Onun için hep inkâr etti.

İkinciüstü candarmalar mezarlığa gidip köylülerle Mehmet’in ölüsünü mezardan çıkarttılar. Ancak yarım metre kadar toprağın altında olan ceset, şiddetle taaffün ediyordu.* Herkes beş on adım geri çekildi. Candarmalar Mehmet’in anasını çağırarak: “Koş bakalım kağnyı! Oğlunu kasabaya götüreceksin... Doktor muayene edecek!” dediler.

Kadın: “Yavrumu mezarında bile rahat komadılar!” diye iki yanını dövüyor ve bütün Anadolu kadınları gibi ses çıkarmadan ve pek az hıçkırarak ve çömelerek ağlıyordu. Mütemadiyen sallanmakta ve çatlak, kuru yumruklarını ağzına ve gözlerine götürmekteydi. Candarmanın biri ayağıyla hafifçe arkasından dokundu: “Kalk bakalım!” dedi.

* Kokuşuyordu

Kadın kağnısını koştı, oğlunun kurtlanmış ölüsünü parça parça olmuş bir yorgana sardı, eski bir şilteyi kağnyaya serdi, ölüyü onun üzerine yatırarak hepsini birden bağladı. Bunları yaparken ikide birde duruyor ve bir müddet ağlayıp kendi kendine söylendikten sonra tekrar başlıyordu. Gece olduktan sonra yalnızca yola düzüldü. Candarmalar daha evvel muhtarı, imamı, Savrukların Hüseyin'i birbirine bağlayarak önlerine katmışlar ve yollanmışlardı.

İhtiyar kadın, iki sıska ve küçük, birer eşek kadar küçük öküzün çektiği kağnının arkasında çıplak ayakları taşlara takılarak; elinde değnek, ağlamaktan kısılmış sesiyle öküzlere bağırmaya çalışarak, yürüyordu. Yaz gecelerinin parlak ay ışığı altında çakalların sesini bastıran bir gıcırta ile ağır ağır ilerleyen bu kağnyı, hiç de bir ölü taşıya benzemiyordu: Öküzler sırtlarına vuran aydınlık altında canlı ve gülbüz; yamalı yorgan ve köhne kağnyı fevkalade kıymetli bir madenden yapılmış gibi güzel ve yeni görünüyordardı. Kadının gölgesi, elindeki değnekle beraber, beyaz taşların, çalılarının üzerinden atlayarak metrelerce uzanıyor, rakseder gibi sıçırıyordu.

Halbuki altmışlık kadın, kağnyadan yayılan ağır koku ile sersemlemiş, sendeleye sendeleye yürüyor, bazen birdenbire hızlanan öküzlerin yanına gitmeye çabalıyordu. Yavaş yavaş ayakları sürüklenmeye, ağlamaktan, içine akıta akıta ağlamaktan daralan göğsü nefes alamamaya başladı.

Kağnının kenarına tutunarak biraz daha yürüdü. Ayakları birbirine dolaşıyordu. Öküzlere "oooha" diye bağırarak istedi, sesi boğazından çıkmadı; elleri kağnyadan kurtuldu, yere yuvarlandı, tozların içinde tekrar ayağa kalkarak koştı. Karşıdan doğru yeni çıkan serin bir rüzgâr üçetekli entarisini ve şalvarının paçalarını uçuruyor, yırtık yazma başörtüsünü siyah bir bayrak gibi dalgalandırıyordu. Kağnyaya yetişemedi tekrar düştü, yüzü yolun beyaz ve kül gibi ince tozlarına gömüldü.

Kağnyı, taşlara çarptıkça, üzerinde bağlı ölüyü iki tarafa fırlatarak ve yükselip alçalan uzun, yanık gıcırta çıkararak ve ay ışığının altında ve gecenin sessizliği içinde arkasında hafif bir toz bulutu bırakarak, ağır ağır kendi bildiğine ilerliyordu.

Gramofon Avrat

Azime bu kızı eline geçireli bir sene bile yoktu. Fakat adı şimdiden bütün Konya hovardalarının arasına yayılmış, bunun sayesinde Azime'nin çıkınına yeşil yeşil bangonotlar dolmaya başlamıştı.

Yaşı daha yirmi sularındaydı. On beş senelik oturak avratlarından güzel oyun oynuyor, bütün türküleri, en zorlarını bile, gözünü kırpmadan söylüyordu. Bir yanık sesi vardı ki... Bu ses için ismi Gramofon Avrat olmuştu. Asıl adı pek malum değildi. Nereden geldiğini de bilenler azdı. Dilinin epeyce düzgün olduğuna bakılırsa herhalde şehirde bir efendi yanında evlatlık kalmış olacaktı. İki sene evvel ilk defa olarak Dereköylü bir delikanlının yanında Meram'da bir oturağa gelmiş, ondan sonra bir iki ay bu çocukla dolaşmıştı. Dereköylü bir gece kavga arasında vurulup ölünce bütün öteki kimsesiz ve efesiz oturak kadınları gibi Azime'nin eline düştü. Azime, ne tükenmez hazine yakaladığını bilmez değildi. Kızı evvela terzi Mürüvet'e götürüp hanımlar gibi giydirdi, ayağına tokalı papuçlar aldı, bir hafta, on gün istirahat ettirdi. Ondan sonra bir geceliğine oturağa göndermek için otuz, kırk, yerine göre yüz lira alarak ve sürüyüp götürmesinler diye yanına kendi adamlarından bir silahlıyı "efesidir, yalnız göndermez" diye katarak kızı çalıştırmaya başladı.

Anasının beşbiryerdelerini, babasından kalan iki dönüm tarlayı, Araplar mahallesindeki eski evi satan her delikanlı paralarını kuşağına basıp Azime'ye geliyor ve bir gecelik oynatmak için Gramofon Avrat'ı istiyordu.

Öteki avratlar hep yaşlı kadınlardı. Oyundan anlayan hovardaların beğenebileceği bir oyun, ancak on beş yirmi senede öğ-

renilebiliyor ve bu müddet içinde yüzler, kalın düzgün tabakaları altında saklanacak kadar çöküyordu. Az ışıklı çıraların veya sö-nük lambaların ziyasında oynayan bu kadınların yüzlerinden çok ayaklarına ve türlü türlü ahenklerle kıvrılan vücutlarına bakıldığı için yüzlerinin ve yaşlarının pek ehemmiyeti yoktu.

Fakat bu Gramofon Avrat... Daha bu yaşta, yılanmış kadın-lardan güzel ve ustaca oynayan, en kıvrak şarkıları, konuşuverir gibi kolayca söyleyen, rakı verirken adamın gözlerinin içine ba-kıp gülen bu yaman kadın, öbürlerine benzemiyordu. Bu kız için millet birbirini kırıyordu. Azime, kızı oynatacak olanların akıllı uslu olmalarına ne kadar dikkat ederse etsin, her oturakta muhak-kak kavga çıkıyor, silah atılıyor, adam vuruluyordu. Fakat şeytan kız, bunların hepsinden yakayı kurtarmasını biliyordu. Tam kavga alevlenip kendi yüzünden dövüşenler kendisini unutunca usulca-cık sıvışıyor, onu getiren ve asla kavgaya karışmayan adamla be-raber, kapının önünde bekleyen arabaya atlayıp bağlar arasından dolaşarak “Azime yengesine” geliyordu.

Gramofon Avrat’ın acayip bir huyu vardı: Bir gördüğünü bir daha hiç hatırlamıyordu. Uğruna evini barkını harcayanları bile ikinci görüşünde tanımamazlıktan geliyor, daha doğrusu sahiden tanımıyordu. Çünkü karşısındaki kendisini ona hatırlatmak için: “Nasıl bilmezsin canım, Silleli’nin bağına gittik ya... Orada Kü-çük Ali beni bıçakladı da dört ay hastanede yattım ya!..” dedikçe öyle masum bir tavırla: “Bilemedim hay efendiciğim, bilemedim işte!” derdi ki, yalan yaptığıını söylemek insafsızlık olurdu.

Kendisini alıp götürən ve oynatanların, hatta bir iki gece yan-larında alıkoyanların ne zengin ne de “aslan gibi delikanlı” ol-maları, bunların Gramofon Avrat’ın kafasında yer bırakmalarına yetmiyordu. Yalnız bir kişiyi ve uzun zaman unutmadı:

Azime’nin eski dostlarından Rumelili bir Hüseyin Ağa vardı. Konya’da istasyondan çıkınca insanın karşısına dizilen bir sürü çift atlı paytonların belki dörtte biri bu adamındı. Azime’ye araba lazım oldu mu, buna haber salar, Hüseyin Ağa da işin sonunda bazen vukuat da çıkabileceği için en genç ve kuvvetli arabacısı Murat’ı yollardı.

Bu delikanlı, hiç konuşmadan, hiç arkasına bakmadan kendisine söylenen yere atları sürer, hangi bağa gidilirse kapısının önünde bekler, çağırılşa bile içeri girmez, sabaha karşı oturak bitince yahut bir vukuat çıkıp silah sesleri ve bağrışlar arasında Gramofon Avrat bağdan dışarı fırlayınca hemen atların torbalarını alır, dört-nala şehre dönerdi.

Ne kadın ona, ne o kadına bir laf söylemiş değildiler. Aylardan beri onun doru atları ve hafif arabası kadını birçok yerlere götürdüğü, birçok yerlerden, bazen arkalarından atılan kurşunlara rağmen, selametle evine getirdiği halde, belki bir kere adamakıllı birbirlerinin yüzüne bakmamışlardı.

Fakat bir gece Murat hastalanıp yerine başka arabacı gelince Gramofon Avrat bindiği arabadan atladı ve gitmem diye dayattı; ne yalvarmak, ne bağırarak fayda vermedi. Azime, pohpohlamak için birkaç gün sonra bunu oğlana söyleyince o, aldırış etmezmiş gibi, omuzlarını silktilti.

Bir gün Meram'ın ta öbür başında bir oturağa gittiler. İçeride sazlar çalınıp, şarkılar titreşen dut yapraklarında dolaşırken, dönen ve oynayan kadınların kaşık sesleri taşlı bir yolda dörtnala koşan at nalları gibi geceye yayılırken, her zamanki şey oldu: Bağırma, sövüşmeler başladı. Birkaç silah sesi duyuldu. Murat başını çevirerek bağın تنها kapısına baktı, neredeyse bu kapıdan çıkıp arabaya atlayacak olan kadını ve "efesini" gözledi. Fakat bunun yerine içeriden keskin bir kadın sesi çınladı:

"Amanın Murat yetiş, beni vurdular!"

Oğlan yerinden sıçrayarak bahçe kapısını omuzladı. İçeride hâlâ boğuşanlar vardı. Birkaç kişi kadını kucaklayıp bağevine sokmaya çalışıyorlardı. Kadın, Murat'ı görünce ellerini ona doğru uzattı ve ilk defa olarak ona, hem de çok şeyler söyleyen gözlerle baktı. Murat yavaşça ceketinin cebinden iri nagantını çıkararak oradakilere doğru sıktı; onlar, nereden geldiğini anlamadıkları bu ateşten şaşırdıkları sırada çabucak kadını yakalayıp dışarı fırladı ve arabaya atlayarak şehrin aksi tarafına, dağlara doğru sürdü.

Fakat buraları iyi tanımadığı ve sığınacak kimsesi olmadığı için birkaç gün sonra candarmaların eline düştü, kendisini hapis-

haneye, kadını hastaneye kaldırdılar. Gramofon Avrat, hastaneden çıkınca ilk işi Murat'ı sormak oldu. Tabanca attığı zaman yakalananların biri öldüğü için, delikanlı, esbabı muhaffefesi* filan çıktıktan sonra, tam on iki buçuk sene yemişti.

Bu günden sonra kadın ne bir oturağa gitti, ne eline kaşık alıp oynadı, ne de güzel ve yanık sesini duyan oldu. Evvela yaşlıca birinin yanına kapatma girdi. O kendisini kapı dışarı edince de umumhaneye düştü. Fakat her salı günü muhakkak hapishaneye gidip Murat'ı görür, ya birkaç kuruş para yahut da yağ, bulgur, cıgara gibi bir şey bırakırdı. Aralarında bir iki kelime bile konuşmadıkları halde kendi uğruna hiç düşünmeden adam vuran bu çocuğu, vücudunu satıp kazandığı paralarla besliyor, belki de artık yalnız bunun için çalışıyordu.

1935

* Hafifletici sebepleri

Apartıman

Sivri damın üzerinde, keskin bir koku dağıtan yaş tahtalara keseri vuruyor, bir taraftan da batıya doğru inmeye başlayan güneşi gözlüyordu. Ağustosun sonuna yaklaştıkları için mal sahibi çatının çabuk örtülmesini istemişti. Yağmurlar başlar diye korkuyordu. Bunun için sekiz kişi iki gündür hep çatıda uğraşıyorlardı.

Öğleyin şöyle on dakika dinlenip biraz ekmekle yarım karpuz yemiş, hemen işe başlamıştı. Böyle yüksekte (apartıman beş katlıydı) ve yarı yatmış, yarı ayakta durarak yaş tahtalara abanmak ve mütemadiyen başının üst tarafında keser sallamak insana sersemlik, hatta baş dönmesine benzer bir şey veriyordu.

Bir akşam olsa, bir eve gitse, bir arkaüstü yatsa ve karısı ile küçük kızına şöyle göğsünü kabarta kabarta bir bağırıp çağırırsa!..

Mal sahibi karşı apartımanda oturuyordu (orası da kendi malıydı). Onun için burada bağırmak değil, hızlı bile konuşamıyorlardı. Herif bazen pencereyi açıp göbeğini kenara dayayarak saatlerce baktığı ve ara sıra: “Orasını iyi kapat!” yahut: “Lakırdıyı bırakalım!” diye emirler verdiği için işçilere, o olmadığı zaman da devam eden bir çekingenlik gelmişti. Sessiz sessiz çalışıyorlardı.

Birdenbire irkildi. Etrafına bakınırken ilerideki sokak başında küçük bir küfecinin iki kat olmuş geldiğini gördü. İçi, safrası kabarmış gibi, allak bullak oldu. Eliyle yarı çivilenmiş tahtalardan birine yapıştı, aşağıya doğru dikkatle bakmaya başladı.

Küfeye yükletilen eşyanın altında, ayakları sokağın bozuk taşlarına yapışmış gibi adımlar atarak ilerlemeye çalışan küçük hamal kendi oğluydu.

Bir gün iş bulup on gün bulamadığı sıralarda, onu, zaten sebebini anlamadan iş olsun diye gönderdiği mektepten almış, bir daha göndermemiştir.

Bir karısı ve bu oğlundan başka iki de kız çocuğu vardı. Ayın en çok on gününde aldığı en çok altmışar kuruşla bunları doyuramıyordu. Küçük oğlan ufaktan çalışmaya başlamalıydı.

Ucuzca bir eski küfe aldıktan sonra onu pazarlara gönderdi; ve çocuk gününe göre yirmi, yirmi beş kuruşa kadar kazanıp getirmeye başladı. Büyüdükçe belki beş on kuruş daha fazla da çıkarabilirdi.

Fakat bu sefer fena yüklemişlerdi. Alnına güneş vurdukça terlerin parıldadığını o buradan görebiliyordu. Çocuğun yanında giden uşak kılıklı bir adam ara sıra ona durup bir şeyler söylüyor, galiba: “Yürüsene be!” filan diyordu.

Yaklaştıkları zaman küfenin içinde neler olduğunu da seçmeye başladı. Bir sürü şişelerin arasında irili ufaklı konserve kutuları vardı, renkli kâğıt kuşaklara sarılmış teneke kutular. Ve sonra şişeler, kısa, tıknaz, fıçı biçiminde, huni biçiminde, dar boğazlı, şiş gerdanlı ve içinde beyaz, yeşil, vişne rengi ve kan rengi sular bulunan birçok şişeler. Çocuk bu ağır yüklerin altında yıkılacak gibi yürüyordu.

Çocuğun yanında yürüyen adamı tanıdı: Apartıman sahibinin uşağıydı. Herhalde bu akşam karşıda ziyafet olacaktı. Bu içkiler, bu çeşit çeşit balık ve konserve kutuları bunu gösteriyordu.

Küfeci ve uşak karşı apartımanın kapısına geldiler. Çocuk ufakık elleriyle duvara tutunarak bir ayağını merdivene attı. Babası yukarıdan bu ayağın pazılarının nasıl titreye titreye gerildiğini gördü. Fakat çocuk öteki ayağını bir türlü kaldıramıyordu. Yük herhalde çok ağır olacaktı. Uşak canı sıkılmış bir tavırla ve eli arkada seyrediyordu. Çocuk bir hamle daha yaparak o basamağı ve aynı güçlkle öteki üç basamağı çıktı, kapıdan içeri girdi.

Babası yukarıda adeta nefes bile almayarak bekliyordu. Usta-başı damın öbür ucundan: “Hey... durma!” diye bağırdı. Silkinerek, keseri başının üzerindeki tahtalara vurmaya başladı. Fakat akli hep arkada, karşı apartımandaydı. Ara sıra gene durarak dinliyor, fakat kalbinin gümbürtüsünden başka bir şey duymuyordu. Biraz sonra, keser seslerinin arasında, kulağına şangırtıya benzeyen bir ses geldi. Durdu, geriye ve aşağıya doğru eğilerek dinlemeye başladı. Karşı apartımanın içinde kalın bir ses bağıırıyordu. Fakat söylenen sözleri anlamak mümkün değildi. Ara sıra ince bir vızıldanma kulağına gelir gibi oluyordu. Biraz sonra sesler kapıya yaklaştı.

Yukarıdaki adam büsbütün eğilerek bakmaya başladı. Kapıdan, önce oğlu çıktı. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor ve bir eliyle küfesini ipinden tutup sürüklüyor, öteki eliyle de sağ dizini ovuşturuyordu. Bu ayağı kan içindeydi.

Arkasından uşak görüldü. Çok kızgındı:

“Haydi bakalım, çek arabanı!” diye çocuğa bağırdı.

Çocuk, büsbütün ağlamaya başladı. Bu aralık anlaşılmas bir şeyler de söylüyordu. Öteki hızla bağırdı: “Defol ulan! Senin yüzünden ben de laf işittim! Taşıyamayacaktın da ne diye yüklendin...”

Çocuk, yine bir şeyler mırıldandı. Uşak:

“Pamuk yükletecek değildik ya!..” dedi.

Çocuk gözlerini silmeye başlayarak:

“O kadar yerler dolaştırdınız, paramı verin hiç olmazsa!” diye yalvardı.

Öteki omuzlarını silkti:

“İki şarap şişesi kırıldı, yüz ellişerden üç lira... Bir de para mı istiyorsun?” diyerek apartımanın köşesindeki ufak kapıdan içeri girdi. Çocuk, hâlâ orada duruyor ve uuuf uuuf... diye ağlıyordu. Ayağından sızan kanlar apartımanın önündeki beyaz parkeleri kırmızıya boyamıştı.

Babası yukarıdan donmuş gibi bakıyor, bir şey söyleyemiyordu. İşe karışır ve çocuğun kendi oğlu olduğu anlaşılırsa mal sahibinin kendisini kovacağını zannediyordu. Öyle ya, “çocuğu niçin ağlattınız?” yahut “çocuğun parasını verin!..” demeye kalksa derhal defedilirdi. İşinden ayrılıp aşağıya da gidemezdi. Zaten bunları bu anda hiç düşünmüyordu. Yalnız aptal gözlerle aşağıya bakıyor ve göğsünü parçalayacakmış gibi çarpan kalbini tutuyordu.

Birdenbire karşı pencere açıldı, apartıman sahibinin evvela büyük göbeği, sonra kırmızı başı görüldü. Dışarı uzanmaya çalışarak gürleri gibi bağırdı:

“Hey!.. Zırlamasına pencerenin önünde!.. Defolup gitsene!..”

Uşak hemen girdiği kapıdan fırladı.

Küfesinin üstüne oturarak ve yaralı dizine baka baka ağlayan çocuğu omuzundan tutarak kaldırmak istedi.

Çocuk bağıırıyordu:

“Görmüyor musun be!.. Cam kırıkları dolmuş içine... Uuuf...”

“Haydi git başka yerde ağla!”

“Beş kuruşumu verin!..”

Penceredeki adam hırsından kıpkırmızı kesilerek bağırdı:

“At şu piçi şuradan be!..”

Uşak, küfeciyi kolundan yakalayarak sürüklemeye başladı. O, küfesini bir eliyle tutuyor ve hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Kalktığı yerde parkeler kıpkırmızı idi ve güneş orasını donuk donuk parlatıyordu.

Çatının üstündeki adam hiç kımıldamadan aşağıya bakıyordu. Gözlerinin içi yanıyor ve beyni karıncalanıyordu. Yakası boğazına dar geliyormuş gibi bir hisle elini boynuna götürdü.

Çocuk gitmek istemiyordu. Şimdi para filan istediğinden değil, ayağının acısından, olduğu yerde kalıyordu. Gözleri penceredeki adama ilişen uşak çocuğu hızla itti; o, küfesiyle beraber yüzükoyun yuvarlandı. Artık ağladığı bile duyulmuyordu.

Çatıdaki adam gözlerinin büsbütün karardığını ve güneş vurmuş gibi beyninin içinde gürültüler olduğunu hissetti. Çatının kenarına dayanan ayakları titriyordu. Yavaş yavaş dizlerinin gevşemeye ve bükülmeye başladığını fark ederek elleriyle başının üst tarafındaki tahtalara tutunmak istedi. Fakat parmakları da gevşemişti ve hiçbir şeye sıkıca yapışamıyordu. Vücudu yaş tahtaların üstünde hafif bir gıcırta çıkararak ağır ağır kaydı. Çatının kenarına kadar gelip orada bir an takılır gibi olduktan sonra, aşağıya, sokağın ortasına, içi toprak dolu bir çuval gibi boğuk bir ses çıkararak düştü.

Çocuğu kaldırmaya uğraşan uşak onu bırakarak beri tarafa koştu ve penceredeki adam bir şeyden tiksiniyormuş gibi yüzünü buruşturduktan sonra, kanatları hızla vurarak içeri çekildi.

Arabalar Beş Kuruşa

Akşam, caddelerin kalabalık zamanında, köşebaşına bir kadınla bir çocuk gelirdi. Siyah bir çarşafa bürünen kadın elleriyle çarşafını yüzüne kapatır, yalnız iki siyah göz, sokağın yarı aydınlığında parıltısız, önüne bakardı. Çocuk yanında ayakta dururken o çömelir, küçük bir çuvaldan birtakım oyuncaklar çıkarırdı: Bunlar bir değneğin ucuna takılmış bir çift tahta tekerlekti. Tekerleklerin üzerinde, iki yuvarlak tahtanın arasına çivilenmiş dört çubuktan ibaret kameriye gibi bir şey duruyor ve tekerlekler yerde yürütülünce bu kameriye fırl fırl dönüyordu.

Oyuncaklar kadının önüne dizilince çocuk bir tanesini eline alıyor, kaldırımda ileri geri götürerek incecik sesiyle bağırmaya başlıyordu:

“Arabalar beş kuruşa... Beş kuruşa... Arabalar beş kuruşa!..”

Ve sokaklar tenhalaşınca kadar, belki üç dört saat, burada duruyorlardı.

Çocuk sekiz yaşında vardı, fakat ilk görüşte altı yaşından fazla denilemezdi. Zayıf ve miniminiydi. Sonra, hiç durmadan bağırın sesi küçük bir kızın sesi gibi ince ve titrekti. “Beş kuruşa!” derken “ş”lere basıyor ve dudaklarının arasından onları ezerek çıkarıyordu.

Kendisi de annesi gibi hep önüne bakar ve başını kaldırmazdı.

Bulundukları köşenin biraz ötesinde parlak vitrinli bir tuhafiyeye mağazası vardı. Büyük kristallerin arkasında türlü göz alıcı renklerde boyunbağlar, şık tokalı kemerler, yün kazaklar, eldivenler ve daha birçok, insanlara lazım olan ve olmayan şeyler, geçenlerin yüzüne gülüyordu. Ana oğul bunların önünden geçerken, geçtikten sonra, köşelerine yerleşirken, başlarını hiç çevirmemeye gayret ederlerdi. Eğer sokağın çamurlu kaldırımlarına akseden ve

orayı yer yer parlatan ışıklar da olmasa belki böyle bir mağazanın bulunduğunu bile fark etmeyeceklerdi.

Halbuki gelip geçenlerin çoğu, bilhassa çocuklar, bu parlak camekânların önünde durup, orada bir köşeye, ustaca bir karma-karışıklık içinde yığılmış oyuncaklara gözlerini dikeyyorlar; sonra, mahzun bir tavırla yollarına koyulunca karşılarında çıkıveren tahta tekerlekli arabalara dudaklarını kıvrarak ve adeta hayallerinde vitrinden kalan güzel şekilleri bozuyormuş gibi canları sıkılarak bakıyorlardı. Fakat küçük satıcı onların bu isteksizliklerini fark etmez, önüne bakarak kısa aralıklarla bağırırdı:

“Beş kuruşa, arabalar beş kuruşa...”

* * *

Büyücek bir otomobil, mağazanın önünde durdu; içinden süslü ve şişmanca bir kadınla sekiz dokuz yaşlarında, beyaz bereli ve tozluklu, yumuşak lacivert paltolu bir çocuk indi. Beraberce mağazaya girdiler.

Biraz sonra çocuk iç vitrinleri seyrede ede dışarı çıktı, sokağa indi ve oyuncakların olduğu köşeye bakmaya başladı. Tam bu sırada küçük satıcının sesi işitildi:

“Arabalar beş kuruşa!..”

Başını çevirip baktı, sonra koşarak o tarafa gitti, siyah çarşafli kadının yanındaki çocuğun elini tutarak:

“Aaa!” dedi, “sen burada araba mı satıyorsun?”

Satıcı başını kaldırıp baktı. Hemen yüzü güldü, o da “aaa” dedi ve ilave etti: “Annem yalnız gelemiyor, sonra bağırıyor da... Onun için ben de geliyorum!..”

Beyaz tozluklu çocuk, yün eldivenli ellerini paltosunun cebine sokarak küçük bir kese kâğıdı çıkardı, içinden bir badem ezmesi alıp ağzına attı, bir tane de arkadaşına verdi. Ağzını şişirerek sordu:

“Derslere ne zaman çalışıyorsun?”

“Mektepten çıkınca... İki saat filan çalışıyorum, dersleri yapıyorum. Ondan sonra buraya geliyoruz. Hem gece zaten çalışmam ki. Gaz masrafı çok oluyor.”

“Bizim öğretmeni gördün mü? Şimdi buradan geçti!..”

“O benim araba sattığımı biliyor!”

Ve ileride birkaç çocukla bir kadının geldiğini görünce sözünü keserek bağırdı:

“Arabalar beş kuruşa!..”

İkisi de elele tutuşmuşlardı. Çarşafli kadın hazin gözlerle bunları süzüyordu. Beyaz tozluklu çocuk hesap vazifesini yapıp yapmadığını sordu:

“Ben demin evde uğraştım, yapamadım, gece beybabama soracağım!” dedi. Öteki:

“Nesini soracaksın, çok kolay...” dedi ve anlattı.

Adamakıllı lakırdıya dalmışlardı. Hatta küçük satıcı artık “arabalar beş kuruşa” diye bağırmayı bile unutmuştu.

Öteki, arkadaşının kolunu sarstı ve: “Hişt!” dedi, “benim yanımdaki çocuğun ağzı kokuyor, ben söyleyeceğim de senin yanında oturacağım... Hem daha iyi çalışırız!..”

“Benim yanımdaki kalkmaz ki; hem ben söyleyemem. Mahalle komşumuzdur... O da bizim gibi fıkardır...”

Sözüne devam etmedi. “Onu kaldırdı da yerine zengin çocuğu oturttu derler...” diyecekti, vazgeçti.

Başka şeylerden bahsetmeye başladılar.

Fakat tam bu sırada beyaz bereli, yumuşak lacivert paltolu, beyaz tozluklu çocuğun annesi mağazadan çıktı, iki tarafına baktı. Elllerinde paketler vardı. Şoför koşarak onları aldı ve kendi yanına yerleştirdi. Kadın köşeye doğru bakınca çocuğunu gördü ve aldığı şeylerin keyfi ile gülümseyen yüzü birdenbire sertleşti. Hızlı adımlarla o tarafa yürüdü. Çocuk, annesinin böyle hiddetle kendisine doğru geldiğini görünce hemen susmuş, şaşkın, fakat gülümseyen bir bakışla gözlerini ona dikmişti. Bir an hepsi birden kımıldamadan durdular.

Küçük satıcının annesi başını kaldırmış, yuvarlanır gibi gelen bu kürk mantolu ve yılan derisi iskarpinli kadına bakıyordu.

Kadın yaklaşıncı, hâlâ şaşkın şaşkın gülümseyen oğlunu bileğinden yakaladı:

“Bu ne hal?” diye bağırdı. “Kimlerle konuşuyorsun?”

Ve öteki elindeki şemsiyeyi, elini hâlâ unutarak arkadaşının avucunda bırakan küçük satıcının omuzuna vurdu. Sonra haykırdı:

“Pis, baksana, senin konuşabileceğin insan mı bu?”

Çocukların kolları birbirinden ayrılıp aşağı sallanıverdi. Siyah çarşafli kadın duvarın dibine büzülmüştü ve küçük satıcının gözleri kolunun acısından yaşla dolmuştu.

Arkadaşının gözündeki yaşları gören çocuk, henüz birçok şeyleri öğrenmediği için, ruhundan fışkıran bir isyanla:

“Anneciğim” dedi “o benim mektep arkadaşım!”

Kadın, yüzü kıpkırmızı kesilerek, oğlunun sözünü kesti:

“Ben yarın mektebinize de telefon edeceğim. Seni kendi seviyende olmayanlarla temas ettirmeyi gösteririm!..”

Oğlunu kolundan çekti. Geride kalan küçük satıcıyla anasına, yerin dibine geçirmek ister gibi tahkir edici* ve ezici bakışlar atarak yürümeye başladı. Oğlu hâlâ dönüp geri bakıyor ve yaşlı gözlerini başka taraflara çeviren arkadaşını görünce kendinin de gözleri yaşıyordu.

Küçük satıcı, o titreşim ve ince sesiyle bağıyordu:

“Beş kuruşa... Arabalar beş kuruşa!..”

1935

* Aşağılayıcı

Arap Hayri

Mektep kitaplarındaki haritalarda bir insan eli kadar küçük görünen Anadolu, çeşit çeşit birbirine benzemez insanlarla doludur. Öbek öbek kasabacıklar, kendi içlerine kapanmış birer küçük dünyadır. Gerçi, bozkırları altmış kilometre ile geçen trenin ara sıra durduğu تنها istasyonlardan veya tenezzüh* otomobillerinin yarım saat için mola verdiği ağaçlı hükümet meydanlarından bu dünyayı görebilmek kolay, hatta mümkün değildir, fakat yirmi beş yolcu taşıyan bir Şevrole kamyonla buralara gelip üç dört gece kıraathanenin üstündeki otel kılıkli yerde, yahut avlusu çamur ve benzin kokan handa kalanlar, eğer gözleri kör değilse, hayatın akışına sessizce uyup giden, başlıbaşına bir dünya görürler. Fakat bu da görmek değildir. Oralarda uzun zaman oturmak, akışa kapılarak yaşamak lazımdır. Birkaç büyük şehrimizi dolduran ve dünyayı oradan ibaret sananlar bu kasabalara geldikleri zaman, ne kadar ayrı bir âlemin insanları olduklarını anlarlar. Kendileri için ehemmiyetli olan birtakım şeylerin buralarda adı bile anılmadığını, senelerin burada ancak resmî birkaç binada ve kahvenin mermer masasının üzerinde çay lekeleriyle yatan bir iki gazetede yürüdüğünü, yaylı arabanın yerini tutan otomobilin, küçük bir daire üzerinde ağır ağır dönen hayatta bir değişiklik yapmadığını fark edince şaşırır ve hemen kaçmak isterler.

Bilmezler ki bu donmuş sanılan hayatın da büyük dalgaları, şehirlerdekine nazaran daha az aktörce, daha çıplak ve içten ihtirasları, daha sarsıcı maceraları vardır. Bu maceralar büyük bir olağanlık içinde geçip gittiğinden roman veya piyes haline konul-

* Gezinti

mazlar, pek seyrek olarak bazı gazetelerde bir taşra muhabirinin mektubu olarak çıkar ve unutulurlar.

Bizim burada anlatacağımız vaka, bu nevidendir; fakat şimdiye kadar hiçbir gazetede çıkmamıştır.

* * *

Beyşehir'in en mühim ve lüzumlu adamı, muhakkak ki boyacı Arap Hayri'ydi. Berberin kapısının kenarında küçük sandığına ayaklarını, çamur sıvalı duvara sırtını dayayarak uyuklarken onun bu ehemmiyetinin farkına varılmazdı. Diz boyu toz içinde yüzen bu kasabada herkes kundura boyatmanın saçmalığını biliyor ve böyle bir lüksü bayramlara saklıyordu. Hatta bunun için Hayri, yalnız Beyşehir'i değil, dört beş saatlik yerlerdeki Seydişehir'le Akseki'yi de idare ediyordu. Konya'dan bir kamyon gelince hemen şoförün yanına gider, onun makine yağı içindeki postallarını temizleyip boyar ve makine Seydişehir'e doğru kalkıp giderken kutusuyla beraber çamurluğa yapışırdı.

Hayri'nin kıymeti muayyen günlerde ve birdenbire anlaşılırdı. Valinin, kolordu kumandanının veya bunlara yakın mertebede başka bir devletlinin otomobili, Beyşehir Gölü'nün üst tarafından doğru, iki yanı bağlar ve ağaçlarla sarılı şoseyi toza bulayarak sökün etti mi, derhal kasabayı bir telaş kaplar, gelen ile "teşerrüf" edecek olan veya bunu ümit eden ne kadar memur ve eşraf varsa birer adam göndererek Hayri'yi çağırırlardı. Kendisine kimsenin muhtaç olmadığı zamanlarda bile ağır bir istîğnayı* her haliyle belli eden bu boyacı, kendisine Arap ismini verdiren ve koyu kahverengi bir köseleye benzeyen yüzünün derisini hafifçe buruşturur, koşup gelenleri, gülümsemeye benzeyen bir ifade ile karşılardı.

Hâkimin gönderdiği mübaşir, kaymakamın gönderdiği candarma, istihkâm taburu kumandanının gönderdiği nefer ve belediye reisinin gönderdiği odacı birbiriyle Hayri'yi paylaşmazlar ve çekişmeye başlarlardı. O zaman Hayri, çamur sıvalı duvara dayadığı başını ve arkaya doğru kaykılan vücudunu azıcık bile kımıldatmadan dik gözlerle, önünde bağırıp çağı-

* Tokgözlülükle nazlanmayı

ranları süzer ve nihayet sabrı tükenen kaymakamın candarması ötekileri hızla itip:

“Kalk ülen! Basarım tokadı ha!” diye bağırınca ağır ağır sandığını yakalayarak candarmanın önüne düşerdi.

Bazen bu arayıcılar onu her zamanki yerinde bulamazlar; so-ruşturmaya başlardı. O zaman, gölgeli dükkânında bir başça-
vuşun veya bir köy mualliminin bıyıklarını kırpan berber, başını çevirmeden bağırdı:

“Akseki’de, Akseki’de, Arap’ı aradınızsa Akseki’de!..”

Ve üç dört gün sonra Beyşehir’e dönerek kendi yokluğunda arandığı haberini duyan Hayri, eski yerine oturur, önünden geçen kaymakamın tozlu ve burunları yukarı kıvrık sarı iskarpinlerine gülerek bakardı.

Hayri’nin kıymeti bir de kasabaya tuluat kumpanyaları gelin-
ce anlaşıyordu. Para vaziyetleri yüzünden bir arada beş altı ki-
şiden fazla seyahat edemeyen bu kumpanyalar ikinci derecedeki
aktörlerini indikleri yerin garsonlarından, çıraklarından ve boşta
gezenlerinden seçmek âdetinde idiler ve onların Beyşehir’de-
ki gediklileri bu Hayri idi. Bir oyuncu kumpanyası gelir gelmez
Hayri’nin yüzü büsbütün tuhaf bir ciddilik alır, tavırları daha bir
kurumlu olurdu. Sandığını kahve ocağına saklatır, heyetin ade-
ta vekilharçlığı, rehberliği, hatta bir dereceye kadar direktörlüğü
vazifesini üstüne alırdı... Kahvenin üstündeki otelde ancak bir tek
çıplak oda tutabilen bu “Genç Türk” veya “Asrî Temsil” heyetinin
gıdasını tedarik için kolunda sepetle alışverişe çıkan ihtiyar kan-
tocu Şaziment’le beraber zerzevatçı ve kasapları dolaşır, beraber
pazarlık eder, paranın üstünü kendisi sayıp alır, elleri dolu olan
kantocunun çantasını açıp bunları oraya attıktan sonra, öteberinin
de yarısını kendisi yüklenirdi.

Temsillerde esas vazifesi perdecilik olmakla beraber rollere
çıktığı, hatta bazen birkaç laf ettiği de olurdu. Onu görünce seyir-
cilerin hepsi kahkahayı bastığı halde Hayri gülmez hatta kızgın ve
istihfaf eden* bir bakışla aşağıyı süzerdi.

* Önemsemeyen

Kasabaya son gelen kumpanya, “Sahir Süha”nın “Sanatkâr Gençler” temsil heyeti idi. Hanay kahve dedikleri iki katlı gazinonun üst katında, daha geldikleri akşam, elbiselerinde otomobil yolculuğundan kalma tozlarla oyun vermeye başlamışlardı.

Bu gelenlerin arasında, Sahir Süha’nın karısı olduğu söylenen Adalet isminde bir genç kadın vardı. İlk akşamdan itibaren derhal göze çarptı. Zayıf ve ufak tefek olduğu için, güzelliğine rağmen, bu gözü ette olan seyircilere hoş görünmeyebilirdi; fakat çok güzel oyunlar oynuyor, nefis halk şarkıları söylüyordu. Birçok oturak âlemi kadınlarının, Meram bağlarında bir gençlik bıraktıktan sonra, ancak otuz beş kırk yaşında erişebildikleri bir ustalık ve bir hünerle kıvrılan, koşan ve dönen bu genç kadına bakarken insan, etrafı kerpiç duvarlı bir bağda, kötü fener ışıkları arasında, uçar gibi rakeden ve hareketlerinin görülmemiş güzelliği ve ahengi içinde yüzlerinin buruşukları ve boyları silinen o oyuncu kadınlardan birini gördüğünü sanıyordu. Bu aktris Adalet, ayaklarının ve ellerinin hareketine köy oyunlarının güzelliğini ve sadeliğini, oturak oyunlarının sarhoş edici kıvrıntılarını koymasını bilmişti. Bu yüzden, köylü, efendi, esnaf, bütün seyirciler hep birden kendisine tutuldular. Onun küçük avuçlarının arasında tahta kaşıklar kırıldıkça oturanların göğsünden iniltieler fırlıyordu. Sesi insanın gözlerini yaşartacak kadar yanıktı ve söylediği şarkıları o kadar benimseyerek söylüyordu ki,

Uzun uzun kavaklar

Dökülüyor yapraklar;

Ben yarime doymadım,

Doysun kara topraklar...

derken gözlerin önünde, sarı yapraklarını hafif bir rüzgâra kaptıran ince uzun kavaklar ve bunların dibinde küçük bir tümsek belirir gibi oluyordu. Perde açıldığı zaman gazino tekmeler ve alkışlardan yıkılacak gibi sarsılıyor ve herkes kendine göre tutkunluğunu gösteriyordu. Sarhoş bir saraç çırağı ağlıyor; bir nüfuzlu zat otelci ile hususi konuşmalara girişiyor; istihkâm taburunda ihtiyat zabıtlığı yapan bir edebiyat muallimi gözlüğü buğulanaarak başka dünyaları dolaşüyor ve kulağından kafasına bir şurup

gibi akan bu halk şarkılarına kalbinin avuçlarını uzatıyordu. Fakat sahnede, perdelerin büzülüp toplandığı sağ köşenin arkasında oturan ve elinde perde iplerini tutarak gözlerini oyuncu kadına diken Hayri, bu tutkunların en sahicisiydi. Çok kere kadının oyunu bittiği halde o dalgın dalgın bakmakta devam eder, seyircilerin gürültüleri ve alaycı kahkahaları başlayınca kendine gelerek silkinir ve iplere asılırdı.

Öteki kadınların oyununu, bulunduğu yerde, arkalıksız bir iskemleye oturarak seyrederdi, ve galiba müşterilerden ayrı olmamak için iskemlesini biraz sahneye sürerek başını perdenin kenarından çıkarır, herkesin baktığı taraftan sahneye bakmak isterdi.

Fakat Adalet ortaya gelince derhal iskemlesini içeri çeker, seyredirken kimse tarafından görülmek istemezdi.

Ancak genç kadın kendisini adamakıllı oyunun humması içine atınca Hayri de yavaş yavaş kendini unuttur gibi olur, adım adım ilerler ve kenara toplanan perdenin arkasından evvela öne doğru uzanmış başı, sonra eski elbiselerinin içinde titriyormuş gibi görünen gövdesi meydana çıkardı.

Oyundan başka zamanlarda da Adalet'in yanından ayrılmıyor ve göl kıyısına gezmeye giderlerken olsun, kahvede oturup hesaplaşırlarken olsun, hep hazır bulunuyor ve emir bekliyordu. Sahir Süha, böyle bir adamları olduğu için adeta iftihar duymaktaydı ve aklına bir şey gelmesine de imkân yoktu. Nitekim bütün kasabada da hiç kimsenin aklına ciddi olarak Hayri'nin Adalet'e tutulacağı gelmezdi. Yalnız Adalet, bunun farkına varmış görünüyordu. Bu çok pişmiş ve ruhu muhakkak ki çok kazınmış kadında zavallı Hayri'ye karşı adeta acımaya benzer hisler belirmişti. Ona bir şey sipariş ederken sesine okşamak isteyen tonlar karışıyordu. Hayri'nin gözleri kadının yüzüne, binlerce defa onun uğruna ölebilecek bir bağlılıkla dikilirken, Adalet, tatlı bir gülümseme ile çocuğa isteyebileceği şeylerin hepsini birden vermiş oluyordu.

* * *

Kumpanyanın gideceği günün gecesi, kasabanın ileri gelen memurlarından birkaçı, istihkâm taburunun göldeki tombazlarıy-

la* bir göl ve ayışığı safası tertip ettiler. Dört tombaz yan yana getirildi ve üzerine kalaslar kondu, masalar yerleştirildi, rakılar ve yemekler kenarlara dizildi, aktris Adalet ile kocası denilen Sahir Süha da bu eğlentiye şereflendirdiler. Arap Hayri ve birkaç neferle bir iki odacı sofralara hizmet ediyorlardı. Hayri, pek sessiz ve durgundu. Hizmet ettiği masalardan kendisine rakı uzatıyorlardı; o bunları alıp bir nefeste diyor, fakat hiç değişmeden işine bakıyordu. Gitgide herkes cıvıttı. Adalet fitil gibi oldu ve Sahir Süha bir kenarda sızdı. Göğsü bağı çıplak genç kadın, birkaç ayık hovardanın kucağında dolaşıyordu. İki neferden başka ayakta hiç kimse yoktu. Arap Hayri diz çökmüş, yaşlıca bir adamın kucağında yatan ve gözleri kendisine rastlayınca yüzünü “anlarsın ya!” demek isteyen bir sarhoş gülüşü kaplayan Adalet’e bakıyordu. Sal gölün orta yerlerinde hafif hafif sallanıyor ve demir teknelere çarpan minimini dalgalar cıvılda gibi sesler çıkarıyordu. Aşağıların rüzgârsızlığına karşı gökteki küçük bulutlar o kadar çabuk koşuyorlardı ki, ay, bunların birinden çıkıp ötekine girerken, kalasların üzerine serilen bu sarhoş yığınının üstünde bin bir türlü gölge oyunları yaratıyordu.

Hayri, koyu meşin yüzü ay ışığından ve gözleri kendinden parlayarak, hep dizüstü çökmüş ve elleri dizlerinin üzerinde, Adalet’e bakıyordu. Hem yaşlı adam, hem de kadın uyumuşlardı. Adalet’in gerdanı açıktı. Ay onun yükselip alçalan beyaz göğsüne yeşilimtırak bir ışık gönderiyordu.

Sal, yavaş yavaş sallanmaya başlamıştı, neferler ön tarafta sahile doğru kürek çekiyorlardı. Yüz metre kadar ötede, gölün kıyısında siyah ve bodur söğütler görünüyordu. Hayri hafifçe eğildi, yaşlı memurun uzun ve pis tırnaklı ellerini genç kadının göğsünden çözdü ve onun zaten küçücük olan vücudunu kucaklayarak tombazın kıyısına sürükledi; orada, ayın birdenbire bulutlardan kurtularak dökmeye başladığı serin ışık altında, kadının yüzüne uzun uzun baktı; ince ve rengi kaçmış dudaklar hafif hafif kıpırıyor ve dağınık siyah kaşların altındaki göz kapakları bir nabız gibi atıyordu.

* Altı düz kayık

Hayri, uyuyan kadını kalasların üzerine yatırdıktan sonra kendisi kenara tutunarak yavaşça aşağıya, göle doğru süzüldü, ayışığı altında göğsü kabarıp inen kadını gürültüsüzce kendine doğru çekti; bir eliyle kenarı tutuyor, ötekiyle onu kucaklıyordu. Hayri'nin kucağından aşağı doğru uzanan ayakları suya dokununca kadın gözlerini açar gibi oldu; fakat bu sırada çocuk salın kenarını bıraktığı için birdenbire ve gürültü çıkarmadan ikisi de suya gömüldüler.

Ay sarhoşların yağlı ve şiş gözlerine vurarak parlıyordu. Neferler hiçbir şeyin farkında olmadan, gözleri kıyıdaki karanlık söğütlerde, suları şıpırdatarak kürek çekiyorlardı. Tombazların demir gövdelerine vuran sular kuş cıvıdamalarına benzeyen sesler çıkarıyordu.

1936

Duvar

Uzun zamanlar deniz kenarında ve surlar içindeki bir hapishanede kaldım. Kalın duvarlara vuran suların sesi taş odalarda çınlar ve uzak yolculuklara çağırırdı. Tüyelerinden sular damlayarak surların arkasından yükseliveren deniz kuşları demir parmaklıklara hayretle gözlerini kırparak bakarlar ve hemen uzaklaşırlardı.

Bir mahpusu dünya ile hiç alakası olmayan bir zindana kapamak ona en büyük iyiliği yapmaktır. Onu en çok yere vuran şey, hürriyetin elle tutulacak kadar yakınında bulunmak, aynı zamanda ondan ne kadar uzak olduğunu bilmektir. On adım ötede en büyük hürriyetlere götüren denizi dinlemek ve sonra aradaki kalın kale duvarlarına gözleri dikerek bakmaya, denizi yalnız muhayyilede görmeye mecbur kalmak az azap mıdır? Bahçede insanın ayak ucuna inerek ekmek kırıntılarını toplayan ve aynı hürriyetsiz topraklarda sağa sola adım atan bir kuşun bir kanat vuruşuyla bu duvarları aşarak serbestliklerle kucaklaşmaya gittiğini görmektense, nefes almaktan başka hürriyeti hatırlatacak hiçbir şey bulunmayan bir yerde kapanmak daha iyi değil midir?

Fakat benim kaldığım hapishanede her şey, her ses, hürriyeti gözlerin önüne kadar getirmek, sonra birdenbire çekip götürmek için yapılmış gibiydi. Surların üstünde büyüyen ufak ağaçlar, yosunlu taşlardan aşağı sarkan sarı çiçekler bir bahar havası içinde eli kolu bağlı olmanın bütün acılarını içime dökerdi. Uçsuz bucaksız gökte bir kuğu gibi ağır ağır yüzen küçük beyaz bulutlar benden bir tek teselli: unutmayı alırlardı.

Ve burada konuşulan şeyler hep eskiye, dışarıya ait şeylerdi. Sanki hiç kimse buraya girdikten sonra yaşamıyor, yahut hafızası bunu zaptetmiyordu. Buradaki hayattan bahsetmek lazım gelince

de o kadar isteksiz anlatılırdı ki, insanda, söyleyene azap veren bu şeyleri susturmak arzusu uyanırdı.

Yalnız kır saçlı bir mahpus bana hapishaneye ilk geldiği senele-re ait bir vaka anlattı. Belki bunu ona sıkılmadan anlatturan, içeriden ziyade dışarıya ait olmasıydı. Bu, yarı kalmış bir firar hikâyesiydi.

Yalnız daha evvel hapishanenin duvarlarından bahsedelim:

Avlunun dört tarafını çeviren surlar, kara tarafında kalın ve birbiri arkasına birkaç tane idiler. Bir zamanlar burası şehrin iç sarayı imiş ve şimdi sarı yüzlü, sakallı ve dünyadan uzak zavallı-ların dolaştığı bu bahçede asırlarca önce gene cariyeler, belki aynı hürriyet aşkıyla gözlerini yukarı çevirip denizi dinleyerek, dola-şırlarmış. Bu kalın surlar onları hem yabancı gözlerden, hem de düşmandan korumak için yapılmış.

Şimdi yer yer çöken ve üzerlerinde biten bin türlü ot altında taşları görünmez olan bu duvarların garp köşesindeki kısmının yıktırılmasına başlanmıştı. Buraya yeni münferit daireler yaptırı-lacağı söyleniyordu.

Bir gün yukarıda söylediğim kır saçlı mahpusla birlikte bu yıktırılan duvarı seyrediyor, kazmayı vurdukça parça parça aşağı dökülen harçlara bakıyorduk. Sekiz metre kadar geniş olan surun yıktırılması epey uzun sürüyordu ve dış bahçenin bu tarafına gel-melerine müsaade olunan emniyetli yahut eski mahpuslar, uzun seneler içinde pek bol olarak görülmeyen bu “eğlenceyi” sabahtan akşama kadar oturup seyrediyorlardı.

Duvar yarı yarıya yıkılmıştı ki, benim yanımda sesini çıkarma-dan duran kır saçlı mahpus yavaşça kulağıma eğildi:

“Bir zamanlar ben bu duvardan kaçacaktım!” dedi.

Merakla yüzüne baktım. O, bahçenin bir kenarındaki kuru ayva ağacına doğru yürüdü. Yan yana çömeldik, gözlerini parça parça aşağı düşen duvardan ayırmadan anlattı:

“Dokuz sene evvel, yani hapse düştüğümün birinci senesinde bu duvarların dibinde ahşap dükkânlar vardı. Bazı mahpuslar orada marangozluk, oymacılık, kuyumculuk yapar ve çıkardıkları işleri dışarıdaki komisyunculara vererek limana gelen vapurlarda sattırır-lardı. Biz de, cürüm arkadaşım ile birlikte, evimizden beş on kuruş

getirterek Şu Şimdi yıkılan duvarın önündeki bir dükkânda çalışmaya başladık. Sessiz insanlar olduğumuz için müdür bizi koruyordu. Biz de kârımızdan ona üç beş kuruş ayırıyorduk. Fakat ne bu iş, ne de kazanç bize dışarısını unutturamıyordu. Düşün! İkimiz de yirmi iki yaşındaydık. Dışarıda ele avuca sığar şey değildik. Bir orospu kadın yüzünden vukuat yapıp içeri düştüğümüz zaman burada birkaç günden fazla kalacağımızı aklımız kesmiyordu. Fakat cezamız tasdik olup on beş sene yüklendikten sonra aklımız başımıza geldi. Daha doğrusu aklımız başımızdan gitti. Ama ne yaparsın? Dört taraf dört duvar. Belki af çıkar; cezasını sonuna kadar yatan kaç kişi var ki?.. diye kendimizi avutmaya çalıştık.

Bir gün dükkânın bir köşesinde tutkal kaynatıyorduk. Çanağın altına sürdüğüm odun, duvarın taşına çarptı. Bana, taş yerinden oynar gibi geldi. Hemen ateşi ve çanağı oradan kaldırdım, taşın soğumasını beklemeden yapıştım. Azıcık kireç döküldükten sonra, koca bir tepsi ekmeğı kadar büyük olan taş yere düştü. Eğilerek içeri baktım. Gözlerime inanamayacaktım: Uzakta, ta ileride dar bir ışık görünüyordu. Hemen arkadaşımı çağırdım. O da yere yatarak bakmaya başladı. Sonra bana dönüp:

‘Bu delikten dışarı çıkmak zor olmasa gerek, hemen kaçalım!’ dedi.

Ben kendisine ‘düşünelim!’ diye cevap verdim. Acemilik etmeye gelmezdi. Akşama kadar iş göremedik, bir içeri, bir dışarı dolaştık.

Bazı geceler, iş çok olursa, gardiyana beş on kuruş vererek dükkânda kalmak mümkündü. Gardiyan, koğuş yoklamasında bizi mevcut gösterirdi. O akşam düdük çalıp herkes koğuşlarına giderken Arap gardiyanın eline bir yirmi beş kuruşlukla bir tutam esrar sıkıştırdık. O da: ‘Hapishaneden banker olup çıkacaksınız ellâlem!’ diye yarenlik ederek gitti. Gece oluncaya kadar ceviz takozlarını keserle yontup sözümona sedefli nalın yaparak vakit geçirdik.

Yatsıdan sonra lambayı köşeye çekerek taşı oradan aldım, arkadaş pencereden nöbetçi gardiyanı gözlüyordu. Kâfir Arap her sefer esrarı çekince bir köşede uyur kalırdı ama bu sefer domuzuna dolaşacağı tutmuştu. Ben delikten içeri süzüldüm. Gözüm öbür baştaki delikteydi. Ay ışığı olmadığı için orası şimdi koyu yeşil

bir fener gibi parlıyordu. Biraz daha sürünerek ilerledim. Sırtım taşlara dokunuyor, enseme kireçler dökülüyordu. İki adam boyu kadar gittikten sonra birden ferahladım. Elimle iki yanımı, üstümü yoklayınca, geniş bir yerde olduğumu anladım, yine yoklaya yoklaya doğruldum.

Burası üç adım eninde, üç adım boyunda bir yerdi. Başımı eğerek ayakta durabiliyordum. Duvara dayanarak solumaya başladım. Sürünürken oldukça yorulmuştum. Böylece biraz bekle-dikten sonra dükkân tarafında bir patırtı oldu ve delik karardı. Önce korktum, sonra baktım bizim oğlan geliyor. Sanki bu yerin dibindeki delikte bizi duyacaklarmış gibi, yavaş sesle:

‘Arap gardiyan uyudu mu ki?’ diye sordum. Yattığı yerde ilerlemeye çalışarak: ‘Öyle olmalı, yarım saatten beri dolaşmaz oldu!’ dedi. O benden daha zor sürünebiliyordu. Nihayet benim durduğum yere geldi, hemen:

‘Burası ne biçim yer?’ diye sordu. Sonra ellerini duvarda gezdirerek söylendi:

‘Vıyy, her yanlar da yaş!’

Elimle onu aradım, parmaklarıma meşin bir torba dokundu. O zaman ne diye zor zoruna sürüklenebildiğini anladım.

Gündüzün acele ile bu torbayı bulmuş, belli etmemek için yalnız kendi tayınlarımızı içine koyarak saklamıştık. Belki bir gün, iki gün insan yüzü göremeyecektik.

Ben bunu unutmuştum bile, arkadaş unutmamış ve beraber getirmiş. O da biraz dinlendikten sonra: ‘Haydi bakalım, dayan!’ dedim. Bu sefer o öne düşerek şimdi daha yakına gelen deliğe doğru ilerlemeye başladı. Ben de yere uzanarak arkasından gitmeye hazırlandım. Önümdeki, birdenbire durdu: ‘Buradan geçilmez!’ dedi. Başı deliğe yaklaştığı için, dışarıda, kalenin üstünde dolaşan candarmanın duymasından korkuyor ve yavaş konuşuyorduk. Sonra, sesi taşların ve kendi elbiselerinin arasında boğulmaktaydı. Ben kalktım; o geri geri sürünerek geldi.

‘Delik birdenbire darlaştı. Bir taş var, onu söktürmek lazım. Ondan sonrası yine ferah!’ dedi.

O sıkıntılı yolu bir daha geçerek dükkâna döndüm. Bahçeyi bir güzel dinledim: Ne ayak sesi, ne de Arap'ın öksürüğü duyulmuyordu. Lambayı biraz açtım. Sandığın içinden bir keski ile bir çekiç alarak geri döndüm.

Ondan sonra sıra ile deliğe girip çalışmaya başladık. Ses çıkarmamak için çekici hiç kullanmıyor, yalnız keski ile taşın etrafındaki harçları dökmeye, taşı oynatmaya çabalıyorduk. Bizi dışarı atacak olan deliğe yarım adım bile yoktu. 'Bir şu taş düşse!' diyordum.

Gözüm karanlığa alıştığı için dışarısını seçebiliyordum. Karşımda öteki surun taşları vardı. Fakat bu surlar pek harap olduğu için aralarından geçmek kolaydı. Kasabadaki oğlanlar bile kuzularını alıp burada yayarlardı. Bu vakadan sonra hepsini tamir ettirdiler.

Böylece her birimiz üç dört kere girip çıktık. En son ben girmiştim. Yarım saat kadar uğraştıktan sonra taş, bir sürü sıra ile beraber, önüme yuvarlanıverdi. Sevincimden deli gibi oldum. Arkada sesleri duyan arkadaşım da sabırsızlanıyordu. Ellerimle sımsıkı sarılarak taşı geri geri getirdim. Onu bir kenara iter itmez deliğe doğru atıldım.

Fakat ben bu işle uğraşırken hiç dışarı doğru göz atmamıştım; deliğe yaklaşınca ne bakayım: şafak sökmüş bile.

Başımı yavaşça uzattım ve elli adım kadar ötedeki kalede nöbetçi candarmanın gölgesini gördüm.

Tere gömülüvermişim. Ağır ağır geriye döndüm ve:

'Yazık, kaçamayız!..' dedim.

Arkadaşım evvela güldü ve deliğe kendisi girdi. Fakat biraz sonra o da geldi. Karşı karşıya ayakta durduk, artık gözlerimiz birbirimizi seçiyordu.

'Bu akşam geçti, başka bir akşam inşallah!' dedim.

Fakat bu kadar yaklaştıktan, hatta serbestliğin içine böyle başını uzatıp baktıktan sonra insana geri dönmek pek zor geliyor. Arkadaş başını salladı:

'Başka akşamı falan yok, bu akşam gideriz!' dedi.

'Artık bu akşam kalmadı, bugün diye konuş!'

'Peki, bugün gideriz!'

İlk önce ben de geri dönmeyi ister değildim, fakat bunun lazım olduğunu ona anlatırken onu değil kendimi kandırdım. En sonunda sözlerime o kadar inanmış ve kendimi o kadar korkutmuşum ki: ‘Sen istersen git, ben kalırım, candarma kurşunuyla geberecek halim yok!’ diye bağırdım, hızla geriye dönüp dükkâna doğru sürünmeye başladım. O arkamdan bağırdı:

‘Ülen gitme! Candarmanın gözünü avlar, daha ortalık adama-kıllı aydınlanmadan otların arasına sine sine gideriz!’ dedi.

Fakat benim yüreğim, kör olası bir korku, bir can korkusu ile öyle yaman atmaya başlamıştı ki, üstümü başımı yırtta yırtta kendimi dükkâna zor fırlattım ve taşı eski yerine kapatarak sabahı ve koğuşların açılmasını bekledim.

O gün kuşluk vakti iş meydana çıktı. Gardiyanlar, candarmalar dükkâna doluverdiler. Ben yarı korkudan, yarı şaşkınlıktan aptala dönmüştüm. Taşı çektiler, delik meydana çıktı. Eğilip bakınca öbür baştaki delik, bu sefer kocaman olarak, görünüyordu. Yol bomboştu... Bir candarma mavzerini uzatarak iki sıkı attı. Kurşunların karşı surlara vurdukları duyuldu. Hemen, bütün dükkânları boşalttılar. Duvarlar muayene edildi, bizim arkadaşın kaçtığı delik iki yandan ördürüldü ve bir daha böyle dükkân açmak falan yasak edildi.

Ben çok dayak yemedim. Kendim kaçmadığımı için hapislane müdürü, karakol kumandanı, hatta müddeiumumi halime acıdılar. Fakat keşke dayaktan öldürselerdi!”

Kır saçlı mahpus bir müddet sustu. Yarı kapalı gözleri bir hayali kovalıyor gibiydi. Başını bana çevirmeden, küfrediyormuş gibi keskin keskin:

“Ah... ne enayilik ettim!” dedi, “ne enayilik ettim! Bir candarma kurşunu on beş seneden daha mı kötü sanki? Bir korku yüzünden gençliğimi yok ettim.

Halbuki o... kim bilir şimdi nerelerdedir. Bir daha buralarda görünmedi. Herhalde uzak bir memlekette, kendisini tanımayanlar arasında yerleşti, akıllı uslu adam oldu. Belki çoluğa çocuğa da karışmıştır. İstesem ben de onunla beraber olabilirdim. Fakat bir dakikalık korku, o kahrolası korku...”

Çenesinin adaleleri gerilmişti. Hayatımda, kendisini bu kadar istihkâr eden kendisine bu kadar kızan insan görmedim. Her gün üst üste yığılarak müthiş bir kin halini alan bu nefret, dudaklarından çıkarak bir tükrük halinde kendi korkaklığının yüzüne fırlatılıyordu.

Karşıda ameleler duvarı iyice alçaltmışlardı, ikimiz de ayağa kalkarak o tarafa yürüdük. Tam bu sırada gürültüyle birkaç taşın yuvarlandığı duyuldu.

Ameleler geri fırladılar. Yanımdaki gülümsemeye çalışarak: “O benim söylediğim boşluğa geldiler galiba, duvarın tam orta yerindeki boşluğa... Ben o zamandan beri çok düşündüm ama bunun ne diye yapıldığını bulamadım. Kim bilir, eski zamanlarda burada duvar içinde yollar, kapılar mı vardı?” dedi.

Ameleler bu sefer taşların düştüğü deliğe yaklaşmışlar, içeri doğru bakıyorlardı. Birkaç taş daha ellerine alıp bir kenara koyduktan sonra birdenbire, yüzlerinde elle tutulabilecek bir dehşet ifadesiyle, doğruldular...

Etrafta bulunanlar ve bunların arasında kir saçlı mahpusla ben, o tarafa yürüdük; artık bir metreye kadar inmiş olan duvara tırmanarak deliğe yaklaştık. Herkes halka olmuş, ses çıkarmadan, aşağı bakıyordu. Bunları aralayarak biz de sokulduk ve gözlerimizi oraya çevirdik...

Elime birisinin yapıştığını, sımsıkı tuttuğunu ve sinirli sinirli titrediğini hissettim.

Orada, binlerce seneden beri güneş görmemiş olan rutubetli taşların üstünde bembeyaz bir insan iskeleti uzanıyordu.

Çoğu birbirinden ayrılmış olan kemiklerin ayak ucunda bir çift eski kundura, yanı başında meşin bir torba vardı.

Başımı kaldırarak yanımdakine baktım. O hâlâ elimi tutuyor ve sinirli sinirli sıkırmakta devam ediyordu.

Yüzü sapsarıydı ve bu yüzde, henüz ölümden kurtulanlarda görülen şaşkın bir hayata sarılış vardı...

Sıcak Su

İki candarma alacakaranlıkta köyün kenarına varınca atlarından indiler ve dizginleri karşıdan koşup gelen kahveci çırağına vererek, bacaklarını gere gere yürümeye başladılar.

Köyün sokaklarında kimse yoktu. Uzaktan yanık bir inek böğürmesi işitiliyordu. Rüzgâr söğüt ağaçlarının dallarında hafif mırıltılarla dolaşıyordu. Köyün batı tarafındaki sırtları kaplayan orman, oraya çökmüş bir bulut yığını gibi kımıldıyordu.

Candarmalar kahveye girip kahveci ile yavaş sesle birkaç kelime konuştuktan sonra dışarı çıkarak köye doğru yürüdüler. Evler büsbütün karanlığa dalmıştı...

Tam köyün öbür ucunda, ormanın başladığı yerdeki ufak bir eve yaklaştılar. Ses çıkarmak istemedikleri anlaşılıyordu. Evin etrafını saran çite gelince, ayaklarının ucunda yükselerek evin ışık görünen penceresine baktılar. İçeride bir kadın diz çökmüş, çorba içiyordu. Birçok örgülere ayrılmış saçları arkasına bırakılmıştı. İki de birde pencereden dışarıya da kaçamak bir göz atıyordu.

Candarmalardan biri:

“Bire domuzun karısı, nasıl da haberi yokmuş gibi yapar ya!..” diye söylendi. Öteki:

“Bu dördüncü gelişimiz. Hiçbirinde kısıtıramadık. Bu sefer de İsmail yok gibi ama, bakalım!” dedi.

Çitin kapısını iterek girdiler. Bir candarma bahçenin arkasına dolandı. Ötekisi kapıyı vurdu.

İçeride hiçbir telaş eseri görülmedi. Yalnız yerinden kalkan kadının üçetekli entarisinin yaklaşan hışırtısı duyuldu. Sonra kapının arkasından taze bir ses:

“Kim o?” diye sordu.

“Aç... İsmail’i arıyoruz!”

Bir sürgü çekildi, kadın kapıyı açarak:

“Buyurun arayın, İsmail evde yok. Geçen sefer geldiğinizde söyledim: Bahardan beri İsmail gelmiyor. Dört ay mı oldu ki ne?..”

Candarma bağırdı:

“Sus, iki gündür buradaymış, bize haber geldi!”

Kadın, yumuşak bir sesle:

“Yalan ağacığım, yalan! İsmail vukuatı yaptıktan sonra bu yalalarda görünmedi bile. Kim bilir ne yanlara gitti? Belki de dağlarda öldü kaldı!”

Candarma, yükü açtı, yatakları devirdi, sonra etrafına bakındı. Ev bu bir tek odadan, bir de aralıktan ibaretti. Aralıkta bir zeytin-yağı testisi ile bir ekmek tahtası ve ne oldukları pek belli olmayan birtakım şeyler daha duruyordu. Biraz genişçe olan odanın bir kenarında bir minder uzanıyor, onun bir köşesinde de, açık bir mushaf duruyordu.

Candarma, evvela güzellikle işe başlamak isteyerek kadına sordu:

“Bana, bak, Emine” dedi. “İnkârı bırak. Bu oğlandan gayri sana hayır gelmeyeceğini anladın. Devlet onu sana bırakmaz. Ondan sorulacak hesabı var. Nesine acırsın yabanın katilinin. Ama diyeceksin ki, o keyfinden adam vurmadı, canını kurtarmak için vurdu. Peki, ne diye dağa çıktı öyleyse? Devletin mahkemesi yok mu? Vurduğu uşak, ağa çocuğu diye onu yiyecek değiller a! Hakkı ne ise o kadar yatıp çıkacaktı. Dedim ya, bırak sen onun arkasını da, nerede olduğunu, bu akşam nereye kaçtığını bize söyle. Bak gençliğin var. Kendine yazık etme... Hadi Emine, deyiver bakalım, İsmail biraz evvel buradaydı değil mi? Kim haber verdi bizim geldiğimizi?”

“Söyledim ya, ne diye üstelersiniz! Dört aydan beri İsmail’i görmedim!..”

“Emine, bunun sonu kötü olacak. Biz de buraya keyfimizden gelmiyoruz, yüzbaşı söylemedik laf komuyor; bu sefer de yakalamadan gidersek iflahımızı keser. Kim bilir hangi dağ başındaki karakola gönderir.”

Kadın, önüne bakiıp susuyordu.

Candarmalar birbirlerine baktılar. Sonra yan yana gelip birkaç kelime fısıldaştılar. Birisi:

“İhbar sahi miydi acaba?” dedi.

Öbürü kurnaz bir gülüşle:

“Şimdi anlarız!..” diye cevap verdi ve bu işlerin kurdu olduğunu göstermek ister gibi elini salladı. Sonra kadına dönüp:

“Aç şurayı!..” diye bağırdı ve eliyle odanın bir köşesindeki küçük tahta kapıyı gösterdi.

Kadın, bir dakika tereddüt ettikten sonra o tarafa giderek tahta mandalı çevirdi ve kapı kendiliğinden açılıverdi. Burası küçük bir gusülhaneydi.

İçeride kimse yoktu. Öbür candarma sorucu gözlerle arkadaşına baktı:

“Hani ya?” diye mırıldandı.

“Sus!”

İçinde isli bir teneke ile küçük bir tahta iskemle görünen gusülhaneye yaklaşarak elini tenekenin içine soktu. Sonra parmakları yanmış gibi hızla geri çekti:

“Bu sıcak su ne olacak?” dedi.

“Hiç!..”

“Hiç olur mu?” ve anlayışlı bir sırıtma dudaklarına yayıldı.

Kadın kızarak mırıldandı:

“Su dökünecektim...”

“Allahın gündüzü kalmadı mı? Kime yutturuyorsun? Kocan burada değil de gece vakti ne diye sıcak su hazır edersin?”

Sonra arkadaşına dönerek:

“Bu en sağlam usuldür!” dedi. “Bir kaçağın evini ararken evvela gusülhaneye bakarım!..”

Birdenbire kadını kolundan yakalayıp çekerek bağırdı:

“Artık inkâr para etmez! Söyle bakalım, İsmail nerede? Su adamakıllı sıcak olduğuna göre, herhalde yeni kaçmış. Buralardan uzak değildir. Söylemezsen kendin bilirsin!”

Kadın, benzi sapsarı kesilmiş bir halde kolunu kurtarmaya çalıştı, sesi titreyerek: “Bilmiyorum!..” dedi.

O zaman candarma, kadının kolunu hızla bırakarak odada dolaşmaya başladı. Arkadaşı bir duvara dayanmış duruyor ve kadının süratle inip kalkan göğsüne bakıyordu.

Dolaşan candarma birdenbire durdu, arkadaşını eliyle çağırarak yavaş, fakat kadının duyabileceği bir sesle:

“İsmail, herhalde uzakta değildir, bize teslim olmaya gelmezse, karısının ırzını kurtarmaya da gelmez mi?..” dedi, sonra daha yavaş bir sesle ilave etti:

“Ben şimdi Emine’yi yakalayıp mindere atarım, bağırsa, nasıl olsa İsmail dayanamaz, neredeyse çıkar gelir. O zaman kapının yanında bekler, ya ölüsünü, ya dirisini yakalarsın... Bağırmazsa... Eh, ne yapalım... Bir kere de sen denersin!..”

Kadın sapsarı kesilmişti ve titriyordu. Alt dudaklarını kanatacak kadar ısıırıyordu. İki tarafına bakındı. Dört duvardan ve iki candarmadan başka bir şey yoktu.

Biraz evvel sıcak suya bakan candarma, gözleri parlayarak kadını bileğinden yakaladı ve odanın kenarına sürükledi. Öbür candarma silahını eline alarak dışarı çıktı.

Fakat ne öteki, ne de bu, kadının ağzından bir kelime bile almadılar... O her şeye rağmen bir kere bile bağırmadı, yardıma kimseyi çağırmadı.

Bir müddet sonra candarmalar silahlarını omuzlarına vurup yüzlerinde tatlı bir yorgunluk ve içlerinde hafif bir endişe ile evi terk ederlerken, Emine de yavaşça arkalarından dışarı süzüldü. Çitin kenarlarına sine sine ormana daldı.

Sabaha kadar uzaktaki çalıların arasında bekleyen İsmail, ortalık ağardığı halde hâlâ evde ışık yandığını görünce sürüne sürüne sokuldu ve yarı açık kapıdan garip bir üzüntü ile içeri girdi.

Oda darmadağındı. Yağı bitmeye yüz tutan lamba cızırtılarla yanmaya çabalıyordu. Ortada kimseler yoktu.

Kapının önüne çıkararak bir ıslık çaldı. Köy tarafından on dört yaşlarında bir ocuk görüldü. Koşarak ve etrafına bakınarak geldi. İsmail, onu hemen aşağıya, kahve tarafına yolladı. “Candarmalar Emine’yi götürdülerse n’eylemeli?” diye düşünüyordu. Fakat yarım saate varmadan dönen oğlan candarmaların gece yarısına doğru atlarına binip kasabaya yollandıklarını ve kimseyi götürmediklerini söyledi.

O zaman köyden gelen daha birkaç kişi ile beraber, Emine’yi aradılar. Her eve sordular, ormanda dolaşıp:

“Kız Emine... nerdesin?” diye bağırdılar. Fakat ne o gün, ne de ondan sonra, hiçbir yerden Emine’ye dair bir haber çıkmadı.

1936

Asfalt Yol

–Bir köy öğretmenin notlarından–

İstasyondan kalkıp vilayet merkezine giden kamyon, iki saat kadar sarstıktan sonra, beni gideceğim köye ayrılan yolun başında bıraktı. İki adım bile atacak halim yoktu. Çantamı yanıma koyarak, kenarlarından otlar fırlayan bir taşın üstüne oturdum. Kafamdaki uğultuyu dinlemeye başladım.

İçi tozla karışık ter kokan kamyon dünyanın bu en bozuk yolunda bizi birbirimize vura vura sersem etmişti. Birdenbire duraklamalar, bir çukura yuvarlanır gibi sarsıntılar, bana nerede olduğumu bile unutturmuş ve beni karanlık bir rüya dünyasına atmıştı. Şimdi oturduğum taşın üzerinde bu rüyadan silkinmeye çalışıyordum.

Gideceğim köyü şoför göstermişti. Burası oturduğum yerden yarım saat kadar uzakta, kül rengi bir kerpiç yığınıydı. Bir kenarda ince ince yükselen yine kül rengi birkaç kavak, orada, ufacık da olsa, bir su bulunduğunu anlatıyordu.

Belki bir saat oturduğum yerde kaldıktan sonra yavaşça ve sallanarak doğruldum. Küçük çantamı yerden alıp yürümeye başladım. Kendim köylü olduğum ve bizim köylülerimizi iyi tanıdığım için içimde yabancı bir yere gidiyorum hissi yoktu. İlk vazifemde muvaffak olacağıma emindim.

Akşam olmaya başlamıştı. Köye yaklaşınca ortalığı büsbütün bir kızillık kapladı. Kırmızı bir deniz gibi parlayıp kımıldayan bu bir karış boyundaki kuru bozkır otlarının üzerinde upuzun gölgem yatıyor ve gölgemin başı, ileride, aralarından yer yer çekirgeler fırlayan bu otların arasında, kayboluyordu.

Köyün kenarındaki birkaç evin önüne gelince burnuma yanmakta olan tezek kokusu geldi. Gözümün önünde, sac üzerinde yufka pişirilen bir ocak ve bekleyen yalınayak çocuklar canlandı.

Sokaklarda daha evlerini bulamamış birkaç inek kuyruklarını kalçalarına çarparak yürüyor ve ara sıra böğürüyordu. Bu öyle bir böğürüştü ki, uzun uzun düşündükten sonra söylenen derin manalı bir söze benziyordu.

Gitgide daha kuvvetlenen keskin bir gübre kokusu beni daha çok buraya yaklaştırdı. Köy yaşayan, çalışan bir mahluktur ve bu koku onun ter kokusudur. Dünyada hiçbir koku beni bu kadar sarınamamış, kafamdan birbiri arkasına bu kadar çok hatıralar yuvarlayıp geçirmemiştir.

Kahvenin önünde birkaç ihtiyardan başka kimse kalmamıştı. Beni görünce yerlerinden kalkmadan baktılar. Yanlarına gidip oturdum; kim olduğumu anlattım. İçlerinden biri muhtarmış. Benden önceki öğretmen gideli altı ayı geçtiğini, o zamandan beri okulun kapalı durduğunu söyledi:

“Daha harmanların hepsi kaldırılmadı. Çocuklar okula falan gelmezler. Beş on gün oturup dinlenirsin!” dedi.

* * *

Çocukları toplamak, dersleri yoluna koymak pek güç olmadı. Köylüler kendi dilleriyle konuşanları anlamakta gecikmiyorlar. Şimdilik hiçbir şeyden şikâyetçi değilim. Yalnız bir yol meselesi var ki, bunu kendime iş edindim ve aylardır uğraşıyorum. İlk geldiğim gün kamyonda canımı çıkaran o yol, meğer bütün vilayetin en büyük derdiymiş. Herkes mahsulünü, yolcusunu bunun üzerinden geçirmeye mecbur. Başka yol yok ve buna da yol demek için pek bol keseden atmak lazım. İşin garibi, vilayet merkezini altmış kilometre uzaktaki demiryoluna bağlayan yol da bu!.. Herhalde daha mühim işler bunun yapılmasını bu kadar geri bırakmış. Ben, hem bizim köyden, hem de başka köylerden vilayete müracaat ettirdim; yolun yaptırılmasının ne kadar lazım olduğunu dilim döndüğü kadar anlattım. Uzun istidaları* hükümet memurları pek okumazlar diye, her fikrimi ayrı bir istidaya yazarak bunları ayrı ayrı köylerden verdim. Böylece hepsi okunmuş olacak. Yolun yapılmasında köylünün nasıl yardımına olacağına dair de birçok fikirler ileri sürdüm.

* Dilekçeleri

Geçenlerde şehre gittiğim zaman maarif müdürü bana biraz tuhaf muamele etti. Kızıyor da kızdığını belli etmeyip alay etmeyi tercih ediyor gibiydi. Neden diye merak ettim. Sonra laf arasında:

“Siz okul dışındaki işlerle de uğraşacak vakit buluyorsunuz galiba, talebeniz pek mi az?” dedi.

“Az değil ama, o da vazifem değil mi?” diye cevap verdim. Alaycı gözlerini üstümde gezdirdi. Bir şey söylemedi. Sonra dışarıda, kahvede arkadaşlardan duydum. Maarif müdürü bana kızgınmış. Ben köylülere Teşkilâtı Esasiye* Kanunu’nu okumuş, anlatmışım. Kadastroda işi olan bir köylü bir istida vermiş, bir müddet sonra da cevap istemiş. Ne cevabı, denince: “Basbayağı cevap vereceksiniz! Mecbursunuz! Kanun var!” diye dayatmış. Sormuşlar, araştırmışlar, kanunu benden öğrendiğini anlayınca maarif müdürüne şikâyet etmişler.

Hele bu yol işiyle bu kadar uğraştığıma kızanlar pek çok. Bir alakaları olduğundan değil, iş olsun diye kızıyorlar. Benim öğretmen olduğum köyde oldukça zengin bir Rüstem Ağa var. Şehirde arabacı dükkânı işletiyor, yaylıları, kağnıları tamir ediyor. Bunun istida veren köylere gidip benim aleyhime sözler söylediğini duydum. Pek şaşmadım. Bütün teşebbüslerden henüz bir şey çıkmadı. Ara sıra bu işin arkasını bırakacak oluyorum. (Çünkü hükümetteki, hele nafiadaki** memurlar benimle açıktan açığa alay ediyorlar.) Fakat akşamları köyde, istasyondan dönen arabaların, kağnıların ve zavallı hayvanların halini görünce içim acıyor. Kendi kendime: “Başladığın işi yarıda bırakma iki gözüm, sana yakışmaz!” diyorum.

Ne de uzun muameleleri varmış böyle şeylerin. Vilayet konağında bizim istidaların girip çıkmadığı oda kalmadı. Köylüler bile benim bu gayretime şaşıyorlar. Onlarda da bu işin sonu çıkacağına dair bir ümit yok.

* * *

Hâlâ bir şey çıkmadı... Galiba bu yolu yapmayacaklar. Köylü de bana yardım etmiyor. Pek ölü mahluklar... Belki de pek akıllı mahluk-

* Anayasa

** Bayındırlıktaki

lar da, boşuna yere uğraşmak istemiyorlar. İçimde hiç şevk kalmadı. İnsana birkaç kelime ile cevap verseler yine neyse, fakat ne evet, ne hayır!.. Sanki bu istidaları ses vermez bir derin kuyuya atmışız...

Akşamları köyün yanı başındaki sırta çıkarak uzakta tozlara bulanıp uzanan yolu seyrediyorum. Bazen tozdan bembeyaz olmuş ve üstüne sepetlerle denkler sarılmış bir kamyon görünüyor, bir bataklıkta dizlerini kaldırıp indirerek yürüyen bir insan gibi ileri geri sallanarak, yıkılacak gibi olarak, ağır ağır ilerliyor. Bu o kadar üzücü bir manzara ki, tekniğin en son ifadelerinden biri olan bu makine ile dünyanın bu en iptidai yolunun mücadelesini görmemek için insan gözlerini kapıyor. Bazen koşup yolu avuçlarımla düzeltmek, orada hiç olmazsa beş on metrelik bir yeri bir “yol” haline koyarak kendi hisseme düşen vazifeyi yapmış olmak istiyorum.

* * *

Bizim iş birdenbire canlandı. Geçenlerde şehre büyüklerimizden biri gelmiş. Otomobili ne kadar rahat da olsa bu yol yine kendini hissettirmiş olacak ki, bir laf arasında valiye bundan bahsetmiş, vali de hemen atılarak: “İlk düşündüğümüz şeylerden biri de budur, hemen bu sene yaptırmak istiyoruz, projeleri hazırlanıyor. Hatta asfalt yaptırmayı bile düşünüyoruz... Acaba bu yol asfalt olsa şehrimizi sık sık şereflendirir misiniz?” demiş,

O büyük zat da:

“Gelirim tabii...” diye cevap vermiş.

Bunun üzerine asfalt meselesi aldı yürüdü. Ben meğer ukudaymışım, vali projelerden bahsediyor... Demek zannettiğim kadar bu işe lakayt değillermiş, yalnız gürültüsüz, şatafatsız bir şekilde halka hizmet etmeyi daha uygun buluyorlarmış.

Fakat bu sessizliğin aksine olarak bu sefer de iş pek yaygaraya verildi. Vilayetin, yemek listesi büyüklüğündeki haftalık gazetesinin yarısını asfalt şose havadisleri dolduruyor. Köyde de itibarım artar gibi oldu. Bizim köylülerin insana muamele edişleri zaten barometre gibi.

Bence bu yolu asfalt yapmaya şimdilik hiç lüzum yoktu. Üç dört misli fazla masraf edileceğine, bu para daha lüzumlu yerlere har-

canabilir ve buraya, kendimize göre bir yol, temiz bir şose yeterdi. Fakat belki başka bir düşündükleri var. Belki her şeyin son derece mükemmel olmasını istiyorlar. Bu kadar büyük işlere aklım ermez. Bir yol olsun da, paramız varsa isterse halı da döşetilsin...

Vali Ankara'ya gitmiş. Tetkikat yapan mühendisler yolun yarım milyona çıkacağını söylemişler, halbuki vilayet bütçesi 350 bin lira... Bu parayı bulmak için bankalara müracaat edilmiş, onlar da Maliye Vekâleti'nin kefaleti olmadan para vermemişler, Maliye Vekâleti de Meclis'ten izin almadan kefil olamazmış, hula-sa karışık işler vesselam. Vali bütün bunları yoluna koymak için gitmiş... Adamcağız bu yol meselesini kendine iş edindi. Meclisi Umumi'den tahsisat almak için bir nutuk vermiş, vilayet gazetesinde okudum. Bir belagat numunesi. Kendisini bu yol işine dört elle sarılmaya sevk eden, o büyük zatın işareti olduğunu söylüyor ve onun yol yapıldıktan sonra daima geleceğini vaat ettiğini hatırlatıyor. Hakikaten büyüklerimiz her şeyi görüyorlar ve bir işaretleriyle uyuyanları uyandırıyorlar. Yalnız vali bu yol için halkın da birçok müracaatları olduğundan hiç bahsetmiyor, yolun köylüye ne kadar faydası olacağını da söylemiyor. Belki bunlar herkesin bildiği şeyler de onun için. Her ne ise, bu yol işinde bir damlacık tesirim olduysa ne mutlu bana...



Yolun yapılmasına başlandı bile. Bankalardan borç alınmış, bilmem kaç senede ödenecekmiş. Borç taksitlerine karşılık olmalı üzere hastane tahsisatından biraz kırpılmış ve önümüzdeki sene maarif kadrosu biraz kısılacakmış. İşin buraya varacağını hiç düşünmemiştim. Fakat daha ortada bir şey yok. Vakitsiz telaş etmeyelim. Para bulmak isteyince maariften önce akla gelecek çok şeyler var. Mesela vali çok alakadar olduğu bu yol meselesi için şimdilik vali konağı yaptırmaktan vazgeçebilir...

Yol ilerliyor, bizim köye ayrılan köşede de hararetli çalışmalar var. Silindirler gelip gidiyor ve alacalı bulacalı bir sürü köylü-amele karıncalar gibi çalışıyor. Bu çalışma akşam geç vakte kadar sürüyor, sonra kenardaki çadırlara çekilip yatıyorlar. Amelenin çoğu açıkta

yatıyor. Müteahhit çadır yetiştirememiş. Şafakla beraber tekrar faaliyet başlıyor. Bizim köyden de amele yazılanlar var. Beş on kuruş kazanıp vergi borcunu ödeyecekler. Bunlar geceleri köye dönüyorlar; ama pek bitkin bir halde. Müteahhidin başlarına diktiği memur ekmek yemek için bile on dakika zor izin veriyormuş.

Bizim köylü önceleri pek lakayttı fakat taş döşenip asfalt işi başlayınca hepsini bir merak sardı. Kocaman kazanlarda kaynatılıp sonra yerlere dökülen bu kara şeyin üzerinde yürünebileceğini, hele kamyonların ve arabaların geçeceğini pek kabul edemiyorlar. Tarlaları bu tarafta olanlar akşamları dönerken yolun kenarındaki hendeğe çömelip sigaralarını tütürerek silindirin ileri geri gidişine bakıyorlar ve tanıdıkları amelelerle aldıkları yevmiyeler hakkında konuşuyorlar.

* * *

Yol bitti. Birkaç gün sonra açılış töreni olacak. Köyün yanındaki tepeye çıkıp bakınca, uzakta kara bir yılan gibi parlıyor. İki tarafına ağaç da dikeceklermiş. Enfes bir şey doğrusu. Bütün vilayet halkının buradan nasıl akın akın geçeceğini, nasıl kolaylıkla, kayar gibi istasyona varacağını düşündükçe içimde bir şey hopluyor. Yolun sağlamlığı hakkında dedikodular var... Müteahhit adamakıllı vurdu diyorlar. Fakat herhalde dedikodudan ibaret. Bu dehşetli güzel manzaranın karşısında insana nasıl fena düşünceler gelebilir, şaşıyorum.

* * *

Bugün ömrümün en mesut günüydü. Şehrin kenarında taklar kurulmuştu, bütün memurlar resmî elbiselerini giyip gelmişler. Hususi muhasebe müdürü bile, bej pardesüsünün üstüne silindir şapkayı oturtmuş, “1.55” boyu ile ön tarafta yer almış. Ben de bir kat elbise silip ütüledim ve öyle geldim. Maarif müdürü ters ters bakıyor ama, ne derse desin, bir gün köyden ayrılmakla kıyamet kopmaz ya... Bu yol bir parça da benim eserim demektir... Halk ve köylü uzaktan seyrediyorlardı, yanlarına gittim, konuştum, sevincimden herkesi kucaklayacağım geliyor. Yerime döndükten sonra aklıma geldi, köylülere, yakına gelmeleri için işaret ettim. Bu yol herkesten

evvel onların demektir. Birkaç tanesi ilerleyecek oldu, candarmalar bırakmadı, ben de sesimi çıkarmadım ama neşemin yarısı kaçtı.

Vali uzunca bir nutuk verdi, sesi pek gür olmadığı için iyi işitemedim, yalnız kulağıma: “Cumhuriyet, bayındırlık... Rehberlerimiz... Her şey halk için...” sözleri geldi. Birkaç kişi daha, kısa sözler söylediler. Kurdele kesildi, önde valininki olmak üzere, bir otomobil kafilesi hızla ileri atıldı. Arkasından memurlar beş on adım yürüdüler, herkes ayağını asfalta alıştırır gibiydi. Köylüler belki acemiliklerinden, belki de bir şey söylerler diye çekindikleri için, asfalta basmaya cesaret edemeyerek yolun iki kenarındaki toprak kısımda yürüyorlar ve büyük gözlerle ortaya, üzerinde taze otomobil lastiği izleri ıslak ıslak parlayan asfalta bakıyorlardı...

Her şeye rağmen köye muzaffer bir kumandan gibi döndüm.

* * *

Yolun açılışının onuncu günü nafianın fen memurları vilayete bir rapor vermişler. Kağnıların ve öküz arabalarının, hatta diğer arabaların da asfaltı şiddetle tahrip ettiğini bildirmişler. Bunda yolun pek sağlam olmamasının da tesiri olacağını hiç ağızlarına almamışlar, halbuki yalnız kağnıların değil, biraz yüklüce kamyonların geçtiği yerlerde bile çukurlar kalıyor ve yer yer bozukluklar görülüyordu.

Vilayette telaşa düşmüşler. Daha parası ödenmeyen yolun, o büyük zat şehri bir kere bile şereflendirmeden on beş gün içinde eski haline dönmesi tehlikesi karşısında hemen toplanmışlar ve lastik tekerlekli olmayan nakil vasıtalarının asfalt yoldan geçmelerini men etmeye karar vermişler.

Köyde bu havadise kimse inanmak istemedi, fakat birkaç köylü candarmalar tarafından durdurulup, kağnılarını yoldan çıkarmaya, çamurlu tarlalardan geri dönmeye mecbur edilince, herkes işin ciddi olduğunu anladı.

Bu yasak pek ağırdı. Yol iki dağ arasındaki bir boğazdan geçtiği için, şimdi istasyona gitmek isteyenler bu dağı dolaşacaklar ve tam altı saat ziyan edeceklerdi. Bir yere toplanıp bir çare düşün-

düler, fakat ne candarmalara karşı koymaya, ne de kağınlara lastik tekerlek taktırmaya, şimdilik imkân yoktu.

Altı saat daha fazla süren ve eskisinden birkaç defa daha berbat olan bir yoldan gidecekler, dağın arkasından dolaşacaklardı...

Hiçbirisi artık benimle konuşmuyor, hepsi bana düşman gözlerle bakıyordu. Bir gün akşamüstü muhtar geldi:

“Oğlum,” dedi, “biz senden şikâyetçi değildik ama, bu yol meselesi işi değiştirdi. Köylü başımıza gelen bu derdi senden biliyor ve söz dinlemiyor. Birkaç keredir seni dövmeye, hatta daha ileri gitmeye kalktılar, ben önüne zor geçtim... Başka köylerde de senin düşmanların çoğalıyor. Bir gün başına bir iş gelir. İyisi mi, güzellikle buradan git. Darılma, gücenme, hakkını helal et!”

Ben de bunu düşünmüyor değildim. Köylünün bana karşı aldığı tavırdan hayırlı mana çıkaramazdım. Birkaç parça eşyayı çantama doldurdum, artanını bir bohça yaptım; bu köye geldiğim gibi yine bir akşam vakti, güneş sarı otlara uzanır ve rüzgâr bunları kıvılcıllı bir deniz gibi dalgalandırırken, keskin gübre kokularını ve tezek dumanlarını arkamda bırakarak, çıktım yürüdüm.

1936

Ses

I

Bizi Beyşehir'den Konya'ya götüren kamyon, Barsakderesi dedikleri bir boğazda sakatlandı. Şoför ve muavini motor kapaklarını açtılar. Oturdıkları minderi kaldırıp onun altından çıkardıkları bir sürü alet ve edevatı ortaya döktüler. Ondan sonra saatlerce süren bir tamir başladı. Bazen her ikisi makinenin altına sürünüp arkaüstü yatıyorlar ve elleriyle motorun alt kısmını kurcalıyorlar, bazen de biri şoför mahallinde gaza basıyor ve motoru işletiyor ve diğeri bu esnada porselen başlıklı birtakım memeleri yerlerinden oynatıyordu.

İkinci güneşi altında kamyonun muşamba kaplı karoserisi tahammül edilemeyecek bir hal almıştı. Yolcular birer birer atlayıp dağıldılar. Bir kısmı merakla şoförü seyrediyor ve o dinlenmek için motordan biraz başını kaldırıp duracak olsa:

“Bitti mi?” diye heyecanla soruyordu.

Daha az meraklı birkaç yolcu ile ben ve arkadaşım boğazın garp tarafına, gölge bir yere doğru yürüdük ve birer taşın üstüne oturup beklemeye ve etrafımıza bakınmaya başladık.

Kamyonun durduğu yerin biraz ilerisinde, yolun kenarında iki çadır ve bunların etrafında birkaç kazma kürek ile bir el arabası vardı. Daha uzakta ise taş kırmakla ve kum taşımakla meşgul bir miktar yol amelesi görülüyordu.

Güneş arkamızdaki sırta gömüldükçe, karşı taraftaki tepenin üzerine serpilmiş bulunan çam ağaçlarına gitgide kırmızılaşan bir ışık yolluyor, vadiyi süratle artan bir loşluğa terk ediyordu. Serin

bir ilkbahar günüydü ve orta yerde akan küçük dere mırıltıya benzer seslerini duyurmaya başlıyordu.

Yoldan birkaç araba ve otomobil gelip geçti. Bizim kamyonun yanında biraz durdular ve şoföre bir şey lazım mı, diye sordular. İçerisinde boş yer bulunan bir kamyon, vakit geçtikçe telaşları artan ve mütemadiyen şoföre söylenen bizim yolculardan iki kadını aldı, Konya'ya götürdü.

Diğer yolcular grup grup oturmuşlar, bir şeyler anlatıyorlardı. Bizim yanımızda bulunan ve buraya yakın köylerden birinde bakkal olduğunu söyleyen tahta ayaklı bir ihtiyar kalkıp otomobile gitti, çuvalını sırtladı, şoföre birkaç küfür savurduktan sonra yola düzüldü.

Adamakıllı akşam olmuştu. Yol amelesi çadırlarına dönerek ateş yakmaya başlamışlardı. Bizim kamyon şosenin bir kenarında muazzam bir hayvan ölüsü gibi hareketsiz duruyordu. Şoför ve muavini, üstleri yağ ve toprak içinde, yüzlerinden siyah terler damlayarak bir kenara oturup uzunca bir dinlenme yapıyorlardı.

Yolcuların ekserisi bu gibi hadiselerle alışık oldukları için sadece başlarını sallıyorlar ve sepetlerini, çıkınlarını açarak bir şeyler yiyorlardı.

Bir müddet daha geçip ortalık adamakıllı kararınca şoför, yol amelesinden bir fener alarak yeniden işine koyuldu. Biz yolcular, birdenbire çöken sükûnun içinde, olduğumuz yerlere uzanmış, kırmıldamadan duruyorduk.

Arkamızda güneşin kaybolup gittiği tepenin ağaçları birdenbire mavimtırak ve soluk bir ışığa gömüldü. Arkadaşımın yüzüne baktım. O gözlerini karşıya dikmişti. Yamacın üzerine seyrekçe serpilmiş olan siyah çamlar, süratle aydınlanan gökyüzüne titrek silüetler çiziyorlardı. Arkadaşım bir müddet bunları seyrettikten sonra:

“Neredeyse ay görünecek!” dedi.

Tam bu sırada, kekik kokuları ve ince çıtırtılarla dolu havayı hafiften gelen bir saz sesi titretti. Müzikle uğraşan ve bir müzik mektebinde vazifesi olan arkadaşım doğruldu. Kaşlarını çatarak dinlemeye başladı.

Yol amelesinin çadırı tarafından gelen saz sesi, ustaca çalınan bir meyandan sonra, susar gibi oldu ve bir erkek sesi o zamana kadar duymadığımız, fakat bize yabancı da gelmeyen bir halk şarkısı söylemeye başladı:

Döndüm daldan kopan kuru yaprağa

Seher yeli, dağıt beni, kır beni;

Götür tozlarımı burdan uzağa

Yarin çıplak ayağına sür beni...

Bu sefer ben de doğrudum. Saz tekrar kıvrak bir ara nağmesine başladığı halde, kulağımda hâlâ deminki sesin çınlamaları vardı.

Arkadaşım:

“Bu ne?” demek ister gibi yüzüme baktı.

“Fevkalade!” diye mırıldandım.

Ses tekrar ve bütün vadiyi çınlatırcasına başladı:

Aldım sazı çıktım gurbet görmeye,

Dönüp yâre geldim yüzüm sürmeye,

Ne lüzum var şuna, buna sormaya,

Senden ayrı ne hal oldum, gör beni.

Ömrümde bu kadar güler, tatlı bir erkek sesi dinlememiştim. Bir insan gırtlığından bu kadar manalı ve sarıcı seslerin nasıl çıkabildiğine hayret ediyordum. Arkadaşım kalktı, beni de kaldırdı. Amelenin çadırına doğru yürümeye başladık.

Ovada, çadırın önünde, dört beş kişi oturmuşlardı. Etraflarında kazma ve kürek serpilmiş duruyordu. Çadırın kapısına asılmış bir fener sallandıkça, vadinin içine doğru uzanan ve başları karanlıkta kaybolan gölgeler belli belirsiz kımlıdıyorlardı.

Yirmi yaşından fazla göstermeyen bir delikanlı çadırın önünde, yan yatırılmış bir el arabasının üstüne oturarak saz çalıyordu. Başı göğsüne yatmış ve gözleri yere dikilmiş olduğu için çehresini tamamen görmeye imkân yoktu. Fenerin aydınlatığı alını ter damlalarıyla kaplıydı. Sazının uzun sapı, şaşırtıcı bir süratle aşağı yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahluk gibi titriyor-

du. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaştıkça, insan, sanki o tahta ile bu et arasında gizli, fakat çok manalı ve mühim bir konuşma oluyormuş zannediyordu.

Çadırı ve bulunduğumuz yeri bir aydınlık yalayıp geçti, vadinin öbür ucuna kadar uzandı. Başımızı kaldırdık, karşıımızdaki sırtı aşp yukarı fırlayan ayı gördük.

Saz çalan delikanlı da başını kaldırdı ve gözlerini biraz yumarak, tam karşısında beliren bu aydınlık yüzlü dinleyiciyi süzdü. Sonra saza vuran eli yavaşladı, gözleri kapandı, boğazı gerildi ve yüzü kırmızılaştı. Biz hayretle onu seyrederken, ince dudaklarının arasından beyaz dişler göründü ve delikanlı, bu sefer aya hitap eder gibi, şarkısına devam etti:

*Ayın şavkı vurur sazım üstüne,
Söz söyleyen yoktur sözüm üstüne
Gel ey hilâl kaşlım, dizim üstüne,
Ay bir yandan, sen bir yandan sar beni.*

Otomobilin diğeri yolcuları da toplanmışlardı. Herkes hayretle bu kıpkırmızı yüzlü gence bakıyorlardı. O, esrarlı bir dil konuşan ellerini sazın üzerinde hareket ettirmeye başlamış ve gözlerini yere, yahut kucağından fırlamak ister gibi sıçrayan sazına dikmişti. Pek az bir duraklamadan sonra, bu sefer başını kaldırmadan, daha yavaş, fakat eskisi kadar tatlı ve derinden gelen bir sesle şunları okudu:

*Sekiz yıldır uğramadım yurduma,
Dert ortağı aramadım derdime,
Geleceksen, bir gün düşüp ardıma,
Kula değil, yüreğine sor beni*

Ve sazını, iki kuvvetli vuruştan sonra, yanına bırakarak başını kaldırdı. Orada bulunanlardan birkaçı yaşa diye bağırdılar. O, gözlerini hiç kimsenin üzerinde durdurmuyarak, boşlukta dolaşturmaya başladı. Hafifçe tebessüm etmeye de çalışıyordu.

Arkadaşım yanına sokularak sordu:

“Senin adın ne oğlum?”

“Ali!”

“Nerelisin?”

“Sıvaslıyım!”

“Sazı nerede öğrendin?”

“Ne bileyim? Küçükten beri çalarım.”

“Söylemeyi?”

“Onu da öyle... Sonra bir iki usta âşık yanında gezdim.”

Arkadaşım bana baktı:

“Harikulade bir ses, azizim, yıllarca arasak bulamayız. Ben bu oğlanın arkasını bırakmam!” dedi. Sonra tekrar ona dönerek yaşını sordu. Yirmi iki imiş. Cebinden defterini çıkararak bir şeyler not etti ve delikanlının adresini almak istedi. Çocuk evvela şaşır-
dı. Verecek bir adresi yoktu. Bugün burada, yarın orada amelelik, yapıyordu. “Beyşehir yolunda Sıvaslı Ali desen olmaz mı?” diye soruyordu. Nihayet Konya’da, gelip gittikçe uğradığı bir hanın ismini söyledi. Dostum onları da kaydetti. Bu sırada, epeyden beri yanımızda durup bizimle birlikte saz dinleyen şoför:

“Beyler, otomobil hazır!” dedi.

Delikanlıya birkaç şarkı daha söyletmeye hazırlanan arkadaşım, diğer yolcuların hemen yerlerinden fırladıklarını ve torbalarını, çantalarını kavrayıp kamyonu doğru yollandıklarını görünce içini çekti, sonra yerinden doğrulmuş olan Ali’ye döndü:

“Seni arattırıp bulursam hemen gel. Sana paralı bir iş bulurum, daha usta âşıkların yanında çalışır, sazını ilerletirsin, olmaz mı?”

Ali, hiçbir şey anlamadan tasdik etti!

“Olur beyim!”

Omuzuna vurup:

“Hadi bakalım, allahaısmarladık!” dedik.

Bütün amele hep birden:

“Selametele” dediler ve biz ayrılırken, Ali’nin etrafına toplanıp gülüşerek onunla konuşmaya başladılar. Herhalde arkadaşımın sözlerini kendi kendilerine izaha ve bundan Ali için parlak neticeler çıkarmaya çalışıyorlardı.

Dostum, Ankara'ya geldikten sonra, hakikaten o delikanlının işi ile hiç durmadan meşgul oldu. Onu bir müzik mektebinde yetiştirmeye muhakkak azmetmişti. Bu kadar üstüne düştüğü bu iş hakkında konuştuğumuz zaman:

“Bilmezsin, kardeşim” diyordu. “Oğlanın sesi kulaklarımdan gitmiyor, ben bu işin acemisi değilim, aşağı yukarı kendime insan sesi esnafı diyebilirim, fakat böyle bir sesi az dinledim.”

Ben de kendisi gibi düşünmekle beraber, daha akıllı görünmek için şöyle diyordum:

“Hakkın var. Fakat o sesin bizim üzerimizde bu kadar kuvvetli bir iz bırakmasında onu dinlediğimiz gecenin hiç tesiri yok muydu acaba? Mehtap! Şırıltısı kâh duyulan, kâh kaybolan küçük dere... İki dağ arasında uzanan kıvrıntılı dar vadi ve nihayet hiç beklemediğimiz bir amele çadırından tabiatın içine yayılıveren bir ses... Bütün bunlar, o gecenin ürkek sessizliğinde bizi garip bir romantizm içine atmış ve alelade veya biraz daha iyice bir sesi bize fevkalade gibi göstermiş olamaz mı?”

Fakat bunlara rağmen, Sivaslı Ali'yi buldurup Ankara'ya getirmek ve onu burada da dinleyerek sesini terbiye ve inkişaf ettirmek,* itiraz edilecek bir fikir değildi. Ne kadar yanılmış dahi olsak, herhalde birinci sınıf bir istidat** karşısında bulunduğumuz inkâr edilemezdi.

Arkadaşım şimdiden hülyalar içinde yüzüyordu. Sivaslı Ali'nin bir gün meşhur ve dünyaca tanınmış bir opera tenoru olarak Avrupa şehirlerinde konserler verdiğini düşünüyor:

“Onun frak içindeki vücudunu ve beyaz yakasından fırlayan kırmızı yüzünü görmek, harikulade bir şey olacak!” diyordu.

Nihayet istediğini yaptırdı. Birçok yerlere başvurarak Sivaslı Ali'nin Ankara'ya getirilmesini temin etti. Bu işlerle uğraşan makamlar zaten yeni istidatlar aramaktaydılar. Sık sık imtihanlar yapılıyor ve opera mugannisi*** yetiştirmek için talebe seçiliyor-

* Geliştirmek

** Yetenek

*** Solisti

du. Bu meyanda Konya'ya yazıldı. Pek uzun olmayan bir araştırmadan sonra bizim genç tenor bulduruldu. Yol parası Konya Belediyesi'nce temin edilerek Ankara'ya gönderildi.

İmtihanın yapılacağı mektebin müdür odasına girer girmez, bir kenarda elinde sazıyla bekleyen Sıvaslı Ali'yi tanıdım. Yüzü biraz daha kırmızı, bakışları adam akıllı ürkekti. Ökçesi basık ayakkabılarının arkasından topukları delik çorapları görünüyor ve üzerinde bulunduğu halı tabanlarını yakıyormuş gibi sık sık ayak değiştiriyordu. Sazını bir silah gibi sağ ayağının kenarına dayamış, sapını iki parmağıyla yakalamıştı. Odada konuşup gülüşenlerin yüzüne bakmıyor, gözlerini yerde ve karşı duvarda gezdiriyordu.

Odadakilerle selamlaştıktan sonra Ali ile konuştum. Yolculuğun nasıl geçtiğini sordum. "Kötü değil!" dedi. Elindeki saz yeni idi. Gülümseyerek yüzüne baktım, derhal anladı: "İndiğim handa buldum, sekiz kâğıt verip aldım. Benim kırık saz ile efendilere çalmak yakışık almaz herhalde!" dedi.

Siyah ve güzel gözleri, şimdi aydınlıkta ve açık olduğu halde, bana o akşam gördüğüm gibi yarı kapalı hissini verdiler. Dikkat edince bu büyük ve dalgın gözlerin daimi bir rüya içinde yaşadığını fark ettim. Bir anda kendimi onun yerine koymak istedim.

Buraya kim bilir neler düşünerek gelmişti? Herhalde dostumun kafasından geçen opera muganniliği ve fraklı Avrupa konserleri ona yabancıydı. Olsa olsa Ankara'da "büyüklerden" birkaç kişinin kendisini dinleyeceğini, belki beş on kuruş vereceğini düşünmüş olabilirdi. Hatta belki de daha sağlam bir istikbalin kendisini beklediğini sanıyor, beğenildiği takdirde hademelik, kapıcılık gibi bir işe konularak kayrılacağını ve ara sıra "büyük" meclislerde saz çalıp beş on kuruş alacağını ümit ediyordu. Bazen valilerin bile böyle âşıkları koruduklarını, onlara meclislerinde saz çaldırdıklarını herhalde duymuştu.

Mektebin muhtelif milletlere mensup müzisyenlerinin Türkçe, Almanca, Fransızca konuşmaları ortalığı doldururken, müdür odasının kapısı vuruldu ve içeriye iki kişi girdi. Bunlardan biri bir maarif müfettişiydi. Biraz evvel vekâlete* müracaat eden ve imtihan edilmek isteyen bir çocuğu getiriyordu. Orta mektep mezu-

* Bakanlığa

nu olduğunu ve sesini hocalarının beğendiğini söyleyen bu çocuk sarışın, oldukça şişman, dalgalı saçlı, cesur bakışlı bir delikanlı idi. Odada bulunanlar “hay hay!” dediler. Zaten bir tenoru imtihan edeceklerdi, ikisini beraber de dinleyebilirlerdi.

Hep birlikte çıktık. Arkadaşım memnun ve kendisinden emin bir tavırla imtihan odasını açtı. Burası parke döşeli, bir tarafında yeni kurulmuş sahnemsi bir yer bulunan geniş bir salondur. Sahneye yakın köşelerden birinde de bir kuyruklu piyano vardı. Oda birdenbire doldu. Grup grup Türkçe ve Frenkçe konuşmalar başladı. Bazen münakaşalar birbirini bastırıyor ve anlaşılmaz bir gürültü benim bile başımı ağrıtıyordu. Genç bir Alman kadın piyanoya geçip dokundu. Sıvaslı Ali ömründe hiç görmediği bu alete hayret dolu bir göz attı, sonra, ihtimal acemilik göstermemek için, lakayt bir hal almaya çalıştı. Bu sırada genç müzisyenlerden biri sahneye beyaz boyalı demir bir iskemle koyarak Ali’ye:

“Otur bakalım” dedi.

Diğer bir müzisyen atıldı:

“Canım, iskemleye oturup şan yapılır mı? Ayakta, söylesin!”

“Amma yaptın ha, ayakta saz çalıp şarkı söyleyen halk şairi gördün mü?”

Bu münakaşa esnasında Ali, gözleriyle odanın bir hastane ameliyathanesine benzeyen beyaz, çıplak duvarlarını, büyük, perdesiz pencerelerini seyrediyor ve odayı sesleriyle dolduran bu bir sürü adama, ameliyat masasına yatacak bir hastanın doktorlara bakışına benzeyen ürkek nazarlar fırlatıyordu.

Benim yanımdaki genç müzisyenlerden birine:

“Bunu iskemleye oturtup söyletmek doğru olmaz, bağdaş kurup söylemeye alışmıştır, belki sıkılır!” dedim.

O bir an “doğru” der gibi bana baktı, fakat sonra:

“Yok canım, ne münasebet! Frenklere karşı bağdaş kurup oturtmak olur mu? Herifleri kendimize güldürürüz!” dedi.

Ali, beyaz demir iskemleye, ateş üstüne oturuyormuş gibi, ilişti. Sazı tutan eli titriyor ve kırıkan alnından kirpiklerine ve ayva tüylü yanaklarına terler süzülüyordu.

Konuşanlar yavaş yavaş seslerini kestiler. Herkes bir köşeye yaslandı veya bulabildiği bir iskemleye oturdu, gözlerini sahnenin ortasında tek başına kalıveren Ali'ye dikti.

Genç adam, iki dizini sımsıkı birbirine yapıştırmış, dişlerini sık-mıştı. Sazı kucağına aldı. Fakat bir türlü yerleştiremedi ve şaşırıp etrafına bakındı. Üzerine dikilen gözleri görünce büsbütün şaşırdı. Terler sarı mintanına arka arkaya damlamaya başlamıştı. Sağ eline kiraz kabuğundan tezenesini aldı, tellere birkaç kere dokundu.

Bu sesler onu bir an için açar gibi oldular. Yüzüne sükûnete benzer bir ifade geldi. Biraz daha çaldıktan sonra söylemeye hazırlanarak, boynunu oynattı. Öksürmek isteyip utanıyormuş gibi bir hali vardı. Nihayet gözlerini üzerimizden çekip tavanın bizim tepemizdeki köşesine dikerek, bir halk şarkısına başladı.

Sesi yine güzel, fakat birtakım hışırtılarla karıştı. Yükselince pek belli olmayan bu yabancı sesler alçaklara inince derhal kendilerini gösteriyorlardı. Ali de bunun farkındaydı. Kendini toplamak istedi, fakat bu hareketiyle ancak boğazının adalelerini biraz daha gerdi ve yüzü daha çok kırmızılaştı.

Müthiş bir gayret sarf ediyordu. Çenesinin yanlarından aşağı doğru uzanan ve iki çelik direk gibi kımıldamadan duran yuvarlak, katmerli et parçaları açıkça görünüyordu. Ali göğsünden kuvvetle fırlattığı sesi bu cenderenin arasından geçirebilmek için ter döküyordu. Nihayet şarkıyı bitirdi ve sazı eline alarak ayağa kalktı.

Alman müzisyenlerden biri derhal:

“Fena değil, fena değil... Ötekini de dinleyelim...” dedi ve başıyla sarışın genci gösterdi.

Yüzünde kendinden emin bir tebessümle sahnenin dört ayak merdivenini çıkan delikanlı hemen, hatta odadakilerin susmasını bile beklemeden, plaklara geçmiş bir halk şarkısına başladı. Evvela hafif ve tatlı çıkan sesi yavaş yavaş büyüdü ve bütün odayı dalga dalga dolduruverdi. Hakikaten güzel söylüyordu. Birkaç yerde, hanende taklidi, bayağı hünerler yapmaya özenmesine rağmen mükemmel bir ses materyaline sahip olduğu meydandaydı. Şarkıyı bitirir bitirmez yine deminki Alman “Bravo!” diye söylendi. “Bu çocuğu yetiştirebiliriz!”

Bu aralık gözlerim Ali'ye ilişti. Bu odada olanların hiçbirisiyle alakası yokmuş gibi gözlerini boşluklarda gezdiriyor ve canı sıkılan bir adam tavrı alıyordu. Piyanodaki genç kadın eliyle onu yanına çağırdı. Namzetlerin kulak terbiyeleri denenecekti. Sağ eliyle basit bir melodi çalarak Almanca:

“Bunu aynen tekrar et!” dedi.

Türk müzisyenlerden biri izah etti:

“Piyanoya göre söyle bakalım!”

Ali bir bana, bir de gözleriyle arayarak dostuma baktı. Ben “eyvah” dedim. Zavallı delikanlı ömründe görmediği, sesini duymadığı, adını işitmediği bir aletin karşısına getirilmişti. Kendisine söylenen sözün manasını bile anlamıyordu. İzah etmek istedim:

“Oğlum, bu hanımın çaldığına göre ses çıkar.”

Piyanodaki kadın aynı melodiyi tekrar etti. Ali büyük bir gayretle tekrar boynunu gererek:

Bir haber yolladım cânanî iline...

diye başladı. Oradakilerden birkaçı güldü ve Ali derhal sustu.

“Yok, iki gözüm” dedim, “şarkı söyleyecek değilsin, bu sesleri çıkaracaksın.”

Sıkıntı içinde gırtlığından birkaç ses fırladı, orada canı sıkılmış gibi duran Almanlardan biri eliyle sarışın tenoru çağırarak, “bu söylesin” dedi.

Piyanonun arka arkaya çaldığı birkaç küçük melodi bir ses nehri halinde ve berrak olarak delikanlının ağzından dökülüyordu. İşi çabuk bitirmek isteyenler usulen Ali'ye bir şarkı daha söylediler. Bu sefer birinciye nazaran çok fazla gayret sarfeden ve her şeyin bu bir tek şarkıya bağlı olduğunu sezen Ali en güzel şarkısını söyledi. Hiç de fena değildi. Hatta orada bulunanlar: “Mükemmel!” der gibi başlarını sallıyorlardı. Fakat şarkı bitip Ali sazıyla bir kenara çekilir çekilmez onu derhal unuttular. Sarışın delikanlı yine plaklardan öğrenme bir tango söyledi. Muhakkak ki güzel bir sesi vardı. Artık imtihan kâfi görülerek bu çocuğun ne yolda yetiştirilmesi lazım geldiğine dair münakaşalara geçildi. Bütçe meselesi ortaya atıldı. Hazirandan

evvel talebe olarak alınırđı, alınamazdı gibi sözler oldu. Hiç kimse aynı odada bir kenarda bir de Sivaslı Ali'nin bulunduğının farkında değildi. Onu ta buralara kadar getirten dostum, münakaşa edenlerin yanında, hiçbir şey dinlemeden duruyordu. İkimiz de Ali'nin yanına gitmeye cesaret edemiyor, hatta onun yüzüne bile bakamıyorduk.

Ben yavaşça gözlerimi kaldırınca hayret içinde kaldım. Ali'de hiç de feci bir halde bulunan bir insan tavrı yoktu. Boş gözlerle biraz evvelki gibi duvarları süzüyordu. Sanki bu odadakiler onu zerre kadar alakadar etmeyen kimselerdi. Yüzünde en ufak bir te-essür, en küçük bir hiddet yoktu. Hatta oldukça uzun süren bir sıkıntıdan, bir işkenceden kurtulmuş gibi sakin, dinlenen bir hali vardı. Gözleri sarışın tenora rastladıkça bir müddet duruyor, belki biraz hayret ve merakla onu süzüyordu. Bu bakışlarda küçük bir haset, hatta gıpta aradım ve bulamadım.

Sazı yine silah gibi sağ ayağının yanındaydı ve bu ayağı gayet küçük bir hareketle yerden kalkıyor ve tekrar parkelere dokunuyordu. O zaman içimde bir şeyin burkulduğunu hissettim. Genç adamın bütün yeisi*, bütün inkisarı**, bütün kınlan ümitleri bu ufak ayak hareketinde kendini gösteriyordu. Vücudunun her tarafına hâkim olan, yüzünün en ufak bir ürpermesiyle bile içindekileri dışarı vurmayan gözleri sonsuz bir derinlik ve sükûnet içinde yumuşak bir ışıkla parlayan bu adam farkında olmadan kendini sağ ayağının bu minimini ve sinirli kımıldamasıyla boşaltıyordu. Ömrümde hiçbir insan yüzü, hiçbir ağ-layış bana bu kadar acı, bu kadar manalı görünmemişti.

Kendimi toplayarak onun yanına doğru yürüdüm. Onunla mu-hakkak konuşmak, ona bir şeyler söylemek lazımdı. Konya'ya na-sıl dönecekti? Cebindeki son parayı vererek bu sazı almıştı. Şimdi ne yapacaktı?

Yanına gider gitmez ayağının hareketi durdu. Arkadaşım da gelmişti. Çabucak hazırladığı bir yalanı söylemeye başladı:

“Ali, evladım! Senin sesini beğendiler ama yaşın biraz büyük. Buraya yirmiden fazla olanları almıyorlar. Senin için uğraşıp hu-

* Kederi

** Kırılışı

susi bir şey yaptıracağız. Fakat uzun sürer belki, sen Konya'ya dön, biz işin olunca seni buldurur, haber verimiz.”

Ali, bütün bunları, fevkalade ehemmiyetli bir şeymiş gibi, kaşlarını hafifçe kaldırarak dinliyor, adeta ezberlemeye çalışıyordu. Fakat gözleri bana ilişince irkildim. Nedense bu siyah ve büyük gözler bana sahibinin bu lafların bir tekine bile inanmadığını ifşa eder gibi geldi.

Herhangi bir şey yapmış olmak için:

“Gelin, bir lokantada yemek yiyelim!” dedim.

Odadakilerin münakaşası hâlâ devam ediyordu. Bizim çıktığımızın farkına bile varmadılar.

Bir kebabçıda karnımızı doyurduk ve bu esnada hemen hemen hiçbir şey konuşmadık. Onu kandırmaya imkân yoktu. “Seni çağırıp zahmet verdik, affedersin!” de denilemezdi.

Ben, bunları düşünürken kebabçıdan çıktık. Ali, bir şey söylemek ister gibi birkaç kere yutkundu ve boynunu bükerek:

“Sizi mahcup çıkardım, beyim, sakın kusura kalmayın!” dedi.

Sonra, hayret, edilecek bir şeyden bahsediyormuş gibi gözlerini hafifçe açarak ilave etti:

“Ben o odada bir türlü sesimi bulamadım!”

Ve yanıımızdan ayrılıp gitti.

Ertesi sabah, aramızda topladığımız birkaç lirayı kendisine vermek ve onu Konya otobüslerine bindirip selametlemek için Haymana Hanı'na giden arkadaşşıma hancı, Sıvaslı Ali'nin, sazını iki liraya satıp yol parası yaptığını ve şafakla kalkan bir kamyona binip Konya yolunu tuttuğunu söylemiş.

1937

Mehtaplı Bir Gece

Yüksek ve üzerinde yer yer otlar fışkıran bir duvara dayanıp yarı kapalı gözlerini yukarı kaldırıncı etrafa, alacakaranlığın çökmüş olduğunu gördü. Gideceğı yere yaklaşmış biri gibi derin bir nefes aldı. Önünde, üzerinden demiryolu geçen bir köprü vardı. Bunun altına doğru, duvarlara tutunarak yürüdü. Ayakları titriyor ve göğsü müthiş hırıltılar çıkararak inip kalkıyordu.

“Buracıkta ölebiliirim!” diye düşündü.

Fakat sanki onda bu ümidin bir andan fazla yaşamasını istemiyorlarmış gibi, karşı taraftan, ellerinde çıkınlarıyla birkaç adam göründü. Hızlı hızlı konuşarak yanından geçip gittiler; tam arkasından gelen tek atlı bir araba, bozuk kaldırımlarda hoplayarak, süratle ilerideki yola daldı.

Burası da تنها değildi. Buradan da gelip geçenler vardı. Sağda solda yükselen kalın ve harap duvarlar onu insan gözlerinden saklamayacaklardı. Daha تنها ve kimsenin onu rahatsız etmeyeceğı, kendisinin de kimseyi rahatsız etmeyeceğı bir yer bulması lazımdı.

Çıplak ayaklarına geçirdiğı tabanları delik papuçları ağır birer zincir gibi sürüyerek ve öksürdükçe yırtılır gibi acıyan göğsünü eliyle bastırarak ilerlemeye başladı.

Üç günden beri tamamen açtı ve belki üç aydır doyuncaya kadar yemek yememişti.

Açlık aklına gelince, bir eliyle, adeta okşar gibi, karnını yakaladı. Sonra, yer yer çatlamış dudakları gerilerek, yüzünü tebessüm benzeyen korkunç bir ifade kapladı. Karnındaki kıvrandırıcı ağrılar dün akşamdan beri kesilmişti. Şimdi onun yerinde tam bir hissizlik ve biraz da bulantı vardı.

Demiryolu köprüsünün altından geçtikten sonra karanlık bir sokağa daldı. İki tarafta ahşap evler ve sokaklarda tek tük çocuklar ve kediler vardı. Bazı pencerelerin arkasından kadın bağırışları, küfürler, çocuk ağlamaları geliyordu. Yer yer çirkef çukurlarıyla örtülü olan yolda, birkaç adımda bir durarak ilerledi. Biraz daha... Ondan sonra ténha bir köşe, insansız bir yer herhalde gelecekti. Birkaç takunyalı kız, ellerinde su tenekeleri ile geçerlerken durup ona baktılar. Yürüyüşünü hızlandırmak isteyince bir öksürük nöbetine tutuldu. Göğsünde tel fırçalar dolaşıyormuş gibi kıvranıyordu. Nihayet kapısı kapalı bir evin eşiğine çöktüverdi.

Öksürük nöbeti geçtikten sonra yaşaran gözlerini önüne dikti. Ayaklarının arasında patlıcan ve soğan kabukları ile iki aşık kemiği vardı. Bir aralık bunlar kayboldular ve o, tükenmez bir yolda giden bir adamı durup durup arkasına baktıran bir hisle, bir anda ve hızla, hafızasında geriye doğru kayd.

Memleketinden ayrılalı beş seneyi geçmişti. Çocuk denecek bir yaşta gurbete atılmış, her türlü işe girmiş ve birçok şeyler öğrenmişti. Son senelerde bir küçük fabrikada motorcu yamaklığı yapıyordu, hastalığı orada iken başladı. Daha doğrusu küçükten beri zaman zaman kendisini yoklayan nefes darlığı, bu fabrikanın havasız, küçük motor dairesinde boğucu bir illet haline geldi.

Bir müddet her şeye rağmen dayanmaya çalıştı. Baş aşağı giden bir cereyana bir kere yakasını kaptırdıktan sonra kurtuluş olmadığını seziyordu. Fakat günden güne artan bir halsizlik ve göğsünün içinde zaman zaman diken demetleri gibi dolaşıp gözleri kanlanıncaya kadar onu kıvrandıran öksürük nöbetleri mütemadiyen arttı ve şiddetlendi. Yara haline gelen nefes boruları motor dairesinin rutubetli, boğucu havasını içeri alırken bile sızlamaya başladı.

Bir gün sabahleyin uyandığı zaman yerinden kımıldayamayacak halde olduğunu gördü. Birkaç gün aç açına yattıktan sonra güç halle doğrulup fabrikaya gidince onu içeri bile almadılar.

Aylardan beri korktuğu yuvarlanış başladı. Bir hafta kadar cebindeki beş on kuruşu idare etti. Sonra tekrar birkaç gün açlık...

Memleketten gelip şehirde yerleşmiş, oldukça hali vakti yerinde bir dayısı vardı. Onu aradı ve korka korka evin iki kanatlı kapısını çaldı.

Buna birkaç gün için taşlığın bir kenarında yatacak yer verdiler ve önüne birkaç lokma koydular. Fakat burada da dayısının çocuklarından rahat yoktu. En büyüğü on iki yaşında olan bu beş oğlan, bir türlü sebebini anlayamadığı bir zulüm ihtiyacıyla onu canından bezdiriyorlar, uyurken başına su döküyorlar, hatta bazen öksürük nöbetiyle sarsılırken uzun değneklerle suratını ve vücudunu dürtüyorlardı.

Celeplikten* epeyce para kazanan ve eve geç vakit gelip erkenden giden dayısı onun bir kere bile halini sormamıştı. Yanından geçerken anlaşılmaz bir şeyler homurdanıyor ve gözlerini hastanın üzerinde bir an tuttuktan sonra yoluna devam ediyordu.

Bir sabah erkenden sokağa çıkıyordu, yeğeninin önünde biraz durdu, sonra:

“Üç haftadır burada yatıyorsun... Bunun sonu yok, git, devletin bir hastanesine başvur...” diyerek yoluna devam etti.

Hemen o gün kendisini kapı dışarı ettiler. Akşama kadar birkaç hastane dolaştı ve her birinin kapısından daha yorgun, daha ümitsiz ayrıldı. Bir müddet de hemşerilerine yük oldu. Her biri kendisi kadar fakir olan bu adamlar ona ellerinden gelen yardımı yapmaya uğraştılar. Bu da birkaç haftadan fazla sürmedi. Yeniden bir dolaşma başladı. Bir türlü bitmeyen ve nereye varacağı belli olmayan bu yolculuklar, belki hastalıktan da beterdi. Dolaba koşulmuş bir hayvan gibi aynı caddeden bir günde on beş defa geçtiği oluyordu. Bazen dileniyor, bazen polislerden kaçmak için koşuyor ve تنها bir köşede öksürük hamleleriyle yerlere yuvarlanıyor, bazen de sokaklardan ve mahalle aralarındaki çöp tenekelerinden ekmek parçası ve meyve kabukları toplamaya uğraşıyordu. Hastalığı bu işte bile onun ellerini bağlayan bir engel idi. Çöp yığınlarının başına üşüşen sekiz on yaşlarındaki çocuklar, onu kolayca bir kenara itiyorlar, hatta kendisinin bulduğu bir şeyi bile kolayca elinden alıveriyorlardı. Ekşi ve yapışkan kokular neşreden bu yığınları ka-

* Hayvan tacirliğinden

rıştırırken eline geçen bir kavun kabuğunu, üzerinde birkaç çürük üzüm tanesi bulunan bir salkımı veya henüz içinde yağ bulaşığı görünen bir sardalya kutusunu yırtık gömleğinin altına telaş ve korku ile saklıyor, bir köşeye çekilip, etrafında sinekler gibi dolaşan aç çocuklara kaptırmadan, elleri titreyerek yemeye, sıyırmaya çalışıyordu.

Fakat üç günden beri bunu da yapamıyordu. Midesi, kim bilir nasıl bir istigna* ile, kendisine gönderilen bu çeşitli maddeleri hemen dışarı yolluyor, hiçbir şey, hatta su bile istemiyordu.

O zaman derhal her şeyi anlar gibi oldu. Bu hal, sonun yaklaştığına alametti. Artık ölmekten başka yapılacak şey kalmamıştı. Bunu gayet sakin karşılıyor, mümkün olduğu kadar sıkıntısız bir şekilde bu dünyayı bırakıp gitmek istiyordu.

Garip bir his ona, midesinin isyanına rağmen, açlıktan değil, asıl hastalığından, göğsünden öleceğini söylüyordu. Bunun için karnını hemen hemen unutmuş gibiydi. İlk günlerde kaburgalarının aşağısına doğru yayılan ince ince sızılar ve ezilmeler artık tamamen durmuştu. Şimdi sade göğsü, öksürüğü ve halsizliği vardı. Her adımda canının biraz daha azaldığını sanıyor, ağzından kesik darbeler halinde çıkan nefesini, parça parça dışarı fırlayıp havada kaybolan ruhunu görmek ister gibi, sabit bakışlarla araştırıyordu.

Dermansızlığı arttıkça, ölecek تنها bir yer aramak ihtiyacı da çoğaldı. Bir tek korkusu vardı: Kalabalık bir yerde, mesela bir sokak köşesinde düşüverirse başına üşüşürler, ifade almaya, itip kakalamaya, götürmeye kalkarlar, onu rahat can vermeye bırakmazlardı. Can çekişirken hırpalanmaktan ödü kopuyordu. Kendisine herhangi bir şekilde yardım edilip kurtarılabileceği düşüncesi kafasından o kadar uzaktı ve dünyada kendisiyle meşgul olabilecek bir insan bulunabileceği ihtimali ona öyle yabancıydı ki, bu bitip tükenmez yürüyüşte onun kütleşen sinirlerini ne bir ümit, ne bir hiddet kıvılcımı harekete getirebiliyordu.

Hayatında yalnızlıktan başka bir şey görmediği için, müthiş yalnızlığının farkında bile değildi. Etrafından gelip geçenlere,

* Gönülsüzlükle

herhangi ecnebi bir maddeye, bir duvara, bir ağaca, bir köpeğe bakar gibi düz, alakasız belki biraz çekingen nazarlar fırlatıyordu.

Ölüm ona hiçbir zaman fevkalade bir şey gibi görünmemişti. Etrafında, küçükten beri, en çok gördüğü şey ölümdü. Yalnız ölümün bir şekli vardı ki, düşündükçe tüylerini ürpertiordu.

Köyde ölen sığırlara, atlara ve diğer hayvanlara, gündüz kargaların ve gece çakalların nasıl üşüşüklerini ve ertesi gün o leşten nasıl birkaç parça kırmızı renkli kemikten ve birkaç tutam kıldan başka bir şey kalmadığını çok görmüştü. Farkında olmadan şimdi onu bu korku avucuna almış bulunuyordu: Kim olduklarını, ne olduklarını bilmediği ve kendisine bir çakal veya bir karga kadar yabancı bulduğu bu adamların ihtimal onu aynı şekilde dideceğini, tanınmaz hale sokacağını sanıyordu.

Oturduğu kapının önünden kalktığı zaman adamakıllı gece olmuş ve evlerin alt kısımlarını karanlık sarmıştı. Biraz daha yukarılarda; çatılara doğru gitgide açılan bir aydınlık vardı. Birkaç adım attı. Evlerden birinden bir ud sesi, birkaç sokak öteden sarhoş naraları ile köpek havlamaları geliyordu. Başı önünde yürüdü. Karşısına tekrar yüksek bir sur çıktı. Onun kenarını takip ederek on beş, yirmi adım daha gidince önü birdenbire açıldı.

Alnından birisi dürtmüş gibi durakladı. Başını kaldırıp ileriye doğru bakınca önünde, birkaç adım ileride, alabildiğine uzanan ve ayın ışıkları altında hafif hafif şıpırdayan denizi gördü.

Bu gece, harikulade güzel bir geceydi. Her zamankinin iki misli kadar büyük görünen ay, yerinden fırlamış, toprağa ve denize adamakıllı yaklaşmış gibiydi. Duvar harabelerinin ve çöp yığınlarının üzerinde fışkıran arsız nebatlar bir masal bahçesinin çiçekleri gibi nazlı nazlı sallanıyorlardı. Sahili ara sıra yalayan dalgaların ıslattığı yosunlu çakıllar, türlü renk oyunları yapan kıymetli taşlar gibiydi. Her şeyde yarı sarhoş, yarı baygın bir hal vardı. Her şeyden, bu sessizliğe ve baygınlığa rağmen, oluk oluk hayat fışkıırıyordu.

Gözlerini bir müddet denize, bir müddet aya dikti ve sonra birdenbire içini bir sızının kapladığını, ölmek istemediğini anladı. İşte burası sessiz ve kimsesizdi. Bir köşeye arkası üstü uzanır ve

gözlerini tepedeki soluk yıldızlara dikerek gelecek anı bekleyebilirdi. Buna rağmen sızlayan göğsünün derin ve hayat dolu bir nefes almak için kabarmak istediğini fark etti. Gözleri yaşarmıştı. Hayatında hiç başına gelmeyen bu hal ona hayret verdi. Daha fazla düşünmeye vakit kalmadan göğsünü kaplayan bir öksürük onu birkaç dakika kıvrandırdı, giderken de, garip ve o zamana kadar alışmadığı bir hüznü bıraktı. Öleceğine olan kanaati sarsılmamıştı, fakat bu ona yarım bir şey gibi geliyordu. Etrafında bir eksiklik vardı, düşünmeye çalıştı: Kafasından sis halinde birtakım şekiller geçtiler, kimisini köyüne, kimisini anasına benzetmek istedi, fakat hiçbir şeyi tamamıyla seçemedi. Yavaşça bir taşın üzerine oturdu.

Ne kadar sonra olduğunu pek bilmiyordu, biraz ilerisinde bir cisim harekete geçti. Eskiden beri orada mıydı, yoksa yavaş yavaş mı sokulmuştu? Bunu düşüneyim derken ince bir kadın vücudu ona doğru yaklaştı, bir adım ilerisinde durarak gözlerini erkeğin yüzüne dikti.

Erkek, başını kaldırıncı her şeyden evvel karşısındakinin gözleriyle karşılaştı. Renkleri belli olmayan, fakat acayip bir ışıkla parlayan bu küçük noktacıklar, vücudu üzerinde ağır ağır dolaşıyorlardı.

Kadın, mehtabı arkasına aldığı için yüzü karanlıkta kalmıştı. Gölgesi erkeğin dizinin yanına düşüyordu. İri elleri incecik kolların ucunda ağır bir cisim gibi sallanıyordu. Çıplak ayaklarında atkıları bağlanmamış ve topukları kırık iskarpinler, sırtında rengi belli olmayan, yalnız göğsü kirden ve lekelerden koyulaşan kısa bir entari vardı.

Kadın bir adım daha attı, erkeğin yanına oturdu ve kaşlarını manalı olmak isteyen bir şekilde kaldırarak yüzünü yanındakine çevirdi.

Erkek, şimdi ay ışığının tamamıyla aydınlatıldığı bu yüze hayretle baktı.

Bu esmer ve yağlı çehrede çiçek belki en korkunç tahribatını yapmıştı. Derin çukurlar yer yer birleşmişler ve geniş sahaları kaplamışlardı. Dudakları ince ve beyaz iki çizgi halinde geriliyor ve yüzündeki çukurlara birçok da kırışıklar ilave eden yılışık ve yalancı bir gülüş, gözlerinin altına kadar uzanıyordu. Kesik ve

yorgun nefes alan ve bulunduğu yerde yıkılıp kalmamak için el-leriyle iki tarafını tutan hasta adam, kadının bu gülüşüyle ürperdi. Etrafındaki bütün çirkinliklere, bütün kirlere gümüş bir örtü örten ve her şeyi bir an için güzelleştiren ay, bu çiçek bozuğu yüzü bir kat daha iğrenç yapıyordu... Yalnız bir şey biraz tuhaftı: Yaşının kaç olduğunun tahmin edilmesine imkân olmayan bu kadının koyu siyah gözleri, en genç parıltılarla hareket ediyor ve insanın üzerinde duruyordu. Bunların derinlerinde, yüzdeki korkunç te-
bessümle tam bir tezat teşkil eden, bir hüznün saklı gibiydi.

Kadın biraz daha sokularak:

“Konuşsana!” dedi ve bunu çatlak bir ses ve apaçık bir köylü şivesiyle söyledi.

O zaman biraz kendine gelmeye çalışan delikanlı, dinlene dinlene:

“Sen nerelisin?” diye sordu.

“Nideceksin?”

“Hiç!”

“Gel biraz, şöyle gidelim.”

“Ne diye?”

Kadın fevkalade bir tabiilikle:

“Burası pek ortalık yer. Gören olur!” dedi.

Bir an için parlamış olan alakası hemen sönen erkek ters bir omuz silkmesiyle homurdandı:

“Hadi, sen işine gitsene!”

Kadın, bu hakareti duymamış gibi güldü. Bacak bacak üstüne atarak, pişkin bir eda ile:

“Meteliksiz misin?” dedi ve sağ elinin baş ve şehadet parmak-larıyla para işareti yaptı.

Erkeğin yüzünde gülümsemeye benzeyen bir ifade dolaştı.

Öteki, elini hastanın omuzuna koyarak:

“On beş kuruşun da mı yok?” dedi. Sonra bu miktarın azlığını mazur göstermek ister gibi ilave etti:

“Biz alçakgönüllüyüz...”

Erkek boğuk bir sesle:

“Hadi git be!” dedi ve eliyle şiddetli bir hareket yaptı. Fakat bu onu derhal eskilerinden daha berbat bir öksürük nöbetinin içine fırlattı. Yerinden hopluyor, iki kat oluyor, dışarı fırlayan gözlerini yardım ister gibi etrafındaki eşyaya çeviriyordu. Kadının orada bulunduğunu unutmuş gibiydi. Belki beş dakika kadar süren bu nöbetten sonra, biraz evvel oturduğu taşın dibine yığılıverdi. Gözleri donuklaşmış, yüzü manasız ve sarkık bir hal almış, dudaklarının kenarında kanlı köpükler belirmişti.

Bu müddet zarfında ayakta ve kararsız bekleyen kadın yavaşça eğildi:

“Amanın,” dedi. “Sen hastaymışsın ya!”

Genç adamın ifadesiz gözleri bir müddet karşısındakinin üzerinde kaldı, sonra başı yavaşça önüne düştü.

Kadın dizleri üzerine çökerek:

“Neyin var? Ne diye önceden deyivermedin!” diye mırıldandı. “Kalk seni şuraya götüreyim, biraz uzanıp yatarsın!” Sonra daha yavaş bir sesle ve başını sallayarak ilave etti: “Herhalde açsın da!”

Hasta, hiçbir şey söylemeden, çok güç bir iş yapıyormuş gibi, başını doğrulttu. Gözleri karşılaşınca birdenbire yüzünü sükûnete benzeyen bir ifade kapladı:

Bir müddet evvel kadının gözlerinde görür gibi olduğu hüznün, şimdi onun esmer ve çiçek bozuğu yüzünü, ince ve renksiz dudaklarını da sarmıştı. Yerinden kımıldamaya çalıştı. Kadın onu kolundan tuttu:

“Uzak değil, şuracıkta!” dedi.

Beş on adım yürüdüler. Önlerine yanmış bir evin dört duvarı geldi. Boş bir delikten ibaret olan kapının, iki ayak merdivenini çıkararak içeri girdiler. Üstü açık olan ve etrafındaki kocaman taş pencerelerden deniz görülen bu duvar harabelerinin bir köşesine, bir metre kadar yükseklikte, bir çuval gerilmişti. Onun altında bir küçük testi, örtüye benzeyen bir paçavra yığını ve bir miktar otun üzerine serilmiş, yer yer yırtık bir keçe vardı. Duvarın taşları ara-

sına sokulmuş bir tahtada ezik bir sepet asılı duruyordu. Kadın hastayı keçenin üzerine arkası üstü yatırdı, sepeti duvardan alarak içinden birkaç kuru ekmek parçası çıkardı ve:

“Ye bakalım!” dedi.

Erkek kaşlarını kaldırdı.

Kadın sordu:

“Kaç günden beri bir şey yemedin?”

Erkek parmaklarıyla üç diye gösterdi.

“Dur öyleyse, sana sıcak bir şey kaynatayım.”

Duvarın mukabil köşesine giderek yongalarla bir ateş yaktı. Kapaksız ve iğri büğrü bir çaydanlıkta biraz su kaynattı. Sonra sepetin içini uzun müddet araştırıp bulduğu üç tane şekeri bu suya atarak karıştırdı ve hazırladığı şekerli sıcak suyu yudum yudum genç adama içirdi.

Göğsünden aşağı yavaşça inen bu kaynar mayi onun kaburgaları arasındaki yaraları sanki yıkıyor ve hiç arkası kesilmeyen batmalar her yudumda bir miktar azalıyordu.

Bunu içtikten sonra yavaşça arkası üstü kaydı, olduğu yere uzandı. Kımıldadıkça altındaki otlar hışırıyordu.

Kadın, bir kenarda duran paçavraları onun başının altına doğru sürdü.

Genç adam, bir müddet gözleri kapalı bu halde kaldıktan sonra kendinden geçer gibi oldu, fakat birdenbire göğsünde yanmalar ve gırtlığını parçalayan öksürüklerle yerinden fırladı. Kadın, onun çırpınan kollarını tutmaya çalışıyor, şaşkın gözlerle etrafına bakıyor ve mütemadiyen:

“Amanın Yarabbi... Ne yapsak ki?” diye söyleniyordu.

Sabaha kadar bu şekilde birçok kere nöbetler tekrarladı. Her defasında kadın, onun savrulan başını yakalıyor, eliyle terli alnını siliyor, hâlâ ılıkliğini muhafaza eden şekerli sudan birkaç yudum içiriyor ve sonra, nöbet geçince, başını yavaşça paçavraların üzerine koyuyordu.

Ay, her şeyi yalancı bir güzelliğe bürüyen örtüsünü sürüyerek garp tarafındaki sırtlara yaklaşıyor ve karşılarındaki dağların tepeleri hafif pembe bir ışığa gömülüyordu.

Genç hasta uzun zamandan beri arkaüstü yatarak, gökyüzünde gitgide solan ve hâlâ sallanır gibi kımıldayan yıldızları boş gözlerle seyretmiş ve tekrar boğazına sarılacak bir nöbeti korkuyla beklemişti. Nihayet bu beklemeden usanmış gibi gözlerini yumdu ve müthiş bir yorgunluğun tesiriyle içi geçer gibi oldu.

Fakat bir müddet sonra garip bir hisle kendine geldi. Evvela gözlerini açmayarak bunun ne olduğunu anlamak istedi: Yüzüne kısa aralıklarla damlalar düşüyordu. Hafifçe gözlerini araladı. Bütün vücuduna o zamana kadar bilmediği tatlı bir ürperme yayıldı. Alacakaranlıkta yüzü pek belli olmayan kadın, üzerine eğilmiş, ses çıkarmadan ağlıyor, yalnız ara sıra, göğsünde boğmak istediği bir hıçkırıkla sarsılıyordu.

Genç adam, başının üst tarafında bir insan kalbinin hızla çarp-
tığını duydu. Gözlerini büsbütün açarak yukarıya baktı. Kadının esmer, yağlı ve çiçek bozuğu yüzü ona öpülecek kadar güzel geldi. Bu yüzde, şimdiye kadar hiçbir insanda rastlamadığı bir alakanın izleri: bir kardeş, bir ana, bir sevgili alakasının ifadesi vardı. Hiç tanımadığı, ne olduğunu, kim olduğunu bilmediği bir insanın üzerine eğilerek böyle perişan, böyle acı gözyaşları dökabilen bu kadın ona harikulade bir mahluk gibi görünüyordu.

Gözleri birbirine rastlayınca kadının kiler gülümser gibi oldu, fakat bunun arkasında yine o her zamanki genç ve mahzun ifade vardı.

Erkek, sebebini anlamadığı bir gevşekliğe düştüğünü hissetti. Elleriyle kadının kemikli, iri ve sert parmaklarını tuttu, göğsüne doğru çekti. Gözlerini kapayarak, hâlâ yüzüne damlayan sıcak yaşların altında, belki senelerden beri ilk defa olarak, sakin ve tatlı bir uykuya daldı.

1937

Hanende Melek

Kahve ocağına giden kapının yanında, üst kısmı küçük bir halı ve etekleri eski bir kilimle örtülü, kürsü kılıklı bir kerevet vardı. Üç kişiden ibaret saz heyeti, yerli hasır iskemlelerin üzerine, göze batan bir ciddilikle oturmuşlardı. İçlerinden biri inmek isteyince, bir metre yeye yakın bir yerden atlamaya mecburdu. Hanende Melek böyle zamanlarda küçük garson Hamdi'yi çağırarak yardımını ister, bir eliyle onun omuzuna dayanıp ötekiyle eteğini tutarak ince bacaklarını aşağı uzatırdı. Bu anlar o civarda oturmuş hovarda müşteriler için mühim fırsatlardı. Baygın, fakat istek dolu gözler derhal o tarafa çevrilir, tatlı bir şey yenmiş gibi pos bıyıklar alt dudakla yalanırdı.

Sigara dumanlarıyla nefes buğularından kahvenin pencereleri o kadar sislenmişti ki, dışarıda şarıl şarıl yağan yağmurun ancak sesi işitiliyor, camlardan süzülen damlalar içeriden görünmüyordu.

Ortada dolaşan iki garson, tıka basa dolu olan salonda kendilerine güçlkle yol açabiliyorlardı. Çamurlu ayakkabıların tebahurundan* hasıl olan ağır bir koku, yarısından çoğu sarhoş olan müşterileri büsbütün sersemletiyor, zaman zaman sazı bastırarak kadar yükselen bir gürültü, sık sık açılıp kapanan, kapıdan sokağa vuruyordu.

Yeni gelenler, iskemlelerin arkasına asılmış duran paltoları düşürerek ve her geçtikleri yerde bir kaynaşma doğurarak uzun müddet dolaştıktan sonra bir yer bulup oturuyorlar ve ıslak kasketlerini çıkarıp başlarını kaşımaya başlıyorlardı.

Keman, ud ve Melek zaman zaman hamle eder gibi seslerini yükseltiyorlardı. Bu sırada gürültü ile saz arasında birkaç dakika devam eden, hakiki bir mücadele oluyor, bazen gürültü galip ge-

* Buharlaşmasından

lerек saz mahcup bir eda ile vızılıısına devam ediyor, bazen de, bir hayat kavgası kadar canla başla yaptığı mücadelenin sonunda kalabalığın biraz susar gibi olduğunu görünce, sevinçle sesini yükseltiyordu. Böyle dakikalarda Melek'in ince, biraz kısık, fakat tesirli sesi salonu doldurur, kendisine çevrilen gözlerde biraz da alaka belirirdi.



Camlı kapı ağır ağır açılarak içeri davavekili Hüseyin Avni girdi. Siyah paltosunun yakasını kaldırmış, aynı renkteki şapkasını önüne indirmişti. Hastalıklı gözlerini vapur dumanı bir gözlük örttüğü için yüzünün ancak pek az bir kısmı, sakalları uzamış çenesi görünüyordu. Ucundan yağmur suları süzülen harap bir şemsiyeyi koluna takmıştı. Korkak adımlarla, yıkılmamak için iskemle arkalarına tutunarak ilerledi, saza yakın bir yere geldi. Etrafta oturacak boş iskemle yoktu. Gözleriyle arandı. O civara yerleşmiş bulunan memurlar, bekâr öğretmenler onun bakışlarıyla karşılaşp kendisini masalarına çağırmaya mecbur olmamak için başlarını önlerine eğmişler veya derin lakırdılara dalmışlardı.

Bir masanın etrafında oturan ve esrar sigaralarını avuçlarının içinde saklayan üç kasap Hüseyin Avni'yi masalarına davet ettiler. Hem ihtiyar sarhoşla alay etmek, hem de masalarına efendi adam oturduğunu hanendeye göstererek itibar kazanmak istiyorlardı.

Hüseyin Avni, siyah gözlüklerinin buğusunu ceketinin kolu ile sildi, paltosunun yakasını indirdi. Şapkasını çıkardı. Adamakıllı seyrekleşmiş olan beyaz saçları kafasının çatlak ve lekeli derisine yapışmıştı. Oturduğu alçak arkalıklı yerli hasır sandalyede rahatlaştıktan sonra başını saza çevirerek gülümsedi. Bu sırada uzun, seyrek dişleri, donuk pembe diş etleriyle beraber dışarı fırlıyor, dudaklarının kenarından tükürükler sızıyordu.

Keman çalan uzun kafalı, esmer delikanlı eğilerek davavekilinin selamını iade etti. Melek başıyla belli belirsiz bir işaret yaptı; kucağındaki udun üzerine abanarak avaz avaz bağırان ihtiyar sanatkâr ise dünyanın farkında olmadığı için, şarkısına devam ediyordu.

Melek içinden: “Aman yarabbi, bu heriften kurtulamayacak mıyım?” dedi. Ömründe bu derece iğrendiği bir adama rast gelmemişti. Beş seneden beri hayatını sesiyle kazanıyor, sıkıştıkça vücudunu bu sese yardımcı yapmak mecburiyetinde de kalıyordu. Bu meslekte adam seçmek pek âdet değildi ama, bunun da bir haddi vardı. Zaten bu tiksinsesinde Hüseyin Avni’nin suratının pek rolü yoktu. Melek’e asıl korkunç gelen onun yapışkan bir ifade taşıyan hareketleri ve siyah gözlüklerinin arkasında kirli bir paçavra gibi sallanan bakışlarıydı.

Diğer tutkunlarının ısmarladığı bir çayı bile hakir görmeyen ve bu eli açık hovardayı bir gülümseme ile tediye eden* genç kadın, Hüseyin Avni’nin, evinden kim bilir ne sahnelerden sonra alıp kendisine hediye ettiği birkaç altın bileziği bir türlü koluna takamıyordu.

Kahvecinin söylediğine göre bu adam evvelce Hukuk Mahkemesi azasından imiş, sarhoşluğu yüzünden çıkarmışlar, çok az bir tekaüt maaşı alıyor ve üç çocuğu ile karısını davavekilliği ederek geçindiriyormuş. Hukuk mezunu olmayıp zabıt kâtipliğinden yettiği ve işine gücüne karşı hiç alakası olmadığı için yazıhanesine günde birkaç köylüden başka uğrayan olmazmış. Kahveci:

“Metelik yoktur herifte, nesine yüz verirsiniz?” diyordu. “Günde iki köylüye iki istida yazıp yarım kâğıt alır, onu da lokantacı Mahir’de rakıya yatırır, evde çoluk çocuk aç beklesin. Yaşından da utanmaz, aksakalına da bakmaz, yazıhanesine uğrayan altmışlık köylü karılarına saldırır. Dayak yemediği gün yoktur. Şu kahvemize gelen efendilerin hiçbirinin ona yüz verdiğini gördünüz mü? Çamur gibi adamdır!”

Melek bu kasabaya geleli iki ay olmuştu ve Hüseyin Avni bir gece bile kahveye gelmemezlik etmemişti. Her akşamüzeri, yazıhanede mi olur, lokantada mı olur, bir miktar rakısını içer, daha ikinci kadehte titremeye başlayan adımlarla kahvenin yolunu tutardı. Bu genç, sıska ve esmer kadıncağızın biraz çatlak fakat yanık sesi onu çıldırıyordu. Fakat onun bir kadına ısrarla yapışması için böyle bir

* Ödeyen

sebebe de hacet yoktu. Bütün kadınlardan, en güzelinden en çirkini- ne, en küçüğünden en yaşlısına kadar öyle bir hava intişar ediyordu* ki, çeşit çeşit olmasına rağmen müşterek bir hususiyeti haber veren bu kâh latif, kâh baş ağrıtabak kadar sakil kokular onun hurdalaş- mış vücudunda ıstıraplı bir sarsıntı bırakarak yayılıyorlar, zavallıyı uykudan, hatta düşünmekten mahrum ediyorlardı.

Çürük dimağının nasıl imal ettiğı insanı şaşırtan binbir türlü dalaverelerle karısını kandırıyor, bir sandık köşesinde, bir çıkın dibinde nasılsa kalmış olan kıymetli birkaç parça eşyayı aldığı gibi sazlı kahveye gidiyor ve birkaç şarkı isteyip çaldırdıktan son- ra, getirdiğı şeyleri küçük çırak Hamdi ile Melek’e yolluyordu.

Kemancıyı birkaç kere yazıhanesine çağırıp kuru zeytin ile rakı ikram etmişti. Bir efendiye masa arkadaşlığı etmekten gurur duyan genç Çingenenin, Melek üzerinde lehinde tesir yapacağını ümit ediyordu.

Fakat artık sabrı tükenmişti. Yarım yamalak selamlardan ve pek kıstırdığı zamanlarda genç kadının ağzından dökülen “Nasıl- sınız efendim?” yollu bir hatır sormadan başka bir şey gördüğü yoktu. Halbuki ihtiyar etlerini seyrek fasılalarla kamçılایan ih- tıras nöbetleri tahammül edilmez hale gelmişti. Oturduğu yerden Melek’e doğru bakarken, derhal fırlayıp saldırmak isteyen vahşi bir hisse kapılıyordu.

Birkaç akşam evvel kemancı vasıtasıyla kadını yazıhanesine davet ettiğı halde bu teklifi, patron razı değil diye reddedilmiş, kemancıdan cevap bekleyerek geçirdiğı yirmi dört saat, kız isteyip cevap bekleyen delikanlılara taş çıkartacak bir ümit ve yeis silsile- si halinde geçmişti. İki günden beri sabahtan akşama kadar içiyor ve binbir türlü planlar kuruyordu.

Aynı masada oturduğu kasaplar, kahvede içki yasak olduğu için çay fincanlarına koydurup getirttikleri konyakları içiyorlar ve ona da ikram ediyorlardı. Esrar sigaralarının dumanı Hüseyin Avni’nin kırmızı kapaklı gözlerini ve kuru genzini yakıyordu. Melek ihtiyar udinin sesini bastırarak:

* Yayılıyordu

*Gece kapladı her yeri
Keder sardı dereleri,
Esmerim vay vay.
Düşman değil, sevdâ açtı
Sinemdeki yareleri.*

diye bağırdıkça Hüseyin Avni öne doğru eğiliyor, yere düşecek gibi oluyordu.

Bu şarkının bestesinde, sözlerinde ve Melek'in ağlar gibi bir ifade alan söyleyişinde garip bir zavallılık, bir yalvarma vardı. İhtiyar adam ağzının içinde bir şeyler mırıldanıyor fakat ancak gırtlığını yırtar gibi dışarı fırlayan bir "Ah!" duyulabiliyordu. Bir aralık ufak ve buruşuk bir kâğıda bir şeyler karalayarak kemancıya gönderdi, biraz sonra saz eski bir şarkıya başladı:

*Bir dâme düşürdü beni ki bahtı siyahım,
Billâhi bu sevdada benim yoktur günahım!*

Bunu, kısa fasılalarla diğer kâğıtlar ve ihtiyarın haline uygun diğer şarkılar takip etti.

* * *

Kahvenin kapısı aralanarak içeri sekiz-on yaşlarında bir kız başı uzandı. Kıvrıkcık saçları ıslak bir pösteki gibi ensesine yapışmıştı. Gözleriyle, şaşkın ve kararsız, etrafı süzdükten sonra oralar da dolaşan Hamdi'yi çağırdı, bir şeyler söyledi.

Hamdi, tek tük evlerine yollanmaya başlayan müşterilerin arasından sıyrılarak Hüseyin Avni'nin yanına geldi ve kara gözlüklerini düzeltmeye çalışan ihtiyara:

"Beybaba! Senin küçük kız gelmiş, evden istiyorlarmış!" dedi.

Sarhoşun yağlı yüzünün gerildiği ve seyrek sakallarının dimdik olduğu görüldü. Bir kedi gibi yerinden fırlayarak:

"Defolsun, beni burada bari rahat bıraksınlar!" diye homurdandı ve yumruğunu kapıya doğru uzattı.

Aralık kapı hemen kapandı, Hüseyin Avni tekrar iskemlesine çöktü.

Kahve adamakıllı tenhalaşmıştı. Kalanlar başladıkları partiyi herhalde bitirmek isteyen birkaç tiryaki oyuncudan ibaretti.

Biraz sonra saz da bitti. Ud torbaya, keman kutuya kondu. Udi, hiç konuşmayan ve etrafına bakınmayan bir ihtiyar, önündeki çay fincanını son bir defa diktikten sonra kahveciden gündeliğini alıp gitti. Kemancı, Hüseyin Avni'nin yanına gelerek:

“Nasılsın beybaba!” dedi, başıyla da: “Ne idelim, bir türlü olmuyor işte!” der gibi bir işaret yaptı.

Sarhoş ihtiyar:

“E... Bu ne kadar sürecektir ya? Bizde hal kaldı mı ya?” diye mırıldandı.

Melek patrondan parasını almış, kendisini hana kadar götürecektir garsonun hazırlanmasını bekliyordu. Astragan taklidi eski bir mantonun içinde vücudu titriyor gibiydi. Siyah dekolte iskarpinleri çamurlanmış ve silinmemişti.

Hüseyin Avni yerinden fırladı. Genç kadına doğru yürüyerek onun koluna yapıştı:

“Ben götüreyim seni, ruhum!” dedi.

Melek vücudunun sıcak bir köşesine ıslak bir el dokunmuş gibi ürperdi.

“Teşekkür ederim... Hacet yok!” diye mırıldandı.

“Hacet yok olur mu ya? Bize de bu kadar cevretmek* reva mı ya? İnsanda tahammül bırakmıyorsun vallahi!”

Bu sözlerle beraber kadının zayıf kolunu daha çok sıktı. Melek, hızla silkindi. Muvazenesini** kaybeden davavekili dizlerinin üstüne düşerek alnını iskemlelerden birine vurdu.

Kalktığı zaman, sağ kaşının üst tarafında kırmızı bir şiş görünüyordu.

Bir eliyle gözlüğünü düzelterek:

“Ne demek istiyorsun yani?” dedi, sesi hırıltı gibi çıkıyordu.

Başını kemancıya çevirerek:

* Eziyet etmek

** Dengesini

“Ulan!” dedi. “Nedir bu yaptığınız? Bu cilve biraz uzun kaçıyor!”

Kemancı kahve ocağı tarafında kayboldu.

Hüseyin Avni, tekrar Melek’in koluna sarılmak isteyerek, bir adım attı. Genç kadın korkak gözlerle etrafına bakınıyordu.

Kahvede oyun oynayanlar ayağa kalkmışlardı. Bir kısmı kas-
ketini alıp gidiyor, bir kısmı ihtiyar avukatla Melek’in, etrafına
toplanıyordu.

Esrar çeken kasaplar başlarını birbirlerine yaklaştırmışlar, su-
suyorlardı.

Tavandaki lüks lambaları parlayıp sönerек ömürlerinin azaldı-
ğını bildiriyorlardı.

Patron kemancının hesabını kesmiş, o da kalabalığa doğru so-
kulmuştu.

Hüseyin Avni etrafının farkında değildi. Genç kadının tekrar
eline geçirdiği kolunu titrek parmaklarıyla sıkarak: “Sen geliyor
musun şimdi?” dedi.

Melek kısaca:

“Hayır!” diye cevap verdi. Fakat ne yapacağını kestiremeye-
rek olduğu yerde kaldı ve sağa sola bakındı.

Bu anda, birdenbire sol yanağı üzerinde sarhoşun terli elini
hissetti. Birisi saçlarını çeker gibi oldu ve müthiş bir acı duydu.

Başka birisi onu yakaladığı gibi birkaç adım öteye götürdü,
bir iskemleye oturttu; bu, kendisini hana götürecek olan garsondu.

Kahveci ile iki çırağı birkaç adım ileride, yere eski bir çul
gibi yığılmış olan avukatı tekmliyorlar, kafasına gözüne yumruk
vuruyorlardı. Biraz sonra çıraklar çamurlara bulanmış sarhoşu ba-
caklarından ve kollarından yakalayıp kahvenin önüne, yağmurun
altına bıraktılar.

Melek birkaç dakika iskemlede ses çıkarmadan oturduktan
sonra çırağa:

“Haydi gidelim!” dedi.

Dışarı çıktıkları zaman, kahvenin üç ayak taş merdiveninin
dibinde Hüseyin Avni’nin hâlâ yattığını ve yağmurdan iliklerine

kadar ıslanan küçük kızının onu kaldırmak için şurasından burasından çekelediğini gördü. Onları birkaç adım geçtiler, kızcağız çıkanları fark etmemişti.

“Babacığım, ne olursun babacığım, hadi gidelim!” diye ağlıyordu.

Nezleli sesi, artık biraz hafiflemiş olan yağmurun şırıltılarına karışıyordu.

Melek yanındaki garsona:

“Şu adamı kaldırıversene!” dedi.

Beraber geri döndüler. Küçük kız hâlâ babasının etrafında dolaşüyor, hıçkırıklarla kesilen bir sesle, kendi kendine söylenir gibi, yalvarıyordu:

“Babacığım, hadi gidelim. Annem söz verdi, içtin diye kavga etmeyecek... Bir şey getirmedi diye de kavga etmeyecek... Hiç kavga etmeyecek...” Bir müddet susuyor, sanki cevap bekliyor, sonra:

“Hadi kalksana, ne olursun!” diye tekrar ağlamaya başlıyordu.

Yanına gelenlerin yüzüne baktı. O nezleli sesiyle, ehemmiyetsiz bir yardım ister gibi:

“Kaldırıversenize, ne olur!” dedi. “İki gündür eve uğramıyor, hepimiz açız. O gelmeyince annem büsbütün sinirlenip bizi dövüyor, gidin getirin diyor!”

Melek ve garson, Hüseyin Avni’nin kollarına yapıştılar. Sarhoş sızmıştı. Yerinden güç oynuyordu. Islak paltosu sıska vücudundan daha ağırdı. Ayaklarını yerde sürüyerek birkaç adım götürdüler. Biraz gevşek bırakınca olduğu yere çöküyordu. Hiçbir şey söylemeden onu sürüklemeye devam ettiler. Küçük kız önlerine düşmüş, yol gösteriyordu.

Zifiri karanlık sokaklarda Melek, dizlerine kadar çamura battığını hissetti. Her adımda bir çukur vardı. Epeyce uzun bir müddet yürüdükten sonra alçak bir bahçe duvarının önünde durdular. Kız alışkın bir elle iki kanatlı kapının demir halkalarını bulup takırdattı. Biraz sonra içeride bir kapı gıcırdadı, çamurlu bah-

çede takunyalı ayakların sesi duyuldu, kapının bir kanadı açıldı ve elinde titrek ışıklı bir idare lambasıyla sıska bir kadın vücudu görüldü.

Gözleri evvela lakayt bir bakışla sarhoşu, sonra büsbütün manasız bir ifade ile genç kadını süzdü. Küçük kızın nezleli sesine pek benzeyen boğuk bir sesle: .

“Demek şimdiki de sensin ha?” dedi.

Melek, hiçbir şey söylemedi. İki kadın bir müddet bakıştılar. Garson, sarhoşu, kapının iç tarafına, duvarın dibine bıraktı. Küçük kız kapının bir kenarında hâlâ ağlıyor ve ara sıra burnunu çekiyordu.

Damların kenarından tek tük damlalar düşüyor ve boğuk sesler çıkararak sokağın çamurlarına gömülüyordu.

Melek, yavaşça elindeki çantayı açtı, içinden dört beş altın bilezikle bir çift küpe aldı. Kendisine hayretle bakan sıska kadına uzatarak:

“Alın bunları... Bunlar sizin galiba...” dedi. Sonra başını azıcık önüne eğerek:

“Bana bunları boşuna vermişti...” diye ilave etti.

Gitmek için döndü. Kapının kenarına dayanmış duran küçük kızı gördü. Kendini tutamayarak onu kolundan yakaladı ve çekti, sırsıklam saçlarından tuttuğu başını göğsüne bastırdı. Sonra eğildi, şaşkın şaşkın kendine bakan kızın yaşlardan ve yağmurdan ıslanmış yüzünü sıkı sıkı öptü.

Bir kabahat işliyormuş gibi çabuk ve sinirli hareketlerle çantasını tekrar açtı, biraz evvel aldığı bir buçuk lira yevmiye ile dünden kalan yirmi, otuz kuruş parayı kızın avucuna sıkıştırdı.

Sonra hiç arkasına bakmadan, yanı başında sessizce yürüyen garsonla beraber, çamurlu yollardan geriye, kendisini bekleyen han odasına döndü.

Ayran

Köyden istasyona giden yol, eriyen karlarla diz boyu çamurdu. İki mızrak boyu yükselen güneş, tarlaları hâlâ örten karların üzerinde pırıltılarla ve göz kamaştırarak yanıyor, fakat yoldaki pis su birikintilerine vurunca donuk sarı bir renk alıp boğuluyordu.

Kocaman ve altı çivili kunduralarını çıplak ayaklarına geçirmiş olan küçük Hasan, sağ koluna aldığı güğümü, ara sıra dinlenerek sürüklemeye çalışmaktaydı. Bazen sol elindeki çinko maşrapayı yere bırakarak ağır yükünü vücuduna daha az ağırlık verecek bir şekilde kavramak istiyordu. Ağzına kadar ayranla dolu olan güğümün alt kenarı her adım atışında dizlerine vurmakta ve dirseğine kadar geçirdiği sapı, kolundan kurtulup önüne yuvarlanmak ister gibi, ileri hamleler yapmaktaydı. Kunduralarının arka tarafı o kadar dışarı doğru eğilmişti ki, çocuğun topukları ayakkabının ökçesine değil, doğrudan doğruya çamura basıyordu.

Yaz kış, her gün gitmeye mecbur olduğu bu iki saatlik yol bu sefer daha uzamış gibiydi. Tam yarı yolda bulunan küçük ve kuru söğüt ağacı henüz ufukta ve sisler içindeydi.

Küçük Hasan, senelerden beri gördüğü şeylere alakasız gözlerle bakıyordu. Kuru sazların arasında çorak ovayı oyarak geçen ve ta yanına gelmeden farkına varılmayan dört adım genişliğindeki küçük derenin, yan yana uzatılmış üç kalastan ibaret köprüsü artık çökecek kadar sallanmaya başlamıştı.

Biraz daha yukarıda, küçük bir sırta dayanarak ovaya bakan değirmenin uğultusu duyulmuyordu. Bu kış günlerinde üç gün işlerse beş gün işlemiyor, kapısının önündeki, yaprakları dökülmüş, üç söğütle tamamen terk edilmiş bir viraneyi andırıyordu.

Küçük Hasan, hiçbir şey düşünmeden ilerliyordu. Ne evde kendisinin dönmesini bekleyen iki küçük kardeşi, ne de dört saat uzaktaki nahiye merkezinde hizmetçilik yapan anası bu anda aklında değildi. Ayranını satıp satamayacağını da düşünmüyordu. Kafasında yalnız bir şey vardı: Bu yolu tekrar yürümek, geri dönmek mecburiyeti...

Uzun bir ağlamanın sonundaymış gibi içini çekti. Maşrapayı tuttuğu sol elinin çatlaklarla örtülü üst tarafı ile burnunu sildi. Gözlerini ileri çevirince istasyona yaklaştığını gördü.

İki tarafı çıplak dağlarla çevrilen bu upuzun ovanın tam orta yerinde yapayalnız duran ve etrafındaki yapraksız akasyalarla daha zavallı görünen bu soğuk bina, oraya rastgele atılmış bir taş parçasını andırıyordu. Günde iki defa geçen posta treni bile, ne diye bu manasız yerde duruyorum diye hayret eder gibiydi ve birkaç dakika durduktan sonra kalkarken, çaldığı düdükte keyifli bir ıslık edası vardı.

Küçük Hasan, istasyonun tahta parmaklıkla ayrılan hududuna gelince biraz dinlendi, sonra yine tahta parmaklıklı kapıyı aralayarak içeri süzüldü.

İstasyon binasıyla raylar arasında kalan dört beş adım genişliğindeki yerde, heybelerinin üstünde oturan iki köylü ile kaputunun içinde büzülmüş gibi duvara dayanan bir candarmadan başka kimse yoktu. Burası öyle tren zamanı çeşit çeşit kebabçılar, gazozcular, yemişçilerle dolan büyük istasyonlardan değildi. Ancak yazın civar köylerden kara üzüm, kavun, karpuz getiren beş on köylü burayı canlandırırdı. Kışın ise küçük Hasan'la, üç dört günde bir küçük bir küfe kış armudu getiren topal ve ihtiyar bir köylüden başka kimse ortalıkta görünmezdi. Tren geldikçe rahatsız edilmiş bir suratla ortaya çıkan istasyon memuru, işi biter bitmez derhal odasına çekilir, bütün gününü, on senelik, akümülatörlü radyosundan bir ses çıkarabilmek için asla yeis getirmeden uğraşmakla geçirirdi.

Bugün, kış armudu satan köylü de ortada yoktu. Küçük Hasan güğümü yerin ıslak kumları üzerine bırakarak rayları seyre daldı. Her gün yüzlerce adamı bilmediği bir yerden alıp bilmediği bir

yere götüren bu upuzun ve sonu olmayan demirlerin arasında, gelip geçen lokomotiflerin bıraktığı siyah yağ lekeleri görülüyordu.

Keskin bir düdük sesi ile irkildi. İstasyona gelen tren, kendini haber veriyordu. Lokomotif tam yağ lekelerinin üstüne geldi ve durdu.

Küçük Hasan, kurulu bir makine gibi, güğümü ve maşrapayı yalalayarak trenin boyunca koşmaya ve başını pencerelere kaldırarak:

“Ayran, ayran, temiz ayran!” diye bağırmaya başladı.

Yazın “buz gibi!” diye bağırırdı; şimdi, bu soğuk havada, sanki her ayran kelimesinin başında hâlâ o “buz gibi” sıfatı vardı. Kimse başını çevirip bakmıyordu bile. Trenin hemen hemen bütün camları kapalıydı, açık olan bir iki tanesinde de boyalı saçlı, yün bluzlu kadınlar duruyordu.

Küçük Hasan’ın gözleri, delecekmiş gibi, kapalı camlara dikiliyor ve bunların arkasında teneke maşrapadan ayran içebilecek insanlar; hali vakti yerinde köylüler, boyunbağısız esnaflar, izinli giden askerler, hasılı susamış kimseler arıyordu.

Bir baştan bir başa üç kere koştu. Güğümün keskin kenarlı dibi ince bacaklarına çarpıp acıtıyor, fakat o, azıcık yüzünü buruşturarak:

“Ayran, temiz ayran!..” demeye devam ediyordu.

Dört bardak, hiç olmazsa dört bardak satabilseydi. Buna mukabil alacağı on kuruşla eve bir kara ekmek götürebilirdi. Onun gelmesini, aç bir uyuşukluk içinde dört gözle bekleyen iki küçük kardeşinin hayali gözünden şimşek gibi gelip geçiyor ve o hep bağırıyordu:

“Temiz ayran... Temiz!..”

Annesi hizmetçi bulunduğu yerden haftada bir kere, birkaç saat için geliyor, yanında biraz yufka, birkaç soğan, bazen de yarım testi pekmez getiriyordu. Fakat bunlar, üç tane aç mideye iki gün bile yetmiyordu... Ondan sonra iki kardeşi beslemek vazifesi küçük Hasan’a düşüyordu. Biri iki, öteki beş yaşında olan bu sıksa çocukların bütün işleri, basık tavanlı bir damdan ibaret olan evde ellerine ne geçerse yemekten ibaret gibiydi. Küçük Hasan her gün yoğurt çalmak için kendisine lazım olan mayayı onların yetişemeyeceği ve bulamayacağı bir yere –tavan direklerinin duvarla bir-

leştigi köşeye– saklamaya mecbur oluyor ve her gün, istasyonda bulunduğu sırada, bu iki aç midenin, kendileriyle aynı çatı altında aynı açlığı çeken ihtiyar keçiyi bile yiyeceklerinden korkuyordu.

Çok akşamlar, koltuğunun altında getirdiği ekmeği ortaya koyarak ayran boşaltmak için bir toprak çanak getirmek üzere ocağın yanındaki köşeye gider, sofraya döndüğü zaman o balçık gibi ekmekten ortada bir şey kalmadığını dehşetle görürdü. O zaman kendisi bir çanak ayran içer, açlığa alışmış olan midesinin hafif ezilmelerine kulak asmadan, eski bir pösteki üzerinde yatan kardeşlerinin yanına, delik deşik ve yağlı bir yorganın altına sokulurdu.

Onu asıl dehşete düşüren; kardeşlerinin bu kuyu gibi daima yutan ve hiç doymayan mideleri değildi; eli boş olarak eve döndüğü zaman, bu iki sıksa mahlukun kendisine nasıl parlak ve büyümüş gözlerle ve nasıl sonsuz bir kinle baktığını hatırlayınca tüyleri ürperiyordu. Şimdi de bu korkuyla avazı çıktığı kadar bağırdı:

“Ayran... Ayran!..”

Trenin üçüncü mevki vagonlarından birinin penceresi indirildi. Uzun boyunlu, kasketli, kır bıyıklı bir baş uzanarak:

“Ver bakalım bir tane!” diye seslendi.

Küçük Hasan maşrapayı titreyerek uzattı. Adam minimini gözlerini maşrapanın içine dikerek sindire sindire içiyor ve sulu ayranı bıyıklarının ucundan yakalıksız gömleğine damlatıyordu.

Maşrapayı uzatarak:

“Doldur bir daha!..” dedi.

Onu da içtikten sonra yeğinin cebinden bir onluk alıp aşağı attı:

“Ver beş kuruş!..”

Küçük Hasan:

“Yok ki!” dedi ve etrafına bakındı. Ortalıkta istasyon memurundan başka kimse kalmamıştı. O da, hafiften kar çiselemeye başladığı için, boynunu içeri çekmiş, trenin kalkmasını bekliyordu. Çocuk güğümünü olduğu yerde bırakarak ona koştu, parayı uzattı:

“Şunu iki çeyrek yapsana!..” dedi.

Memur cevap vermeden arkasını döndü ve hareket kampanasını çaldı.

Trenin penceresindeki uzun boyunlu adam eliyle işaret ediyor: “Gelsene ulan!” diye bağınyordu. Küçük Hasan o tarafa koştu. Penceredeki:

“Ver on kuruşu!..” dedi.

Çocuk derhal parayı uzattı. Tren yavaşça harekete geçmişti. Adam parayı yine yeleğinin cebine koyduktan sonra, çaresiz bir eda ile:

“Yok çeyreğim, ne yapalım!” dedi;

Vagon küçük Hasan’dan beş altı adım uzaklaşmıştı. Uzun boyunlu adam, pencereden sarkarak:

“Hey, çocuk, hakkını helal et!” diye bağırdı. Küçük Hasan hiçbir şey anlamıyormuş gibi bakakalmıştı. Tren hızlanıp uzaklaşıyordu. Tekerleklerin gürültüsü arasında adamın sesi tekrar duyuldu:

“Helal et bakayım, helal et!.. Hadi!”

Küçük Hasan bir şeyler mırıldandı. Sonra güğümünü alarak istasyon duvarının kar tutmayan bir kenarına çömeldi.

Kar adamakıllı serpiştirmeye başlamıştı. Küçük Hasan eve eli boş dönmektense akşam trenine kadar beklemeye karar verdi.

Soğuktan donan ellerini oğuşturuyor ve annesinin keçi kırtıkları makasla kestiği kertikli saçlarını kaşıyordu. Rüzgârdan gözleri yaşıyor ve mavi gözlerini saran kirpikleri çapaklanıyordu.

Akşama kadar bu köşede bekledi. Ara sıra ayağa kalkıp dizlerini oğuşturuyor, sonra tekrar çömelerek kafasının içindeki sisli boşluğa gözlerini çeviriyordu. Düşünmesi ve tahayyül etmesi kendisine hoş gelecek hiçbir şey mevcut olmadığı için, bu boşluk ona bir dinlenme gibi geliyordu. Birkaç kere anası aklına geldi. Onun ağlamaklı yüzünü görür gibi oldu. Üç küçük çocuğunu toprak bir damda bırakarak başka köylerde ve el yanında birkaç lokma için didinen bu kadına karşı garip bir merhamet duyuyordu. Bunda, biraz da, kardeşlerine karşı anasıyla aynı vaziyette bulunmasının tesiri vardı. Evdeki iki aç mahluk haftada bir gelen zavallı kadını da hep o kin dolu bakışlarla karşılarılardı. Kadıncağz, getirdiği bulgurdan yağsız bir çorba yaparken, kuru kuru hıçkırarakla iktifa eder,* evi bir parça düzeltmeye çalı-

* Yetinir

şır, akşama kadar kaldıktan sonra, bazen bir kelime bile konuşmadan, çıkar giderdi. Küçük Hasan onun ağzından babasına veya herhangi bir akrabaya dair bir kelime bile duymamıştı. Zaten kendini bildiğinden beri bir an bile bunları merak etmiş değildi. Hayatı istasyonda ayran satmaktan ve küçük kardeşlerini beslemekten ibaret sanıyordu. Bunun için de bir tek korkusu vardı: Ya anam yine günün birinde eve gelip birkaç gün yatar, iniltiiler içinde ve kendi kendine bir çocuk daha doğurur, beş on gün sonra onu da başıma bırakarak giderse, diyordu... Bu yeni misafiri de doyurmak kendisine düşecekti. Köylü de onların evinden nedense uzak kalmayı tercih ediyordu. Kapılarını bir gün bir insanın açtığı görülmemişti. Hayat eskisinden daha feci olarak devam edecek ve Hasan, günden güne sütü azalan ihtiyaç keçinin yardımıyla bu müthiş mücadeleyi başarmaya çalışacaktı. Gününün boş zamanlarını keçiyi otlatmak, karlı havalarda ise dere boyunda, bir karıştan kısa, kuru otlar bulup hayvana getirmekle geçirecekti.

Yazın işleri o kadar fena değildi. Sabahleyin serinde yola çıkarsa istasyona yorulmadan varıyor, hemen hemen bütün güğümü satıyordu. Cebine doldurduğu ufak paralar kadar, belki de daha fazla onu sevindiren bir şey de, köye dönerken yükünün hafif olacağı düşüncesi idi.

Sabah treninde bütün ayranı satamasa bile, akşam trenine kalıyor, fakat istasyona ekin getiren köylüler öğleğin ekmek yerken çok kere bütün güğümü haklıyordu.

Akşam treni saat dört buçukta geldiği için yazın ortalık karmarmadan köye dönebiliyordu. Fakat bugün daha trene yarım saat kala istasyon korkutucu bir alacakaranlığa gömülmüştü. Ayazda ve karanlıkta kalkıp geri döneceğini düşünerek titredi ve hemen gitmek istedi. Fakat bu sırada odasından dışarı çıkan istasyon memuru trenin yakın olduğunu anlattı.

Trenin istasyonda durmasıyla kalkması bir oldu. Küçük Hasan kapalı ve puslu pencerelerin arkasında hayal meyal belli olan insan şekillerine bakarak trenin bir başından öbür başına koştu ve “Ayran, temiz ayran!” diye bağırdı, kocaman kunduraları ıslak kumlarda gıcırtdılar yapıyor, karlar bağırarak için açtığı ağzına doluyordu.

Vagonların pencerelerinden dökölüp yerdeki su birikintilerine yayılan soluk mustatil* ışıklar sıçraya sıçraya uzaklaşırken küçük Hasan güğümünü kavradı ve tahta parmaklıklı kapıyı iterek köyün yolunu tuttu.

Henüz karanlığa alışmayan gözlerine kar parçaları vuruyordu. Güğümün içindeki ayran her adımda çalkalanıyor ve garip sesler çıkarıyordu. Yavaş yavaş sırtından içeri işleyen rutubet onu titretmeye başlamıştı.

Hiçbir şey düşünmeden, hiçbir şey hissetmeden ve bir hayvan gibi yolunu alışkanlıkla bularak yürüyordu. Ovanın içerisine doğru daldıkça pabuçlarının ve güğümdeki ayranın sesine başka sesler de karıştı. Uzaklarda birtakım hayvanlar bağırsıyordu.

Müthiş bir korku ile zangır zangır titremeye başladı. Adımlarını daha hızlı atmaya çalışıyor, fakat ayakları birbirine dolaşıyordu. Soğuktan uyuşan bacaklarında, güğümün her çarptığı yer dakikalarca sızlıyordu.

Karanlıktan, yüzünü kamçılayan kar ve rüzgârdan dizlerine sıçrayan çamurdan ve duyduğu seslerden korkuyordu. Açlığı, sıkı kardeşlerinin korkunç gözlerini, yorgunluğunu unutmuştu. Bir an evvel köye varmak, ocakta küllenen bir odun parçasıyla aydınlanan toprak dama girmek ve bir köşede saklanmak istiyordu. Ne yatmak, ne dinlenmek, sadece bir dört duvar arasında bulunmak... Bu geniş karanlıktan, bu seslerden kaçmak...

Ayakkabıları çamurda saplanıp kalmıştı. Yalınayak koşuyordu. Savrulan güğümden üstüne başına ve yerlere ayranlar saçılıyordu. Birbirine vuran dişlerinin arasından manasız korku sesleri fırlıyordu.

Uzaklardaki hayvan sesleri gitgide yaklaşıyor gibiydi. Halbuki yarı yoldaki kuru söğüt ağacını daha yeni geçmişti. Çapaklı gözlerini karanlığı delmek ister gibi açarak ilerilere baktı. Hiçbir şeyler göremedi. Havanın güzel olduğu gecelerde bile ışıkları ta kenarına gelmedikçe görünmeyen köy ona, varılması imkânı olmayan bir yer gibi geldi. Bir yere sıkıştırıldığını ve kaçacak yer olmadığını anlayan bir hayvan gibi vahşi ve nihayetsiz bir korku

* Dikdörtgen

duydu. Elinden ayran güğümünü ve maşrapayı fırlatarak koşmaya ve gırtlığından anlaşılmaz sesler fırlatmaya başladı. Bunlar bazen “Ana... Ana!” der gibi oluyor, bazen de “A...A...Aaah” “A... A... Aaah” halinde karanlığa yayılıyordu.

Hayvan sesleri daha yakınlaşmış, yolun ilerisinde, karların arasında, birtakım karaltılar belirip tekrar kaybolmaya başlamıştı. Küçük Hasan, dizlerinin artık kendisini taşıyamayacağını hissetti. Korku her tarafını bağlamıştı. Çıplak ayaklarının cıvık çamura her basışında çıkardığı ezik ses, sırtına bir kamçı gibi iniyor ve korkusunu birkaç misli artırıyor. Boğazına bir şeyler tıkanmıştı. Çatlak elleriyle gözlerini silerek ileri bakmak isterken dizlerinin üstüne yuvarlandı. Kalktı, fakat beş altı adım sonra tekrar düştü. Boğazından fırlayan sesler daha vahşi bir şekil almıştı.

“Ana... Ana!” derken sesi, gitgide yaklaşan ve kar üzerinde kayıyormuş gibi süratli adımlarla etrafında daireler çizen hayvanların bağırışından farksız oluyordu.

Büzülmüş bir halde yolun çamurları üzerine uzanan vücudunu kar örtmeye çalışırken o hâlâ birbirine vuran dişlerinin arasından:

“Ana... Anacığım... Ana!” diye mırıldanmaya çalışıyordu. Bu sırada, birkaç yüz metre ötede, evlerinin tahta kapısı arkasında rüzgârın sesini dinleyerek küçük Hasan’ı bekleyen iki kardeş, onunkine pek benzeyen bir korku ile titriyorlar ve köyün etrafında dolaşan kurtların sesini duydukça, birbirlerine sokularak ağlaşıyorlardı.

1938

Uyku

İki arkadaş, Yıldızeli'nden Sivas'a gitmek için şosenin kenarında otomobil bekliyorduk. Akşam olmaya başlamıştı. Akıllının biri, gece yarısı gelen treni beklemektense sık sık geçen kamyonlardan birine atlamamızı tavsiye etmişti ve biz bir buçuk saatten beri, yolun kaybolduğu taraflarda beliren her toz bulutuna ümitle bakarak bu "sık sık" tabirinden kaçır saatlik fasılaların kastedildiğini düşünmeye dalmıştık. Nihayet, ortalık adamakıllı karardıktan sonra iki projektör, toz bulutlarını aydınlatarak bulunduğumuz yere yaklaştı. Biz, yangından veya selden kaçan insanlar gibi, kollarımızı imdat işaretlerine benzeyen hareketlerle havaya kaldırıp bağrışarak yolun ortasına atıldık. Makine hemen önümüzde durdu. Kısa bir pazarlıktan sonra elişer kuruşa şoförün yanına binmek hususunda mutabık kaldık.

Harekete geçer geçmez, münevver adamlara yakışır bir teces-süs* ve cahillikle ve birbirimizin sözünü keserek sıraladığımız suallerden çıkan neticeye göre, orta yaşlı bir yük beygiri kadar mazi-si olan emektar kamyon, üç gün evvel Erbaa'dan kalkıp Turhal'a yük getirmiş ve orada Sivas'a gelecek şeker hamulesi** bularak yolunu buraya kadar uzatıvermiş. Başımı çevirip ensemin üst kısmında heybetle yatan çuvallara bakınca içlerinde beyaz kristalleri görür gibi oldum ve otomobilin sarsıntısından mıdır nedir, içime tuhaf bir bulantı geldi.

Şoföre:

"Başka müşterin var mı?" diye sordum. Birkaç dakikalık bir sükûttan sonra başını hafifçe arkaya doğru atarak:

"Üç kadın var... Çuvalların üstünde yatıyorlar!" dedi.

* Araştırmacı bir merakla

** Yüğü

Bu sırada başucumdaki çuvallardan şoför muavininin tamamlayıcı izahatı geldi:

“Yolda rastladık... ne mal oldukları belli değil... Parayı peşin verdikleri için aldık!”

Kendisiyle aynı çuvalların üzerinde uzanan ve belki bacakları birbirine dokunan kadınların bu sözlerden alınabileceklerini asla düşünmeden konuşuyor, yılışık ve yorgun bir sesle onların kılık ve kıyafetleri, şekil ve suratları hakkında malumat veriyordu.

Bu sırada otomobil birkaç hızlı sarsıntı geçirdi ve muavin gezeliği bırakarak gürler gibi bir sesle:

“Usta!” diye bağırdı.

Gözlerimiz hemen şoföre döndü. Onun telaş ile yerinden kırmıldadığını ve bir eliyle gözlerini ovuştururken ötekiyle sımsıkı direksiyonu kavradığını gördük.

İki arkadaş bir şey anlamadan birbirimize baktık. Muavin yine izahat verdi.

“Bir şey değil, merak etmeyin... İki gecedir uykusuz, bu akşam üçüncü gece olacak... Ara sıra kendinden geçiveriyor.”

Sonra, bahsettiği kimsenin duyup duymadığına ehemmiyet vermeyen o pervasız edasıyla ilave eti:

“Başımıza bir iş açmasın... Anafordan gümleriz vallahi! Pek dalarsa siz dürtükleyiverin.”

Bu sefer yine birbirimize baktık, fakat bir şey anlamadan değil, lüzumundan fazla şeyler anlayarak...

Otomobil birdenbire durdu. Fenerler birkaç metre ileride, yolun solundaki bir çeşmeyi aydınlatıyordu. Şoför yayvan, uyku sersemi bir sesle bağırdı:

“Rahmi!”

“Buyur usta!”

“Koş, makineye su koy.”

Arkada bir hareket oldu. Bir teneke sesi geldi. Sonra deminden beri sesini işittiğimiz muavini ilk defa olarak gördük. Hakikaten kendisini değil, yolculuğun ve mesleğinin ona verdiği maskeyi

görmek mümkündü. Pudralı gibi beyaz kirpikleri ve saçları muhakkak ki, daimi değildi ve ter, makine yağı, benzin ve tozdan ibaret bir çamurla sıvanan yüzü herhalde aslında büsbütün başka şekil ve renkte olacaktı.

Tenekeyi çeşmeden doldurduktan sonra radyatöre boşalttı. Şoförün oturduğu yere yaklaşarak:

“Oldu usta!” dedi.

Açık ela gözlerinde yorgun, fakat hiçbir sebeple kaybolmayacakmış hissini veren keyifli bir ifade vardı. Bu aralık direksiyonun üzerine kapanarak bir müddet kestirdiği anlaşılan şoför yerinden sıçradı:

“Ha? Oldu mu?.. Kapağı iyice kapadın mı?” dedi.

Muavinin gözlerindeki neşeli ifade daha canlandı:

“Hepsi tamam usta!”

“Bir daha bak!”

Şoför başını tekrar direksiyona koydu. Muavin radyatör kapağını bir daha yokladıktan sonra, insafsız bir gülümseme ile:

“Tamam usta, tamam!” diye bağırды.

Şoför kurtuluş olmadığını anlayarak homurdandı ve başını kaldırdı. Kamyon efendisinin homurtusunu biraz daha gürültülü bir şekilde tekrar ettikten sonra yola koyuldu.

Gece ilerledikçe şoförün uyku ile mücadelesi artıyordu. Ben doğrudan doğruya bir şey söyleyemeyerek:

“Bu yolda sık sık kaza olur mu?” yolunda kinayelere başvurdum.

Şoför anlaşılmaz bir cevap verdi, fakat muavinin yılışık sesi tepemizden duyuldu:

“Her zaman olmaz!..”

O zamana kadar mevcudiyetlerini hiçbir vesile ile belli etmeyen kadınlardan biri, ince, çatlak bir ses ve temizliğini kaybetmeye başlamış bir Orta Anadolu şivesiyle sordu:

“Geçen gün malmüdürünün karısı nerede öldüydü?”

Muavin:

“Geçtik galiba!” dedi.

Şoför, uykusunun arasında tashih etti: “Daha gelmedik ulan..”

Merakla sordum:

“Ne oldu? Bir kadın mı öldü?”

Bu suallerle şoförü alakalandırarak uykusunu açmak istiyordum.

Kesik cümlelerle vakayı anlattı. Ara sıra muavin: “Hayır, öyle değil, şöyleydi!” diye düzeltmeye kalkıyor ve yolcu kadınların da iştirak ettiği bir münakaşa alevleniyordu.

Şoför:

“Karı zaten sinirlinin biriydi. Başına böyle bir iş geleceği belliydi!” dedi.

Muavin atıldı:

“Kocası da karıdan yangınmış... Şoförlere: Şunu bir hendeğe yuvarlayıp beni kurtaramadınız!” dermiş.

Şoför omuzlarını silkti:

“Onu bilmem... Bir kere alıp Sivas’a götürdüm. O zaman te-nezzüh* kullanıyordum. Yolda kırk defa arabayı durdurdu. Yüz adım gideriz, bağırır: Şoför dur! Mantomu çıkaracağım. Şoför dur! Pudra çalacağım. Şoför dur! Çok sarsılıyorum, başım döndü; azıcık bekleyelim... Bir daha tövbe ettim arabama almaya...”

“Canım, kaza nasıl olmuş?” diye söze karıştım. Muavin:

“Kamyonla Sivas’tan dönüyorlarmış.” dedi. “Kocası da berabermiş. Kamyon bizim Köse’nin arabası... On bir yaşında... Bir gün evvel yolda sağ tekerleğin rondu fırlamış, telle bağlamışlar... Sivas’ta tamir ettirmeden yolcu alıp geri dönmüşler...”

“Belediye, arabaları muayene etmez mi?” dedim.

Muavin cevap vermedi. Şoför yan gözle beni süzerek:

“Belediye, maaş verecek parası kalmayınca, ceza yazmak için şoförlere yapıştır... Başka zaman rahat bırakır!”

* Gezinti arabası, yolcu otomobili

Bir müddet sustuk. Şoför kendisini tekrar yakalamak isteyen uykudan silkinmeye çalıştı, fakat muvaffak olamadı ve muavin hikâyesine devam etti:

“Karının yine siniri tutmuş. Yolda makineyi birkaç kere durdurmuş. Galiba işte bir sakatlık olduğu bu sefer fıkara malum oluvermiş. Neyse, kocasıyla beraber şoförün yanında oturuyorlarmış. İşte böyle sizin gibi!”

Arkadaşımın ve benim bu tatsız teşbihten tüylerimiz ürperdi.

“Karı kapının yanındaymış. Makine ufak bir gürültü yapsa, aman şoför dur diye bağırırmış. Bu sefer sahiden arkada bir çatırtı olmuş ve kadın kapıyı açtığı gibi kendini aşağı atmış...”

“Tekerleklerin altına mı gitmiş?” diye bağırdım.

“Hayır!” dedi, “daha beter... Arka tekerleğin rondo sahiden fırlamış. Araba yüklü olduğu için bu sefer lastik de patlamış. Karı makinenin yanında nereye kaçacağını bilemeyip dururken araba sağa kaymış, karıyı çamurluğuna takıp hendeğe atmış, kendi de üstüne devrilmiş..”

Sonra, hazin olmak isteyen bir ifade ile devam etti:

“Dakikasında gitmiş... Tutacak yeri kalmamış!”

Bir müddet evvel sesi duyulan kadın tekrar söze karıştı:

“Kocası üstüne ceketini örtmüş de durmadan ağlarmış. Köylüler deyiverdiler!”

Muavin itiraz etti:

“Yok canım... Ertesi günü herifi parkta gördüm. Kafayı çekmiş, gülüp duruyordu!..”

Şoför, anlayışlı bir tavırla başını salladı:

“Olsun... Hem ağlar, hem güler. Karı bu. Öldüğüne ağlarsın, yakanı kurtardığına sevinirsin!”

Uzun zaman hiçbirimiz ağzımızı açmadık. Otomobil çalkalana çalkalana ilerliyordu. Bir aralık karşımızda uzanıp kaybolan yolun kırk elli adım ileride kesilip karanlığa karıştığını fark ettim. Araba, o zamana kadar farkına varmadığımız bir süratle bu karanlığa doğru gidiyordu. Bir anda kendimizi bu karanlığın tam dibine gelmiş bulduk.

“Aman!” diye bağıarak direksiyona sarıldım ve sola kırdım...

Şoför:

“Ha!” diyerek uykusundan uyandı ve fren yaptı. Sonra:

“Viraja gelmişiz be!” diye homurdandı.

Projektörler kısa otlarla örtülü bir tarlayı ve hemen önümüzdeki derince bir hendeği aydınlatıyordu. Beyaz tozlarıyla parlak ve kirli bir kurdele gibi uzanan şose solumuza doğru kıvrılıp gidiyordu.

Kendimi tutamayarak:

“Kendine gel yahu!.. Arabayı devirecektin!” diye bağırdım.

Şoför, kabahatini bildiği için hafif ve özür dileyen bir sesle:

“Bir şey olmaz!” dedi.

Muavin, o garip, bir alay gizleyen sesiyle:

“Devrilmezdik...” dedi. “Ön tekerlekler hendeğe beraber girerdi. Zıncı der dururduk...” Sonra daha keyifli bir sesle ilave etti:

“Yalnız araba sarsılıp arka tekerlekler havaya kalkınca şeker çuvalları ensenize inerdi!”

Başımı çevirip ters bakışlarla bu münasebetsize haddini bildirmek istedim, fakat karanlıktan ve üzeri damgalı birkaç çuvaldan başka bir şey göremedim.

Bundan sonra uyku, şoför ve makine arasında müthiş bir mücadele başladı... Zavallı adam üçüncü uykusuz geceyi de yarılamak üzereydi ve direksiyondaki elleri titriyordu. Birkaç kere kendisini tutup uyandırmak icap etti.

O zaman yalvaran gözlerle yüzümüze bakarak:

“Müsaade edin, şurada durup on dakika uyuyayım... Sonra gideriz!” dedi.

Ben razı oldum. Arkadaşım daha tecrübeliydi:

“Olmaz,” dedi. “Bir uyursa yarın öğleden evvel uyanmaz, zorla uyandırırsak büsbütün sersemler ve başımıza iş açar... Uyutmayız ve yolumuza gideriz!”

Makine birdenbire durdu ve şoförün sesi duyuldu:

“Rahmi, makineye su koy!”

Hakikaten kenarda sicim gibi akan bir çeşme vardı. Gecenin sessizliğine ince ve ürpertici bir sırıltı yayılıyordu. Şoförün başı direksiyona düşmüş ve hareketsiz kalmıştı.

Aynı şey iki, üç kilometrede bir tekrara başladı. Adamın uykusuz ve yarı kapalı gözleri yolun sağında veya solundaki en küçük bir çeşmeyi bile kaçırmıyordu. Makine zınk diye duruyor ve o sarhoş ses benzin kokusuna ve toz bulutlarına karışarak:

“Rahmi...” diye gecenin duvarlarına çarpıyor, akisler yapıyordu.

Şoför kendisini her uyandırışımızda o yalvaran bakışlarıyla; “Müsaade edin, beş dakika uyuyuvereyim!” cümlesini tekrar ediyordu.

Bir aralık yine durduk. İki tarafıma dikkatle baktığım halde çeşme falan göremedim. Buna rağmen meçhul bir istikametten gayet hafif bir su sırıltısı geliyordu.

“Rahmi... Makineye su koy!”

“Demin koyduk ya usta!”

“Sus be... yol fena... motor kızıyor!”

Yol birçok şoförlerin: “çok güzel” dedikleri virajsız, yokuşsuz, sadece çakılları fırlamış bir şose idi ve uykusuz adam iki üç dakika kestirebilmek için bu basit yalana başvuracak kadar harap haldeydi.

Rahmi tenekesiyle beraber inip yolun kenarında çeşme aramaya başladı. Ortada böyle bir şey yoktu. Nihayet sol taraftaki bayırdan ve kuru otların arasındaki çamurlu bir mecradan aşağıya, şosenin hendeğine süzülen zavallı bir su akıntısını keşfetti. Kocaman tenekeyi buradan doldurmak imkânsızdı, fakat maksadın radyatöre su koymak değil, birkaç dakika durmak olduğunu anlamışa benzeyen Rahmi, avuçlarını doldurup tenekeye boşalttı, makinenin etrafında bir takırdadı ve artık kendisini de sarmaya başlayan bir yorgunlukla, uyuşmuş bacaklarının üzerinde sallanarak o insafsız cümlesini haykırdı:

“Tamam usta!”

Şoför bu sefer uyanacağa benzemiyordu. Kasketinin altından fırlayan, tozdan bembeyaz olmuş saçları direksiyonun üzerine serilmişti. Kafasına odun yemiş biri gibi, tamamıyla kendinden geçmiş bulunuyordu. Muavin tekrar etti:

“Hadi usta, tamam!”

Bunun da fayda etmediğini görünce ben işe karıştım, şoförü dürttüm:

“Hadi bakalım... Uyan... Az kaldı!”

Ne kadar kaldığını kendim de bilmiyor, sadece zavallıya biraz gayret vermek istiyordum. Şoförün başı kalktı:

“Gidemeyeceğim beyim!” dedi ve tekrar önüne düştü.

Arkadaşıma baktım. Yüzünde hiç insaf yoktu. Sert bir sesle:

“Gidemeyeceğim olmaz... Kalk, yüzüne biraz su vur, açılırsın!”

Şoför kımıldadı, yanındaki kapıyı açtı. Uykunun, her uzvuna nasıl ağır taşlar halinde çöktüğü bütün hareketlerinde görülüyordu. Ayakları mevcut olmayan taşlara takılarak hendeğin kenarına kadar sendeledi. Orada biraz durdu. Karşısındaki suya kadar gitmek kendisine herhalde pek mühim ve güç bir yolculuk gibi görünüyordu. Nihayet yavaşça olduğu yere çöktü eliyle bize doğru bir işaret yaparak:

“Müsaade buyurun beyim... Beş dakika uyuyayım!” dedi ve oraya, tozların içine boylu boyuna uzandı.

Çaresizlik içinde arkadaşım ile birbirimize bakiştık. Beş dakika, on dakika, yirmi dakika bekledik. Rahmi tenekesini yerine koyup çuvalların üstüne çıkmıştı. Ne onun, ne yolcu kadınların sesi duyulmuyordu. Sadece kuru otların ve çamurların arasından süzülüp hendeğe akan ve orada, kireçli topraklardan bozkırın kuru bağrına sızan suyun mırıltısı vardı. Ne kadar süreceğini bilemediğimiz bu bekleyişten bizi karşı tepelerden birdenbire beliren iki projektörle bir motor gürültüsü kurtardı.

Daldığı uykudan top seslerinin bile uyandıramayacağı sanılan şoför hemen yerinden fırladı, gözlerini ovuşturarak yerine geçip oturdu. Hayretle sordum:

“Ne oldu?”

“Makineyi kenara alayım, karşıdan araba geliyor!”

“Nasıl farkına vardın?”

“Dünya yıkılsa haberim olmaz ama, motorun sesini cenazem bile duyur!”

Projektörleri görünen araba bizi müthiş bir toz bulutu içinde bırakarak yanımızdan geçip gitti. Yolumuza devam ediyorduk. Yuttuğumuz benzin buharı ile toz bizi de sersem etmişti. İki saat sürdüğü söylenen yolu, altı saatten beri bitiremiyorduk. Vakit gece yarısını geçmişti. Uyumaktan ve böylece şoförü başıboş bırakmaktan korkuyorduk.

Oldukça dik bir yokuşu çıkıp bir müddet ilerledikten sonra şoförün dalmak üzere olduğu uykudan silkinip gözlerini ovuşturduğunu fark ettim. İleri doğru bakıyordu, ben de gözlerimi kısarak baktım, tozlu camdan başka bir şey göremedim.

Araba tekrar durmuştu. Eskisinden daha harap, ancak duyulabilir bir sesle şoför:

“Rahmi!” dedi.

Arkadaşım elini sırtımdan uzatarak şoförü dürttü:

“Bırak... Bu çeşmenin suyu yoktur, boşuna oğlanı indirme...”

Sonra bana döndü:

“Haydi, Sivas göründü. Başımıza bir iş gelmeden inip yayan gidelim!”

Kapıyı açtı, aşağıya atladık. Projektörün ışığında cebimden bir lira çıkardım. Bu sırada tekrar önüne kapanmış bulunan şoföre:

“Al paranı!” dedim.

Ses yoktu. Dürttüm:

“Alsana yahu... Parayı vermeden giderim ha!”

Başını zahmetle kaldıran şoförün üzerinde bu tehdit hiç tesir göstermişe benzemiyordu. Yüzlerce kiloluk bir ağırlık taşıyormuş gibi aşağıya çekilen elini uzatarak:

“Siz sağ olun beyim!” dedi.

Başını tekrar direksiyona yerleştirirken avucundaki yeşil banknotun ayaklarının ucuna düştüğünü gördüm. Yavaşça kapıyı kapadım.

Kamyonun arka tarafına dolanarak şeker çuvallarının üzerindeki karanlığa baktım. Birisini uyandırmaktan korkuyormuş gibi hafif bir sesle:

“Rahmi!” dedim.

Cevap veren olmadı. Ortalıkta en ufak bir hareket ve ses yoktu. Otomobil, taşıdığı canlı mahluklar, şeker dolu çuvallar ve her tarafına yapışan tozlarla birlikte derin bir uykuya dalmıştı. Yalnız soğumakta olan motordan, yapraklar üzerinde dolaşan böceklerin ayak sesine benzeyen çıtırtılar yayılıyordu. Projektörlerin ışığı, yolun üzerine dağılmış gibi duran taş parçalarına boylarının iki, üç misli gölgeler veriyor ve kesik kesik nefes alıyormuş gibi titriyordu. Arkadaşımla kol kola girerek uzaktan tek tük pırıltıları görünen şehrin yolunu tutunca bu ışık sırtımıza yapıştı, gölgemizi uçsuz bucaksız karanlıklara kadar uzattı ve biz ensemizde hissettiğimiz bu yapışkan elden kurtulmak için adımlarımızı hızlandırdık.

1939

Yeni Dünya

Bu civarda kendilerine “Aptal” denilen Türkmenlerden iki davulcu, bembeyaz ve uzun şalvarlarını uçurup davullarını havada savurarak, toprak damlardan, birinin üzerinde oynuyordu. Biri yaşlı, biri gençti. Baba oğul oldukları ilk bakışta anlaşılacak kadar birbirlerine benziyorlardı. Yaşlısı, esmer yüzlü, kırçıl sakallı, orta boylu bir adamdı. Halinden umulmadık bir çeviklikle sıçırıyor, dönüyor, davulunu fırlatıp yeniden tutuyor, tokmağını havada çeviriyor, bu sırada hiç aralık vermeden boyuna çalıyordu. Genci biraz daha uzun boylu, zayıf ve adamakıllı güzeldi. Babasına göre daha ağır davranıyor, arada sırada dönüp hoplasa bile, daha çok olduğu yerde davuluyla beraber eğilip doğrularak ve başını ikide birde geriye fırlatıp, kasketinin altında yüzüne dökülen simsiyah saçlarını yana atarak, babasını aşka getirmek ister gibi, bütün kuvvetiyle çalıyordu. Köy bir sırtın üzerine set set sıralanmış evlerden ibaretti ve alt taraftaki evin damı üst taraftakinin önünden geçen sokaktı. Bütün bu damların üstü genç, ihtiyar kadınlarla dolmuştu. Bir kısmı öbek öbek olmuş konuşuyor, bir kısmı kucağındaki yahut yanındaki bebeklerle uğraşüyor, onları emziriyor, bir kısmı da, aşağıda davulcuların etrafında itişip kakışan biraz daha büyükçe çocuklara bağırıyordu.

Erkekler, düğün evindeki bir odaya tıklılmışlardı. Kapıdan başka hiçbir yerden ışık almayan, toprak tabanlı odanın bir kenarında, alçak bir sekinin üstünde şehirden getirdiği iki misafiriyle hancı Yakup Ağa oturmuştu. Düğün sahibi –güveyinin büyük kardeşi– dört yana koşup ortalığı idare, misafirlere ikram ediyor, kapıya yakın bir yerde pinekleyip duran ihtiyar bir âşığa: “Ne duruyorsun; çalsana!” diye sesleniyordu. Yirmi beş otuz kişi kadar insan küçük odanın kenarlarına sıkışıp oturmuşlar ve

ortada ancak bir buçuk adım eninde ve boyunda bir yeri açık bırakmışlardı. Âşık sazını eline alıp gayet tatsız ve bozuk düzen bir hava çalmaya başlayınca, köşelerden birinde yarı karanlığa gömülmüş duran bir kadın ortaya çıktı, kaşıklarını avucuna yerleştirerek daracık yerde dönüp oynamaya kalktı. Fakat odadakilerin hiçbiri ne kadına, ne saza kulak asmıyorlar, önlerine bakmakta, yahut birbirleriyle fısıldaşmakta devam ediyorlardı. Yalnız şehirden gelen misafirler mühim bir şey görüyorlarmış gibi boyunlarını uzatıyorlar, birbirlerine ve hancı Yakup Ağa'ya manalı gözlerle bakıp gülümsüyorlardı. Saz, cılız bir sesle, oyun havasına benzer bir şey çalıyor, ortadaki kadın ise etrafındakilere küfretmeye hazırlanır gibi suratını buruşturup kaşlarını çatarak, iki yanına döner gibi yapıyor, bir sağ ayağını, bir sol ayağını yerden kesiyor, arada sırada da, kendisinden beklenen küfrü söyler gibi hırçın bir tavırla kaşıkları şıkırdatıyordu.

Bu sırada, genç efendilerin oturduğu sekinin karanlık bir köşesinden kalın ve hâkim bir ses:

“Hüseyin!” diye bağırıldı.

Saz ve oyun durdu. Düğün sahibi sesin geldiği yere seğırtti:

“Buyur ağam!”

“Ülen, bu kötü avratı nereden buldunuz? Düğününüze yakıştıramadım...”

Hancı Yakup Ağa, kocaman eliyle ortada oynayan karıyı gösteriyor ve dik sesiyle söyleniyordu. Kadın oyunu bırakıp bu tarafa kulak vermeye başlamıştı. Etrafta oturanlar da Yakup Ağa'nın fikrine katılıyorlar, düğünde oynatmak için getirilen kadının sıskallığını, suratsızlığını ileri sürüyorlar, elleriyle göstererek:

“Baksana ülen Hüseyin, marazın biri...” diyorlardı. Kadın onların bu sözünü tasdik eder gibi kesik kesik öksürerek:

“Neyim varmış ki?.. Oyna dersiniz oynarım... daha ne istersiniz ki?.. Bana buralarda ünlü Yeni Dünya derler.” diye söze karıştı. Fakat onu dinleyen yoktu.

Güveyinin kardeşi Hüseyin, Yakup Ağa'nın yanına sokularak kulağına eğilmiş, özür dileyen bir sesle mırıldanıyordu:

“Kusura kalma ağam, şehre ben gidemedim... Dügün telaşe-si işte... Bizim oğlanlar da bunu bulup gelmişler, başka yokmuş hani de...”

Yakup Ağa: “İş size kalırsa tabii böyle olur!” diyen bir eda ile başını salladı, sonra kalın sesiyle: “Birini bizim hana yollayın, kâtibe söylesin, Deli Emine’yi çığırın!” dedi.

Hüseyin derhal dışarı fırlayıp iki saat uzaktaki şehre birini yolladı. Yakup Ağa’nın itibarı köyde çok büyüktü. Şehre inen herkes onun hanında kalır, ekinini, yününü satmakta onun aracılığından faydalanır, sıkışınca ondan para alır, hükümette işi olsa, yahut bir vukuat yapıp mahkemeye düşse ondan medet umardı. Bir kötü avrat için hatırını kırmak doğru olmayacaktı. Zaten Yeni Dünya dedikleri bu karnın da yüzüne bakılır hali kalmamıştı. Üç beş sene evvel ortaya çıkıp gençliği sayesinde biraz nam kazanmış, fakat çabuk kötülemişti.

Hüseyin tekrar içeri girdiği zaman kadını, bir kenara oturmuş, etrafındakilerle münakaşa eder buldu:

“Deli Emine gelip de ne olacak? Bir düğüne bir avrat yetmez mi?”

Yanındakilerden biri:

“Sen de kendini avrat mı sayıyon?..”

“Böyle düğüne çok bile...”

Sekide oturan ve ilk defa bir köye gelmiş benzeyen şehirli efendiler pek eğlenceli buldukları bu konuşmaya fıkır fıkır gülüyorlardı. Kadın boyalı ve dağınık saçlarını sinirli sinirli toplamaya çalışıyor ve sapsarı dişlerini göstererek, her ağzını açana laf yetiştiriyordu. Yüzü, yanaklarındaki şekilsiz ve morumsu allıkları görünmez edecek kadar kızarmıştı. Gözlerinin altındaki buruşuk deri ikide birde ürperiyor, sıska çehresinde ifadesiz birer nokta gibi duran siyah ve biraz kanlı gözleri zaman zaman parlayıveriyordu. Öksürüğü de artmış gibiydi ve her öksürüşünde yanakları daha çok kızarıyordu. Nihayet etrafına laf yetiştirmekten yorulmuş gibi başını duvara dayadı, altı yamalı ipek çoraplarını ortaya uzatarak gözlerini kapadı.

Odada bulunanlar teker teker dışarı çıkıp, davul çalan Aptalları seyre gittiler. Yakup Ağa da şehirden gelenleri aldı, köyü gezdirmeye götürdü.

Sokaklarda bir sürü çocuk vardı. Ya birbirlerini, yahut tavukları kovalıyorlar, yahut da, evlerde apteshane olmadığı için, bir duvar kenarına çömelip aptes ediyorlardı. On iki yaşlarında kadar görünen sarsak bir oğlan bir kapının eşiğine oturmuş, ağzından salyalar akarak, geçenlere sırtıyordu. Köye gelirken uzun bir seyahate çıkıyormuş gibi ayaklarına çizme, başlarına spor kasket ve gözlerine siyah gözlük geçiren efendiler, yanlarında yerli bir hükümdar azametiyle yürüyen Yakup Ağa'ya, ecnebi seyyahlar gibi ardı ardına sualler soruyorlar, bazen de birbirlerine yabancı bir dilde bir şeyler söylüyorlardı. Köye dair her öğrendikleri şeyden sonra yüzleri, bunu eskiden biliyorlarmış da yalnız bir kere daha duymak istemişler gibi, bilgiç bir ifade almaya çalışıyor, kaşları düşünceli bir kıvrıntı ile geriliyor ve başları: “Tabii, tabii, malum” der gibi sallanıyordu.

Mevsim mart başlarıydı. Karlar erimiş, köyün yolları, bazı çukur ve gün görmez yerlerde, pis kokulu bir çamur yığını haline gelmişti. Dört yana koşuşan tavuklarla çocukların saçtığı çamur, efendilerin ütülü külotlarına sıçramış ve yüzlerini buruşturmuştu. Tekrar düğün evine döndüler, şimdi boşalmış olan yarı karanlık odada oturup köylerimizin medenileşmesi çarelerini bulmaya başladılar. Fakat on dakikadan fazla bu mevzuda duramadılar, şehir dedikodularına, maaş, ücret, barem* meselelerine geçtiler ve biraz sonra da uyuyuverdiler.

Deli Emine, akşama doğru, yüzü keyifli bir gülüşle parlayarak köye geldi. İşte onun kıymeti böyle eninde sonunda anlaşılır ve şöhretine kapılıp “Yeni Dünya”yı çağıranlar, nihayet ona muhtaç olurlardı. Arkasında bir sürü meraklı ile beraber odaya girince, evvela oturanların kibar kibar ellerini sıktı, bir köşede kendisine hiç saklamadan düşmanca bakan “Yeni Dünya”ya tepeden bir “bon-cur” fırlattı, sonra, bir kenara oturarak acele hareketlerle oyuna hazırlanmaya başladı. Tombul vücuduna ve kırka yaklaştığı açıkça görülen yaşına rağmen pek hareketli, pek çevik, adeta sabırsız bir hali vardı. Ayağından mestlerini, kalın bir yün çorabı, bunun

* Devlet memurlarının maaşlarının derece ve tutarlarını düzenleyen sistem ve çizelge

altından da kısa bir erkek çorabını çıkardı. En altta meydana çıkan muslin* çoraplı ayağına, yanına açtığı bohçadan aldığı, arkası kırmızı meşin, burun tarafı rugandan, yüksek ökçeli iskarpinlerini geçirdi. Sırtından mantosunu, hırkasını ve pazen entarisini sıyırdı; bu sırada, alttaki pembe ipek entarinin, biraz yukarı kalkarak etli ve esmer butlarından dört beş parmak boyunda bir kısmı meydana bırakmasını temin etti. Başından örtüsünü attı ve ince belik saçlarını arkasına döktü, kaşıkları eline aldığı gibi ortaya fırlatarak saza işaret etti.

Odanın toprak tabanına serilen kilimlerden bulut bulut tozlar kaldırarak oynuyordu. Yorulmak bilmez bir hali vardı. Kınalı ellerindeki kaşıkları kıyasıya çarpıyor, göbek atarken arkaya yatıp başını kenardakilerden birinin kucağına uzatıyor, iri dişlerini gösterip sürmeli gözlerini süzerek baygın baygın gülüyordu. Nihayet orada bulunanları kâfi derecede füsünuna bağladığına kanaat getirince, her imtihana hazır bir güvenişle, Yeni Dünya'ya döndü:

“Ne oturup duruyorsun? Kalksana, beraber oynayalım!” dedi.

Sıska kadın bir an tereddüt etti. Karşısındakini, etraftaki seyircileri kin dolu fakat halsiz bakışlarla süzdü, sonra yavaşça doğrularak ortaya çıktı ve oyuna katıldı. Evvela vücudu hiç hareket etmiyor gibiydi; göğsünün hizasına kadar kalkın kolları kasılmış gibi dik duruyordu. Yüzünde usanmış bir ifade vardı. Etrafında top gibi sıçrayan Deli Emine'ye şaşkın şaşkın bakıyor ve o iki-
de birde kendisine çarptıkça düşecek gibi sallanıyor, etraftakileri güldürüyordu.

Deli Emine'nin oyununu daha serbest seyretmek isteyen, Yeni Dünya'nınsa ortada sadece kalabalık ettiğini gören birkaç kişi:

“Otursun şu karı yerine canım!” diye homurdanmaya başladılar; biraz sonra seslerini daha yükselterek:

“Ne dinelip duruyon orda? Oynayacaksan oyna, yoksa çekil otur!” diye bağırıyorlar.

Yeni Dünya, önce ne söylendiğini anlamamış gibi yüzünü buruşturup sesin geldiği tarafa döndü, kırmızı gözlerini büze-

* Sıkı dokunmuş ince ve yumuşak bir kumaş türü

rek karanlığa bir müddet baktı. Sonra, sahiden yerine oturmak ister gibi ellerini yanlarına salıverdi. Fakat bir an tereddüt ettiği görüldü. Bu anda kafasından neler geçtiği, içinde nelerin olup bittiği bilinemezdi; ama, senelerden beri savaştığı meydana bu kadar kolay bırakıp çekilmek istemediği belliydi. Yüzünü, yeniden bir allık kapladı. Yanakları birkaç kere ürperdi. Birinin üstüne atılmak istiyormuş gibi gözlerini orada bulunanlarda hırsıyla dolaştırdı ve kapının yanında oturan ihtiyar âşığı görünce haykırdı:

“Doğru dürüst çalsana be! Nerden bulmuşlar senin gibi sersemi? Ninni mi çalıyorsun?”

İhtiyar birdenbire durakladı; fakat bu hücumu pek de yersiz bulmamış olacak ki, cevap vermeden ve etrafına bakmadan çabucak sazını kucağına iyice yerleştirdi, tezenesini parmakları arasında çevirdi, var kuvvetiyle saza vurarak oynak bir havayı, bozuk düzen, fakat mümkün olduğu kadar çok gürültüyle çalmaya başladı.

Bu sırada Yeni Dünya’nın incecik vücudu ortada, gerilmiş bir yay gibi hareketsiz duruyor ve bekliyordu. Sazın ilk vuruşlarıyla birlikte bu vücut, kendisinden beklenmeyen bir çeviklikle harekete geçti. Boyalı saçlarını savurup yüzüne dökerek ve başını bir göğsüne, bir arkaya atarak, ortada fırıl fırıl dönmeye başladı. Şimdi Deli Emine ona yetişemiyordu. Ellerini başının üstünde birleştirip kaşıkları, dışarıda kalan sapları görünmeyecek kadar hızla birbirine vuran, kısa, fakat yine görünmeyecek hızlı adımlar atan Yeni Dünya’ya çarptıkça bu sefer o sendeliyordu.

Kenarda oturan ve dünyanın hiçbir hadisesiyle ilgilenmelerine imkân olmadığını sandıracak kadar ruhları kütleşmiş görünen köylülerin bile yüzünü memnun bir gülümseme kaplamıştı. “Avratlar kıızıştı ha!” diye birbirlerini dürtüyorlar ve daha rahat oturmak için yanlarındakileri iteliyorlardı.

Kadınlar yorulmak bilmiyorlardı. İhtiyar âşık ara sıra durup parmaklarını, uyuşmuş gibi, havada gerdikçe onlar sabırsız adımlarla geziniyorlar ve zavallı adamın dinlenmesine meydan vermeden hemen başka bir hava çaldırmaya başlıyorlardı. Yeni Dünya her an yeni bir maharetini ortaya döküyordu. Kâh bacaklarının

arasında, kâh ensesinde kaşık çalıyor, belini arkaya büküp başını topuklarına değdirecek gibi oluyor, bu vaziyette kollarını havada yılan gibi kıvrarak, kaşıklardan bazen baygın, bazen kesik, bazen de birdenbire hızlanıveren sesler çıkarıyordu. Kendisini seyredenleri unutmuş gibiydi. Hiç kimseyi görmeden sadece oynuyor, oynuyordu. Şakaklarından oluk gibi terler süzülüyor, gözleri kor gibi yanıyor, saçları savruluyor ve durmadan oynuyordu.

Deli Emine, bu sıksa karıdan geri kalmamak için bütün gayretini harcıyor, aynı hünerleri gösteremese bile, kendine mahsus bir takım inceliklerle etraftakilerin, bilhassa sekide oturanların kalbini avlamaya çalışıyordu. Göbek atarken, önünde oynadığı adamın kucağına yaslanır gibi oluyor, saçlarını onun yüzüne savuruyor, pembe ipekli entarisini daha sık yukarı kaldırıp butlarını gösteriyordu. Oda adamakıllı kararmıştı. Kapının kenarında oturan âşığın bile yüzü belli olmuyordu. Nihayet ihtiyar adam birdenbire çalmayı kesip, sazı yanına bıraktı:

“Bittim gayri, bende hal kalmadı,” diye homurdandı.

Kapının yanında ayakta duran düğün sahibi, misafirleri ve odada bulunanları yemeğe çağırdı. Kadınları alıp götürdü. Dışarı çıkarken Yeni Dünya’nın da, Deli Emine’nin de bacakları, hatta bütün vücutları titriyor gibiydi.

Gece, yemekten sonra, bir kısım delikanlılar, davulcularla birlikte köyün kıyısında Sinsin* oynarlarken, asıl hovardalar, daha genişçe olan köy odasında toplanıp orada âlem yapmaya başladılar. İhtiyar âşığın yanına bu sefer komşu köyden gelen genç bir oğlan da katılmıştı. Küçücük curasını göğsüne dayayıp ince sesiyle türkü söyleyerek çalıyordu. Kadınlar ortada dolaşıp etrafa rakı ve büyük bir bakır sahandan salata veriyorlardı. Ara sıra oynasalar bile, birinin kadehinin boşaldığını görünce hemen oyunu bırakıp o tarafa koşuyorlar, gözlerini süzüp rakıyı dolduruyorlar, sonra bir kadeh de kendi ağızlarına atıyorlardı. Gece ilerleyip hava serinledikçe Sinsin oynayanlar da birer birer gelmeye başladılar. Karşılıklı iki duvara asılan gaz lambalarının sarı ışığı altında birer kenara çöktüler. Kendilerine verilen

* Orta Anadolu’da bir halk oyunu

rakıyı yüzlerini buruşturmadan bir nefeste içip yeniden dolan kadehi karşılarındaki kadına uzattılar. İki kadında da yorgunluk alameti yoktu. Hele Yeni Dünya büsbütün canlanmış, tazeleşmiş görünüyordu. Yüzünü yeniden boyamış, gözlerine kıyasıya sürme çekmişti. Halinde de eski terslik kalmamıştı. Kendisine her laf atana gülerek cevap veriyor, hiçbir dokunaklı sözün altında kalmıyor, hatta önlerine bakıp mahcup mahcup oturan bazı toy delikanlılara kendisi musallat olup takılıyordu. Hakkındaki kanaati değiştirmiş gibiydi. Kadehleri birbiri arkasına, gözünü bile kırpmadan diktiğini görenler:

“Yaman karıymış be!.. Dehşetmiş!” diyorlar, boyuna rakı uzatıyorlardı. Hancı Yakup Ağa’yla beraber itibarlı bir köşeye kurulan efendiler de rakı içmekte başkalarından geri kalmamaya gayret ediyorlardı. Onlar da, âdet böyleymiş diyerek kadehleri bir defada deviriyorlar ve her defasında kadehlerini, yanlarına oturup düğüne şeref veren karakol komutanıyla tokuşturuyorlardı. Yeni Dünya daha çok bu tarafa itibar ediyor, gündüzün olup bitenleri unutarak Yakup Ağa’yla şakalaşıyor, rakının yarısını onun iri göbeğine dökerek:

“Fıkaranın hakkı kalmasın!” diye nükte yapıyordu.

Gündüzki oyun müsabakası bu gece bir rakı içme müsabakası haline gelmişti. Koca şişeler boşalınca düğün sahibi Hüseyin, etrafında dolaşan akrabasından bir çocuğu çağırıp kulağına bir şeyler söylüyor, birkaç dakika sonra yeni şişeler gelip açılıyordu. Hüseyin’in hali yorgun ve benzi sarıydı. Fakat sırtıtmaya çalışıyor ve misafirlere karşı bir kusur işlemekten korkan gözleri sanki herkesten bir işaret, bir emir bekliyordu.

Köy odasındaki toplantı gece yarılarına kadar sürdü. Kadınlar ortalığı birbirine katarak oynadılar, göğüslerini bağırılarını açtılar. Avazları çıktığı kadar kahkahalar atarak rakı dağıttılar. Yakup Ağa, dayandığı yerde horul horul uyumaya başladı. Şehirli efendiler sarhoş olup kustular, sonra Hüseyin’le akrabası olan çocuğun kollarına asılıp sallana sallana ve geçire geçire misafir edildikleri eve gittiler. Karakol komutanı birkaç köylüyü laf olsun diye payladı ve kime olduğu pek anlaşılmayan küfürler savurdu.

Delikanlıların bir kısmı olduğu yere yuvarlanıp sızmış, bir kısmı dağılmıştı. Fakat hâlâ dimdik duranlar ve içenler vardı.

Bir aralık duvarlarda karşılıklı yanan lambaların karardığı görüldü. Hüseyin, bu sefer de gaza adam saldı, fakat giden eli boş geldi. Bütün köyü altüst etmiş, gaz bulamamıştı.

Yavaş yavaş dağıldılar. Hüseyin, ayakta duramayacak kadar sarhoş olan karıları eliyle götürüp emniyetli bir yere yatırdı.

Ertesi gün erkenden arabalar koşuldu, birkaç delikanlı atlarını eyerleyip köyün sokaklarında koşturdu ve etrafa çamur saçtı. Bu mevsimde tarla işi olmadığı için, gelin getirmeye gidenler epey kalabalıktı. Tek ve çift atlı on beş kadar arabayla, on-on iki atlı, köyün alt başındaki çeşmenin yanında toplandılar. Kadınlar evvela çocuklarını, sonra kendilerini yerleştirmeye uğraşıyorlar, bir türlü de yerleşemiyorlardı. Şehirli efendiler ise bindikleri arabaya çizmeleriyle bağdaş kurmaya çalışıp duruyorlardı.

Genç davulcu eyersiz bir doru ata, babası da kara bir eşeğe binmişti. Halkı çabuk harekete getirmek ister gibi boyuna çalışıyorlardı. Köyün bütün çocukları arabaların toplandığı yere birikmişti. Bir kısmı beraber gidemediği için ağlıyor, bir kısmı çeşmenin ayağından meydana gelen geniş çamur deryasında şu yana, bu yana koşuyor, köyün bütün ormanını teşkil eden oradaki üç dört yapraksız söğütten atlılara değnek koparıyordu. Gelini bindirmek için şehirden bir fayton getirmişlerdi; buna, güveyinin ablası iki çocuğuyla binmiş, hancı Yakup Ağa'nın karısını da yanına almıştı. Nihayet Yeni Dünya ile Deli Emine de görüldü. Hüseyin onları, daha sabahtan kafayı çekmeye başlayan delikanlıların bulunduğu bir arabaya yerleştirdi. Emine tekrar seyahat kıyafetine girmiş, ayağına yün çoraplarla mest lastikleri, sırtına pazen entarisi ile hırkasını ve mantosunu giymişti. Yeni Dünya ise incecik entarisinin üstüne geçirdiği hazır yün hırkanın içinde titrer gibiydi. İki sinin de yüzlerini yıkamadan geldikleri, birbirine karışmış boyalarından anlaşılıyordu. Yeni Dünya'nın dünkü canlılığından eser kalmamışa benziyordu, çabuk çabuk nefes alıyor, eliyle ağzını kapatarak sık sık öksürüyordu. Gelinin köyüne kaç saatte gidileceğini sordu, "dokuz saatte" cevabını alınca:

“Amanım, ben o kadar yola dayanmam ki!” diye söylenecek oldu, fakat bu itirazı duyan, yahut aldırış eden bulunmadı.

Hava kapalı ve serindi. Kafile nihayet yola düzülünce hafiften bir yağmur da başladı. Bazı yerlerde sadece bir araba izinden ibaret olan yollar bozuk, taşlık ve yer yer çamurluydu. Ara sıra arabanın biri çamura saplanınca ötekiler de durup elbirliğiyle kurtarıyorlar, fakat biraz sonra koşum kayışı kopan, yahut atları huysuzluk eden bir araba yüzünden tekrar bir müddet beklemeye mecbur oluyorlardı. Delikanlıların bindiği küçücük sıska atlar da, köyde birkaç adım koştuktan sonra bütün cevherlerini tüketmiş benziyorlar ve mazlum eşekler gibi başlarını önlerine sarkıtıp ağır ağır yol alıyorlardı. Arabaları idare edenler her arızada sunturlu küfürler savuruyorlar, atları kamçılıyıp büsbütün huysuzlaştırıyorlar, karılarını ve çocuklarını tersliyorlardı. Yalnız erkeklerin bindiği birkaç arabada rakı şişeleri açılmıştı. Deli Emine elindeki yarım kiloluk bir şişeyi bir sağına, bir soluna, bir karşısına uzatıyor, sonra da kendi dikeyordu. Yeni Dünya birkaç saat yolculuktan sonra fenalaştığını söyledi, arabanın kenarından eğilerek kustu, bir köşeye sıkışıp yattı. Fakat boyuna vızıldanıyor ve dünkü mağlubiyetin acısını iğneli sözlerle çıkarmak isteyen Deli Emine’ye fırsat veriyordu. Emine:

“Madem yapamayacaktın, bu zanaata girmeseydin!”

Yahut:

“Bizim zanaata giren insan iki kadeh rakı içip iki oynayınca böyle yıkılmaz!” diye ona merhametle bakıyor, sonra bir kolunu yanındaki on beş- on altı yaşlarındaki delikanlının boynuna dolayıp, öteki eliyle şişeyi çocuğun ağzına dayıyordu.

Bütün bu gürültü patırtı ile hiçbir alakaları yokmuş gibi yüzlerinde sarsılmaz bir sükûn ile yollarına giden iki kişi, baba ile oğul davulcu idi. Arabalardan kendilerine uzatılan şişeleri alıp birer yudum içiyorlar, ara sıra bir köye yaklaşıncı davulları çalmaya başlıyorlardı. Genci çıplak atının üstünde davulu havaya fırlatıp çalarak türlü hüneler yapıyor, fakat ne o, ne babası, bir an bile yüzünün sükûn dolu ifadesini değiştirmiyordu.

İki üç saatte bir, azıcık mola veren arabalar, sabahtan beri, çıplak ve çakıllı bir sırttan inip çıplak ve çakıllı bir sırtta tırmanıyorlar, bomboş, bir tek ağaçsız, kirli ve soğuk tabiatın ortasında, arkalarında çamura çizilmiş bir sürü araba izi ve yer yer hayvan pisliği bırakarak, ilerliyorlardı. Ara sıra bir araba duruyor, içinden bir çocuk yahut bir kadın inerek bir taşın arkasında kayboluyor, sonra atlar kafiyeleşmek için bir müddet dörtlü kalkanıyor, araba iri taşlara çarparak sağa sola savruluyor, içindekiler bağırıyordu. Arabacıları da sarhoş olan bazı arabalar birden hızlanıp devrilecek gibi yana yatıyor, öteki arabacılar, kendi hayvanları da ürkecek diye kızıp küfür savuruyor, Yeni Dünya, benzi ölü gibi sararmış, bütün vücudu titreyerek belki dördüncü defa kusuyor, Deli Emine hâlâ yanındaki oğlanın boynuna sarılıyor, şehirli efendilerin ikisi de, arabada boylu boyuna uzanmış uyuyordu.

Ancak akşam karanlığı çökmeye başladığı sırada gelinin köyüne yaklaştılar. Arabalar durdu, herkes inip üstünü başını düzeltti. Atlılar bir araya toplandı. Davulcular alabildiğine çalmaya başladılar. İleride, köyün kenarında, “hak almaya” gelen erkek tarafını karşılamak için kız köyünün delikanlıları toplanmıştı. Onların arasında da atlılar vardı. Bunlar, gelenleri geri çevirmek ister gibi bağırarak bu yana at sürdüler, iki taraf karşılaştı. Sonra erkek tarafının delikanlıları Seymen düzdüler. Gelinin köyüne oynaya oynaya girmek lazımdı. Deli Emine tekrar soyunmuş, yüksek ökçeli iskarpinleri giymiş, yere atlamıştı. Hâlâ arabada bitkin bir halde yatan Yeni Dünya’ya:

“Kalksana kız! Madem bu zanaata girdin, oynayacaksın!” deyip duruyordu. Yeni Dünya büyük bir gayret sarf ederek kendini toplamaya çalıştı. Ayakta durmakta zorluk çektiği görülüyordu. Kısa, yeşil ve incecik yün hırkası, gitgide artan yağmurda ıslanmış, sahibine sıska bir kedi hali vermişti. Eliyle ağzını kapayıp: “Öhhü, öhhü!” diyerek Seymenlerin önüne geçti, katar ağır ağır ilerlemeye başladı. Davullar alabildiğine çalıyor, Deli Emine, nalar atıp yıkılarak oynayan Seymenlerin önünde sıçırıyor, halkalar çiziyor ve ellerini güç hal ile kaldırıp kaşıkları çalmaya çalışan, iki adımda bir boğulacak gibi öksüren Yeni Dünya’ya:

“Hadisene!.. Bu halin vardı da ne girdin bu zanaata!” diye laf yetiştirmekten geri kalmıyordu.

Yeni Dünya, köyün kenarına kadar olan birkaç yüz adımlık yeri, yuvarlanmadan sonuna vardırabilmek için bütün gayretini sarf ediyordu. İçinde hayat namına ne kalmışsa hepsini kamçılıyıp mesleğinin haysiyetini kurtarmak, gelinin köyüne:

“Oğlan tarafı da amma karı bulmuş ha!” dedirtmemek lazımdı. Bu “zanaata” girmiş birisi için bundan daha büyük ayıp olamazdı.

Fakat öksürükler bırakmıyordu. Tam kendini davula uydurup döneceği, yahut kaşıkları hünerle şıkırdatacağı sırada; boğazına bir gıcık gelip dayanıyor, onu boğacak gibi oluyordu.

Buna rağmen, kız tarafının pek gözüne batmadan, çamurlara yuvarlanıp kalmadan köyün kenarına kadar oynaya oynaya geldi. Orada düğün sahibi, Hüseyin’e giderek:

“Aman Hüseyin Ağa... Öldüm ben... Beni bir yere götür yatır!” dedi.

Gece yeniden düğün başladı. Delikanlılar yine içiyorlar ve köyün kenarında Sinsin oynuyorlardı. Deli Emine, erkekleri bırakıp gelin evine, gelin evini bırakıp erkeklerin yanına koşuyor; yolda kimsenin gözüne çarpmadığı halde burada sanki birdenbire meydana çıkıveren ihtiyar âşık yine kapının yakınında oturup sazını çalıyor, şehrili efendiler misafiri oldukları evin sahibinden köyün sosyal ve ekonomik vaziyetini öğreniyor, Yakup Ağa biraz rakı içtikten sonra köşesinde horul horul uyuyor, civar karakollardan düğüne gelen iki candarma bedava rakıyı bardak bardak dikeyor, davulcu baba-oğul, yüzlerindeki sarsılmaz sükûn ve ciddiliği hiç kaybetmeden ve yorulmak nedir bilmeden çalıyor ve bu sırada Yeni Dünya, kendisini bıraktıkları, ihtiyar bir kadının karanlık ve soğuk odacığında, bir kilimin üstünde, çarşafsız, parça parça bir yorganın altında, kâh titriyor, kâh cayır cayır yanıyordu. İhtiyar kadının pişirdiği çorbadan ve bulgur aşından bir yudum alamamıştı. Şimdi kadın onu bırakıp düğün evine gitmiş, ocaktaki ateş kararmış, içerisi zifiri karanlık olmuştu. Yeni Dünya ara sıra inliyor, “Anacığım, anacığım” diye söyleniyor, sonra birdenbire bir öksürük geliyor ve kadın, boğulmamak için, yatakta yüzükoyun

dönüp dirseklerinin üstünde biraz doğrularak dakikalarca bekliyordu. Bu sırada dışarıdan derin derin davulların sesi, sarhoşların narası duyuluyordu. Ara sıra birkaç el tabanca atılıyor ve kendinden geçer gibi olan kadını yerinden sıçratıyordu.

Ev sahibi gece yarısına doğru geldi, bir köşeye büzülüp yattı. Yeni Dünya, sabaha kadar inledi, “Anacığım” dedi, bir yandan bir yana döndü, cayır cayır yandı, tir tir titredi.

Ertesi sabah, köyün ıslak damlarını ve taze ekilmiş tarlaları buğulandıran bir güneş altında, arabalar yeniden koşuldu, atlar yeniden eyerlendi, şehirden getirilen fayton, gelin evinin önüne çekildi. Yüzünü örten kalın duvağın altında boyuna gözlerini silen kısa boylu bir kızcağız, iki tarafa tutulan çarşafların arasından hızla geçerek faytona, Yakup Ağa’nın şişman karısı ile görümcesinin arasına oturdu. Gelin arabasının, başlarına çevreler* bağlanmış atları davuldan ürkererek tepindi. Bir sürü çocuk, yalınayak, birçoğunun elinde birer kara ekmek, gelini görmek için arabanın etrafına yığıldılar. Şehirli efendiler kendilerine rahat bir araba ve altlarına yumuşak minderler seçtiler, Deli Emine, dünkü delikanlıları bulup ortalarına oturdu; düğün sahibi Hüseyin, dünkünden daha yorgun ve üzgün, şuraya buraya koştu. Nihayet arabalar ve atlılar yola düzüldüler. Kafile köyün dışına çıkmış, bir hayli de ilerlemişti ki, bir çocuk koşa koşa arkalarından yetişti. Yeni Dünya’yı bıraktıkları evin sahibi olan ihtiyar kadın da daha arkadan, bağıra bağıra geliyordu. Sondaki birkaç araba durdu. Yeni Dünya’nın bu köyde unutulup yola çıkıldığı kimsenin aklına gelmemişti. Çocuk ellerini savura savura bir şey söylüyor, fakat ne dediği anlaşılmıyordu. Biraz nefes aldıktan sonra:

“Hani o avrat... Ninemin evinde koyup gittiğiniz avrat... İşte o avrat...” diye çabuk çabuk konuşmaya başladı, ama bir türlü sonunu getiremedi. Bu sırada kocakarı yaklaşmıştı. O da ellerini savuruyor, dişsiz ağzıyla geveliyeye geveliyeye bir şeyler söylüyordu.

Hüseyin yanına sokuldu. O zaman kocakarı durup bağırmaya başladı:

* Mendiller

“Bakın şunlara... Allahtan korkmazlar. Hasta karıyı başıma sardıkları yetmedi de, şimdi ölüsünü üstüme yıkıp gidiyorlar. Getirdiğiniz gibi alın götürün!..”

Hüseyin şaşırdı:

“Öldü mü ki?”

“Öldü dedim ya... Sabaha kadar ah dedi, of dedi, beni uyutmadı. Ortalık ağarırken içim geçivermiş; deminden uyandım, baktım sesi çıkmaz, yorganı çektiydim, amanın ne göreyim: ağzından kan boşanmış da yatağı yastığı belemiş! Çenesi düşüvermiş de gözleri belerivermiş...”

Cenazenin başına kalması ihtimalini tekrar hatırlamış gibi telaşla bağırmaya başladı:

“Sizin köyün hiyanet olduğunu kim bilmez ki!.. Dört gelin verdik de birini sağ komadınız... Alın karıyı, geldiği yere götürün... Benim gibi kocakarı o cenazeyi nasıl kaldırır?”

Hüseyin daha fazla dinlemedi. İhtiyara arkasını dönüp orada bekleyen arabalara doğru yürüdü. Herkes yerine yerleştiği, önden giden arabalar da epey uzaklaştığı için, ölüyü koyacak yer bulmak bir hayli zor oldu. Hüseyin, içinde on ila on beş yaş arasında yedi çocuk bulunan bir arabayı güç halle geri çevirdi. Yeni Dünya’yı, gelin evinden getirtilen eski bir kilime sarıp, arabanın bir kenarına uzattılar. Arabacı atları sürdü, öndekilere yetiştirdi. Kafile tekrar yoluna koyuldu.

En önde, başları çevreli atlarıyla, gelin faytonu, en arkada da, Yeni Dünya’yı taşıyan araba gidiyordu. Bir sürü çocuğun arasında, birkaç avuç kuru otun üstünde uzanan ölünün, sarsıntıyla kilimden dışarı fırlayan başı, tekerlekler taşlara çarptıkça arabanın yan tahtalarına vuruyor, saçları kuru otlara ve samanlara karışıyordu.

Portakal

Vapur Doğu Akdeniz limanlarından birine yaklaştığı zaman ortalık kararmaya başlamıştı. Güneşin biraz evvel battığı, denizle bulutların birbirine karıştığı yerde katmer katmer turuncu yığınlar, bunun karşısında, Torosların üzerinde ise, karlı tepeleri saran al al tüller vardı. Vapur kısa, kalın bir şeydi. Kıcı pek suya batmış, burunu pek havaya kalkmış gibi yürüyordu. Elli beş yaşındaki makine, kendisiyle aynı yaşta olan tekneyi, sıtmaya tutulmuş gibi zangır zangır titretiyordu.

Yarım asırdan beri fırçalanıp silinmekten yarı yarıya incelmış ve aralarındaki zifti dökülmüş olan güverte tahtaları, sıcakta yan yatıp hızlı hızlı soluk alan sıska bir köpeğin kaburgaları gibi, kırmıldayıp duruyordu.

Bir saatten beri dümen vardiyası tutan vinççi İsmail, bacakları bir arşın kadar birbirinden ayrı, çıplak ayakları devetabanı gibi sım-sıkı güverteye, elleri dümene, gözleri limana yapışmış hiç kımlıdmadan duruyordu. Görenler onun sanki nefesi kesilmiş bir halde çok mühim bir hadiseyi, mesela karşıda taş evlerinin camları parlayan şehrin bir infilakla uçuvermesini, yahut denizden büyük bir canavar çıkıp gemiyi birden yutuvermesini beklediğini sanırlardı.

Halbuki hiç de böyle büyük şeyler düşündüğü yoktu. O, İstanbul'da, Beşiktaş'ın arka mahallelerinden birinde bıraktığı minimini bir şeyi, on beş gün evvel, bu son sefere çıkacakları gün doğan oğlunu düşünüyordu. Ona, geçen sene Şile taraflarından İstanbul'a motorla mangal kömürü getirirken boğulan babası Musa kaptanın adını koymuştu. Şimdi kendi kendine, ağzını kımlıdatmadan mırıldanıyordu:

“Musa Denizer!... Musa Denizer!”

Çocuğunun hem adını, hem soyadını birlikte söyledikçe oğlan gözünde büyüyordu. Limanın önünde yamyassı yatan ve üzerinde harap bir kale bulunan adacığa yaklaşmışlardı, burada dümeni sancak tarafına kırarken:

“Okutacağım keratanın oğlunu!” diye söylendi.

Kendisi okumamıştı ama, tütünden aldığı karısı “tahsilli” idi. Hem birkaç sene mektebe gitmiş, hem de öteki işçi kızlarla beraber okuyup yazmaya merak sardırılmıştı. İsmail, her seferden dönüşte bir *Köroğlu** alır, eve gidip yıkandıktan sonra onu karısına uzatır, kendisi mindere kurularak, dinlerdi. Karısı Hayriye, hiç kekelemeden, hafızlar gibi başını sallayarak, önce resim altlarının, sonra destanları, sonra makaleleri, haberleri, tefrika romanları acayip, hatta biraz yanık bir makamla okur, bu sırada İsmail de, dudaklarının kenarında müphem bir çizgi, anlasın, anlamasın, arada bir kahkaha atarak dinler, harp vaziyetine ait yerleri tekrarlatır, vapurda güverte yolcularından yahut izinden dönen neferlerden dinlediği mütalaaları, birbirine karıştırıp anlatır, “gidişat iyi değil gibi Hayriye!” der susardı. Bu sükût, “Artık yemek yiyelim” manasına idi ve karısı hemen yerinden fırlar, sofrayı hazırlamaya başlardı.

İsmail hiç kımıldamayan gözlerini artık iyice yaklaştıkları limana dikmiş dururken, arkasından ayak sesleri duydu. Kalın, cızırtılı bir ses:

“Ben göremedim yahu!” diyordu. Bu gemi süvarisiydi.

İkinci kaptanın ince, titrek sesi:

“Dümbünle iyi bakın! Bana var gibi geliyor!” dedi.

İkisi de kumanda köprüsünün ön tarafına geldiler, dümbünlerini gözlerine yerleştirerek limanı ve orada sıra sıra dizili duran kara mavnaları uzun uzadıya araştırdılar. Kısa boylu, kırmızı yüzlü, kır saçlı, küt burunlu biri olan süvari, tam kitapların tarif ettiği bir deniz kurduydı. Sesi, ayazda kalmış gibi yırtık yırtık çıkıyor, gözlerinin uçlarından yanaklarına doğru yaşlar sü-

* Mizah dergisi. 1928 yılında yayın hayatına başlamış, Burhan Cahit Morkaya’nın çıkardığı mizah dergisi. İlk döneminde 62 sayı çıkmış sonra kapanmış, 1934-11949 yılları arasında yeniden yayınlanmıştır.

zülüyordu. Gözlerinin altı da, içi su dolu kesecikler gibi şişmiş ve yanaklarına doğru sarkmıştı. İkinci kaptan ise inadına uzun, sarı, sıska bir şeydi. Kasketini kulaklarına kadar geçirmiş, Şubat ayında buralarda hava pek soğuk olmadığı halde kaputunun yakasını kaldırmıştı.

Süvari:

“Göremiyorum be!” diye söylendi.

“Biraz daha yaklaşalım, görürsünüz!”

“Biz yaklaştıkça da hava kararıyor...”

Sonra, somurtkan yüzünü hiç değiştirmeden kesik kesik güldü, eliyle ikinci kaptanın boğrünü dürttü:

“Patlama yahu! Limana varınca anlarız! Eğer bir şey varsa, acentadan evvel gelirler!..”

Konuşarak İsmail’in önünden uzaklaştılar. Delikanlı arkalarından bir göz attı. “İnşaallah aradığınız çıkmaz!” diye söylendi. Bugün bu üçüncü vardiyası idi. Halbuki onun asıl işi vinççilik olduğu için, gemi bir limandan ayrılınca, öteki limana varıncaya kadar başaltı kamerasında yatıp uyumalıydı. Ama bu sefer tayfalardan üçünü birden sıtma tutmuş, kaptan da İskenderun’da başka tayfa almaya lüzum görmemişti. İsmail, bunun suçunu süvaride buluyor, “Birazdan demir atınca geç vincin başına, artık gece yarısına kadar mı, sabaha kadar mı, Vira!.. Mayna!.. Vira!.. Mayna!.. Çek Allah’ın emrini!..” diye homurdanıyordu.

Ortalık adamakıllı kararmış, gemi de limana iyice yanaşmıştı. Rıhtımda tek tük ışıklar yanıyordu. İkinci kaptan tekrar kumanda köprüsünün ön tarafına gelerek demirin başında duran tayfalara emirler verdi. Demirin zinciri, istim seslerine karışan büyük bir gürültü ile sıçraya sıçraya geminin burnuna doğru gidip delikten geçerek sulara gömülüyordu.

Vapur, makinelerini istop edip olduğu yerde suların akışına kapılarak ağır ağır dönerken, bir sürü kayık, sanki bir anda peyda oluvermişler gibi, geminin etrafını sardı. Fakat aşağıya uzatılan iskeleye yanaşmıyorlar, biraz açıkta duruyorlardı. Yalnız, içinde bir polisle bir sivilin ayakta durduğu Sahil Sıhhiye İdaresi’nin ka-

yiğı ile, acentayı getiren kayık, küçücük bayraklarıyla kendilerine bir yol açmışlar, vapura yanaşmışlardı. Hemen bunların arkasından başka bir sandal daha geldi, pek şişman ve kırmızı yüzlü biri acele, fakat alışkın hareketlerle iskelenin iplerine yapıştı, yuvarlanır gibi yukarı çıkmaya başladı. Kasketini gür kaşlarının üstüne eğerek aşağıyı seyreden süvari koluyla ikinciye dürterek:

“Geldi!” dedi. “Sen burada kal... Buraya bırakılacak yirmi beş parça eşya var... Ben salona gidiyorum.”

Birinci mevki kamaraların kırmızı kadifeli küçücük salonu bir sürü insanla dolmuştu. Acenta önündeki dar masaya eğilmiş, yolculara bilet kesiyor, vapurun kâtibiyle konşimentoları, ordinoları, birtakım başka listeleri elden geçiriyor, kamarota kahve söylüyordu. Vapura herhangi bir iş için gelenler aradıklarıyla baş başa vermiş konuşuyorlar; yüzleri yolculuktan kirlenmiş kamara müşterisi şık hanımlarla arsız çocukları etrafa meraklı gözlerle bakıyorlardı.

Salonun daracık kapısında yan dönüp şunu bunu iteleyerek güç halle içeri girebilen şişman, kırmızı yüzlü adam, süvariye bir köşede yalnız başına oturmuş, pencereden dışarıyı süzer görünce biraz duraladı, demin onu kumanda köprüsünde görmüş, el sallamış, ama öteki görmemezlikten gelmişti. Kendisi, daracık yerlerden, yatak denklere, sandıklar, girip çıkarken bir aralıkta sıkışıp kalan yolcular arasından yol bulup gelinceye kadar, kaptanın salona inip köşeye yerleştiğini görünce:

“Tuzağı kurmuş bekliyor, domuz herif!” diye homurdandı; sonra iri dudağını yalayıp ıslattı, yüzüne tatlı bir ifade vererek o tarafa yürüdü:

“Nasılsın Süvari Bey?”

Süvari hiç beklemediği eski bir dostu ile karşılaşmış gibi:

“Ooo! Merhaba Osman Yiğit... Ne var, ne yok? Geç otur bakalım!” dedi.

Osman Yiğit, kalbi hızla çarparak yaklaştı, kor üstüne oturuyormuş gibi, döner iskemleye şöyle bir ilişti, yutkunduydu, derin bir nefes aldıktan sonra:

“Ocağına düştük kaptan” diye boşandı. “Üç bin sandık portakalım var! Bir haftadır yolunu gözleriz!”

Kaptan altı şiş gözlerini yarı kapayarak salondakileri süzdü, dudaklarının arasından “İskenderun’da fazla mal çıktı, iki gün bekledik... Ama gemi de yükünü aldı...” dedi.

Karşısındaki, cümlelerin son kısmını duymamazlıktan geldi:

“Neyse, selametle geldiniz ya!”

“Öyle, inşaallah selametle de gideriz.”

“İnşaallah, inşaallah... Şu bizim üç bin sandığa da...”

Kaptan bu sözleri hiç duymamış gibi:

“Hep de havaleli mallar yükledik... Bakalım İstanbul’u nasıl bulacağız... Denizlerin kötü zamanı...” diye devam etti, sonra daha ziyade kendi kendine mırıldanıyormuş gibi:

“Gemi de gemi değil ki... Hacı Davut vapuru... Dört seneden beri havuzlanmadı... Allah çoluğumuza çocuğumuza acıyor herhalde...”

Osman Yiğit, yüzü büsbütün kızarak:

“Şu bizim portakallar...” diyecek oldu. Kaptan birden doğrularak:

“İnşaallah gelecek sefere...” dedi.

“Aman Süvari Bey... Şaka etme Allah’ını seversen! Portakallar sandığa gireli on beş gün oluyor. On gündür de rıhtımda bekliyor, bu sabah mavnaya* yüklettim, nerdeyse gemiye yanaşmıştır!”

Süvari Bey, gözlerinin kenarından süzülen yaşları elinin tersiyle sildi, yüzünü uzun uzun kaşdı, sonra:

“Osman Yiğit” dedi, “hatırın için birkaç yüz sandık alırım, ama sintineye** koyarım; başka yerim yok!”

“Yapma be kaptan, sintinede portakal gider mi? Sabaha varmadan çürür!”

“Orasına ben karışmam!”

* Gemilere ve yakın kıyılara yük taşıyan, güvertesiz büyük tekne

** Ambar dibi

Süvari, bunları söyleyerek kalktı, salondan çıktı, yukarıya, kamerasına gitti.

Osman Yiğit, başını iki yana sallayarak biraz bekledi, sonra o da acele adımlarla, dışarı fırladı, kumanda köprüsünün merdivenini ıkına sıkına tırmandı. Yukarı varınca ikinci kaptanı orada dolaşır buldu. Onu bir kenara çekerek meseleyi anlattı:

“Hadi kurbanın olayım, şu işi bir düzenine koy... Beni yakmasın...” diye sırtını sıvazladı.

İkinci kaptan:

“Vallahi, ne bileyim!.. Bakalım bir kere...” diye süvarinin kamerasına girdi.

Ondan sonra belki yarım saat süren bir pazarlık başladı, ikinci kaptan bir içeri, bir dışarı gidip gelerek bu hayırlı işi yoluna koymaya uğraştı, nihayet navlunu* altı kuruş olan portakal sandıklarının yetmişer kuruştan gemiye alınması kararlaştı. Osman Yiğit, aşağıya inip acenta ve vapur kâtibi ile muameleyi tamamladıktan sonra, sandık başına navlun farkı olan altmış dört kuruştan üç bin sandığın tutarı bin dokuz yüz yirmi lirayı ikinciye teslim etti.

Bu aralık mavna yanaşıp portakal sandıklarını gemiye vermeye başlamıştı. Vinç sabaha kadar işledi. Tayfa İsmail Denizer, yorgunlukla, İstanbullu olan karısından öğrendiği güzel konuşmayı bir yana bırakıp halis Rize şivesiyle etrafına küfürler ediyordu. Kumanda köprüsündeki genç mülâzım kaptan, ne yapacağını bilemiyor, denize yuvarlanan iki sandık portakal için aşağıda kıyametler koparan Osman Yiğit’e şaşkın gözle bakıyordu. Sabahın kırağısı üzerlerine yağın güverte yolcuları, ıslak paltolarının yahut yorganlarının altında kımıldıyorlar, öksürüyorlardı. Bir nefer, kaputunu omuzuna atmış, yağlı tahtalar üzerine uzanmış yatan bu erkekli, kadınlı, çocuklu kalabalığın üstünden aşarak ayakyoluna varabilmek için uğraşıyor, aksakallı, sıska bir herif, yorganını sırtına sarmış cigara içiyordu.

Ön tarafta bir gidip gelme oldu. Bir kampana çaldı, gemi demir alıyordu. Biraz sonra makineler homurdana homurdana işlemeye,

* Ücreti

bütün tekneyi o garip sıtma nöbetiyle titretmeye başladılar. Vapurun bir gün evvel pek havaya kalkmış gibi duran burnu, bu sefer iyiden iyiye sulara gömülerek, cenup* batıya doğru yöneldi. Kısa kalın bacadan çıkan kara dumanlar, güneşin doğmak üzere olduğu tarafa doğru kıvrım kıvrım uzanıyordu.

* * *

O gün öğleden sonra süvari ile ikinci kaptan, ellerinde dürbünleri ile, ikide birde ufukları seyretmeye başladılar. Bu hal ertesi gün, daha ertesi gün de devam etti. Ara sıra çarkçıbaşı da geliyor, o da cenup batıya, cenuba bakıyordu. Hep birden bir şey arıyor, bir şey bekliyor gibiydiler. İki üç kelimelik cümlelerle konuşuyorlardı:

“Bir şey var mı?”

“Görünmüyor!”

“Gün batısı karanlık, bir imbat çıkacak gibi!”

“Zannetmem... Bugünlerde lodos beklenir!”

“Olsun da, ne olursa olsun!”

“Ya adam akıllı kötü bir deniz yaparsa?”

“Eh, kısımette ne yazılı ise o olur!”

“Hadi hayırlısı!”

Üçüncü gün, ikinci vakti cenup tarafı karardı. Çarkçıbaşı yine üst güvertedeydi. Hemen kaptanın yanına koştu:

“Hele şükür, lodos geliyor... Allah, vere de fazla sert olmasa!” dedi. Bunları söylerken gülümsüyor, yüzünün kalın derisi, kısa kesilmiş kır saçlarının dibine kadar kırışıyordu. Yarım saat kadar sonra, deniz oynamaya, ılık, fakat şiddetli bir rüzgâr direklerde ısılk çalmaya başladı. Geminin iskele tarafına vuran dalgalar yükselip güverte yolcularını ıslatıyordu. Ellerinde yastıkları, kilimleri, sepetleri, bavulları ile kuytu bir yer bulmaya uğraşan kalabalık, şuraya buraya koşuyordu. Bütün aralıklar ve ambarlar portakal sandıklarıyla doluğu için yolcuların üstü örtülü bir yer bulabilmeleri pek

* Güney

zordu. Herkes, rüzgârdan, dalgalardan korunabilmek için aksi tarafa yığılıyor, bu yüzden gemi daha çok sancağa yatıyordu. Ortalık adamakıllı karanlıktı. Bir köşede kusan kadınlar, ağlayan çocuklar vardı. Kamara yolcuları da, yemeklerini sofrada bırakmışlar, köşelerine çekilmişlerdi. Ara sıra koridorlarda iki tarafa tutuna tutuna sarhoş gibi yürüyen dağınık saçlı kadınlar görülüyordu.

Çarkçıbaşı ile ikinci kaptan birinci mevki salonuna gelmişler, yolculara telaşla tavsiyelerde bulunuyorlar, güya kendi kendilerine söyleniyorlarmış gibi:

“Vaziyet fena... Ne halt edeceğiz bilmem... Gemi, gemi değil ki!.. Yük de fazla... Hep havaleli şeyler...” diyerek adeta panik havası yaratıyorlardı.

İkinci kaptan bir aralık:

“Çarkçı Bey... Avarya* yapmazsak, vaziyet tehlikeli galiba!” dedi. Çarkçıbaşı:

“Vallahi bilmem, kaptan... Ama bizim makine dairesinde bile ayakta durulmuyor.. Süvari Bey’le avarya için konuşalım!”

Yolcuların yanında yapılan bu münakaşadan sonra ikisi beraber yukarıya, süvariye çıktılar. En havaleli mal olan portakalların denize atılmasına karar verildi. İkinci kaptanın nezareti altında iki yüz elli sandık bordadan** aşağıya fırlatıldı, sonra gemi kâtabi avarya evrakını usulü dairesinde tanzim etti. Tüccar Osman Yiğit’in sigortadan üç bin sandık portakalın parasını alabilmesi için bu evrakın düzgün olması lazımdı.

Ertesi gün öğleye doğru hava sertliğini kaybetti, akşamüstü büsbütün sakinledi. Birkaç gün daha gürültüsüz, patırtısız bir yolculuktan sonra, gece saat sekiz sularında vapur İstanbul’a vardı. Sirkeci rıhtımına yanaştı. Boşalan yolcuların telaşlı gidip gelmeleri arasında, tayfalar koşuşuyorlar, ambarları açıyorlardı. Bu aralık ufak tefek, çil yüzlü, incecik burunlu, yakası kürklü paltolu bir adam, dar merdivenden inmeye çalışanları itip arkalarına bak-

* Deniz zararı, burada gemiden denize mal atmak

** Geminin yan tarafı

tırarak, vapura girdi, süvarinin kamarasına çıktı. İkinci kaptanla vapur kâtibi de oradalardı.

Çil yüzlü adam:

“Geçmiş olsun Süvari Bey!” diye söze başladı. “Acentadan öğrendim, Osman Yiğit’in portakalları avarya olmuş. Neyse sağlık olsun... Muamele tamam mı?”

Kâtip:

“Bizim ki tamam!” diyerek bir deste kâğıt gösterdi. “Yarın acentaya gider, üst tarafını tamamlarız!”

Süvari, o kalın ve cızırtılı sesiyle:

“Halil Eğinli!” dedi. “Nasılsın? Senin malların ziyan olmasına canım sıkıldı doğrusu, ama ne yaparsın, başka tüccarın malını atamazdım. En sonra Osman Yiğit’in portakallarını almıştım, en üstte onlar duruyordu. Şimdi sen portakalsız kaldın. Gelecek partiyi beklersin artık!”

Halil Eğinli:

“Gemide başka portakal da var mı?” diye sordu.

“Birkaç bin sandık da Dörtyol malı var. İskenderun’dan aldık...”

Öteki, kurnaz kurnaz gülerek:

“Canım başka, başka... Onu sormuyorum. Bizim için bir şey var mı diyorum!”

Kaptan, yine yüzü hiç değişmeden o kesik, kısa kahkahalarından birini attı:

“Kolay canım, senin vasıtan hazır mı?”

“Yanaştı bile!”

Kamaranın kapısını iyice kapattıktan sonra içeride esaslı bir pazarlık daha başladı. Denize atılmış görüldüğü halde geminin deniz suyundan uzak yerlerinde rahat rahat bekleyen iki bin yedi yüz elli sandık portakal, Halil Eğinli’ye yeni baştan satıldı. İçinde seksen portakal bulunan sandıklardan her biri üç liradan hesap edildi. Aslında, ambalaj masrafı ile beraber tanesi doksan paraya mal olan portakalların sandığı, yüklendiği iskelede yüz seksen kuruş, meşru olan ve olmayan navlunla beraber İstanbul’da maliyeti

iki yüz elli kuruştı. Ama böyle ufak farklar üzerinde fazla durulmadı. İki bin yedi yüz elli sandığın tutarı olan sekiz bin iki yüz elli lira Halil Eğinli'den peşin peşin alındı. Bir aya yakın süren bu seferin bütün geliri Osman Yiğit'in navlun farkı olarak verdiği bin dokuz yüz yirmi lira ile birlikte, on bin yüz yetmiş lira tutuyordu. Eh, lostromosuna*, serdümenine** kadar pay verilecek olduktan sonra, bu rakam pek göz kamaştıracak bir şey sayılmazdı.

Halil Eğinli gittikten sonra, ikinci kaptan, çarkçıbaşı, gemi kâtibi, baş kamarot, bir de bu aralık vapura gelmiş olan acente memuru süvarinin kamarasında toplandılar.

* * *

İsmail Denizer, sefere çıkacakları gün çocuğu olduğunu ileri sürerek, vapur limana girer girmez ikinciden izin almıştı. Onun için şimdi Osman Yiğit'in denize atılmış görünüp Halil Eğinli'ye satılan portakallarını o boşaltmıyordu. Vincin başında daha çocuk denecek kadar küçük bir tayfa vardı.

Fakat İsmail Denizer de bir türlü gemiyi bırakıp gidemiyor, kâtibin yolunu gözlüyordu. Geçen sefer doğum masrafları için avans aldığından artık para istemeye ne hakkı, ne yüzü vardı ama eve de böyle büsbütün eli boş dönemezdi. Hiç olmazsa bir iki buçuk liralık koparmalıydı.

Kâtip de nedense ortalıkta görünmüyordu. Belki bir saate yakın bekledi, odasının kapısını açıp açıp içeri baktı, kimsecikler yoktu. Nihayet oradan geçen kamarotlardan birine sordu. Beyaz ceketli delikanlı:

“Süvarinin kamarasında, ama yanına giremezsin, işleri var!” dedi. İsmail yarım saat kadar daha bekledi. Sonra korkak adımlarla yukarıya çıktı. Her merdivenden sonra beş on dakika bekliyor, daha ileri gitmeye cesaret edemiyordu. Nihayet kaptan köprüsüne kadar çıktı. Hemen merdiven başında, telgrafın yanında kazık gibi durdu kaldı. Süvarinin beş altı adım ilerideki kamarasından sesler geliyordu. İkinci kaptanın ince, titrek sesi, süvarinin boğuk,

* Ticaret gemilerinde tayfaların başı

** Dümen kullanmakla görevli deneyimli tayfa

yırtık bağırışlarına karışıyordu; içeride oldukça ateşli bir mna-kaşa vardı. Ara sıra birisi masaya vuruyor, kapı aralanıyor, birisi dışarı çıkmak istiyor, sonra kolundan yakalanıp içeri çekiliyordu. İsmail biraz durduktan sonra, bir korkuya kapıldı, hemen geldiği gibi dönüp gitmek için merdivene ayağını attı. Fakat bu sırada kamaranın kapısı arkasına kadar açıldı. Geriden vuran sarı ışıkta kaptanın kısa, tıknaz vücudu göründü, İsmail bir ayağı merdivende, korkudan taş kesilmiş gibi kaldı. Kaptan n tarafa, ona doğru yürüyordu. Birkaç adım daha atınca yanına geldi. Hırsla soluyor, homurdanıyordu. Islak gözleri karanlıkta daha küçülmüş gibiydi. Orada birisinin durduğunu görünce, kim olduğunu tanımadan koluna yapıştı. Boğulur gibi kısık bir sesle:

“Görmüyor musun kpoğlularını... Beni kafeslemeye bakıyorlar!” diye söylendi.

Bu aralık kapıda ikinci kaptanın sarı başı göründü:

“Süvari Bey, bir dakika teşrif buyurun!” diyordu.

Süvari o tarafa dönüp bağırdı:

“Bırak efendim, ne halt ederseniz edin, ben yokum bu işte!”

Sonra tekrar İsmail’e döndü, yumruğuyla göğsünü dvererek:

“Bütün mesuliyet benim... Hapse ben gireceğim... Benim oluğum çocuğum sürünecek... Benim şerefim mevzubahis... Yine de doyuramıyorum gözlerini pezevenklerin...”

İkinci kaptan o tarafa geldi, süvariye yumuşak bir hareketle kolundan tutarak:

“Asabileşme kaptanım, senin dediğin olsun!” diye kamaraya sürüklemeye çalıştı. Sonra orada duran İsmail’i grerek:

“Sen ne arıyorsun burada ulan!” diye bağırdı. Tokatlamak için üstüne yürürken birden bire kendini topladı, elini cebine sokup bir on liralık çıkardı, tayfanın eline sıkıştırdı:

“Haydi ek arabanı!” diye payladı.

İsmail abuk çabuk merdivenden aşağı inerken, süvari tekrar kamarasına girmiş, kapı kapanmıştı.

İsmail yolda bir hayli düşündü: Eve ne götürebilirdi? Cebinde ki on lira ona bir hayli cesaret, cömertlik veriyordu.

Biraz daha yürüdükten sonra, Bahçekapı taraflarındaki manavların önünde yavaşladı. Portakallara uzun uzun baktı. Lohusa karısına en iyi hediye portakal olacaktı, bu mevsimde Akdeniz seferine çıkan gemilerin tayfaları uğradıkları limanlardan ucuz ucuz portakal alır getirirlerdi. Fakat kendisi vinç başından ayrılamadığı, yanında da on parası olmadığı için bir şey alamamıştı.

Bir manavın önünde durdu, en irilerinden, tanesi yirmişer kuruşa on tane portakal aldı, mendiline koyup bağladı, oradan geçen bir gazeteciden de bir *Köroğlu* istedi, katlayıp cebine yerleştirdi, sonra biraz ilerideki bekleme yerine giderek Beşiktaş tramvayını gözlemeye başladı.

1944

Beyaz Bir Gemi

I

Ressam Tevfik Aravurgun, bir elinde sehпасı, öbür elinde boya kutusu ile rıhtımda sağına soluna bakındı. Dün akşam Haliç üzerinde batmakta olan güneşin arkadan vurarak yelkenlerini sırmalı gibi parlattığı yassı ve alçak kömür kayıkları şimdi kuşluk vaktinin göz kamaştırıcı aydınlığı içinde pek kirli suratlı, hırpani, asıl vaziyetlerine pek yakın bir görünüş alıvermişlerdi. Ressam Tevfik, dün akşam rıhtımda gezerken tasarladığı “Fındıklı”da kömür kayıkları” tablosunun, bütün cazibesini kaybettiğini ve “yelkenlerinde kızıl hareler oynayan, gölgelerinde karanlık ummanların ruhu buğulanan” –Tevfik bir hayli de şairdi– bu taka bozması motorların, yüzüne vuran ustalıklı projektör ışıkları kesildiği, vücudunu tatlı bir sır gibi saklayan tül sırtından çekildiği zaman sarkmış etleri ve sarı yeşil çehresiyle perişan bir hal alıveren bir eski dansöz gibi, karpuz kabuklarıyla kedi ölülerinin arasında ağır ağır çalkalandıklarını görünce, yüzünü buruşturdu. Bugün bir resim yapmaya karar vermişti, bir şeyler bulmalıydı. Ama öyle rastgele bir şey değil. Aslında çirkin ve iğrenç de olsa, güzelleştirebileceği bir şey... Çünkü sanat, yeryüzünde ve insanların içinde olup bitenleri, çöplükle sarayı aynı hakikatten uzak ve güzelleştirici örtüye bürüyen ay ışığı gibi, tatlı bir yalan bulutunun arkasından göstermeye mecburdu, sanat eserinden faydalanabilecek durumda olanlar, her şeyden önce avunmak, oyalanmak istiyorlardı; sanatkârın ekmeği de işte bu *tatlı rüya* meraklılarına bağlıydı, yoksa kömür kayığında yüzü koyun yatan yırtık zıpkalı* Bartın uşağına değil.

* Karadeniz yöresinde erkeklerin giydiği dar paçalı potur

Ressam Tevfik Aravurgun, alakasız ve bıkkın bakışlarını denizin kırıksız çalkalanan yeşil yüzünde gezdirirken, tam karşısında, birkaç yüz metre ileride, beyaz bir gemi gördü. Arkaya doğru yatık bacasından hafif dumanlar çıkan ve maden kısımları güneşte sarı parlayan bu ince uzun gemi, kemanbaş provasının zarif bastonunu Sarayburnu'na doğru uzatmış, kımıldamadan duruyor, bayrağını Kızkulesi'nin önünde dalgalandırıyor, bu haliyle, gagasını ileri doğru uzatıp kuyruğunu çırparak suların üstünde dinlenen beyaz bir martıya benziyordu. Ressam gözlerini kırıştırtarak o tarafa doğru baktı, sonra kararını vermiş gibi başını sallayıp sehpasını kurdu, boya kutusunu açtı, paletiyle fırçalarını eline aldı, pek öyle acele etmeden, sanki bu işi yarıda bırakacakmış gibi duraklaya duraklaya, beyaz geminin resmini yapmaya başladı.

Tepesine doğru yükselen güneş minimini gözlerini kamaştırıyor, henüz otuzuna gelmediği halde, esmer derisi, bumburuşuk olan yüzünü büsbütün kışkırtıyordu. Kısacık boyu sehpanın arkasında kayboluyor, ara sıra gemiye bakmak için başını çevirince boynunun derisi kıvrılıp katlanıyordu.

Bir saat kadar sonra resmi tamamladı, daha doğrusu kendi kendine: “Eh, yeter artık!” diye işi bıraktı. Elinin tersiyle alnının terlerini silerek bir iki adım geri çekildi. Hiç de fena olmamıştı. Günün resim yapmaya en uygunsuz olan bir saatinde çabucak çırpıştırdığı bu tablo bile, onun epeyce kabiliyetli bir sanatkâr olduğunu gösteriyordu. Yaptığı resme baktıkça bunu kendisi de fark eden Tevfik, “Ah, Fransa'da birkaç sene daha kalabilseydim, insan altı ayda ne görür, ne öğrenir ki?” diye zihninden geçirdi, eğilerek takımlarını toplamaya başladı, bu aralık yine kendi kendine söyleniyordu: “İsteddiğin kadar güzel resim yap... Anlayan, kıymetini bilen olmadıktan sonra...” Biraz durdu, kapalı dudaklarını birer çizgi gibi incelten garip bir gülümseme yüzünün buruşuklarını artırdı, o düşünmeye devam etti: “Neyse, buna da şükür... Sekiz sene Anadolu'da orta mekteplerle öğretmen okullarında resim hocalığı etmekten anamız ağladı, bir yolunu bulup buraya kapağı atmasaydık, daha da ağlayacaktı...”

Gözü karşıdaki beyaz gemiye takıldı ve düşünceleri hemen, o tarafa kaydı: “Kim bilir hangi gâvurun yatıdır? Yaşamasını biliyor

hergeleler. Elbette, dünyada her şey parayla olur, para da onlarda. Sanatın kıymetini de onlar biliyor. Acaba bu geminin sahibi ne milletten? Ya İngiliz, ya Amerikalıdır, İngilizse boş ver, pinti oluyor herifler. Ama, Amerikalı ise yaşadık...”

Tevfik, ileriden geçen bir sandala ellerini sallayarak seslendi. Kendisi de farkında olmadan birtakım kararlar vermiş olduğunu görünce gülümsedi. Eni iki, boyu üç karış büyüklüğündeki bu tabloyu geminin sahibine götürüp lütfen bu hediyeyi kabul etmesini isteyince, adam herhalde pek mütehassis* olacak, hele ressamın karşıdaki Akademi’nin hocalarından olduğunu öğrenince, muhakkak kesenin ağzını açacaktı. Öyle ya, keyfi için hususi yatla seyahate çıkan zengin bir ecnebi için, gemisinin eşsiz İstanbul dekoru içinde yapılmış güzel bir tablosunu salonuna asmaktan ve dostlarına bu resmin yerli bir *profesör* tarafından yapıldığını söylemekten daha zevkli ne olabilirdi? Yapacak işleri olmadığı için dünyayı dolaşmaya çıkan aylakçı zenginlerin, memleketlerinin herhangi bir köşecisinde saklanmayıp, sahilden her tarafı gezdiklerini ispat etmek ister gibi, her uğradıkları yerden vesika mahiyetinde bazı şeyler tedarik etmek adetinde olduklarını biliyordu. Ama bu düşüncelere dalmış bir halde gemiye yaklaşıp bayrağın İngiliz olduğunu görünce, biraz ümitleri kırıldı. Deli gibi para yiyenlerin asıl Amerikalılar olduğu malumdu. “Neyse, kalbini sağlam tut Tevfik!” diyerek elinde tablosuyla beyaz geminin merdivenini çıkmaya başladı. Kendisini yukarıda genç, güler yüzlü, lacivert elbiseli biri karşıladı, kırk yıllık ahbap gibi ona elini uzatarak, tuhaf bir Fransızca ile:

“Buyurun,” dedi, “deminden beri size bakıyordum, bizim yata geldiğinizi anladım. Dürbünle bakınca tablonuzu bile gördüm. Galiba bizim geminin resmini yapmışsınız, öyle değil mi?” Hem konuşuyor, hem de ressamı geminin kırmızı kadife takımlı salonuna götürüyordu. Altı ayda öğrendiği yarım yamalak Fransızca ile karşısındakinin sözlerinin ancak bir kısmını anlayabilen Tevfik, buruşuk yüzünde anlayışlı görünmek isteyen şaşkın bir tebessümle genç kaptanın arkasından gidiyordu. Öteki sözüne devam, ederek:

“Lord cenapları pek müteessir olacaklar. Gemide bulunup sizi kendileri kabul etmeyi herhalde pek isteyeceklerdi. Sanatınızı biz-

* Duygulanmış

zat takdir etmek fırsatını kaçırdıklarına sahiden çok üzülecekler” diyordu.

Ressam Tevfik Aravurgun’un yüreği birdenbire hızlı atmaya başladı, fena ihtimaller zihnini doldurmuştu. “Hapı yuttuk!” diye düşünüyordu, “Herifin nezaketine bakılırsa, Lord cenapları gemide yoklar bahanesiyle atlatılacağız. Ne yaman adamlar yahu... Beni daha uzaktan dürbünle dikiz edip atlatma planları hazırlamışlar. Ne yapalım, kısmet.”

Bol bol hayaller kurup bunların her zaman boşa çıktığını görmeye alışmış bütün insanlar gibi, ressam Tevfik de kaderine çabuk boyun eğenlerdendi. Bunun için, genç kaptan tabloyu eline alıp takdirkâr bakışlarla uzun uzun seyrettikten sonra: “Ah, ne güzel, ne güzel... Bizimle bir öğle yemeği yemek lütfunda bulunursunuz, değil mi?” deyince, adeta sevindi, kaç günden beri doğru dürüst bir yemek yemediğini hesaplamaya çalışarak, “Neyse, buna da şükür!” dedi. Hele geminin bol, güzel yemekleri ile karnı iyice doyup, biraz fazlaca kaçırdığı tatlı şarabın tesiriyle mahmur, koltuğun arkasına yaslanınca, bu alışverişten memnun bile olmaya başladı. Böyle lüks bir gemide bu kadar nazik bir ecnebi ile karşı karşıya ve sindire sindire yenen bu nefis yemek, küçük bir mukavva parçası üzerine bir saatte yapılan bir resme değerdi; imzasının bir İngiliz lordunun yatında dünyayı dolaşması da caba...

Genç kaptanla İstanbul’un güzellikleri, resim sanatının incelikleri üzerinde biraz konuştuktan sonra, –kaptan da pek o kadar iyi Fransızca bilmediği için, gitgide daha kolay anlaşıyorlardı– Tevfik gitmek için doğruldu. Kaptan, “Bir dakika!” diyerek salondan çıktı, tekrar içeri gelince, yüzü hafif kızararak: “Lord cenapları hakikaten bedbaht olacaklar, bu centilmence alakanızı kendileri değerlendirmeyi muhakkak çok isterlerdi, kusura bakmayın, benim tarafımdan şunu kabul edin!” dedi ve ressama bir zarf uzattı. Kekeleyerek teşekkür kelimeleri mırıldanmaya çalışan Tevfik, kendisini merdiven başına kadar geçiren ve karaya dönebilmesi için geminin sandallarından birini veren kaptanın hararetle elini sıktı.

Kayıpta elini cebinden çıkarmıyor, parmaklarının arasında hışırdayan zarfı okşuyordu. Bunun içinde ne kadar para bulunduğunu hemen görmek için yanıp tutuştuğu halde, karşısında kendisine hiç

bakmadan hızlı hızlı kürek çeken İngiliz gemiciden utanıyor, sonradan inkisara uğramamak için de, herhangi bir tahminde bulunmaktan kaçınıyordu. Rıhtıma yanaşıp kendini karaya atar atmaz, koşarak binanın köşesini döndü, elleri titreyerek zarfı çıkardı ve içeri boşalttı. Bunlar beş tane irice banknottu. Bir hayli evirip çevirdikten, yazıları söktürmeye çalıştıktan sonra, üzerindeki 5 rakamına bakarak bunların beşer İngiliz lirası olduğuna hükmetti; ama yine de bir anlayanına sormaya karar verdi.

II

Ressam Tevfik Aravurgun'un yaptığı yat resmi ile buna karşılık aldığı 25 İngiliz lirasının hikâyesi birkaç saat içinde bütün Akademi'ye yayıldı, hatta bazı çabuk tesirler göstermekte de gecikmedi.

Mesela gencinden yaşlısından üç beş ressam hemen rıhtıma inerek aynı beyaz geminin, başka başka yerlerde ve birbirlerine göstermeden resmini yapmaya koyuldular. Ama daha başlangıçta bütün ümitleri suya düştü: Ufak bir motor, beyaz gemiye yanaştı, gemi bacasından koyu dumanlar çıkardı, biraz sonra da burnunu Marmara'ya çevirerek aldı başını gitti.

Bu günden sonra birçok ressamın rahatı, hatta bazılarının uykusu kaçtı. Hepsı beyaz bir yat bekliyorlar, onun güzel bir resmini yapabilmek için yanıp tutuşuyorlardı. Gündüzleri kâh atölyelerinin kocaman pencerelerine yaklaşarak, kâh rıhtıma inip güya biraz hava almak, başını dinlemek ister gibi dalgın dolaşarak hep ufku gözetliyorlar, kendilerine kimsenin bakmadığına emniyet getirince durup ellerini kaşlarının üstüne koyuyorlar ve engin denizde kara arayan kaybolmuş gemiciler gibi denizin yüzünde bir şeyler seçmeye çalışıyorlardı. Birçokları rüyalarında her çeşitten beyaz gemiler görüyorlardı. Bunlar, ister kocaman yolcu vapuru, ister alçacık taka olsunlar, kaptanları ister bahriyeli kantosuna çıkmış bir kadın, ister Hint racaları gibi giyinmiş kara sakallı bir adam kılığında bulunsunlar, nedense hep beyaz renkteydiler. Ama sahi-den beyaz bir gemi İstanbul limanına girmeye tövbe etmiş gibiydi. Haftalar, aylar geçti, yata benzer bir şeyin Marmara'nın yahut Boğaz'ın mavi suları üzerinden süzülüp geldiği görülmedi. İkinci

Dünya Harbi'nden az önceki sıralarda olduğu için belki lordlarda pek gezip dolaşma hevesi yoktu. Ama buna rağmen bazı tuttuğunu koparır, sebatlı ressamlar, ümitlerini kesmiyorlar, günün birinde herhalde beyaz bir yatın Sarayburnu'nu dönerek Kızkulesi'nin önüne demirleyeceğine inanıyorlardı. Beklemekten bıkıp yorulan, o gün bu fırsatı kaçırarak, fakat sabredip ümit kesmeyen kazana-caktı. Ressam Tefvik Aravurgun, bu sonunculardandı. Ne olursa olsun sonuna kadar dayanacak ve kendi bulduğu hazineyi kimse-ye kaptırmayacaktı. Ötekileri, en mukaddes haklarına göz diken haydutlar gibi kinli bakışlarla süzüyor, "Hele bir tane gelsin, size zor kaptırırım!" diye kendi kendine söyleniyor, ara sıra da yumu-şuyor ve arkadaşlarına gidip bir anlaşma şekli bulmak, mesela "ilk gelen benim, ikincisi senin, üçüncüsü de filancanın olsun" diyerek hiç olmazsa en tehlikeli birkaç rakiple uyuşmak istiyordu. Ama beyaz bir gemi, bir yat gelmiyor, gelmiyordu.

Bir eylül sabahı üç ressam rıhtımda birbirleriyle göz göze gel-mekten kaçınarak dolaşıyorlardı. Tefvik, bakışlarını bir denize, bir arkadaşlarına kaydırarak çabuk adımlar atıyor, nefesine küfür üstüne küfür yağıdırıyordu: "Ne vardı liraları önüne gelene gösterecek? Sen İngiliz lirası görmedin de onlar pek mi gördüler sanki? İşte hiçbirisi kaç paralık banknot olduğunu bilemedi, sen sırrını meydana vurdu-ğunla kaldın..."

Tam bu anda üç ressamdan biri, iki defa üst üste sergide mükâfat kazanmış sarışın bir genç, olduğu yerde mıhlanmış gibi durup göz-lerini ileriye dikerek kendi kendine söylendi: "Yata bak ulan!"

Ortalık pek sessiz olduğu için mi, yoksa mırıldandığını sanan genç ressam heyecanından bağırıpverdiği için mi, bilinmez, bu cümleyi ötekiler de duydular ve taş kesilmiş gibi, oldukları yerde durarak, gözlerini genç ressamın baktığı yere diktiler. Evet, be-yaz bir gemi, bir yat, şurada birkaç yüz metre önlerinde duruyor, sağından solundan geçen şirket vapurlarının dalgasıyla hafif hafif sallanıyordu. Ne zaman gelmişti, ne zaman demir atmıştı, nasıl olup da farkına varmamışlardı? Hiçbiri bunlara cevap verecek halde değildi. Ama işte ortada bir gerçek vardı: Gemi, beyaz gemi, aylardan beri bekledikleri gemi karşıdaydı. Şaşkınlıkları geçer geçmez üçü de kuş olup atölyelerine uçmak istedikleri halde güya

birbirlerine belli etmemek için ağır ağır içeri girdiler, merdivenleri teker teker, fakat sabırsızlıktan boğulacak gibi kalpleri çarparak çıktılar. Bir dakika sonra üçü de sehparlarının karşısına geçmişler, boyalarını ellerine almışlardı.

Bu işi başarmadaki sırrın, resmin güzelliğinden ziyade çabuk bitirilmesine bağlı bulunduğunu üçü de biliyorlardı. Bunun için Tevfik, ilk olarak ve yarım saatten az bir zamanda tablosunu bitirdi. Zaten her üçünün de atölyesinde Kızkulesi'yle Sarayburnu arasındaki manzarayı gösteren birer resim hazır duruyordu, yapılacak iş bunun orta yerindeki boşluğa yatın tasvirini kondururvmekten ibaretti. Tevfik Aravurgun, tablosunu yakaladığı gibi cadde tarafındaki kapıdan çıktı, biraz ileriden bir kayığa atladı ve bütün kuvvetiyle karşıdaki beyaz gemiye çekmesini söyledi. Daha kıyıdan otuz adım ayrılmamıştı ki, öteki iki ressamın ayrı ayrı yerlerden sandala binip var hızlarıyla gemiye yaklaştıklarını gördü. Kayıkçıya “Dayan amca, dayan!” diye gayret verecek oldu, fakat bu manasız yarışın ne demek olduğunu anlamayan adamcağızın ters bir bakışı lafını ağzına tıkadı. Öteki kayıklar gitgide yaklaşıyorlardı. Her ikisi de tablolarını tamamlamamış olacaktı ki, şimdi kayıkta bile, dizlerinin üstüne koydukları mukavvalara fırçalarıyla bir şeyler ilave ediyorlar, şuralarını buralarını düzeltiyorlardı.

Geminin merdivenine üçü de hemen hemen aynı zamanda vardılar, kayıktan kayığa atlayarak, Tevfik önde olmak üzere, birbiri arkasından merdiveni çıktılar. Karşılarına ilk gelen oldukça temiz kıyafetli, mavi gözlü ve uzun burunlu tayfa Fransızca yahut İngilizce yerine tatlı bir Laz şivesiyle: “Ne isteysunuz?” diye sorunca bir an duraladılar, fakat bundan bir mana çıkarmaya uğraşmadan nezaketle bazı şeyler öğrenmek istediler. Birinin sözünü öteki ağzından alarak:

“Yatın sahibi nerede efendim? Kendilerini görmek istiyoruz” dediler, sonra, daha çekingen, devam ettiler: “Gemilerinin resmini yaptık da, kendilerine hediye edecektik!”

Daha konuşacaklardı, fakat, tam tepelerinden gelen boğuk, buna rağmen kuvvetli bir ses onları ürküttü, başlarını o tarafa çevirince, kaptan köprüsünün kenarına dayanmış, sarı dişli, en aşağı bir

haftalık traşlı bir adamın, iri gözlerini döndüre döndüre kendilerine bağırdığını gördüler:

“Ne yatı ulan? Serseri misiniz nesiniz? Buraya alaya mı geldiniz? Şimdi o resimlerinizi başınıza geçiririm.” Sonra orada kımıldamadan duran uzun burunlu tayfaya döndü: “Ne bekliyorsun be? Atsana bunları dışarı!” dedi.

Kendisine meseleyi anlatmak isteyen ressamların yüzüne bile bakmadan kamarasına girdi, kapıyı vurdu.

Mavi gözlü tayfa yumuşak, fakat itiraz götürmez bir hareketle ressamları merdivene doğru sürüklerken: “İyi etmedunuz,” dedi, “Bizim kaptan asabidur, şakadan hazetmez. Haydi güle güle.”

Ressam Tevfik Aravurgun, son bir gayretle, sanki hiçbir şeyi denemeden bırakmamak için, ta/faya sordu:

“Peki, bu yat kimin?”

Tayfanın yüzü kızardı, o da kızmaya başlamıştı, uzun burnunun ucu titreyerek:

“Bırak gevezeliği,” dedi, “İşiniz yok mu sizin? Bu gemi kim-senin değil, devletin. Yatı nerden çıkardınız? Tahlisiye* gemisi bu. On gündür vazifedeydik, İstanbul’a gelir gelmez nerden çıktunuz? Haydi bakalum.”

Her üç ressam da kayıklarına binip döndüler. Biraz açılınca başlarını çevirip beyaz gemiye baktılar. Bunun sahiden yata benzer tarafı yoktu. Alçacık kıcı, sudan dimdik fırlayan yüksek burnu ile, daha çok, büyücek bir römorköre benziyordu. Beyaz boyası yer yer kirlenmiş, sıyrılmıştı.

Ressamlar, arkadaşlarının alayına uğramamak için bugün başlarından geçeni gizli tutmaya karar verdiler. Ama çok düşündükleri ve aradan yıllar geçtiği halde, biçimsiz bir tahlisiye gemisini o gün kendilerine zarif, beyaz bir yat gibi gösteren şeyin ne olduğunu bir türlü anlayamadılar.

1945

* Kurtarma, can kurtarma

Bahtiyar Köpek

Niçin hep acı şeyler yazayım? Dostlar, yufka yürekli dostlar bundan hoşlanmıyorlar. “Hep kötü, sakat şeyleri mi göreceksin?” diyorlar, “Hep açlardan, çıplaklardan, dertlilerden mi bahsedeceksin? Geceleri gazete satıp izmarit toplayan serseri çocuklardan; bir karış toprak, bir bakraç su için birbirlerini öldürenlerden; cezaevlerinde ruhları kemirile kemirile eriyip gidenlerden; doktor bulamayanlardan; hakkını alamayanlardan başka yazacak şeyler, iyi, güzel şeyler kalmadı mı? Niçin yazılarındaki bütün insanların benzi soluk, yüreği kederli? Bu memlekette yüzü gülen, bahtiyar insan, yok mu?”

Hiç olmaz olur mu? Arayıp, bulup görmek lazım. Bunun için de kenarı köşeyi araştırmak istemez. Her şey apaçık ortada, göz önünde. Sade güler yüzlü, bahtiyar insanlar değil, bahtiyar köpekler bile var. Ben de karar verdim, bu sefer açıklıktan, ıstıraptan, nefretten değil... rahattan, tokluktan, sevgiden bahsedeceğim.

Oturduğum semtin sokakları geniş ve asfalt. Her biri bir fakir çocuğun liseyi bitirinceye kadar okumasına yetecek masraflarla yetiştirilen bodur çamlar, caddeye gölge vermese bile güzellik veriyor. Sabahları yaya kaldırımında şık giyinmiş genç anneler, renk renk çocuk arabalarında al yanaklı, gülbüz, iyi beslenmekten yüzlerine bön bir rahatlık ifadesi gelmiş çocukları gezdirirler. Çeşitli oyuncaklarını ipekli örtülerinin üstüne seren, bir eliyle çingırağını sallarken ötekiyle uzun bir düdüğü ağzına götüren bebeklerin yanında, bukleli saçlarını savura savura annelerine bir şeyler anlatan biraz daha büyücek çocuklar yürür. Ara sıra genç annelerin birkaçı yan yana gelir, tatlı tatlı konuşur ve çocuklara bakalak olmak işini, dört beş adım gerilerinden gelen temiz kıyafetli beslemeye bırakırlar. Yolun kenarındaki küçük parkın kum bahçesinde miniminiler

kovaları, kürekleri ile saraylar, nehirler halk eder*, sonra bir yumrukta yıkarlar. Bir kenardaki kanepede beyaz başlıklı bir mürebbiye yabancı dille bir kitap okur. Başörtülü bir hanım, ağlayan torununu avutur, başka bir kanepede üç dört şirin anne yün örüp ahbap çekiştirir. Her şey aydınlık, her şey rahattır. Yalnız hepsinin yüzünde garip bir can sıkıntısı ifadesi vardır. Elle tutulamayacak kadar ince, asla yırtılmayacak kadar sağlam bir ağ halinde onları saran bu can sıkıntısı, biraz dikkat edince, kahkahalarda boş bir çınlama, gözlerde soğuk bir alakasızlık halinde kendini gösterir. Söyleyen de, dinleyen de o anda başka bir şey düşünüyor gibidir, halbuki hiçbir şey düşünmezler. Ama bundan şikâyetçi değildirler; hatta canları sıkıldığının bile farkında değildirler. Boş da olsa gülerler ve hallerinden memnun olmasalar da, hayatlarında bir değişiklik istemezler.

Yakası kapalı, kahverengi çuha elbisesinden bir odacı, bir kavas, yahut kibar bir evde uşak olduğu anlaşılan genç, iri yarı yakışıklı bir adam bu caddede her sabah küçük bir köpek gezdirir. Açık kahverengi tüyleriyle uzun kulakları yerlere kadar sarkan ve yüksekliği bir karıştan fazla olmayan köpek, meşin tasmaına bağlı yine meşinden örme bir yuların arkasından tıptış tıptış gider. Adam yürüyüşünü köpeğinkine uydurmuştur. O biraz duraklayacak olsa kendisi de bekler. Köpeğin keyfi yerine gelip tekrar yürümeye başlayınca o da yürür.

Serince havalarda köpeğin üzerinde kenarları lacivert şeritli kahverengi çuhadan güzel bir hırka vardır. Hayvanın dört bacağından geçip karnında düğmelenen ve sırtında kalıp gibi yapışmasına bakınca usta bir terzi elinden çıktığı anlaşılan bu hırka pırıl pırıl fırçalanmıştır. Köpeğin tüyleri de güneşte tertemiz parlak.

Hayvan masum bir ihtiyacını gidermek için yolun kenarındaki ağaçlardan birinin dibine sokulunca, on dönüm tarlayı bir günde yorulmadan çapalayacak kadar kuvvetli görünen uşak, yahut odacı, yahut kavas, efendisinin köpeği işini bitirinceye kadar hürmetle bekler. Sonra yine ağır ağır yollarına giderler. Bu hırkalı köpek, yoldan geçen başka köpeklerin hırlamasına cevap vermez; hatta sahibi tarafından tasmaı çözölmüş irice bir köpek dövüşmek için bağıra bağıra yanına sokulsa, üstüne atılmaya kalksa bile, o aldir-

* Yaratur

madan yoluna gider. Onun yerine uşak işe karışır: Bağırır, tekme savurur. Saldıran köpekler birkaç tane olursa efendisinin köpeğini kucağına alır, hırkasında, tüylerinde tozlanmış, kirlenmiş yerleri siler. Bu sırada gözlerinde hiç saklayamadığı bir korku vardır: Köpek, her tehlikeden uzak olduğuna emin, aşağıya doğru bakar, yalanır, uzun tüylü kuyruğunu oynatırken, uşak acaba hayvana bir şey oldu mu diye telaş içinde onun her tarafını yoklar.

Köpeği gezdiren bu adamı bir gün kasapta gördüm. Sıra sıra asılmış kuzuların içine bakıyordu. Nihayet bir ciğer takımı beğendi:

“Şunu tart!” dedi. Parayı sayarken kasapla ahbablığa başladı: “Ne diye kuzunun kara ciğerini ayrı satmazsınız, aklım ermez. Bizim köpek akciğer, yürek filan yemiyor. Karaciğeri de güzelce pişiririz de ondan sonra önüne koruz. İçine bir lokma akciğer katsak ağzını sürmez, olduğu gibi bırakır. Midesine dokunuyormuş. Geçende muayeneye gelen baytar söyledi.... Hayvan ama akli eriyor; köftesine biraz sığır eti karışsa onu bile anlıyor. Allah’ın işine akıl ermez ki...”

Sonra bütün takımı sarmak üzere olan çırağa döndü:

“Duymadın mı be! Hepsini sarma. Karaciğeri ayır, ver. Öbürlerini at bir kenara!”

Paketini alıp çıktı...

Başka bir gün bu uşakı geniş, çiçekli bir bahçenin kapısı önünde, kucağında sıcak, yumuşak bir battaniye tutarken gördüm. Kocaman bir otomobile binmek üzereydi. Kucağındaki şeyin kırmıldadığını, içinden sesler geldiğini fark edince dayanamadım, sokulup sordum:

“Ne o? Köpeğe bir şey mi oldu?”

Uşak beni şöyle bir süzdü:

“Yok, elhamdülillah bir şeysi yok!.. Bugün üç beş kere öksürdü. Baharları hep olur, ama hanım telaş etti. Hayvan hastahanesine götürüp bir baktıracağım” dedi.

Sonra hayvanı bir yere çarptırmamak için dikkat ederek otomobile bindi. Koskocaman araba hızla uzaklaştı.

Geçen gün bu uşakı aynı geniş bahçeye girerken gördüm. Bu sefer ince burunlu, uzun beyaz tüylü bir köpeğin ipini tutmuştu.

Yanında kıyafeti kendine benzeyen başka biri daha vardı. Yine merak ettim:

“Ne oldu?.. Köpeği değiştirdiniz mi?” diye sordum.

Adam beni süzdü; geçenlerde köpeğin hastalığını soran meraklı olduğumu hatırlamadı ama, cevapsız bırakmadı:

“Hiç değiştirilir mi?” dedi. “İçeride, kulübesinde; bak, sesi geliyor!”

Büyük köşkün biraz ötesinde, bahçıvan odası büyüklüğünde, filizi boyalı şık bir kulübeden sahiden kesik kesik havlamalar geliyordu.

“Nasıl oldu” dedim. “Sizin köpek havlamazdı!”

“Eh, şimdi kızgınlık zamanı... Dişi istiyor!” diye cevap verdi. Sonra yanındakinin yüzüne bakıp gülümsedi: “Nefis bu, isteyince hayvan da olsa kendine hükmedemiyor. İyice huysuzlandı. Hanımefendi hemen otomobili baytara koşturdu. Ama dedim ya derdi buymuş... Hani bizimkine layığını bulmak da kolay olmadı. Hanımefendi soysuz köpeklerle istemem, huyu bozulur, dedi. Bütün köşklere dolaştım, ona göresini buluncaya kadar canım çıktı...” İpini elinde tuttuğu uzun beyaz tüylü, ince burunlu köpeği yanına çekerek devam etti: “Ama bak! Kendisine layık soylu bir hayvan. Duruşu bile kibar. Bizim beyefendi arkadaşın beyefendisiyle konuştu, münasip gördüler. Bir ben oraya götüreceğim, bir o bize getirecek.”

Parmaklıkları bahçe kapısını dirseğiyle itti, arkadaşına:

“Gel bakalım, birbirlerinden hazzedecekler mi?” dedi. Nazlı bir gelin gibi süzüle süzüle yürüyen saçaklı, beyaz köpeklerle beraber içeri girdiler...

Ah, ben hayvanları çok severim. Bütün canlı mahlukları, hayatı, güzelliği, saadeti severim. Bahtiyar bir köpek bile benim içimi sevinçle dolduruyor. Ben karanlık şeylerden bahsetmek için dünyaya gelmişim. İçim tatlı, sıcak, neşeli şeyler anlatmak isteğiyle yanıyor.

Hele cümle âlem bu köpeğin onda biri kadar rahata kavuşsun, bakın ben bir daha acı şeylerden söz açar mıyım!

Kurtla Kuzu

Polis müdürlüğünün kapısından çıkar çıkmaz bir an durakladı. Kırk elli adım ötedeki anacaddeden geçen otomobillerin fenerleri, ince ince yağan yağmuru aydınlatıyor, ıslak kaldırımlar üzerinde kayarak uzaklaşıyordu. Hiç durmadan çanlarını çalan tramvayların tellerden ve raylardan çıkardığı gıcırtilar, kapanan dükkânların kepenk gürültüsüne karışıyordu. Olduğu yerde dimdik duran Rifat'ın gözleri ile kulakları, yirmi gündür alışkanlığını kaybettikleri bu tesirler karşısında vazifelerini yapmaktan ürküyorlardı. Belki daha uzun zaman böyle kalacaktı, fakat kulağının dibinde birdenbire patlayan müthiş bir gürültü ile silkindi, bir polis, kapının önünde duran motosikletlerden birinin motorunu işletmişti. Rifat, etrafına bakıp, hâlâ burada ve polis otomobilleriyle motosikletlerinin arasında olduğunu fark edince, sanki kendisini tekrar yakalayıp yukarıya, o beyaz duvarlı ve tahta tavanlı mini-mini hücreye götüreceklermiş gibi dehşetle titredi. Hızlı adımlarla uzaklaşarak caddeye çıktı. Yürümeyi bile unutmuşa benziyordu. Yakasını kaldırdığı paltosunun etekleri bacaklarına dolaşıyor, ayak bilekleri kaldırımlarda sağa sola bükülüveriyordu. Köşeye kadar gidip tramvay bekledi. Hemen odasına giderek biraz su ısıtmak, üç haftadır sırtından çıkmayan ve ağır kokuları sokakta bile burnuna kadar yayılan çamaşırlarını, elbiselerini değiştirmek, traş olmak, ondan sonra sokağa fırlayarak dolaşmak, dizlerinin dermanını kesilmezse sabaha kadar dolaşmak istiyordu.

Bu sırada iki arabalı bir tramvay tam önüne gelip durdu. Kendi semtine gitmediği için buna binecek değildi. Yağmur damlalarının çizgi çizgi süzüldüğü buğulu camların arkasındaki hayal meyal insanlara gözlerini dikti. Fakat kafası o kadar bomboştu ki, tramvayın kalktığını ve pencerelerin birbiri arkasına uzaklaştığını bile

görmeydi. Bunun için, tam karşısında peyda oluveren birinin gözlerini kendine dikerek baktığını, körlerinkine benzeyen bir hisle fark edince, adeta korkuyla: “Ah!” diye bağırdı, bir adım geri çekildi. Sonra gözleri koskocaman açılarak:

“Nasıl?” dedi, “Sizi de bıraktılar mı?”

Siyah bir mantonun içine büzülmüş ve başını yünlü bir atkı ile sarmış olarak hiç kımıldamadan karşısında duran genç kadın, gırtlığından zorlukla çıktığı hissini veren bir sesle:

“Evet!” dedi, fakat bu anda nedense birdenbire gözleri yaşardı ve başı önüne eğildi.

Rifat gülmeye çalıştı:

“Heyecanınızı anlıyorum ama, bunun ifadesi ağlamak değil, gülmek olmalıydı... Size de çok fena muamele ettiler mi? Ne tarafa gideceksiniz?”

“Aksaray’a!”

“Ben de o tarafa gidiyorum. İsterseniz yürüyelim. Konuşuruz. Acaba arkamıza adam koydular mı? İsterlerse koysunlar... Artık mahzur yok, bizi kendileri tanıştırdılar.”

Yürümek için bir hareket yaptı, fakat kadının hâlâ kımıldamadığını, yalnız önüne eğilen başının sarsıldığını görünce yaklaştı, bu sefer sahiden şaşırdı:

“Ne oluyorsunuz canım! Üç beş günlük bir macera sizi bu kadar mı sarstı?”

Genç kız, karşısındakinin bu sözlerinde kendini gösteren apaçık ihtar, hatta bir parça da küçümsemeyi isyanla karşıladı, başını hızla geriye atınca atkısı arkasına kaydı. Kuru bir sesle:

“Ne münasebet!” dedi. “Bana yapılanlar ancak yapanları küçültür... Beni heyecanlandıran o değil. .. İçeride size karşı o fenalığı ettikten sonra... Çıkar çıkmaz sizinle karşılaşmak beni şaşırttı... Belki de mahsus böyle yaptılar... Bizi, arka arkaya bıraktılar ki, rastlaşalım. Şu anda bizi gözetlemedikleri ne malum!”

“Dedim ya, yürüyelim. Takip ediyorlarsa farkına varırız... Çekinecek ne var? Bizi içeride karşılaştıran ve birbirimize tanıtan

onlar. İkimizi de aynı anda serbest bırakıyorlar. Evlerimizin aynı semtte olduğu da evraklarında kayıtlıdır... Şu halde beraber yürümümüzde ne fevkaladelik var? İsterlerse çağırınsınlar da, bunun sebebini öğrenmek için de üç gün, beş gün tutsunlar... Haydi, gidelim.”

Bu sefer genç kız onun yanına sokuldu, koluna girdi:

“Haydi yürüyelim...” dedi, birkaç adım gittikten sonra: “O geceyi bütün hayatımda unutamayacağım... Nasıl oldu da o kadar zayıf bulundum...”

Rifat birdenbire ciddileşti:

“Olur, bazen olur... İnsan dedikleri mahlukun içinde neler kaynaştığını biliyor muyuz? Öyle anlar olur ki, en ummadığımız adam en beklemediğimiz şeyleri yapabilir. Şimdi bu pişmanlığınız bile iyi bir şey. Yaptığınız şey için mazeret aramıyor, üzülüyorsunuz? Sonra o kadar mühim bir kusur yapmış da değilsiniz. Beni tanımadığınız halde, tanıdığınızı söylediler... Ne oldu? İki taraftan hiç olmazsa biri sağlam çıkarsa vaziyet o kadar tehlikeli olmayabilir. Sizi tanıdığımı bana da söyletmek istediler. Dört gün uğraştılar... Ben mukavemet ettim, halbuki siz aynı mukavemeti gösterememişsiniz. Eh, kendinizi öğrenmiş oldunuz. Dedim ya, kendi içimizde, kendimize dair bilmediğimiz o kadar çok şey var ki... Böyle vesilelerle meydana çıkıyor da öğreniyoruz. Bunların var olması utanılacak bir şey değildir, var olduğunu öğrendikten sonra buna göre hareket etmemek yanlış, hatta korkunç olabilir.”

Bir müddet sustu. Yan gözle genç kıza bakıyordu. Atkısını tekrar başına örtmeyi unutan kızın sarı kıvrırcık saçları ıslak ıslak parlıyordu. Rifat, sözlerini dönüp dolaştırdığı halde bir türlü bağlayamıyor, nereye varmak istediğini kendisi de bilmiyordu. Bazı tatsız düşünceler kafasına hücum edince, onları uzaklaştırmak için başka şeyler söylemeye çalışmıştı.

Bayezit taraflarında, camekânları soluk soluk parlayan bir dükkânın önünde kızı kolundan tuttu:

“Karnınız aç değil mi Sevim Hanım?” dedi.

“Aç olması lazım... Üç gündür bir şey yemedim.”

“Ben de... Şuraya girelim de birer çorba içelim.”

Bir eliyle kapıyı açarken ötekiyle cebini yokladı. Tevkif edildiği sırada aldıkları beş on lirayı çıkarken geri vermişlerdi.

Masanın başında yan yana oturdular. Hiç konuşmadan çorbalarını içtiler ve başka bir şey yiyemeyeceklerini hemen tıkanıklarını anladılar. Delikanlı cebinden sigara paketini çıkarıp kıza uzattı, fakat o başıyla “İçmem” diye işaret etti ve “Kalkalım” demek isteyen bir hareket yaptı.

O zaman Rifat, oturduğu iskemleyi biraz yana çekip yüzünü daha çok genç kıza döndü ve başka şeyler düşünüyormuş gibi dalgın gözlerle karşısındakine bakarken:

“Acele etmeyin... Benim de size söyleyeceklerim var!” dedi.

Dükkânda başka müşteri yoktu. Mal sahibi de, kirli bir camekânın arkasındaki işkembe kazanının başında oturmuş, çenesini eline dayamış duruyor, bir çorbadan başka bir şey yemedikleri halde masada yan yana oturup lakırdıya dalan bu çifti unutmuş görünüyordu.

İkide birde rüzgârın savurup çamlara çarptığı yağmurun gürültüsü kadar hafif bir sesle, Rifat konuşmaya başladı:

“O akşam beni, dört gündür beklettikleri ve geceleri çıplak masaların üstünde yatırdıkları bir kalem odasından alıp da sizinle yüzleştirmeye götürdükleri zaman, işi anlamıştım. Sizi yumuşattıklarına kanaat getirmeseler, bu yüzleştirmeye lüzum görmezlerdi. İlk karşılaştığımız anda bu kanaatim kuvvetlendi.

Koskoca masanın bir ucunda, iskemlenin kenarına ilişmiş, adeta büzülmüştünüz. Masanın etrafında, yüzlerinde yorgun, fakat insafsız ve biraz da alaycı bir ifade ile yer almış olan o beş altı kişilik komisyon sizi bir hayli ürkütmüştü. Beni içeri aldıkları zaman arkanız kapıya dönüktü. Beni getiren polisle beraber yavaşça yanınıza kadar sokulduk. Sonra komisyon azasından biri birdenbire size dönerek:

‘Arkanıza bakınız, bu beyi tanıyor musunuz?’ diye sordu.

Yüzünüzü bana çevirdiğiniz zamanki halinizi unutamayacağım. Senelerce önce, hayatımda ilk ve son defa olarak, bazı ar-

kadaşlarla ava gitmiştim. Tabii ne keklik, ne tavşan, hiçbir şey vuramadım. Akşamüzeri dönerken, yolun ilerisinde, çıplak bir taşın üzerinde bir sürü serçe gördüm. Bütün gün bir işe yaramayan çiftelyi o tarafa çevirip ateş ettim. Kuşlar pırrr diye dağıldılar. Yalnız bir tanesi kanadından yaralanmış, yerde seke seke kaçmak istiyordu. Koşup onu avucuma aldım. O zaman bir kuşun kalbinin ne kadar hızlı çarptığını anladım. O fındık kadar et parçası, avucumu patlatacak gibi vuruyordu. Gözlerinde şaşkın, fakat müthiş bir korku vardı. Bu bakışlarını görünce, hayvanı yere bıraktığım gibi kaçtım... İşte o akşam sizin bakışlarınız bana, çoktan unuttuğum bu kuşun gözlerini hatırlattı. Kalbinizin de herhalde onun gibi vurduğunu düşündüm. Birdenbire içimden bir gülmeğ geldi. Evet, orada, dört gece uykusuzluktan, açlıktan sonra o korkunç odada, gecenin o saatinde, o ‘düşman’ bildiğim adamlar arasında, sizin şaşkın haliniz, dehşetten açılmış gözleriniz bana gülünç göründü. Hele, gözlerinizi dimdik yüzüme dikerek:

‘Evet, tanıyorum!’ diye yalan söylediğınız anda, etrafınızdakilere çok benden korkuyormuşsunuz gibi bir haliniz vardı ki, bu haliniz, o anda size karşı merhamet değıl, istihfaf duymama sebep oluyordu. Belki siz de hatırlarsınız, yüzümü sizden çevirdim, orada oturanlara gülümseyerek döndüm:

‘Böyle bir hanım tarafından tanınmak benim için bir şereftir. Fakat ben kendilerini tanımıyorum ve bundan pek müteessirim!’ dedim.

Beni tekrar yukarı çıkardıkları zaman adeta bir zafer kazanmış gibiydim. Başka bir insanın zayıf olduğı yerde kendimizin kuvvetli kaldığımızı bilmek gurur verici bir şey... şimdi bunları tekrar gözümün önünde canlandırınca içimden size değıl, kendime gülmeğ geliyor.”

Genç kız hayretle Rifat’ın yüzüne baktı. Bir şey söylemeyecekti, delikanlı eliyle onu susturan bir hareket yaparak devam etti:

“Kendimi ne kadar kuvvetli hissediyordum bilseniz!.. Dört gün bir kalem odasında, gündüzleri bir iskemlede, kımıldamadan oturmuş, geceleri çıplak bir masaya uzanmış, fakat uyuyamamıştım. İçimdeki bütün sinirler seferber olmuş gibiydi. Karnım acık-

mıyor, uykum gelmiyordu. Kafama sokulmak isteyen düşünceleri, vaziyetimin ne olacağı endişelerini, beni dışarıdaki hayatıma bağlayan hatıralara, gözümün önünde canlanmak isteyen çehreleri insafsızca uzaklaştırıyor, sadece mantık ve iradede ibaret kalmak istiyordum. Gündüzleri odayı dolduran memurların konuşmalarına kulak verdikçe nefsim itimadım büsbütün artıyordu. Hürriyetime, hatta hayatıma hükmedebilecek durumda olan bu insanların zavallılığı gururumu artırıyordu. O günlerde bunlara elbise, palto, şapka, ayakkabı veriliyordu. Bütün konuştukları bundan ibaretti. Birisi aldığı pabucun bir teki öbürüne uymadığından şikâyet ediyor, öteki palto provası yapan terziye sövüyor, bir başkası, kendisine verilen şapkayı satıp üstüne para ekleyerek daha iyisini alacağından bahsediyordu. Hepsi de, hizmetinde bulundukları idare makinesinden, devletten, memleketin gidişatından şikâyetçi idiler. Herhangi bir kasaba kahvesinde, bir kenar mahalle tramvayında, bir rakı meclisinde söylenen ve görünüşte üstünkörü, dar, hatta yanlış oldukları halde sebepleri biraz kurcalanınca derin yaralara dayanan o tenkitler, o küfürler, bu adamların da günlük mevzuları idi. Üstelik, aleyhinde bulundukları sistemin kendilerini, bu dertleri ortaya dökmek ve bunlara bir çare bulmak için savaşımları ezmek işinde kullandığını bile fark etmiyorlardı. Bazen, mesela akşamları paydos zili polis müdürünün emriyle iki saat geç alındığı veya izinli gidecek birine ani bir vazife verildiği zaman, hiddetten kıpkırmızı olmuş suratlarıyla bana dönüp:

‘Beyim, bu heriflerin aleyhinde az bile yazıyorsunuz! Kendi keyiflerinden başka bir şey düşünmezler... Bunların içyüzlerini asıl biz biliriz ama, söyleyemeyiz ki. Ekmek parasıyla bağlanmıyorsunuz bir kere’ diye dert yanıyorlar, fakat biraz sonra, masalardan birinin üzerinde bulduğum bir kâğıt parçasına, iş olsun diye bir şeyler karalayacak olsam:

‘Yazı yazmanız yasaktır beyim!’ diye hemen üstüme atılıyorlardı.

Ben de, bu zavallıları dinledikçe, hallerine baktıkça, uğrunda savaştığım hakikatlere daha çok inanıyor, ahmaklığın, geriliğin ve namussuzluğun bir gün nasıl olsa yenileceğine daha çok gü-

veniyordum. Yalnız, zayıf olmamak ve dövüşmekten yılmamak lazımdı.

Kendimi daima avucumun içinde bulundurmak için, dediğim gibi, adeta dervişçe bir irade denemesi, bir çile tecrübesi yapıyordum. Bilirsiniz, böyle yerlerde beklemek, her an bir şey olması ihtimali içinde, saatlerce, günlerce hiçbir şey olmadan beklemek azapların en korkunçları arasındadır. Bir kapının önünde, bir hücrede, neden olduğunu bilmeden beklemek. Kafanıza dolmak isteyen türlü ihtimallerle zaman zaman yüreğinizin çarpıntısı artarak beklemek. Ben kendimi buna bile alıştırmıştım. Beynimi beyaz bir kâğıt gibi bomboş hale getirebiliyor, ruhsuz bir et yığını gibi hayret verici bir duygusuzluk, bir çeşit aptallık hali içinde, zamanın geçtiğini anlamadan bekliyordum. Herhangi bir zayıf hissin pençesine düşmemek için, tevkif edildiğim andan beri, çocuğumun, her zaman defterimin arasında taşıdığım resmini çıkarıp bakmaktan bile kaçınmıştım.

İşte bunun için sizin o akşamki haliniz bende derin bir istihfaf duygusu yaratmıştı... Durun, üzülmeyin... Eğer ondan sonra olan bazı şeyler bana kendimi istihfaf etmeyi öğretmiş olmasaydı bunları size söylemezdim... Kalbimizin 40 derece ateşe kaç gün dayanabileceğini, böbreğimizin günün birinde taş yapıp yapmayacağını nasıl bilemezsek, söylenmemesi gereken bir hakikati veya bize zorla söylettirilmek istenen bir yalanı söylememek için, ne kadar tazyike tahammül edebileceğimizi de ölçemeyiz. Kimisinde bu mukavemet ölüme kadar devam eder, kimisi ilk korkunun doğurduğu heyecanla yumuşayıverip cellatlarının elinde şekilsiz bir balmumuna döner... Fakat bilebileceğimiz bir şey var ki, o da bu cellatların bize dost olamayacağıdır. Bunların hepsi fena, vicdansız insanlardır demek istemiyorum. Ne gezer, onların arasında da ne müşfik aile babaları, ne vefalı arkadaşlar, ne hassas yürekli tabiat âşıkları vardır. Ama karşımızda düşman olarak vazife aldıkları andan itibaren, onlar, iradelerinin dışında bir kuvvetin oyuncağıdır. Cemiyet içinde aldıkları mevki ve vazifenin onlara verdiği şahsiyet, tabiatın şekil verdiği asıl benliklerini o kadar gölgelemiş, seneler geçtikçe o kadar gerilere itmiş, boğmuştur ki, kendileri bile bu asil benliklerini aramaya kalksalar,

herhalde içlerinde karanlık bir boşluk, bir kargaşalıktan başka bir şey bulamayacaklardır. Benimle uğraştıkları, hatta bana işkence ettikleri sırada, ben onlarda bu insan tarafı aramakla meşguldüm. Evet, onlar benim fena bir kimse olmadığımı inandıkları halde muhakkak fena bir tarafımı, kendilerince fena sayılabilecek bir tarafımı bulmaya uğraşırlarken, ben onların insanlıktan uzaklaşmış, hayvanlıktan, vahşilikten bile daha ürkütücü bir hal almış olan hareketlerinde, yüzlerinde, sözlerinde, şu her şeyi iyi ve güzel bir ahenge götürmeye çalışan tabiatın bir eserini, bir izini arardım. Onlara hiçbir zaman kızamıyor, onlardan nefret etmiyor, sadece zavallılıklarına, daha doğrusu insanlığın bu kadar tiksinecek hale gelmesine acıyordum. Bunun için de, hiçbir tazyik, hiçbir işkence beni kendi gözümde küçültmüyordu. Zaten işkence nedir? İrade-miz ve kafamız bizi küçültecek bir iş yapmadıkça, işkence sade bir fizyoloji meselesidir. Etlerimiz, sinirlerimiz dayanabildikleri kadar dayanırlar. Sonra, tabiat ne emrederse, o olur. Ama ruhumu-zu kamçılattırmamak elimizdedir. Halbuki ben ruhumun üzerine bir tokat yedim ve bunda kabahatliyim! İşte sizi bu akşam bunun için burada alıkoydum. Söylemeden edemeyeceğim. Karımla çocuğum, çıktığımdan habersiz, evde bekliyorlar... Fakat daha önce içimdeki bu zehirleri boşaltmam lazım. Yoksa onların, hiç kimse-nin yüzüne bakamam. Siz, içerdeyken zayıf bulunduğunuz bir anı bana hatırlatmasaydınız, ben bunu kimseye anlatamayacak, belki ömrümün sonuna kadar, kendi kendimden utanarak dolaşacaktım. Açık söylüyorum, sizi karşımda bir çeşit suç ortağı olarak görün-ce adeta memnun oldum. Neyse... Dayak o kadar mühim değildir diyordum. Çünkü otuz kırk sopadan sonra insan çok kere bir şey hissetmiyor. Tabuta girmek, susuzluk... uykusuzluk... hepsi geçi-yor... İstesek de, istemesek de geçiyor. Ne kadar korkunç olurlarsa olsunlar, bunları çekerken, şu nokta daima aklımızda: Bunlar be-nim iradem dışında olan işler, önüne geçmek için ne yapabilirim? Yalvarmak mı? Asla... Ne faydası var ki? Dilimiz ayrı, dünyamız ayrı... Kuzunun kurda yalvarması gibi bir şey olur. Çünkü bana işkence edenler de, birkaç ruh hastası bir yana, bunu sadece zu-lüm olsun diye, zevk almak için yapmıyorlar... Vazife diye başla-mışlar... Ruhunu ekmek parasına satan her insan gibi yavaş yavaş

alışmışlar, birer makine haline gelmişler. Bizi onlardan asıl iğrendiren, daha ziyade insanın böyle bir makine haline gelmesi. Evet, ben ben olarak ve o o olarak kaldıkça, aradaki mesafe muhafaza edildikçe işkence ve dayak o kadar mühim değil. Fakat bu mesafeyi ortadan kaldırıveren bir şey... İnsanı katilinin kolları arasına atan bir dikkatsizlik... İşte, beni bu yirmi günlük cehennemin sonunda hâlâ zangır zangır titreten bu... Nasıl oldu? Nasıl yaptım? Bilmem anlatabilecek miyim? Ama bir mahkûmun celladına, bir koyunun kasabına gülümsemesi gibi bir şey... Düşündükçe tüyleri diken diken eden bir zavallılık... Bakın nasıl oldu... Sizinle muvacehe edildiğimden* on gün kadar sonra idi. Bir haftadan beri minimini bir hücreye atılmıştım, ara sıra oradan alıp ifadeye götürüyorlardı. Ama en şiddetli işkenceler asıl bana yapılmamıştı. Ben şöyle arada bir yoklanarlardım. Günde bir, en çok iki defa beş on sopa... Sonra o tepesinde bin mumluk ampul yanan ve insanın beynini cıvık bir çamur yığını haline getiren hücre... Eminim ki, koridorda, tepedeki kırık camekândan dökülen karın altında, kuru bir bank üzerinde iki haftadır büzülüp oturan altmışlık sendikacı benden çok daha fazla azap çekiyordu... Sadece orada pinekle-mekle... Evet, hücreye konduğumun haftası yahut onuncu günüydü, kısa boylu, tezgâhtar kılıklı bir herif, bir sivil komiser beni gelip aldı. Önce bir santim kadar uzamış olan sakalımı traş ettirdi, üstümü başımı düzeltmemi söyledi. Koridora çıktığım zaman, günün ışığı gözlerimi alıyordu. Birlikte yürüdük, kapısı meşin kaplı bir odanın önüne gelince, orada duran başka bir memurun kulağına bir şeyler söyledi, beni ona teslim edip içeri girdi, pek az sonra çıkarak: .

‘Buyurun!’ dedi.

İçerisi, oldukça iyi döşenmiş bir büro idi. Büyük, kristal bir masanın arkasında, sarı bağa** gözlüklü, tombulca yüzlü, dolgun dudaklı biri oturuyordu. Ben girince ayağa kalkarak birkaç adım yaklaştı, elini uzattı ve:

‘Geçmiş olsun Beyefendi!’ dedi.

* Yüzleştirildiğimden

** Kaplumbağa kabuğundan yapılmış

Yüzünde tatlı bir gülümseme vardı. Şimdiye kadar ifademizi alan heyetlerin hiçbirinde kendisini görmemiştim. Beni getiren ve kapıda bekleyen memurların hallerinden, bilhassa, bu meselenin tahkiki için Ankara'dan gelmiş, yüksekçe bir memur, bir şef olduğu anlaşılıyordu. Bana uzattığı eline bir an şaşkın şaşkın baktım. Kalın parmaklı, bembeyaz bir eldi ve hâlâ bana doğru uzanmış duruyordu. Ben de elimi uzattım ve avucumun içinde ılık bir et yığınının yapışkanlığını hissettim.

'Buyurunuz, şöyle oturunuz!' diyerek, kristal masanın yanındaki maroken* koltuğu gösterdi. Kendisi de yerine gitmeyerek, karşıdaki koltuğa yerleşti.

'Size burada, layık olmadığınız şekilde muamele edildiğini öğrenince çok üzüldüm...' diye söze başladı. 'Siz münevver, tahsil, terbiye görmüş, kıymetli bir gençsiniz. Memleket daha sizden çok hizmetler bekliyor. Başınıza gelen bu işin bir ehemmiyeti yoktur, bizim ve sizin müşterek gayretimizle her şey düzelir.'

Ben, ne diyeceğimi, nasıl bir tavır alacağımı şaşırmıştım. Bu yakın alaka, bu alışmadığım nezaket karşısında, her zaman ki kapalı ve soğuk halimi muhafaza etmeli miydim, yoksa onun bu kibarlığına karşı ben de bir parça yumuşak mı davranmalıydım? Acaba bu zarif muamele içten gelen bir nedametın ifadesi mi, yoksa sinsî bir tuzak mıydı? O benim daha fazla düşünmeme meydan vermeden devam etti:

'Memurlarımız hakkında müspet kanaatiniz olmadığını tahmin ediyorum. Hakkınız var. Ama insaflı düşünürseniz onlar da mazurdurlar. Tahsilleri, yetiştirme tarzları nedir ki; bugün devletin verdiği maaşla daha iyilerini bulmaya da imkân yok. Bendeniz Viyana'da bulundum. Zabıta teşkilatını tetkik ettim. Lise mezunu olmayan polis yok. Biz de böyle yapmaya çalışıyoruz. Fakat daha seneler ister. İnşallah, bizde de, şahsa göre muamele etmeyi bilen memurlar yetişecek.'

Bunları söylerken yüzümü, dizlerimin üstünde duran ellerimin hareketlerini tetkik ediyordu. Gözlüklerinin arkasında fırl fırl dönen gözleri hep gülümsüyor gibiydi. Birdenbire ayağa kalktı:

* Fas'ta işlenen yumuşak bir tür keçi derisi

‘Sizi, şu ayak takımı herifler, amele makulesi* serserilerle müsavi** tutmanın doğru olmadığını kendilerine söyledim. Ben sizi burada bir mevkuf değil, yardımını istediğimiz bir arkadaş telakki ediyorum. Bazı hususlarda malumatınıza müracaata zaruret hasıl olduğu için sizi buraya çağırdık ve birkaç gün alıkoyduk. Bu vatan hainlerinin arasına herhalde merak saikasıyla sokulmuş olacaksınız. Muhakkak ki bize bazı faydalı bilgiler verebilirsiniz...’

Ondan sonra, geldiğim günden beri sorup durdukları, hiçbirinden haberim olmayan ve ancak polisin hasta muhayyilesinden doğduğu ilk bakışta anlaşılan o bir sürü saçma sualleri tekrarladı. Ben, karşımdakinin nazik tavrına uydurmaya çalıştığım yumuşak bir sesle:

‘Beyefendi’ dedim, ‘Maiyetinizdekilerin az nazik metotları nasıl bir netice vermedi ise, sizin bu çok nazik sorgu şekliniz de faydasız kalacak. Çünkü sorduklarınıza evvelce verdiğim cevaplardan başka bir şey bilmiyorum. Gizli kapaklı hiçbir işle alakam yoktur, münasebette bulunduğumu söylediğiniz kimseleri de, uzaktan bile tanımam.’

Bunun üzerine aramızda, on beş günden beri ötekilerle aramızda devam eden karşılıklı didişmenin bir başka türüsü başladı. O, ani suallerle zihnimi dağıtmaya, beni kendi sözlerimde bulmaya çalıştığı tezatlarla bağlamaya, muhakkak, her ne pahasına olursa olsun bana bir şeyler itiraf ettirmeye, birtakım insanlar hakkında, itham edici bir şeyler söyletmeye uğraştı. Ben, sahiden bir şey bilmediğim, söyleyecek bir şeyim olmadığı için, kısa cevaplar veriyordum. O, yüzünden eksilmeyen tebessümle yanıma sokuluyor, üzerime doğru eğilerek beni ikna etmek istiyor, bir şey elde edemeyince, kızmıştan ziyade canı sıkılmış, benim hesabıma üzülmüş bir tavırla yerine gidip oturuyor, gözlerini kapayıp biraz düşünüyor ve tekrar, bambaşka bir taraftan aynı çıkmaz oyuna başlıyordu.

* Takımından .

** Eşit

İçimde gitgide artan bir sıkıntı bana nerdeyse o sopalı ve küfürlü isticvapları* arattıracaktı. Fakat bir taraftan da düşünüyör, bana bu kadar nazık muamele eden adamı kızdırmaktan bir şey çıkmayacağını, iyi idare edersem onu sahiden, doğru söylediğime inandırabileceğimi, bir parçacık da olsa lehime görünen kanaatlerini ters tavırlarımla sarsmakta bir fayda bulunmadığını kendime tekrarlıyordum. Sesime samimi bir eda, yüzüme, ona istediği gibi cevaplar verememekten adeta müteessir olduğumu gösteren bir ifade vermeye çalışıyor, aramızda beliren yakınlık havasını bulandırmamak için, dost gözlerle onun hareketlerini takip ediyor ve suallerinin dışında kalan umumi mahiyetteki bazı sözlerini başımla tasdik ediyordum. Fakat onun bana söyletmeye çalıştığı şeylerden hiçbirine istediği cevabı vermiş değildim.

Bir aralık yorulmuş gibi koltuğa çöktü, ilk defa, gülümsemeden, ciddi ve araştırmacı gözlerle beni süzdü. Sonra cebinden sigara paketini çıkararak uzattı:

‘Buyurun!’

Bir an duraladım. Sigara tiryakisi değildim. Ara sıra içtiğim, olurdu ama şimdi, yarı aç mideyle ve bu şartlar içinde, sigaranın manzarası bile içimi bulandırdı, ‘İstemem!’ diyecektim. Fakat karşımdakinin dimdik bana çevrilen bakışlarını fark edince elimi uzattım. Yüzümde: ‘Aman, aramızı bozmayalım, güzel hatırlınız için alayım!’ demek isteyen bir ifadeyle, ve bu uzun konuşmada ilk defa ben de gülümsemeye gayret ederek, bir tane aldım, dudaklarımın arasına yerleştirdim. O hemen yerinden fırladı, yeleğinin cebinden kibritini çıkardı. O zaman ben büsbütün sırtarak onun yüzüne baktım.”

Rifat, o anı tekrar yaşıyor gibi heyecanlanmıştı. Elleri titreyerek masanın üstündeki bardağı aldı, bir defada dikti. Sesini titreten, boğazını düğümleyen heyecanın biraz yatışmasını bekleyerek başını önüne eğdi. Fakat bunun bir faydası olmadığını, heyecanının büsbütün arttığını anlayınca birdenbire ayağa kalktı. Genç kızın dikkatle kendisine bakan gözlerinden kurtulmak için dükkânın aydınlığından bir an önce uzaklaşmak istiyordu.

* Sorgulamaları

“Haydi, çıkalım, yolda anlatırım!” dedi. Masanın üstüne hesabı bıraktı. Sokakta da birkaç dakika konuşmadan yürüdüler. Sonra genç adam yanındakinin kolunu tutarak, birbirini kovalayan kesik cümlelerle sözüne devam etti:

“Evet, yüzümü yağlı, yapışkan bir şey gibi kaplayan bir gülümseme ile onun gözlerinin içine baktım. Hayatımda hiçbir zaman bu sigara ve kibrite karşı yüzümü kaplayan sırtmanın aşığılığını unutmayacağım. Hiçbir dayak, hiçbir hakaret, suratımdaki o yılışık gerilme kadar, asla görmediğim halde bir ayna karşısındaymışım gibi şimdi bile gözlerimin önünde duran o sırtıma kadar beni kahretmemiştir. Düşünün, bir insanın celladına gülümsemesi, kendi yumuşaklığı ile onu yumuşatabileceğini sanması kadar gülünç, adi bir şey olur mu?

Onun da gözlüklerinin arkasındaki gözlerinde memnun bir parıltı belirdi. Ben o anda bile, bu memnunluğun içinde biraz da alay karışık olduğunu sezer gibi oldum ve şaşırdım. Ama kendimi toparlayacağım yerde, belki de bu şaşkınlığını tesiri ile yüzümü, o tkrlesi yüzümü onun o sırada baktığı ve bana doğru tuttuğu kibrite uzattım.

Ben daha ne olduğunu fark etmeden, kibrit elinden yere düştü ve yüzümde korkunç bir tokat şakladı. Sigara ağzımdan fırlamış, burnum kanamaya başlamıştı. Karşımdaki, saatlerden beri tuttuğu hiddet ve kini hızlı nefesler halinde burnundan fışkırtarak, arka arkaya suratıma tokatlar yapıştırtıyor, dizlerimi, karnımı tekmeliyor ve hırsından boğuklaşan bir sesle hiç durmadan bağırıyordu:

‘Hayvan... Sahiden karşımda sigara iebileceğini mi sandın? Siz insan muamelesine layık mısınız ulan... Senin gibi köpeğin sigarasını da ben yakacaktım öyle mi?.. Vatan, millet haini... Sizleri bit ezer gibi ezmeli... Eşşek seni... Kanapeye kurulmuş da bana sigarasını yaktırıyor... Edepsize bak... Defol.’

Kapıya dönüp bağırdı:

‘Gelin buraya!’

Hemen içeri giren iki memura beni gösterdi:

‘Götürün bu rezil herifi. Her şeyi itiraf ettirinceye kadar nefes aldırmayın!’

Hakikaten, bu defadan sonra iki gün nefes aldırmadılar. Fakat sonra ne oldu, anlamadım, galiba onlar da bıktılar yahut hakikaten bir şey bilmediğime kanaat getirdiler. Bana karşı alakaları birdenbire azaldı... Vücudumdaki çürükler geçince de bıraktılar...”

Genç kız birdenbire durdu. Önüne bakarak:

“Bizim eve geldik, siz daha gideceksiniz galiba!” dedi.

Rifat önünde bulundukları kapıyı gösterdi:

“Burası mı?”

“Hayır, şu sokağın içinde. Fakat siz zahmet etmeyin!”

Elini uzatarak ilave etti: “İkimizin de yalnız kalmaya ihtiyacımız var.

1947

Çilli

Sıcak ve boğucu bir gündü. Kan ter içinde gece yarısına kadar boş laf dinlediğim bir ahababın evinden çıkmış, ağır ağır Kordon'da yürüyordum. İzmir'in gündüzlerinden beter olan bu yapışkan, ıslak gecelerinde deniz, serinlik değil, sadece buğu halinde etrafa yayılan bir yosun ve pislik kokusu verir. Yol tenhaydı. Birbirinin içine girmiş gibi karmakarışık, sahile yaslanan irili ufaklı yelken gemilerinin direkleri kuru ağaç dalları gibi, hafif hafif kımıldıyor, teknelerin içinden ara sıra Giritli kayıkçıların Rumca konuşmaları duyuluyordu. Biraz daha ileride vapur iskelesinin yakınlarında tek tük hammallar ile arabacıları yerlerinde uyuyan bir iki fayton vardı. Bunların ötesinde bir binanın ikinci kat pencerelerinden sokağın kaldırımlarına parlak ışıklar ve kötü bir dans müziği dökülüyordu. Bu rıhtımda dört beş tanesi sıra sıra dizilmiş olan barlardan birinin önündeyiz. Belki bu saate kadar kaldığım evdeki ipe sapa gelmez gevezeliklerin uyuşturucu tesirinden kurtulmak, bir şeyler, kirli veya temiz, ama her halde hareketli bir şeyler görmek için, fakat kendi kendime: "Bu sıcakta soğuk bir şey içeyim" bahanesini ileri sürerek, bu gemici barının dar taş merdiveninden yukarı çıkmaya başladım.

Bütün masalar dolu değildi. Ama dört beş yerde öbek öbek kalabalık gruplar vardı. Cazın bulunduğu yere yakın bir masada beş altı tane, tuvaletleri de yüzlerinin yorgun ifadesi kadar pörsümüş kız oturuyordu. Müşteriler birbirlerine hiç uymayan çeşitlendiler. Direklerin arkasında loş bir köşeye çekilmiş olan birkaç genç, herhalde ellerine nasılsa biraz para geçmiş birkaç bekâr memur, iki kişiye bir bira içip, dans başlayınca kadınların bulunduğu masaya doğru koşmakla bu gece müthiş hovardalık ettiklerini sanıyorlardı. Daha ortalama bir masada dört beş Marmarisli gemici,

süngercilikten kazandıkları para ile aldıkları motorun son seferinde ellerine geçeni, biri Rum, biri Türk iki şişman kadına üst üste bool* ismarlayarak tüketmeye uğraşıyorlardı. Yukarı kat localarından birinde kır saçlı eski bir hovarda, bar sahibi ile ahbablığına dayanarak üç kadını birden etrafına oturtmuş, az masrafla son çağlarının esaslı bir zevk gecesini yaratmaya uğraşıyordu. Smokininin kolları yıpranmış kirli gömlekle ve kirli tırnaklı bir garson masama yaslanarak ne istediğimi sordu. Bir bira söyledim ve bu sırada başlamış olan dansı seyre koyuldum.

Okumuş yazmış olanla kara cahili, kibar terbiye görmüş olanla ömrünü ekmek parası ardında ve denizde harcarken terbiyeye vakti kalmamış olanı, iyi ile kötüyü aynı hale, aynı tek biçime sokan sarhoşluğun o ilerlemiş haddi bütün erkeklerin suratında yılışık, şehvetli, ama tamamen ruhsuz bir maske halinde sırtıyordu. Sarhoş olsun olmasın bütün kadınların yüzlerinde, hareketlerinde ise: “Aman yarabbi, ne zaman bitecek!” diyen bir ifade vardı; ve bununla bu geceyi değil, bu hayatlarını da değil, her şeyi, ama her şeyi kastettikleri besbelliydi. Bu akşam mümkün olduğu kadar çok para bıraktırmak vazifesini üstüne aldığı erkeğin yüzüne meslek icabı, fakat lüzumsuz bir gülüşle bakan kadın, adamın biraz fazlaca sarılması, yahut sakalları fırlamış terli suratını yanağına yapıştırmak istemesi üzerine, derhal kuyruğu çekilmiş bir kedi halini alıyor, herifi iki eliyle birden itiyor, sonra fazla kızdırıp müşteri kaybetmemek için de, hemen sırnaşmaya başlıyordu. Bütün bu değişmeler o kadar çabuk oluyor, o kadar keskin hatlarla birbirinden ayrılabilirdi ki, bunlarda insan hislerinin değişmelerini aramak saçma idi.

İçimde tuhaf bir ezilme ile başımı başka taraflara çevirdiğim zaman; bar kadınlarının masasında tek başına oturan, siyah kaside tuvaletli, bütün sırtı, omuzları ve aşağı yukarı bütün göğsü açık sarışın bir kızın dikkatle bana baktığını gördüm. Yüzü, o anda bana pek yabancı gelmedi. Fakat buralardaki kadınlar zamanla o kadar birbirlerine benzer oluyorlar ki, ben de: “Herhalde bir yerde görmüş olacağım, yahut benzetiyorum!” dedim ve bunun üzerin-

* Beyaz şaraba limon, portakal, vişne ya da ananas suyu katılarak yapılan hafif içki

de fazla durmadım. Yalnız dans etmek için sıra bekleyen bu kadar delikanlı varken onun masada oturması tuhafıma gitti. Öyle pek çirkin değildi, sonra gecenin bu saatinde erkekler sarılıp ortada dönecekleri kadınların yüzlerine bakmıyorlar, sadece ellerinin dokunacağı bir çıplak et ve burunlarını dolduracak keskin bir kadın kokusu arıyorlardı. Kadının gözlerini hiç çevirmeden bana bakmasından adeta rahatsız oldum. Başımı tekrar dans edenlere çevirince, düz siyah saçları yüzüne dökülmüş, gözleri sarhoşluktan yarı kapalı, zayıf bir kadınla kırk yaşlarında ciğer gibi kırmızı suratlı bir gemicinin tokatlaştıklarını gördüm. Adamın ustura ile kazınmış başının derisi ve bir tarafı uzun bir tarafı kısa olan, sigaradan sararmış kır bıyıkları bile hırsından titriyordu. Bir garson onları ayırmaya uğraşırken yanımda başka bir garson belirdi. Kulağıma doğru ahbapça eğilerek kaşları ile, tek başına masada oturan kadını işaret etti:

“Bayan masanıza gelmek istiyor” dedi.

“Aman arslanım, benim öyle yağlı müşterilerden olmadığını bilirsin!”

“Hayır, sizinle bir şey konuşacakmış!”

“Allah allah, buyursun!”

Garson o tarafa bakıp, başı ile kadını çağırdı. Ben de yüzüme, buna razı olduğumu anlatmak isteyen bir ifade vermeye çalışarak o tarafa baktım. Kadın yerinden kalktı, o zaman çok sarhoş olduğunu anladım. Masalara, iskemlelere ve salonda bir baştan bir başa sıralanmış olan direklere tutunarak yürüyor ve güçlükle ayakta duruyordu. Garsonun çektiği iskemleye yığıldı. Başı önünde, biraz durduktan sonra gözlerini bana çevirdi, dikkatle baktı. Bu bakışlarda, çok sarhoş bir insanın bir parça olsun aklını başına toplayabilmek için sarf ettiği o müthiş gayretten başka bir şey görmedim. Yalnız, yüzüne yakından baktığım zaman onun bu biraz yukarıya kalkık burnunu, çekik ve tatarımsı gözlerini, hele o burnu ile gözlerinin altına doğru yayılan kırmızımtırak çilleri muhakkak tanıdığımı anladım. Ama nereden tanıyorum, diye yine kendimi zorlamadım. Kadın susuyor, hep o faydasız gayretle yüzünün adalelerini oynatıyordu. Bir şey söylemiş olmak için:

“Niçin dans etmiyorsunuz?” dedim.

Eliyle, “haydi be!” der gibi bir işaret yaptı, sonra birdenbire ayağa kalkmak ister gibi toparlandı. Sarhoşluğu hiç belli olmayan bir sesle:

“Beni tanımadın mı Hoca?” dedi.

O zaman birdenbire bir tuhaf olduğumu hissettim. Sırtımdan sıtma titremesine benzeyen bir ürperme geçti.

“Kız...” dedim. “Kız... sen...”

“Evet. Ben! Ben...” dedi. “Nigâr... Aydın’da...”

Çok pencereli, çok aydınlık bir sınıf. Çok aydınlık yüzlü çocuklar ve orta sıraların en önünde oturan iki örgü saçlı, çilli bir küçük kız çocuğu gözlerimin önünde birdenbire canlanıverdi. Ben onlara Almanca okutuyordum. Eskişehirli bir tren memurunun çocuğu olan bu haşarı kız, bu yabancı kelimeleri ve kaideleri herkesten önce kavırıyor, ezberliyor, ayağa kalktığı zaman: “Ah, bunlar da bir şey mi sanki! Ben daha neler öğrenebilirim!” diyen yarı alaycı bir gülüşle insanın yüzüne bakıyordu. Zil çalar çalmaz yeniden fırlayıp beni elimden tutar: “Hoca, haydi voleybol oynayalım” diye bahçeye sürükler ve o kısacık boyu ile topu ok gibi filenin öbür tarafına fırlatırdı. On iki yaşlarında ya var ya yoktu. Ateş gibi, her hareketinden hayat fışkıran bir çocuktu. Bütün bunlar kaç sene önceydi? Şöyle bir hesapladım. On dört sene olmuş. Ama onun yüzüne baktıkça artık o güçlkle kendini toparlayan sarhoş kadını değil, benim olduğu kadar bütün mektebin, hocaların ve arkadaşlarının sevgilisi olan küçük “Çilli”yi görüyordum. Sanki hiç değişmemişti. O burun, o gözler, o altın sarısı saçlar ve o kızıl çiller.

Akla ilk gelen o boş, o yersiz şeyi sormamak, “Kızım, nasıl oldu da buralara düştün?” dememek için kendimi zorladım. Aydınlık sınıfımızda olduğu gibi, gülmek için kaşlarımı çatmaya çalışarak, yüzüne baktım ve bekledim. O zaman o, benim farkında olmadan beklediğim şeyi söyledi:

“Hoca hiç değişmemişsiniz! Bana hep eskisi gibi bakıyorsunuz!” dedi.

· “Öylesin Nigâr!”

“Değilim Hoca!”

Bunu der demez sahiden yüzü değişti. Bizi bir anda on dört sene önceye götüren o yakınlığın yavaş yavaş kaybolduğunu hissettirdi ve çok üzüldüm. Nigâr çıplak kolunu masaya, başını omuzuna dayayarak mırıldandı:

“Başınızı ağrıtabilecek değilim Hoca, sizi görünce hemen tanıdım. Ama bir derdim olmasaydı size kendimi tanıtmazdım. Mademki yüzüme baktığınız halde Çilli’yi tanımadınız...”

Başını omuzundan çekti, göğsü ile masaya yaslandı. Damdan düşer gibi:

“Bir çocuğum var da ondan size geldim!” dedi.

Ne demek istediğini iyice anlamadığım halde, pek anlayışlı görünmek isteyen bir tebessümle: “Devam et!” der gibi başımı salladım.

Çilli: “Bakın size anlatayım...” diye kopuk kopuk cümleler, yarısı ağzından çıkmadan dağılan kelimelerle ve adeta başka birinin hayatından bahsediyormuş kadar kayıtsız, şunları söyledi: Babası onu orta mektebi bitirir bitirmez, daha on beş yaşındayken, istasyonda şef olan kırk beşlik birine vermiş. Nigâr: “Ne yapayım, oturacaktım herifle! Bu kadar sene de oturdum zaten. Ama adam ellisinden sonra rakıya vurdu. Başkalarının da sarhoş kocaları var diyeceksin. Ama çocukları da var. Onlarla avunuyorlar. Bizimkinde ise çocuk yapacak hal de yoktu. Üstelik bir de kıskanç! Bizim sınıftan Buldanlı bir Kemal vardı ya, o, o zaman tıbbiyede okuyordu. Şimdi doktor. Eşek. Hani güzel bir çocuktur. Mektepteyken beni bisikletine bindirir gezdirirdi. İşte o, tatilde Aydın’a gelmiş, parkta gördüm. Mektebi hatırladım. Ayol bize gelsene, dedim. Evi de tarif ettim. Hemen bizim ihtiyara yetiştirmişler. Meyhaneden kalkıp benimle kavga etmeye eve gelmiş. Hiç de bu kadar erken sökün etmezdi, diye şaşıtmıştım. Ben daha ağız açmadan bir küfürdür başladı: ‘Parklarda delikanlılarla konuşmuşsun! Benim bu memlekette namusum var kaltak!’ diye üstüme yürüdü. Bende de artık sabır taşmış. ‘Herif senin neyin var bilmem, ama neyin yok pek iyi biliyorum. Yeter artık sünepe kahrı çektiğim!’ deyivermişim.

Sen misin diyen. Herif kapı arkasından şemsiyesini kaptığı gibi başıma gözüme vurmaya başladı. Bu sırada Kemal de gelmez mi? Halimizi görünce hemen gitmeye kalktı. Ben arkasından bağırdım. Ne bileyim ben, cahillik işte: ‘Gitme Kemal’ dedim. ‘Senin yüzünden başıma bunlar geldi.’ Bizim ihtiyar işte bu lafa yapıştı. Beni bütün Aydın’a rüsva etti. Kemal’le bir geçmişimiz olmadığına kimseyi inandıramadım. Aman Hoca, siz bilirsiniz, ben deli bozuk bir kıyım. O herifle yedi sene nasıl oturdum, şaşıyorum. Dedim ya, cahillik. Bu da cahillik. Kan başıma çıkıverdi. Kapıyı suratına kapadığım gibi çıktım gittim. Ama ortada ne Kemal var, ne bir şey. Ben arkasından bağıırken o sıvışmış. Akşam da Buldan’a gitmiş. Bu halde baba evine de gidemem. Zaten laftan bıkmıştım. Orda da oturup gık dediğim bu muameleleri yeni baştan göreceğm değilim. O gece bir ahabap evinde yattım. Ertesi gün evden eşyalarımı aldırđm, bileziklerimi sattım, İzmir’e geldim. Sizin anlayacağınız İzmir’den de üç beş gün sonra buraya geldim. Ama bu üç sene evvelki gelişim. O zaman altı ay çalıştım. Her şeye boş verdim. Ne olacak? Bir can değil mi? İnsan evde de yaşar, barda da yaşar. Ama günün birinde bizim Kemal bir sürü arkadaşşı ile beraber bara gelmez mi? Beni görür görmez bir masama koşsun, bir ağlasın, bir döğünsün! ‘Ah, sen benim yüzümden buralara düştün. Bu mesuliyet beni mahvediyor!’ falan, hep sarhoş ağzı. Ama insanın canı inanmak istiyor işte. ‘Ben seni burada bırakmam, yürü, gideceğiz, beraber yaşayacağız. Nikâh edeceğim!’ deyince kandım. Bar sahibi ile hesabımı kestim. Zaten alacaklıydım. Hepsini bağışladım. Hır çıkarmadan bıraktılar. İstanbul’a gittik. Beş altı ay oturduk. ‘Babamdan izin çıkarsa nikâh edeceğim!’ deyip dururdu. Canım, keyfine kalmış bir şey, ister etsin ister etmesin, vız gelir. Ama günün birinde baktım gebeyim. ‘Hemen çocuğı aldır!’ dedi. ‘Ne lüzumu var?’ diyecek oldum. ‘Olmaz, olmaz! Nikâhsızken çocuk istemem!’ dedi. Baktım asıl korkusu, çocuk olursa balta olurum diye. Bana namus numarası yapıyor. Bir gözümden düştü, bir gözümden düştü! Böyle budala yerine koymuyorlar mı, işte insana asıl o dokunuyor. ‘Peki!’ dedim. ‘Sen üzölme! Ben İzmir’e giderim, tanıdık doktor var, masrafsız, gü-rültüsüz aldırırım!’ Bindim vapura geldim. Hemen bara yerleştim.

Beş on kuruş kazandım. Sekiz ay oluyor çocuğu doğurdum. Görme, nurtopu gibi bir oğlan, Hoca. Bir kadın tuttum o bakıyor. Süt veriyor, biz burada her akşam sarhoşuz. Sarhoş sütü çocuğa yaramazmış. Elin bakması ana gibi olmuyor ama, ne yaparsın. Kemal adresimi bilmiyor. Mektebi var gelemiyor da. Gelmek istediği de şüpheli ya zaten.

Ne diyecektim? Çocuk bu yaşlarda otellerde sefil oluyor. Sizi görünce aklıma geldi. Ankara’da bildiğiniz çoktur. Orada bir çocuk yuvası varmış. Oraya yerleştiremez misiniz? İki yaşına gelsin alırım. İsteseler bırakmam! Ama böyle kucak çocuğu olmaktan bir çıksın!”

“Elimden geleni yaparım çocuğum!” dedim. “Ama babasına neden haber vermiyorsun?”

Belki de anlattığı şeylerin tesiri ile sarhoşluğu bir hayli azalmış olan Çilli, gözlerini adeta hiddetle üstüme dikti:

“Ne münasebet?” dedi. “Çocuğunu istemeyene ne diye haber verecekmişim? Onu ben doğurdum, ben büyüteğim. Haberi bile olmayacak budalanın.”

Yorulmuş gibiydi. Ama gözlerinde çocuğundan bahseden her ananın gözündeki o biraz vahşi parıltı vardı.

“Yaparsın işimi değil mi, Hoca” dedi. “Bilirim siz beni çok seversiniz. Rahatsız etmeyeyim!”

Kalktı, elleriyle masaya dayandı, yüzüme doğru eğilerek fısıldar gibi:

“Göreceksin Hoca,” dedi. “Yemeyeceğim, içmeyeceğim, oğlum büyütüp adam edeceğim. Sonra günün birinde oğlumla yolda giderken babasına rast geleceğim. Oğluma, ‘Sen yürü!’ diyeceğim. Ondan sonra babasının yakasına yapışıp: ‘Bak pezevenk,’ diyeceğim, ‘doğmadı sandığın oğlun büyüdü, arslan gibi oldu. Ama seni bilmeyecek, sana baba demeyecek.’ ”

Arkasını döndü, biraz önceki sarhoşluğu tekrar geri gelmiş gibi sallana sallana, masalara ve direklere tutunarak masasına gitti, oturdu.

Çirkince

Gece yarısını bir saat geçe Alsancak'tan kalkıp Ankara'ya gidecek olan tren için birkaç gün önce bilet almıştım. Nedense aklıma esti, son günü İzmir'de kalıp dolaşmaktansa sabah treniyle Selçuk'a gider, Efesos harabelerini gezer, akşamı ederim; gece yarısı, nasıl olsa oradan geçecek olan Ankara trenine biner, yoluma koyulurum, dedim. Öyle de yaptım.

Selçuk'a gelince, çantamı, önünü kebabçılarla üzümcülerin doldurduğu istasyon kahvesine emanet ederek, hemen yola düzöldüm. Güneş iyice yakmaya başlamadan bu kırk beş dakikalık yolu almak, ölü şehrin harabelerinde akşama kadar dolaşmak istiyordum. Fakat daha Erkekler Gymnasiumu'nun kapısındaiken içime bir gariplik çöktü. Her İzmir'e gelişimde muhakkak bir kere uğradığım bu harabeler, sanki seneden seneye daha harap oluyor, binlerce yıl önce aralarında bazı insanların insanlar gibi yaşadığı mermerler bile, kendilerini asırlarca örtüp koruyan anlayışlı toprağın altından çıkarıldıklarına küsmüşçesine, kararıp kirleniyordu. İçinde vücutları ve ruhları güzel insanların yetiştirildiği Gymnasium'un mozaikleri, şimdi birbirini kovalayan keçilerin tınakları altında dağılmaktaydı. Coşkun bayramların, spor oyunlarının kutlandığı Hypodrom'un göbeğine muhacirler tütün ekmişler, kenardaki kuru yapraklı bir çardağın altında sıtmadan titreşerek yatıyorlardı. Sayısı bir zamanlar bin üç yüzü geçen ve bugün elimize ancak elli kadarı gelebilen o harikulade tragedya ve komedyaların oynandığı tiyatronun geniş ve serin artist gardropları şimdi tek tük gelen seyyahlarla, buraya yerleşmiş olan birkaç aileye ve keçi çobanlarına kenef vazifesini görüyordu. Sokakların mermer kaldırımları arasından fırlayan böğürtlenlerin kalınlaşan kökleri, binlerce yılın bozamadığı bu beyaz taşları çatlatıp parçalıyor; yelkenleri pırıl pırıl gemilerle dolu

limanı, şehre bağlayan iki yanı heykelli, geniş Arkadya caddesi, şimdi bütün ovayı kaplayan bataklıkın iki adam boyundaki sazları arasına dalıp kayboluyordu. Sokaklarının ortasındaki mermer satış tezgâhları hâlâ sapasağlam duran, bol çeşmeli Agora'nın dükkânları toprakla dolmuş, içlerinde yabani incir ağaçları, mersinler, zakkumlar, böğürtlenler türemişti. Raflarındaki on binlerce papirüsle kafalara aydınlık düşünceler dolduran kütüphanenin pek bozulmamış merdivenlerinden çıkıp, kurucusunun çıra isleriyle kararmış mezarına girmek isteyince, karanlık uykularından uyandırılan yarasarlar hırsla insanın yüzüne çarpıyorlardı. Daha yapıldığı günlerde bir zele ile yıkılan mabedin kalın sütunları, insafsız bir tanrının hışmından korkup secdeye kapanmış gibi, hep aynı istikamete uzanmış ve parçalanmışlardı. Küçük ve zarif Odeon tiyatrosunu örten sararmış otların arasında kertenkeleler dolaşüyor, Kızlar Gymnasiumu'ndan tek ayakta kalan şey, yarı yıkılmış büyük bir kapı, "Girmeyin, ağlasınız!" der gibi dudaklarını büküyordu.

Harabelerin bulunduğu tepeyi, gittikçe hızlanan adımlarla do-laştım, Eshabikehf mağaralarının önünde bir an durup düşündüm. Bembeyaz bir şehrin arka yamacındaki bu kapkara dağ içi mezarlarında yüzlerce yıl uyudukları rivayet edilen yedi Hıristiyanın hikâyesi, bana bu anda, dünyanın bir daha eşini görmediği aydınlık Yunan medeniyeti üzerine çekilen karanlık örtünün bir timsali gibi geldi. Öğle sıcağı bastırmıştı. Çatlak ve ağdalı meyvelerini iri yapraklar arasında gizleyen incirlerin gölgesine girince karnımın iyice acıkmış olduğunu fark ettim. Birkaç yemiş koparıp ağzıma attım; içim daha çok bayıldı. Bir an önce karnımı doyurmak niyetiyle, sürülmüş incir bahçelerinin tezekleri arasında ikide bir tökezleyerek, kasabanın yolunu tuttum. Duvarları yıkılmaya başlamış parkımsı bir yerle ilkokulun arasından geçen ağaçlı caddenin sonunda çarşı başlıyordu. Dükkân kılıklı postanenin karşısında ve biraz ilerisinde, yeni yapıldığı zevksizliğinden belli beton bir binanın önünde, üzerlerine damalı örtüler serilmiş birkaç masa vardı. Oturup yemek istedim, "kalmadı" dediler; bira istedim, çorba gibi çıktı. Güç halle bir peynirli yumurta yaptırdım, rüzgârın süpürüp getirdiği gübreli tozlarla biberlenen bu yemekten birkaç lokma aldıktan sonra pis pis düşünmeye başladım. Daha saat iki bile değildi. Bineceğim trene

demek ki daha on iki saatten fazla vardı. Akşama kadar ne yapacaktım? Haydi, kaleyi, İsa Bey Camii'ni filan gezdim, akşamı ettim diyelim. Ondan sonra ne halt edecek, nerede oturacaktım? Bir meyhaneye bulup kafayı çeksem, sonra bir kahveye girip pineklesem bile, bu küçük kasabalarda 22.45 ajansından sonra her yerin kapandığını tecrübelerimle biliyordum. Düşündükçe önümde duran bu on iki saat, bana sonu gelmez bir hapislik gibi korkunç görünmeye başladı. Hırsımdan yerimde duramadım, kalkıp istasyona doğru yürüdüm. Yüksek Roma kemerlerinin yanındaki külüstür kamyonları, şerbetçileri seyrederken gözüm karşı taraftaki sırtlara ilişti. Kendi kendime adeta haykırdım: "Çirkince'ye giderim yahu!"

Evet, en iyi çare buydu. Şimdi bir at tedarik edip Çirkince Köyü'ne gider, akşama kadar kalır, gece mehtapta ağır ağır dönerdim. Hatırladığıma göre yol bir buçuk, iki saat çekiyordu. Gece onda yola düzülsem, on iki sıralarında gelirdim ki, geri kalan birkaç saat de nasıl olsa geçerci.

Selçuk, eski adıyla Ayasuluğ kasabasının şimal tarafındaki sırtların arkasına düşen bu güzel köye, otuz sene önce, dokuz on yaşında bir çocukken gelip birkaç gün kalmıştım. Annem ve beş yaşındaki erkek kardeşimle beraber, Çanakkale'de asker olan babamın yanından, Çivril'de asker olan dedemin yanına gidiyorduk. Babam bizi bir gambotla* Bandırma'ya kadar getirmiş, trene bindirmiş, İzmir'deki bir arkadaşına yazdığı mektubu annemin eline verip dönmüştü. Babamın bu arkadaşı bizi İzmir'de iki üç gün evinde misafir ettikten sonra, Punta'dan Aydın trenine bindirmişti. Şimdi düşünüyorum da, o karmakarışık devirde, o berbat yolculuk şartları içinde annem gibi beceriksiz bir kadının iki küçük çocukla bu kadar uzun yolculuğa nasıl çıktığına hâlâ şaşıyorum. Neyse, bulursa kömürle, fakat daha çok odunla işleyen Aydın treni bizi yirmi dört saatte Selçuk istasyonuna getirdi. Fakat orada trenin artık gidemeyeceği, lokomotifin bozulduğu bildirildi. İstasyondaki bir yüzbaşı, yolumuza ancak dört beş gün sonra devam edebileceğimizi söyledi, vaziyetimizi öğrenince bize alaka gösterdi. Cephelerde her gün yüzlerce subayın öldüğü, yüzlerce subay ailesinin memleket içinde perişan kaldığı o günlerde, "silah

* Topçeker

arkadaşları” arasında, birbirlerinin ailelerini korumak hususunda, yazılmamış hatta konuşulmamış bir mukavele var gibiydi, istasyondaki yüzbaşı da, bir parça işinden baş alınca yanımıza sokuldu:

“Dinar ve Çivril cihetine tren kaldırıncaya kadar bekleyeceksiniz. Fakat burası sıtmal, berbat bir yerdir. Çocuklar sıcaktan perişan olur. Otel filan bulmaya da imkân yok. Sizi Çirkince’ye götürüyüm. Bizim çocuklar da orada. Ben de vakit buldukça ata atlayıp gidiyorum. Rahatsız olursanız da kusura bakmazsınız!”

Annem biraz mırın kırın ettikten sonra, açık bir asker arabasına yüklendik. Yanımıza iki sakat nefer takıldı, ağır ağır Çirkince’nin yolunu tuttuk.

Orada kaldığımız bir hafta, çocukluğumun en unutulmaz günleridir. Ovayı aşıp dağ yoluna tırmanmaya başlar başlamaz, incir ağaçlarının yerini zeytinler ve çamlar alıyordu. Yükseldikçe manzara güzelleşiyor, sıcaktan bunalan Selçuk Ovası, sıtma yuvası Cellat bataklığı bile, taze boyalarla çizilmiş parlak bir tablo halinde iki yanımıza seriliyordu. Küçük Menderes, bir cıva şeridi gibi, kızgın güneşin altında buğulanarak, ta uzaklara, sislere gömülen denize uzanıyordu.

Hele Çirkince... Hele bu yedi sekiz yüz hanelik dağ köyü... Daha uzaktan, çamları zeytinlerin arkasından, hafif çivitli beyaz evlerinin camları parıldayan, meydanlarını iri çınarların gölgelediği küçük Rum kasabası... Bu kadar güzel bir yere nasıl olup da “Çirkince” adını verdiklerine çocukluğumdan beri şaşar dururdum. Muntazam kaldırımlı tertemiz sokaklarında, bizi misafir eden yüzbaşının kızları ve mahallenin Rum çocukları ile nasıl koşuşmuş, iğde ve ayva dallarından yaptığımız kağnıları katır turnaklarıyla nasıl süslemiş, çam kabuğundan kayıkları her köşe başında şarıl şarıl akan çeşmelerin yalaklarında nasıl yüzdürmüştü, karaağaçlara tırmanıp kopardığımız yaprakları kuzulara nasıl yedirmiş ve sık çalılar arasında topladığımız kuzukulaklarını dişlerimiz kamaşıncaya kadar nasıl yemiştir ve doymamıştı. Selçuk’un sıcağından ve sıtmasından kaçmış birkaç subay ve memur ailesiyle senelerden beri buraya yerleşmiş Giritli bir kahveciden başka, köyün bütün halkı Rumdu. Hepsinin ovada incir bahçeleri, dağın sırtlarında zeytinlikleri var-

dı. Yazın sabahın erkeninde, kadınlı erkekli, bütün köy halkı atlara binip ovaya iniyor, incirlerini işliyor, akşam serinliğinde tekrar uzun bir süvari kolu halinde güle oynaşa köye dönüyorlardı. Kışa doğru zeytin mahsulünü de böyle kaldırırlarmış. Ova köylerindeki sarı benizli, şiş karınlı insanları burada görmek mümkün değildi. Gündüzleri köy boşalınca geride kalan iki büklüm ihtiyarların bile yanakları al aldı. Akşam yemeklerini yedikten sonra hep sokağa dökülürler, mandolin çalan delikanlılarla yumuşak sesli kızlar, şarkılar söyleyerek kalabalık gruplar halinde dolaşırlardı. Koskocaman bir kiliseleri, dört tane ilkokulları, bir tane de gimnazları vardı. Pazarları çınarlı meydandaki gazinoların bahçeleri tertemiz giyinmiş insanlarla dolar taşar, karı koca zarif bir karafadan rakılarını içerlerken etraflarında çocuklar oynaşır, ihtiyar kadınlar siyah yünden atkı örerlerdi. Çoğu sakız biçimi tek katlı evlerin her zaman açık duran kapılarından içeri bakınca, güzel döşenmiş bir sofanın ortasında, üzeri dantel örtülü ceviz masalar, kenarında oyma çerçeveli konsol aynaları görünürdü. Civardaki Türk köyleri ile araları pek iyiydi. Etrafa kendilerini o kadar sevdirmişlerdi ki, seferberlikte diğer mıntıkaların Rumları gibi Anadolu'nun içlerine sürülmemişler, yerlerinde kalmışlardı.

Bütün bunlar şimdi gözlerimin önünde canlanıvermişti. Ufacık bir çocukken orada dinlediklerimi, ayrıldıktan sonra orası hakkında evde konuşulan ve anlatılanları hatırladıkça, tekrar oraya gitmek isteği içimde mukavemet edilmez bir hal aldı. Hatta geç kalıp treni kaçırmak pahasına da olsa, çocukluğumun bu sihirli köyüne muhakkak gidecektim.

Mesele at bulmaktaydı. İstasyon şefine sordum, sanki Türkçe anlamıyormuş gibi şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Bavulları bıraktığım kahveciye başvurdum, beni öyle bir sorguya çekti ki, casus diye şüphelendiğini fark edip lafı kısa kestim. Tam bu sırada yanımda sakallı, kasketli, bir elinde eğri bir baston, öbüründe cam tesbih ile ihtiyar bir adam belirdi. Yüzü yabancı değildi:

“Zatıâlinize üç sene evvel Efes harabelerinde teşerrüf etmiştik” diye kendini tanıttı. O zaman hatırladım. Emekli bir ilkokul öğretmeniydi. Senelerden beri buraya yerleşmiş, birkaç

incir bahçesi edinmiş, kızlarını burada evlendirmişti. Lügatlı konuşmaya, sözleri arasına divan edebiyatından beyitler karıştırmaya ve eski Yunan tarihine meraklı bir zat olacaktı. Galiba beraber rakı da içmiştik. Ve o, bir sırasını getirip, başvekilden kaza kaymakamına kadar birçok makam sahipleri hakkında yazdığı, esprisi orta, fakat vezinleri düzgün hicviyelerini birer birer okumuştı.

“Safa geldiniz! Buyurunuz bir kahve içelim!” diyerek, yanı başındaki iskemleye çöktü. Ben, günümün geri kalan kısmını, onun hicviyelerini ikinci defa dinlemeye hasretmek korkusuyla bir türlü oturamayarak:

“Teşekkür ederim, fakat ben bir at bulup Çirkince’ye kadar gitmek istiyordum!” diye mırıldandım.

“Çirkince’ye mi?.. Önce teşrif buyrulmuş muydu?”

“Çocukluğumda bir kere gitmiştim. Hafızamda çok güzel bir köy olarak yer etmiş; şimdi hatırlayınca muhakkak gitmek arzusu duydum. Fakat vasıta bulamıyorum!”

“Merak etmeyin, şimdi bizim damada haber yollarız, bir at hazırlar gönderir. Siz istirahat buyurun.”

Biraz durup, kendi kendine söylenirmiş gibi dudaklarını kıpırdatarak tesbihini çektikten sonra yüzüme baktı:

“Mamafih Çirkince’ye gitmenizi tavsiye etmem. Şimdi orda birkaç muhacir ailesinden başka kimse yok. Sıcakta boşuna yorulacaksınız!”

“Ehemmiyeti yok!”

“Gene de siz bilirsiniz... Mademki bir kere azmettiniz... Kendiniz görüp, hükmünüzü veriniz!”

Bu son sözleri söylerken, aksakallarıyla cigaradan sararmış bıyıklarının arasında tuhaf bir gülümseme geçer gibi oldu. Fakat ben bunun üzerinde durmaya vakit bulamadan, o, önümüzden geçen bir çocuğu çağırarak at getirtmek üzere damadına koşturdu. Sonra bana döndü:

“Harabeleri teşrif buyurdunuz herhalde. Ayağınızın tozundan belli... Nasıl buldunuz?”

“Evvelce de gezmiştim.”

“Ben de evvelce gezdiğiniz nazaran nasıl bulduğunuzu sormak istedim!”

“Çok bakımsız... Her tarafı ot ve çalı bürümüş. Korkarım birkaç sene sonra şehir yeniden örtünüp kaybolacak. Ve gelecek nesiller yeniden araştırmaya ve kazı yapmaya mecbur kalacaklar!”

Hafifçe güldü, kaşlarını kaldırdı:

“Biz harabı tahripde bile üstadız, mamûru* tahripde neyiz? Kıyas buyurun!”

Sol eliyle bıyıklarını yana, sakalını aşağıya doğru sıvazladı:

“Hele Çirkince’ye gidin gelin de, görüşürüz. Ben ajans vaktine kadar bu kahvedeyim. Hatıralarınızın mezarını ziyaretiniz uzun sürmeyecektir, tebsir edebilirim.”**

İsmi hatırlayamadığım ihtiyar öğretmenin lügatlı konuşmalarını daha fazla dinlemeye fırsat kalmadan eski bir Çerkez eyeri kapatılmış doru bir kısrak önümüze çekildi. Atladığım gibi Çirkince’nin yolunu tuttum.

Ovada atı süratliye kaldırdım. İki yanımda, incirlerin altında, hasırlar üzerine yemişler serilmişti. Yol kenarında, kirli beyaz gömlekli donsuz çocuklar, ellerinde birer çomakla, hayvanın nallarından kalkan tozda kayboluverdiler. Bayıra tırmanmaya başlayınca otuz sene evvel geçtiğim yolu çok güzel hatırladım. Fakat o eski taş döşeli yol, şimdi bozulmuş, yer yer diz boyu çukurlarla dolmuştu. İki yanımda uzanan zeytinlikler yıllardan beri sürülmediği için her tarafı ot sarmıştı. Dağa doğru yükseldikçe başlayan çamlıkların bir hayli seyrekleştiğini, taze kesilmiş, dört beş yaşında çam fidanlarının körpe yaralarında reçinelerin pıhtılaştığını fark ettim. Uzaktan ve yukarıdan bakınca Selçuk Ovası, Küçük Menderes yine eskisi gibi parlak renklerle uzanıyor, Cellat Gölü’nün yerinde şimdi tütün tarlaları ve kanallar görünüyordu. Fakat beş on sene önce açılan bu kanalların, sular bastıkça kenarlarındaki tarlaları kemirdikleri, köşelerinden bucaklarından birer

* Bayındırı

** Müjdeleyebilirim

parça alıp tekrar bataklığa çevirdikleri, Őekillerinin bozulmaya başlamasından ve yer yer görünen sazlıklardan belliydi.

İçime, Efesos'un perişan hali karşısında duyduğum acıya benzer bir'gariplik çöktü. Kim bilir irkince'yi de ne halde bulacaktım. Hatta bir aralık atı çevirip gerisin geriye dönmeyi bile düşündüm. Fakat tam bu sırada, bir dönemeci kıvrılır kıvrılmaz, ivitli beyaz evleri, iri ınarlarıyla köyü karşımda buldum.

Yıllarca görmediğim bir hasrettime kavuşmuş gibi yüreğim hopladı. Sabahtan beri gördüklerimin ve duyduklarımın tesiriyle, artık irkince'yi de yerinde bulamayacağımdan korkmaya başlamıştım. Halbuki işte irkince, tıpkı otuz sene önceki gibi, güler yüzüyle orada duruyordu.

Boynundan ve sağrısından sicim sicim terler süzülen atın karnına dokundum, öne doğru eğilip gözlerimi kapayarak, geçmiş zamanın ve pırıl pırıl hatıralarımın içine doğru dört nala atıldım. Gözlerimin önünde annemin, kardeşimin, beraber oynadığımız arkadaşlarımın, sokakları dolduran insanların hep birden gülümseyen aydınlık yüzleri; kulaklarımda mermer eşme yalaklarına akan berrak suların, şarkı söyleyen kızların, rzgrda atlas gibi hışırdayan karaağaç yapraklarının ve sabahın ilk güneşiyle doğrulmaya çalışan çiy düşmüş tarlaların sesi; burnumda, fırından yeni çıkmış tepsi ekmeklerinin, taze kesilmiş çayırların ve tepedeki çamların arasından süzülüp akan rüzgârın kokusu vardı. Altımdaki attan daha hızlı soluyarak doğrudum ve gözlerimi açtım.

Dizginleri o kadar şiddetle çekmişim ki, hayvan başını hızla geriye attı ve göğsüme çarptı. Bunun acısıyla mı, yoksa gördüğüm manzaranın tesiriyle mi bilmiyorum, birdenbire başım döndü, sersemledim, aşağı yuvarlanmamak için hemen indim ve alnımı eyere dayayarak bir müddet bekledim. Biraz kendime gelince, dizginleri dirseğime geçirerek yavaş yavaş köyün içine girdim.

Burası benim otuz sene önce gördüğüm, içinde en güzel günlerimi geçirdiğim yer değildi. şu sağ tarafımda kapısız, penceresiz, atısız yükselen dört duvar, bir zamanlar bahçesinde yüzlerce çocuğun oynadığı mektep olamazdı. şu önümdeki ulu çınarın di-

binde, böyle bataklık ortasında bir taş yığını değil, dört gözlü bir mermer çeşme olacaktı.

Köyü baştan başa dolaştım. Bu sekiz yüz evli küçük kasabada, şimdi belki elli aile bile oturmuyordu. Buraya mübadil olarak yerleştirilen muhacirler, tütüncü oldukları için incirlerini, zeytinliklerini yok pahasına satmışlar, hatta birçok ağaçları kışın kesip yakmışlar, sonra her biri bir tarafa dağılmışlardı. Ortalıkta insan görünmüyordu. Belki yirmi seneden beri el sürülmemiş gübre ve süprüntü ile kaldırımları görünmez hale gelen sokaklarda, bazen gözlerinin rengi bile anlaşılmayacak kadar kirli bir çocuk peyda oluyor, bir yabancıнын geçtiğini fark eder etmez, arkasından çekmeye çalıştıkları keçinin ipini bıraktığı gibi kayboluyordu. Yıllardır boş duran evlerin ne kapıları, ne pencereleri, hatta ne de döşemeleri kalmıştı. Sekiz on odalı koskoca evlerin sahipleri bile, pencerelerine tahta çiviledikleri bir yer odasına dolmuşlar, öteki odaların dolap kapılarına ve çerçevelerine kadar bütün tahta kısımlarını kışın söküp yakmışlardı. Onları, karlı havada birkaç yüz metre ötedeki çam ormanlarına gitmekten alıkoyan mukaddes tembellik karşısında garip bir ürperti duyarak dolaşmama devam ettim. İçinde insan bulunan bazı evlerin kapıları arkasından, yahut pencerelerdeki tahtaların arasından, ürkek gözlerin beni seyrettiğini fark ediyor ve her an biri yakama yapışıp:

“Ne işin var burada?” diye soracakmış gibi kuşkulu yürüyordum.

Bir zamanlar bizi misafir eden yüzbaşının evini buldum. Kapı merdiveninde ihtiyar bir adam çömelmişti. Sordum:

“Burada siz mi oturuyorsunuz?”

Uzun uzun yüzüme baktıktan sonra “evet” makamında başını salladı ve:

“Ha!” dedi.

“Seferberlikte biz de burada oturmuştuk. İçeri girip gezebilir miyim?”

Tekrar yüzüme baktı, baştan aşağı bir süzdü:

“Gez, ne olacak!” dedi. Yerinden kalktı, birinci katta, sağdaki odanın kapısını örttükten sonra önüme düştü.

Evin eski eşyasından ortada bir tek şey: Büyük bir konsol aynası kalmıştı. Onun da çerçevesi kırılıp dağılmış, yer yer sırları dökülmüştü. Yukarı kata çıkan merdivenin trabzanları sökül-müş-tü; ihtiyar:

“Yukarıda bir şey yok. Nesine bakacaksın?” diyerek birinci basamakta durdu.

“Olsun... Çocukluğum bu evde geçti!” diye bir yalan attım.

“Sen bilirsin!”

Yukarı kattaki odaların da bütün kapıları, pencereleri sökül-müş-tü. Henüz döşemelere dokunulmamıştı ama, bütün duvarlar, hatta tavanlar bile, sanki kazma vurularak yıkılmış, delinmişti. Yanımdaki ihtiyara şaşkın şaşkın bakarak:

“Ne olmuş buralara?” diye sordum.

“Bizden evvel gelenler para aramışlar... Namussuz gâvurların paralarını nereye sakladıkları bilinmez ki...”

Yerler keçi, koyun pislikleriyle doluydu. İhtiyar, bunu da izah etti:

“Kış günü yukarı katlar soğuk oluyor, biz aşağıda oturur, hayvanları buraya kaparız. Pencerelere de birer çuval asarız... Ne yapacaksın, fıkarcılık...”

“Sizin zeytininiz, inciriniz yok mu?”

“Ne gezer... Bu köyde değil, Selçuk’ta bile ağacı olan kaç kişi var ki... Fıkarcılık... Biz sattık, üç dört beyin elinde toplandı... Biz onlara işçi gideriz...”

Pencereden bahçeye bakacak oldum, gözlerim kendiliğinden kapanıverdi. Eskiden kayısı, erik ağaçlarının sıra sıra dizildiği, ortasında bir duvar gibi dümdüz şimşir fidanlarının uzandığı, beyaz güllerin asma gibi evin duvarını sardığı, yolları çakıl döşeli bahçede şimdi bir köşeye yaslanmış ve eski kapılardan yapılmış bir tavuk kümesinden başka hiçbir şey yoktu.

İhtiyara üstün körü bir “eyvallah” savurarak merdivenleri ikişer ikişer indim ve sokağa fırladım. Ben geçerken, kadınların kapandığı odanın kapısı azıcık aralandı, dört, beş yaşlarında, beyaza yakın sarı saçlı, kırmızı yüzlü, kara dişli bir çocuk üst dudağında

tozlanmış ve kurumaya yüz tutmuş iki sümük çizgisiyle, sırtır gibi beni süzdü, sonra içeri kaçtı.

Sanki bütün bu günün yorgunluğu şu anda üzerime çöküvermişti. Dizlerim titriyor, sırtıma varıncaya kadar her tarafım sızlıyor, kafamın içi uğulduyordu. Dizginleri koluma geçirerek yürüdüm. Yollarda, tavuklar da dahil olmak üzere, her türlü hayvan pisliğinden, karpuz kavun kabuğundan, çeşit çeşit süprüntüden adım atacak yer yoktu. Evlerin su yolları, çukurları dolmuş, tıkanmış olacak ki, çirkefler kapıların altında açılmış deliklerden sokağa akıyor, orada bulduğu pisliklerin altında kaybolarak ortalığa keskin ve yapışkan bir koku yayıyordu.

Eskiden dört beş gazinonun süslediği geniş, çınarlı meydanın bir köşesinde küçük bir kahve ile, önünde iki teneke masa gözüme ilişti. Yarım saat olsun dinlenmek üzere oraya gittim, hayvanı bir ağaca bağlayarak arkalıksız tahta iskemlelerden birine oturdum.

Uzun boylu, uzun kır bıyıklı, ihtiyarlıktan hafif kamburlaşmış bir adam karanlık kahveden dışarı çıktı. Beni baştan aşağı süzdükten sonra, kocaman yumruklarını, “Burada ne işin var?” der gibi masaya dayayarak sordu:

“Kahve mi?”

“Evet, sade olsun!”

İri pabuçlarını sürüyerek gitti, biraz sonra iki fincan kahve ile birlikte geldi. Kendisi de bir iskemle çekip karşıma oturdu:

“Hayır ola? İş için mi geldiniz?”

O zaman bu adamı hatırlar gibi oldum, sorduğuna cevap vereceğim yerde, adeta yerimden fırlayarak:

“Siz ne zamandan beri bu köydesiniz?” dedim.

“Elli sene oluyor herhalde... Babam bu köye yerleştiğinde ben on beş yaşında vardım... Öyle ya... elli sene olacak.”

Şimdi onu iyice hatırlamıştım. Otuz sene önce bu köyde oturan tek Müslüman, bu Giritli kahveciydi. O da bizim misafir kaldığımız yüzbaşayı, çocuklarını, hatta beni ve kardeşimi hatırladı. Buraya hangi hayalin peşine takılarak geldiğimi öğrenince gözlerini

yüzüme dikti, hiçbir şey söylemeden, o da aynı hayalleri arayıp bulmak istiyormuş gibi daldı.

Sevgili bir ölünün başında bekleyen iki acılı insan gibi, konuşmaktan çekinerek, bir saat kadar karşı karşıya oturduk. Üç dört adım ötedeki hayvan kımıldadıkça nalların kaldırım taşlarından çıkardığı donuk, tok seslerden, bir de ulu çınarların yüksek dallarındaki hafif uğultudan başka ortalıkta çıt yoktu.

Gitmek için doğrulurken dayanamadım, daha çok kendi kendime söyler gibi mırıldandım:

“Bizim elimize geçen her yer böyle mi olacak!”

Karşımdaki, bir hakarete uğramış gibi yüzüme sert bir bakış fırlatarak adeta bağırdı:

“Bizim ne kabahatimiz var be?”

Eliyle kalktığım iskemleyi işaret etti, kabahatli bir çocuk gibi hemen oturdum. O, gözlerinin sert, fakat aynı zamanda dalgın bakışını hep üstümde tutarak, devam etti:

“Buraya getirip oturttukları mübadillerin de kabahati yoktu. İskeçe’nin, Kavala’nın tütüncüleri... zeytinden, incirden ne anlasınlar? Ağaç dediğin bakım ister, masraf ister... Kıymetini bilmeyene nimetini verir mi? Muhacirler iki sene üst üste mahsul alamayınca ya kestiler, ya sattılar... Cahillikle fakirlik bir olmuş... Sultan Süleyman’ın mülkü dağılmış.... Zaten tefviz* işleri de seneler sürdü. Dünyanın dalavereleri döndü. Gelenlerin çoğu meteliksizdi. Para yedirip işlerini gördüremeyince hepsi bir yana dağıldı.. Ne olacak? Rumeli’nde koca çiftlik bırakan adama yüz ağaç zeytin düşmedi de, köyünde bir baskısı olan burada üç fabrikaya sahip çıktı. Senin anlayacağın, hakkı olan alamadı, hakkı olmayan binlerce aldı. Ama onlara yaradı mı? Ne gezer!.. Anafor malın kıymetini bilmediler, yok fiyatına elden çıkardılar. Buraların eskiden kalma bir iki derebeyi vardı. Kimi İzmir’de, kimi Ankara’da oturur... Hepsini onlar kapattı... Emvali metrukeden** ağacı on kuruşa, on beş kuruşa zeytin, incir bahçesi satın aldılar... ‘Malımı satmam!’ diye inat edenler de en sonunda boyun eğdi. Ne yapsın?.. Para da, devlet de ağaların

* Mal aktarımı

** Sahipsiz bırakılmış mal mülklerden

elinde. Bunlarla baş olur mu?.. Patronlar istemedikçe, kimse ağacının meyvesini toplatacak işçi bulamaz. Çoluk çocuk kendisi toplasa, yağın çıkartacak fabrika bulamaz. Evvela dört senelik mahsülünü, sonra kökünü satar, alır başını gider.”

Önündeki teneke masayı ezmek ister gibi yumruğunu bastı, gözlerini uzun müddet etrafta gezdirdi, sonra devam etti:

“Burası eskiden ne idi, şimdi ne oldu!.. Ama sebebi var. Eskiden burada oturan herkesin kendine göre malı vardı. İncirden, zeytinden ne alırsa burda yer, burda bırakırdı. Bütün bu gördüğün dağların, ovaların nimeti hep burada kalırdı. Şimdi buraların sahibi olan beyler, ne alıyorlarsa başka yere götürüyorlar. Apartıman diyor, köşk alıyorlar. Otomobillere, karılara yatırıyorlar. İşçilik diye burada bıraktıkları, aldıklarının binde birini tutmaz. Kalanlar da bununla işte bu kadar geçinebilir... O senin bildiğin Çirkince de işte bu hale gelir... Cennet gibi yerler virane oldu diye gâvurda keramet, müslümanda kabahat arama!... Eskiden buraların sahipleri burada yaşar, burada işlerdi. Sen sahipli memleketi sahipsiz eden beylerin yakasına yapış... Bir daha da öyle demin konuştuğun gibi konuşma... Bizim, elimize geçen her yer neden böyle olsun? Burası bizim elimize geçti mi ki? Merak etme, milletin eline bir şey geçmedi; ovalar, dağlar üç beş fırsat düşkününün elinde toplandı... İşte o kadar...”

Yerinden kalktı, önüne bakarak biraz durdu, sonra:

“Haydi sana güle güle!” diyerek kahveye girdi.

Bağladığım yerde huysuzlanmaya başlayan atı çözdüm, eski Çerkez eyerine atlayarak geldiğim yoldan geri döndüm. Gözlerimi hayvanın iki kulağı arasından ayırmamaya gayret ediyordum. Ovaya ininceye kadar neler düşündüm, hatırlamıyorum. Hayatımda kafamın içini bu derece bomboş bulduğum bir an yoktur. Selçuk’a varmadan önce ovada, tozlu yollarda, sağa, sola saatlerce dolaştım. Atı bazen kendi haline bıraktım, bazen çılgın gibi sürdüm. Nihayet, bütün vücudum sızlar bir halde, istasyona döndüm. Vakit, epeyce ilerlemiş olacaktı. İstasyon kahvesinde iki üç kişi oturmuş, domino oynuyorlardı. İhtiyar öğretmen bir köşede, çenesini bastonuna dayamış, uyukluyor gibiydi. Atın nal seslerini

duyunca doğrulup bana doğru birkaç adım geldi. Ben yere atlayınca dizginleri elimden aldı, kahveci çırağına teslim etti:

“Biraz gezdir de, kaşansın*... Sonra eve götürürsün! Ocağa seslen de bize iki sade kahve yapsınlar...”

Masanın başında bir müddet hiç konuşmadan oturduk. Sükûtu ilk bozan o oldu:

“Nasıl? Çirkince’yi gördünüz mü?”

“Evet, gördüm!”

Bu sözlerin ağzımdan bir küfür gibi çıktığını fark ettim, adamcağızı kırmış olmayayım diye yüzüne baktım. Bana, “kendiniz görüp hükmünüzü veriniz” dediği zamanki gibi garip bir gülümseyişi vardı. Ağır ağır doğruldu:

“Bendenize müsaade... Yaş ilerledi, uyku bastırıyor. Kahveci de ışıkları söndürdü. Bundan istiskal** çıkar... Mamafih siz yolcusunuz, tren vaktine kadar beklersiniz, zaten bir şey kalmadı.”

Gitmek üzereyken durdu, tekrar bana döndü.

“Müsaade buyurursanız” dedi, “zatuâlinizi haddim olmayarak bir hususta tenvir edeyim. Teşrif buyurduğunuz köye hâlâ Çirkince diyorsunuz. Halbuki orası artık Çirkince tesmiye edilmiyor.*** Kaza kaymakamı ile parti erkânı devri-cumhuriyette böyle güzel bir vatan köşesinin adını Çirkince olarak bırakmayı muvafık bulmadılar, Dahiliye Vekâletine müracaat ederek değiştirttiler. Şimdi oranın ismi Şirince’dir... Ya... Şirince...”

Tekrar arkasını döndü, beni, bütün lambaları sönmüş olan istasyonda, tek başıma bırakarak, bastonunu sürüye sürüye uzaklaştı.

1947

* İşesin

** Soğukça davranma, yüz vermeme. Burada, kovarcasına davranma

*** Adlandırılmıyor

Bir Aşk Masalı

Bir zamanlar bir kadın hükümdar tarafından idare edilen bir memleket varmış. Halk burada melikesinden son derece memnunmuş. Çünkü bu genç ve çok güzel kadının, yurdunun insanlarını bahtiyar etmekten başka bir düşüncesi yokmuş. Sarayında kapanıp oturacağı ve kendine eş olmak isteyecek yakışıklı şehzadeler bekleyeceği yerde, kış demez, yaz demez, memleketin dört bucağını dolaşır, yüzünde keder, halinde durgunluk gördüğü her vatan-
daşın gamına ortak, derdine derman olurmuş. Çalışamayacak halde oldukları için zarurete düşenlere hazinesi, dermansız illetlere tutulanlara yüreği her zaman açılmış. Yurdun her yanına dağılmış olan memurların başlıca vazifesi, bulundukları yerde hayatından hoşnut olmayan kimse bırakmamakmış. Buna kendi güçleri yetmezse, hiç vakit geçirmeden melikeye bildirirler, o da her işini bırakıp oraya yetişirmiş. Bunun için o memlekette yüzü gülmeyen insan yokmuş.

Ama günün birinde melikenin sarayının tam karşısında genç bir derviş peyda olmuş. Sabahtan akşama kadar orada hiç ağzını açmadan bekler, ortalık kararınca çekilir gidermiş. Kumral, hafif dalgalı bir sakalın çevrelediği soluk yüzünde öyle dokunaklı bir ifade, derin kara gözlerinde öyle içe işleyen bir hal varmış ki, yoldan geçenler onun önüne bakır, hatta gümüş paralar atmaktan çekinirler, yere sessizce birer altın bırakıp giderlermiş.

Her zamanki seyahatlerinden birinden dönen melike, sarayının önünde bu garip dervişi görünce, yüzüne şöyle bir bakmış, gözleri onun gözlerine ilişmiş, sarayına girerken başmabeyincisine*:

“Bu adamın bir derdi var, sorun bakalım nedir!” demiş.

* Osmanlıda padişahın dışarıyla olan ilişkilerine bakan görevlilerin başı

Başmabeyinci hemen dervişin yanına sokulmuş, o memlekette insanları bir sözle bile incitmeye izin olmadığı için, tatlı bir sesle:

“Derviş, duruşun, bakışın gamlı, içinde sakladığın bir kederin mi var?” diye sormuş.

Derviş gözlerini yere çevirmiş:

“Hayır!” diye mırıldanmış.

“Peki, öyleyse neden yüzün gülmüyor, neden burada bütün gün durup bekliyorsun? Bilirsin ki melikemiz yurdunda dertli insan bulundukça, kendi de dertlenir, içi rahat etmez, istediğin neyse söyle, çaresini ararız!”

“Hiçbir derdim, hiçbir isteğim yoktur. Melikemiz üzülmesin!” demiş.

Başmabeyinci saraya dönüp bunları hanımına anlatmış, sonra:

“Bilmem ama, efendimiz,” demiş, “sesi hafif ve gamlı, gülümsemesi acıydı.”

Melike:

“Olmaz,” demiş, “onun bir derdi olduğu her halinden belli. Ne kadar acı güldüğünü ben sarayımın pencerelerinden gördüm. Belki derdinin büyüklüğü onun nutkunu tutuyor. Ama ben hiçbir vatan-daşımın rahatsız edildiğini istemem, bırakın durduğu yerde dursun. Yalnız bu akşam arkasından gidin, bakın, unulmaz illetlere tutulmuş bir hastası mı var, para yetiştiremediği bir sevgilisi mi?”

Derviş o akşam da önüne bir yığın halinde biriken altınları toplayıp, alacakaranlığa gömülen sokaklara dalmış, yürümüş, yürümüş, şehrin kenar semtlerine gelince, altınları avuç avuç torbasından çıkararak, buralarda oturan ve halleri vakitleri başka hemşerilerinden biraz daha düşük olan kimselere dağıtmış, sonra şehrin kenarındaki küçük, taş bir kulübeye girerek çorbasını pişirmiş, sırtını duvara verip kalmış. Kulübenin penceresinde gün ağıncaya kadar onu gözetleyen başmabeyinci, uyuyor mu, yoksa uyumayıp düşünüyor mu, anlayamamış.

Melike bunları duyunca büsbütün kederlenmiş. “Memleketimde dertli bir insan var da, ben ona derman olamıyorum” düşüncesi içini

bir kurt gibi kemirmeye başlamış. Kimseyi zorlamak, kimsenin yaptığına ettiğine karışıp tedirgin etmek şanından olmadığı için, dervişin sarayın karşısında durmasına ses çıkarmamış, ama onun günden güne sararıp solduğunu, gözlerinin daha derine kaçtığını gördükçe, kendisi de eriyip süzölmüş. Kendisi de artık sarayının penceresinden ayrılmaz, tül perdelerin ardında bütün gün dervişı seyreder, “Onun içini kemiren dert nedir acaba?” diye kendini yermiş.

Bir gün yine böyle perdelerin arkasından bakarken, dervişin siyah, derin gözleri pencereye çevrilmiş. Bu gözlerdeki bitip tükenmez hasreti fark eden melike, dervişin içini yakan derdi sezer gibi olmuş, yerinden fırlayıp başmabeyincisini çağırarak:

“Bu dervişı saraya getirin, derdini kendim soracağım” demiş.

Derviş, melikenin huzuruna çıkınca, büsbütün sararmış. Gözlerini yerden kaldıramamış. Derdi sorulunca, duyulur duyulmaz bir sesle:

“Hiçbir derdim, hiçbir dileğim, yoktur!” deyip susmuş.

Ama melike bu kısa cevapla yetinmemiş. Yumuşak, tatlı, adeta yalvarır gibi:

“Nasıl olur derviş?” demiş. “İnsanın içini bir dert kemirmeyince yüzü böyle solar, gözleri böyle dalar mı? Belki gönlündeki dilek sana pek büyük, pek erişilmez görüldüğü için söylemekten kaçırıyorsun. Ama bilirsin ki, benim yurdundaki insanları bahtiyar görmekten başka hiçbir arzum yoktur. Haydi, çekinmeden ne istediğini söyle. Dilediğin, fakat elde edilmez sandığın şey, uçsuz bucaksız bir zenginlik midir? Her gün önüne yığılan altınları arzu-larına göre çok küçük bulduğun için mi azımsayıp dağıtıyorsun? Eğer böyleyse söyle, sana bitip tükenmez hazinelerimin yarısını, hayır, hepsini vereyim.”

Derviş başını kaldırmadan, sallayıp cevap vermiş:

“Hayır melikem, hayır, benim böyle bir derdim, böyle bir dileğim yoktur.”

Melike soluk yüzüne dolaşıp koyu kahverengi gözlerinde biriken bir kederle tekrar sormuş:

“Yoksa bir kadının idare ettiği bir memlekette yaşamak sana ağır geliyor da, kendin mi bir devletin başına geçmek istiyorsun? Eğer byylese, başına geştiğin devleti benim kadar, belki benden daha fazla şefkatle, dirayetle idare edeceğini biliyorum. Syle, memalikimin* yarısı, hayır, hepsi senin, olsun!”

Derviş, başını kaldırmış, ama gözleri hep yerde cevap vermiş:

“Hayır, melikem, hayır, benim byle bir derdim, byle bir dileğim de yoktur.”

Melike, al dudakları solup titreyerek yerinden kalkmış, bir adım yürümüş:

“Peki, nedir istediğin derviş?” demiş. “Gençsin, güzelsin, gözlerinde doymamış bir hasretin ateşli bulutları dolaşıyor. Kendine layık gördüğün bir eş mi bulamadın? Memleketin en güzel kızları benim sarayımdadır. Syle, bütün cariyelerimi karşına dizeyim. En sevimlisini, hayır, hepsini al!”

Bunun zerine derviş gözlerini kaldırıp sonsuz bir hüzün için-de melikeye bakmış, bakmış, sonra sesi titreyerek:

“Hayır, melikem hayır...” diyebilmiş, ama sesi boğazında dğmlenip kalmış.

O zaman melike dervişin yüzüne uzun uzun bakmış, baktıkça soluk yanakları al al, renksiz dudakları nar gibi olmuş. Koyu kahverengi gözlerini bir ışık sarmış. Dervişin de yüzü kızardıka kızarır, gözleri yandıkça yanarmış. Bu sefer genç kadın gözlerini yere çevirmiş, hafif, titrek bir sesle:

“Anladım derviş,” demiş. “İçini yakan derdi, yüreğini saran hasreti anladım. Ne istediğini biliyorum. Syle, o da senin olacak!”

Derviş bunu duyunca, yeniden sapsarı kesilmiş, sonra yine kıpkırmızı olmuş, birkaç kere bir şey söylemek ister gibi dudakları titremiş, en sonunda ta yüreğinin içinden derin, uzun bir “Aaah!” çekerek olduğu yere düşmüş, kalmış.

* lkemin

Etraftan koşan mabeyinciler eğilip bakınca onun ölmüş olduğunu görmüşler. Dervişin yüzünde, dille tarifi imkânsız, baktıkça gün ışığı gibi insanın yüzüne vuran bir saadet varmış.

Başmabeyinci esefle başını sallayıp:

“Ne talihsiz adam!” demiş, “Tam muradına ereceği anda öldü!”

Gözlerini dervişin yüzünden ayırmayan melike:

“Sus!” demiş. “Ondan daha talihli insan var mı? Asıl bahtiyar, bir ömür boyunca hasretini çektiği şeye kavuşan değil, ona erişeceğini anladığı anda, saadetinin en yüksek noktasında bir ‘Ah!’ diyerek düşüp ölebilendir.”

1946

Devlerin Ölümlü

Çok, çok eski zamanlarda, bundan yüz milyonlarca yıl evvel, dünyamız henüz bilginlerin “İkinci devir” adını verdikleri çağlarda iken, yeryüzünde birtakım kocaman, korkunç devler yaşamaktaydı. Bugün bildiğimiz hayvanların çoğu o zamanlar daha ortada yoktu. Canlı yaratık olarak denizlerdeki balıklar, birçok kuşlar, pek küçük bazı memeli hayvanlar ve kurbağalar vardı. Bir de bu söylediğimiz devler. Bunlar da çeşit çeşitti. Boyları sekiz on metreden tut da, yirmi beş metreye kadar olurdu. Kimisinin kalın, pul pul, sırtı dikenli derileri, küçük bir oda büyüklüğünde başları, bir adam boyu dişleri ve boynuzları, kimisinin dört beş metre uzunluğunda bir boynun ucunda küçücük başları vardı. Hemen hepsinin kuyrukları uzun, pençeleri tırnaklı idi. Sürüngen hayvanlar soyundan olan ve damarlarında sıcak kan dolaşmayan bu devler loş ormanlarda, sulak, bataklık yerlerde yaşarlar, ot, et, ne bulurlarsa yerlerdi. Tembel oldukları için çok kere karınlarını ormanlarda, sularda, su kenarlarında ölüp kalmış hayvanların leşleriyle doyururlardı. O zamanlar çoğu ağaçlarda yaşayan memelileri yakalayabilmek için arka ayaklarının üzerinde doğrulurlar, uzun boyunlarını dalların arasına uzatırlardı. Onlara kaygısız ve rahat yaşamak imkânını veren ne cesaretleri, ne de zekâları idi. Sadece dev yaratılışlarına dayanarak etraflarını kasıp kavuruyorlardı. Bir yerde göründükleri zaman bütün canlılar oradan kaçar, balıklar suyun derinlerine, kuşlar göğün maviliklerine, öteki hayvanlar ağaç kovuklarına, inlere dalarlardı. İlk bakışta yeryüzünün bu tembel, fakat doymak bilmez, bu aptal, fakat kuvvetli, bu korkak, fakat zalim devlerden kurtulacağı akla bile gelmezdi. Sular onların, karalar onların. İleride zekâ ve bilgisiyle bütün varlıklara hükmünü yürütecek olan insan, henüz yapraklar arasın-

da ürkek ürkek dolaşan ve yere çekine çekine inen avuç içi kadar bir memelinin cevherinde saklıydı. Rakipsiz ve kaygısız sahip oldukları bu dünya üzerinde battal vücutlarıyla ağır ağır dolaşan, ara sıra bir leşi paylaşmak yüzünden birbirleriyle boğuşan, yirmi tonluk gövdelerini doyurup beslemekten gayri dertleri olmayan bu mahlukların ne günlerinden, ne geleceklerinden korkuları vardı. Dünya onları beslemek, onların rahat ömür sürmelerini sağlamak için kurulmuştu.

Ama yeryüzünde hiçbir şey, ne kadar uzun ömürlü olursa olsun, sonsuz değildir. Milyonlarca sene ortalığı kasıp kavuran uçsuz bucaksız dünyaya kayıtsız hükmeden devlerin de sonu göründü. Tabiat ve hayat şartları, önüne geçilmez sebeplerle değişmeye başladı. Bu birdenbire olmadı. Belli belirsiz kendini gösteren bir kuraklık, yine insan aklının zor kavrayacağı kadar uzun yıllarda, bu devlerin rahat, yumuşak yurtları olan bataklıkları, sulak yerleri kuruttu. Bol yapraklı loş ormanlar seyrekleşti. Yeni şartlara uymasını bilen, yaradılışları buna müsait olan mahluklar yeni yeni gelişmelerle çeşitlenirler, ürerlerken, bu canavarlar, dev vücutlarının aradığı bol rutubeti bulamayarak birer birer kırıldılar. Kuru çöllerde, bir yudum yaşlığa kavuşmak için dolaştılar, koştular, süründüler; ellerine geçirebildikleri hayvanların sıcak, kırmızı kanlarını, kendi aralarında boğazlaşıp birbirlerinin damarındaki renksiz, soğuk, koyu ıslaklığı içtiler. Zayıflıklarını hissettikçe, eski saltanatlarının yıkılmaya, ömürlerinin sona ermeye yüz tuttuğunu anladıkça vahşilikleri arttı. Kendi yumurtalarını, kendi yavrularını bile parçalayıp yediler. Kokmuş, çamurlaşmış su birikintilerinin başında, birbirleriyle boğuşup, yüzlercesi birden öldüler.

Ama hayat durmadan akışına devam etti, yeryüzünden izleri bile silinen devlerin bir zamanlar hüküm yürüttükleri yerlerde yeni canlılar türedi, o minimini memeliler gelişti, hele onların vücutlarındaki küçücük, yumuşacık bir parça, beyin dedikleri beyaz bir yığın, gitgide kudretini artırdı. O devlere kıyaslanınca bir solucan kadar küçük kalan bir mahluk dünyaya pençeleri, dişleri ile değil, kafası ile hâkim oldu. Bulanık hatıraları, çeşitli mahlukların on binlerce nesillik değişmelerine rağmen, bilinmeyen yollardan bize kadar ulaşan bu devlerin varlıklarını bile o meydana çıkardı. Uç-

suz bucaksız bir araştırma, bilme isteğiyle her yerleri kurcalayıp eşelerken, o devlerin nasılsa çürüyüp yok olmamış kalıntılarını buldu. Hayalinde onların şekillerini canlandırdı. Onlara çeşit çeşit isimler taktı. Şurdan burdan topladığı kemikleri oyuncak gibi bir araya getirdi ve seyretti.

İşte böylece, bir zamanlar kudretlerine son yokmuş gibi görünen, yeryüzünden silinip gidecekleri akla bile gelmeyen bu devlerin şimdi sadece bataklıklarda tek tük kemikleri, müzelerde iskeletleri ve masallarda korkunç, fakat zararsız hatıraları kaldı.

Çünkü hayatın durdurulmaz akışı bunu böyle istiyordu.

1946

Koyun Masalı

Bir zamanlar iri ağaçlı, uçsuz bucaksız bir ormanın kenarındaki çayırılıkta, başında çobanı ve köpekleriyle, bir koyun sürüsü yaşıyordu.

Çayırın otu her zaman bol ve taze, kenardan akan derenin suyu bol ve temizdi; yazın gölgesine yatacak birkaç gür yapraklı ağaç, kışın soğuktan kaçıp barınacak kuytu bir mağara, sürünün rahatını tamamlıyordu.

Ama koyunların keyfi yolunda değildi. Çobandan şikâyetleri vardı. Sakalına kır düşmeye başlayan bu adam, sabahtan akşama kadar bayırda uzanıp uyuklar, arada bir kavalını üfler, köpeklerle bağırır, yine uykusuna daldardı. Koyunların sütünü sağıp içebildiğini içer, içemediğini satar, canı istedikçe bir kuzu kesip kebab eder, yahut bir koyun boğazlayıp kışa kavurma hazırlar; iki üç haftada bir gelen celebe en yağlı koyunları kuzuları satar, sonra yine yatıp uykusuna bakardı. Hepsi bir tarafa, bu celebin eline düşenlerin eninde sonunda kasaba varacaklarını bilen koyunlar, kanlı gözlü herif, her göründükte korkudan titreşirler, birbirlerine sokuluşurlar, karşı koymayı akıl edemezlerdi. Ne yapsınlar? Bu dünyanın düzeni böyleydi.

Ama, koyunların arasında bu işe bir türlü aklı ermeyenler günün birinde bıçak altına yatmak korkusuyla yaşamaktansa, bu işi bir kökünden halletmek isteyenler türemişti, günden güne de bunların sayısı çoğalıyordu. Mesela bütün sürü kendi halinde otlar görünürken aralarından gözü kızmış bir koç fırlıyor, çobanın kaba etine bir boynuz yapıştıyordu. Çoban onun peşini kovalayıp köpeklerin yardımı ile yakalasa, bir ağaca sımsıkı bağlayıp ilk gelen celebe bu hayvanı teslim etse bile, bu hal öbürlerini yıldırmaya yetmiyor, “Sonu kasaba gitmek olduktan sonra, bugün de bir, yarın da bir!” deyip boynuz savuran koyunların sayısı günden güne artıyordu.

Eh, koyun deyip geçmeyelim. Onların içinde de ne koçlar, ne yigitler vardır. Dünya kuruldu kurulalı bütün koyunlar çobanla, köpekle yaşamadılar ya! Onlar da bir zamanlar kasaptan, celepten, çobandan, köpekten habersiz, yiyeceklerini kendileri arayıp bulurlar, düşmanlarını kendi sert boynuzları ile yıldırıp kaçıırırlardı.

Ama onların yağlı etlerine göz dikenler, sütünden yağ ile peynir, derisinden kürk ile çarık yapanlar, her şeyden önce koyunları, çobansız kalırlarsa kurdun kuşun şikâri* olacaklarına, kendi başlarına açlıktan öleceklerine inandırdılar. Bu böyle sürüp gittikçe koyunlar da kendilerine inanamaz, kuvvetlerine güvenemez oldular. Sandılar ki, çobanın onları canavardan koruması, önlerine bir tutam ot atması, yumuşak etleri için değil, kara gözleri içindir.

Ama dediğimiz gibi, yavaş yavaş koyunların akli başına gelmeye başladı. Çobanlar da günden güne kötölemişlerdi. Hele bu sonuncusu iyice dalgacıydı. Keyfinden, rahatından başka bir şey düşünmez, sürüye canavarlar saldırınca, eski çobanlar gibi sopasını kapıp köpekleri peşine katarak onlara karşı koyacağı yerde, birkaç koyun kuzu atıp başından savmaya bakardı.

Günün birinde bitişik ormandaki yabani hayvanlar, canavarlar birbirine girdiler. Çünkü o sene kış sert olmuş, kurtlar, aylar yiyecek bulamayınca azmışlardı. Onların ulumaları, kükremeleri sürünün bulunduğu çayıra kadar gelince koyunlarla beraber çoban da tır tır titriyordu. Bu aralık, ormandaki kavgadan yaralanıp kaçan, yahut açlıktan pek zebun** düştükleri için kavgaya katılamayan birkaç sıska kurt ormanın kenarına sığınmışlardı. Korkudan şaşırmuş koyunları görünce: “İşte dişimize göre düşman!” diyerek ileriye atıldılar. Ama canavarların kıp-kırmızı açılan ağızlarıyla iri dişlerini görünce koyunlar işin şakaya gelmeyeceğini anladılar. Köpekler de, koyunlar elden gidince kendilerinin aç kalacaklarını düşünüp gayrete geldiler; hep beraber bu sıska kurtlara saldırdılar. Koçlar başlarını öne eğip iri boynuzlarıyla canavarların üstüne yürürlerken, köpekler de bir hayli havlayıp gürültü ettiler. Zaten dermansızlıktan dört ayakları üzerinde zor duran aç kurtların birkaçı gerisin geriye ormana kaçtı, öbürleri çansız yere serildi.

Bu sırada saklandığı yerden çıkan çoban, sopasını savura savura tekrar sürünün başına geçmek isteyince, koyunlar akıllarını başlarına

* Avı

** Güçsüz

topladılar. Kasabı, celebi hatırladılar. Köpekler de onun sopasından kurtulmanın ve koyunlarla baş başa kalmanın sırası geldiğine hükmettiler. Hep birlikte çobanın üstüne yürüdüler. Ödlek çoban kaçıp canını zor kurtardı, bir daha da ortada görünmedi.

Bu kavgadan en kârlı çıkan köpekler olmuştu. Hem çayırdaki kurt leşlerini, hem de onlarla dövüşürken ölen beş on koyunu yiyip iyice doymuşlardı. Kuyruklarını keyifli keyifli sallayıp uzun, kırmızı dilleriyle yalanarak ortalıkta dolaşmaya, “Gördünüz ya, sizi kurtlardan da, çobandan da kurtardık!” diye koyunlara caka satmaya başladılar. Aradan zaman geçtikçe daha da burunları büyüdü; meğer köpekleri köpekleten çoban korkusuymuş, çobansız kalınca ondan beter oldular. Havladıkça kendi seslerine hayran oluyorlar; “Koyunları gayrete getiren, kurtları korkutup kaçırın bu sestir!” diye, ulumalarını yükselttikçe yükseltiyorlardı. Üstelik içlerine bir de büyüklük kurdu düşmüştü: Yaralı, sakat birkaç canavarı havlayıp kaçırdıklarını sandıkları için kendilerinin öyle rastgele köpeklerden olmadıklarına inanıyorlar, “Köpek ne demek? Bizim de aslımız kurt değil mi?” diye övünüyorlardı.

Yavaş yavaş bu kuruntu hepsinin zihnini sardı. Koyunlara tepeden bakmaya başladılar. Onların bir kere tadını aldıkları, etlerini unutamadıkları için, kenarda köşede yakaladıkları kuzuları parçalayıp yemeye, hatta biraz sürüden ayrılan iri koyunlara bile saldırmaya kalktılar. “Bizim gibi soyu ormanlara hükmetmiş kahramanların miskin miskin koyun bekçiliği etmesi ne demek?” diye aralarında hayıflanıyorlar, tekrar vahşi ormanlardaki saltanatlı günlere dönmek istiyorlardı.

Kendi gözlerinde büyüdükçe, koyunları daha da küçük görmeye başlamışlardı. Onlar sadece etleri yenecek sütleri sağılacak mahluklardı:

“Biz havlayıp gayrete getirmesek bu sersemler boynuzlarını bile kullanamazlardı” diyorlardı. “Yanı başımızdaki kocaman ormanda bizim soyumuzdan kurtlar, hatta şu kırtipil* çakallar hüküm yürütür, ortalığı kasıp kavururken, bizim bu çayırdaki kuzu gibi yaşamamız ayıp, çok ayıp...”

Köpeklerden kurtulmak çobandan kurtulmak kadar kolay değildi. Bunların hem sayısı çok, hem dişleri keskindi. Üstelik bir niza** çıksa fırsat bilip üç beş koyunu paralayıyorlardı. Bunun için koyunlar,

* Değersiz, bayağı

** Kavga

işin sonu neye varacak? diye telaş içinde bekliyorlar, çobanı kovdukları gibi, bu köpekleri de defetmeyi bir türlü gözlerine kestiremiyorlardı. Ama köpekler en sonunda hem kendilerinin hem de koyunların başını nara yaktılar: Bir gün, daha fazla sabredemeyip, ormanı zaptetmeye karar verdiler. Bu işi kendi başlarına yapamayacaklarını bildikleri için koyunları da önlerine kattılar:

“Siz boynuzlarınızla yol açar, karşınıza çıkanları tepelersiniz, biz de etrafınızda bağırır, size cesaret verir, düşmanları yıldırır!” dediler. Bu seferin sonu hayıra varmayacağını ileri sürerek katılmak istemeyenleri, “Alçak, korkak, miskin, hain! Sen bizim gibi damarlarında asil kurt kanı taşıyan köpeklerle bir arada yaşamaya layık değilsin!” diye parçaladılar ve... iştahla yediler.

Ama daha ormanın kenarındaki çalılıklarda, dört taraftan üzerlerine saldıran kurtlar, ayılar, parsler, hatta sırtlanlar ve çakallar sürüyü kısa zamanda perişan ettiler. Köpeklerin havlaması ağaçların tepelerine varmadan boğuldu, koyunların sıcak kanı yerdeki kuru yaprakların arasında çabucak kayboldu.

Hasta yahut ihtiyar oldukları için bu sefere katılamayan dört beş koyunla bir hayli körpe kuzu, çayırın kenarındaki mağarada birbirlerine sokulmuşlar, ormandan gelen acı sesleri, yürek paralayan melemeleri, ümitsiz havlamaları dinliyorlar, korkudan titreyiyorlardı. Sesler kesilince birbirlerinin yüzüne baktılar, ormanı zaptetmeye giden köpeklerle onların zorla sürükledikleri koyunların başına geleni anladılar. Aralarındaki iki ihtiyar koç, ağır ağır mağaranın kapısına doğru yürüdüler, kendilerini beklemek üzere orada kalmış olan iki sakat köpeğe yaklaştıkları, henüz kuvvetini büsbütün kaybetmemiş olan boynuzlarını şimdi karşılarında şaşkın şaşkın uluyan itlerin karınlarına geçirdikleri gibi, ta ilerideki dereye kadar fırlattılar. Sonra mağaradaki kuzulara dönüp şöyle dediler:

“Bu dünyada çobansız da, köpeksiz de yaşanabilirmiş. Ama bunu anlamak için her defasında bu kadar kanlı kurbanlar verecek olursak pek çabuk neslimiz kurur. Bari siz gözünüzü açın da, ileride başınıza yeniden itler, hele kendilerini kurt sanan palavracı itler musallat olursa, sürüyü canavarlara paralatmadan onları defetmeye bakın!”

Sırça Köşk

Bir zamanlar boş gezmeyi iş yapmaktan çok seven üç arkadaş varmış. Bugünden yarına geçinmek, gittikleri yerlerin birinden yüz bulsalar, beşinden kovulmak canlarına tak demiş. Alın teriyle kazanıp gönül rahatıyla yemeyi de gözlerine kestiremezlermiş, çünkü elleri işe yatkın değilmiş. Bir gün, uzun bir yolculuktan sonra, yüksekçe bir tepede oturup aşağıdaki ovada yayılan büyük bir şehre garip garip bakarlar, acaba bu bilmediğimiz yerde nasıl karşılanacağız? diye acı acı düşünürlerken, içlerinden birinin aklına yaman bir fikir gelmiş, hemen yerinden fırlayıp:

“Gelin benimle beraber, bu şehirde sırça köşk yapalım; ömrümüzün sonuna kadar bolluk içinde, rahat yaşarız!” demiş.

Ötekiler:

“Bu sırça köşk de nedir?” diye sormuşlar, beriki:

“Durmayın, vakit kaybetmeyelim, yolda anlatırım!” diye onları peşine takmış, bayırdan aşağı kuş gibi hızla inmeye başlamışlar.

Elebaşı yolda üç beş sözle arkadaşlarına şehire varınca nasıl davranacaklarını öğretmiş.

İndikleri şehir, o memleketin başşehri imiş. Bu memlekette bütün millet çalışır, herkes elinden gelen işi yapar, kendi başına buyruk, beyler gibi yaşarmış. Tarlalarda, dükkânlarda insanlar arı gibi çalışır, kazanan kazanmayana destek olur, malını lüzumuna göre başkasıyla değişir, kavgasız dövüşsüz efendisiz uşaksız, ömrünün sonunu bulurmuş. Gündelik işlerini gördürmek, nizalarını yatıştırmak için aralarından seçtikleri adamlar hemşerilerine hizmet etmekten başka şey düşünmez, zorbalığı akıllarından bile geçirmezlermiş.

Bizim üç ahbap geldikleri sırada şehrin pazarıymış. Sokaklarda ekinler, yemişler, dokumalar, kumaşlar, demirler, kömürler küme küme durur, alıcı ile verici aracısız iş görürmüş.

Ahbaplar, önceden aralarında söz birliği ettikleri üzere, sokaklarda aylak aylak dolaşıp etraflarına bakarlar, başlarını sallayıp, yanlarından geçenlere duyuracak şekilde:

“Allah allah... Amma da acayip memleket ha!..” diye söylenirlermiş.

Bir sokak gitmişler, öbür sokağa varmışlar; ondan çıkıp başkasına dalmışlar, ama hep şaşkın şaşkın aynı sözleri tekrarlamışlar. Gitgide arkalarına bir sürü meraklı takılmış, bu yabancılar memleketin nesini acayip buldular acaba? diye aralarında soruşturmaya başlamış. Nihayet birisi dayanamayıp yabancılara sormuş:

“Neye şaşıyorsunuz Allahaşkına?”

Ahbapların elebaşısı:

“Yahu, sizin memleketin sırça köşkü nerede?” diye öğrenmek istemiş.

“Ne sırça köşkü?”

“Nasıl? Sizin sırça köşkünüz yok mu?”

“O da neymiş?”

Elebaşı yanındaki dostlarına dönüp:

“Aman yarabbi, daha sırça köşkün ne olduğunu bilmiyorlar. Böyle memlekette durulmaz, hemen yolumuza gidelim!” demiş.

Şehir halkını daha çok merak sarmış. Ahbapların peşini bırakmamışlar. Beş on adım sonra önleyip tekrar sormuşlar:

“Canım, neymiş şu sırça köşk? Anlatın bakalım, pek lüzumlu bir şeyse belki biz de yaparız!”

“Lüzumlu ne demek? Sırça köşkü olmayan şehir, sırça köşke bağlanmayan memleket olur mu?.. Haydi dostlar gidelim!..”

Halk, aralarında ayaküstü bir danışmışlar, sonra yabancıların yanına sokulup:

“Bizim başka şehirlerden ne diye noksanımız olsun? Mademki bu kadar lazımmış, hadi hep beraber şu sırça köşkü yapıverelim!” demişler.

Yabancıların elebaşısı:

“Olmaz... Olmaz... Sırça köşkü yapmak o kadar kolay değil. Masraf ister, malzeme ister, işçi ister. Bırakın bizi de sırça köşkü olan şehire gidelim!” demiş. Ama halk bırakmamış, “Ne lazımsa verelim, kimselerin memleketinden aşağı kalmak istemeyiz!” diye direnmiş.

Oturup hesabını yapmışlar, hemen işe başlamışlar. Üç ahbap sırça köşkün mimarlığını üstüne almış, halk aralarından işçi seçmiş, arabacı ayırmış, şehrin en büyük meydanına kum taşımaya, kömür getirmeye başlamış. Bir kısmı da bu işte çalışanlara yiyecek, içecek getirir, giyim eşyası tedarik edermiş. Nihayet camlar eritilmiş, sırça duvarlar yükselmiş, bir kat tamam olunca, üç ahbap içine yerleşmişler, halka demişler ki:

“İşte, sırça köşk oldu demektir. Daha tamam değil, memleketinizin şanına layık büyüklükte değil ama, o da olur. Şimdi bunu iyi muhafaza etmek lazım, büyütme lazım, adam ayırın, yiyeceği içeceği artırın, aranızdan seçtiğiniz adamları da dağıtın, biz her işinize bakarız..”

Halk, artık bir sırça köşküümüz var, diye sevinmiş, kendi yediğinden, giydiğinden kesip sırça köşkte oturanlarla onların hizmetine ayrılanlara vermeye başlamış. Az sonra sırça köşkten emir çıkmış:

“Bir kat daha çıkmak lazım. Burası hem bize, hem hizmetimize bakanlara dar geliyor.”

Arabalar yeniden kum taşımış, sırça köşkün efendileriyle onlara hizmet edenlere, yapıda çalışanlara davarlarla koyun, çuvallarla ekin, küfelerle yemiş getirmiş. İkinci kat tamam olunca, üç ahbap oraya da halk arasından kendi işlerine yarayabilecek olanları seçip yerleştirmişler. Onlar da burada ekmek elden su gölden yaşamanın tadını alınca, sırça köşkün çok lüzumlu bir şey olduğuna inanmışlar, hemşerilerini de inandırmak için gayrette kusur etmemişler.

Bu yolda sırça köşk yükseldikçe yükselmiş, kat üstüne kat binmiş. İçi doldukça dolmuş, sırça köşke girmenin kolayını bulan oradan çıkmak istemez, bunun tersine dışarıda kalanlar yo-

lunu bulup içerde bir yer kapmaya uğraşmış. Ama sırça köşkte oturanlarla onlara hizmet edenleri beslemek de halkın belini pek bükmüş. Aralarında homurdananlar türemiş. Bir aralık:

“Sırça köşk lazım, anladık, ama bu kadar çok odaya, bu kadar hazır yiyiciye ne lüzum var?” diye şöyle bir görünecek olmuşlar. Üç ahababın elebaşısı onlara her odanın vazifesini iyice anlatmış:

“İşte” demiş. “Şu odada ben otururum, sırça köşkün başında ben varım, bensiz bu iş yürür mü? Ben olmasam sırça köşkünüz olur muydu?.. Şu odalarsa başyardımcılarımızın... Ta gurbet ellerden gelip sizi sırça köşke kavuşturduk, biz idare etmesek ne köşk kalır, ne siz kalırsınız!”

Halk:

“Pekâlâ” demiş. “Ama bir sürü aylakçının ne lüzumu var? Mesela şu odadaki ne iş görür?”

“O mu? Ne diyorsunuz? Sırça köşke giren malların hesabına o bakar; bu malları toplayanların başıdır. O olmasa, hiçbiriniz verdiğinizin nereye gittiğini bilemezsiniz. Buna gönlünüz razı olur mu?”

“Eee... şu odadaki?”

“Sırça köşke zamanında mal göndermeyenleri, noksan mal gönderenleri, sırça köşkün kadrini bilmek istemeyip ona kastedenleri arar bulur... Öyle sütü bozukları başıboş bırakmak olur mu?”

“Peki, ya şurdaki?”

“Sırça köşke girip çıkanların defterini tutar.”

“Bunu da anladık, ya bu odadaki?”

“Sırça köşkün odalarını süpürtür...”

Halk ne sorduysa cevabını almış, bütün odalarla bu odalarda aylak oturan insanların pek lüzumlu olduğuna inanmış; çünkü bunların kimi sırça köşkün ışıkçı başısı, kimi döşekçi başısı, kimi onun yamağı, kimi yamağının yamağı imiş. Eh, artık bir sırça köşk olduktan sonra, onun hizmetine bakanlar, sonra bu hizmete bakanların hizmetine bakanlar elbette olacakmış. Ama sırça köşktekiler arttıkça, halkta onları doyuracak takat kalmamış. O zaman

sırça köşkün adamları gelip herkesin yiyeceğini, giyeceğini zorla almışlar. Ayak direyenleri götürüp sırça köşkün bodrumuna kapamışlar. Halk, başına kendi sardırıldığı bu beladan kurtulmaya kalkışamazmış; çünkü sırça köşkün adamları, gezdikleri, dolaştıkları yerde, onun hiçbir kuvvetin yıkamayacağı kadar sağlam olduğunu söyler, saf kimseleri buna inandırır, inanmayanları ise bin bir zulüm, bin bir hile ile sustururlarmış. Sırça köşkün de gözü doymak bilmez, istedikçe istermiş. Baştakiler doğuştan tembel oldukları, sonradan yanaşanlar da çalışmayı çoktan unuttukları için, kendilerini besleyenlere, buna karşılık bir şeyler borçlu olduklarını akıllarına bile getirmezler, yalnız birbirlerinin hizmetine bakarlar, memleketin halkına, bir köylünün inekleriyle köpeklerine baktığı kadar bile göz kulak olmazlarmış. Ama halkın gözü yıldığı için elindekini avucundakini vermiş. Artık bir gün verecek bir şeyi kalmamış, çünkü sırça köşkten çıkan bir emirle herkes elindeki son koyunu da vermeye çağırılmış. Getirmişler, teslim etmişler, söve saya dağılmaya başlamışlar. Onların böyle homurdandığını, artık verecek bir şeyleri kalmadığı için korkacak bir şeyleri de olmadığını fark eden bizim ahbabların elebaşısı sırça köşkün balkonuna çıkmış, sesini tatlılaştırıp onlara demiş ki:

“Ey millet, birçok şeyler verdiniz, büyük sıkıntılara katlandınız, ama dostun düşmanın hayran olduğu bir sırça köşk elde ettiniz. Onun azameti, onun parlaklığı yanında üç beş çuval ekin, dört beş davar nedir ki?.. Biz sizin şanınız, şerefınız için çalışıyoruz, sizin iyiliğinizden başka bir şey düşünmüyoruz. Bakın bugün getirip bıraktığınız koyunların bile hepsini yemedik, boğazımızdan kestik, bir kısmını size geri vereceğiz. Bütün koyunların kelleleri halka dağıtılsın!”

Sırça köşkten çıkan birçok hizmetkâr, biraz önce oraya canlı olarak giren, şimdi kesilip, yüzölüp kebab edilmeye başlayan koyunların kafalarını halka dağıtmışlar.

Kelleyi alanlar dağılmak üzereyken içlerinden biri elindeki başa bakarak hayretle bağırmış:

“İyi ama bu başın beynini almışlar!”

Elebaşı balkondan seslenmiş:

“Öyle... Fakat siz beyni ne yapacaksınız? Pişirmesini bilmez, ziyan edersiniz!”

Başka biri:

“Peki, ya bu başların dili de yok!” diye haykırmış. Elebaşı aşağıya doğru eğilmiş:

“Canım, dilin size lüzumu yok! Yemesini beceremezsiniz!”

Bir üçüncüsü:

“Yahu, bu kellelerin gözlerini de çıkarmışlar!”

Elebaşı ona da cevap vermiş:

“Siz o gözün de nasıl kullanılacağını bilemezsiniz, vazgeçin ondan da...”

Bunun üzerine halk, beyinsiz, dilsiz, gözsüz kelleleriyle dağılmak üzereyken, aralarında canından bezmiş biri:

“Böyle başın da bana lüzumu yok!” diyerek, boynuzundan tuttuğu kelleyi fırlatıvermiş. İşte o zaman herkesin şaşıtığı bir şey olmuş: Hızla gidip sırça köşke çarpan kelle orada: “şangır!..” diye koskocaman bir gedik açmış. Halk her şeyden sağlam, hiçbir zaman yıkılmaz, kırılmaz bildiği o koskoca sırça köşkün bu kadar çürük olduğunu görünce, elindeki kelleleri birbiri arkasına ona fırlatmaya başlamış, göz açıp kapayıncaya kadar tuzla buz olan sırça köşk çökmüş, yıkılmış, içindekilerin çoğu cam kırıklarının altında ezilmiş, kapıya yakın yerlerdeki beş on kişi zor kurtulmuş...

Halk sırça köşkün enkazını çabuk temizlemiş, dünyada onsuz da yaşanabileceğini anlayarak eski hayatına dönmüş, işini yine arasından seçtiği adamlara gördürmüş, ama sırça köşkün kötü hatırasını uzun zaman zihninden çıkaramamış. İhtiyarlar çocuklarına ondan bahsederlerken, şu nasihati vermeyi unutmazlarmış:

“Sakın tepenize bir sırça köşk kurmayınız. Ama günün birinde nasılsa böyle bir sırça köşk kurulursa, onun yıkılmaz, devrilmez bir şey olduğunu sanmayın. En heybetlisini tuzla buz etmek için üç beş kelle fırlatmak yeter.”